

An aerial photograph of a herd of elephants in a savanna landscape. The elephants are scattered across the terrain, which is covered with dry, yellowish-brown grass and patches of reddish soil. The herd includes several large adult elephants and many smaller calves. The elephants are facing various directions, some towards the camera and others away. The overall scene depicts a natural, wild environment.

Andrzej Kepel
Borys Kala

CITES W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ

podręcznik dla praktyków

WYDANIE II

Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”

Andrzej Kepel

Borys Kala

CITES W POLSCE I W UNII EUROPEJSKIEJ

podręcznik dla praktyków

WYDANIE II

Poznań 2016

Projekt okładki, skład i łamanie:
Borys Kala

Zdjęcie na okładce:
Stado słoni afrykańskich *Loxodonta africana* z lotu ptaka
© Martin Harvey

© Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”
ul. Stolarska 7/3, 60-788 Poznań
tel./fax: (+48) 61 662 86 06, 61 843 21 60
e-mail: biuro@salamandra.org.pl
www.salamandra.org.pl

Druk i oprawa:
Perfekt Druk
ul. Świerzawska 1
60-321 Poznań

Wydanie II, czerwiec 2016

ISBN: 978-83-935073-6-8

Niniejszy podręcznik został opublikowany dzięki dofinansowaniu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.
Za jego treść odpowiada wyłącznie PTO „Salamandra”

Wydanie podręcznika wsparł również International Fund for Animal Welfare.

Podziękowania

Dziękujemy bardzo pracownikom Wydziału ds. Konwencji Departamentu Leśnictwa i Ochrony Przyrody w Ministerstwie Środowiska oraz Departamentu Polityki Celnej Ministerstwa Finansów za cenne informacje i wyjaśnienia. Wielkie podziękowania należą się również naszym bliskim, którzy cierpliwie znosili proces tworzenia niniejszego podręcznika i jego aktualizacji, odciążając nas w tym czasie od innych obowiązków.

Opracowanie pierwszego wydania tej książki możliwe było dzięki wsparciu udzielonemu przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego, a także ze środków budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych. Opracowanie i publikacja drugiego wydania zostało wsparte finansowo przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz International Fund for Animal Welfare.

Autorzy

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP DO WYDANIA II.....	9
II. RODZAJE PRZEPISÓW REGULUJĄCYCH OBRÓT ZAGROŻONYMI GATUNKAMI.....	11
III. ORGANIZACJA I ORGANY CITES.....	13
III.1. Konwencja Waszyngtońska (CITES) / 13	
<i>III.1.1. Konwencja i dokumenty dodatkowe / 13</i>	
<i>III.1.2. Organy i ciała pomocnicze CITES / 16</i>	
III.2. Przepisy Unii Europejskiej / 23	
<i>III.2.1. Unijne akty prawne / 23</i>	
<i>III.2.2. Unijne organy CITES / 29</i>	
III.3. CITES w Polsce / 30	
<i>III.3.1. Historia przystępowania i wdrażania CITES w Polsce / 30</i>	
<i>III.3.2. Aktualne regulacje krajowe / 34</i>	
IV. OGÓLNE ZASADY PRZEWOŻENIA PRZEZ GRANICE.....	37
IV.1. Informacje wstępne / 37	
IV.2. Import / 43	
IV.3. Sprowadzenie z morza / 53	
IV.4. Eksport i reeksport / 56	
V. PRZEWOŻENIE PRZEZ GRANICE – WYBRANE ZASADY SZCZEGÓŁOWE.....	61
V.1. Tranzyt / 61	
V.2. Okazy wyhodowane lub sztucznie rozmnożone / 63	
V.3. Przewóz żywych zwierząt stanowiących dobro osobiste / 65	
V.4. Wystawy objazdowe / 70	
V.5. Przesyłanie okazów między instytucjami naukowymi / 73	
<i>V.5.1. Przekazywanie okazów na podstawie etykiet / 73</i>	
<i>V.5.2. Przekazywanie okazów na podstawie zezwoleń lub świadectw wydanych in blanco / 78</i>	
V.6. Szczególne zasady dotyczące roślin / 81	
V.7. Drewno / 85	
<i>V.7.1. Drewno z dżungli – w czym problem? / 85</i>	
<i>V.7.2. Szczególne traktowanie drewna przez CITES / 85</i>	
<i>V.7.3. Inne narzędzia prawne regulujące obrót drewnem / 98</i>	
V.8. Instrumenty muzyczne / 99	
<i>V.8.1. Chronione gatunki używane do produkcji instrumentów / 99</i>	
<i>V.8.2. Odstępstwa od ogólnych zasad, dotyczące instrumentów / 105</i>	
<i>V.8.3. Częsty przewóz przez granicę prywatnych instrumentów muzycznych / 108</i>	
V.9. Przewóz dóbr osobistych i majątku gospodarstwa domowego / 115	
V.10. Wydawanie zezwoleń i świadectw z mocą wsteczną / 121	
<i>V.10.1. Kiedy można wydać dokument retrospektywny / 121</i>	
<i>V.10.2. Treść i skutki dokumentów wydanych z mocą wsteczną / 128</i>	

VI. PRZEPISY UNII EUROPEJSKIEJ REGULUJĄCE KOMERCYJNE WYKORZYSTANIE.....	129
VI.1. Wprowadzone zakazy / 129	
VI.2. Zwolnienia z zakazów wobec okazów z Aneksu A / 131	
<i>VI.2.1. Rodzaje dokumentów potwierdzających zwolnienie z zakazów / 131</i>	
<i>VI.2.2. Ważność świadectw dla transakcji / 131</i>	
<i>VI.2.3. Znaczenie pojęcia „transakcja” / 131</i>	
<i>VI.2.4. Okazy niewymagające świadectw / 135</i>	
<i>VI.2.5. Podmioty, które nie potrzebują świadectwa / 136</i>	
VI.3. Zwolnienia z zakazów wobec okazów z Aneksu B / 137	
<i>VI.3.1. Legalne źródła pochodzenia / 137</i>	
<i>VI.3.2. Dokumenty potwierdzające pochodzenie / 138</i>	
<i>VI.3.3. Na kim spoczywa ciężar wykazania źródła pochodzenia okazu? / 140</i>	
VI.4. Obowiązki związane z komercyjnym obrotem okazami z aneksów C i D / 141	
VI.5. Handel internetowy okazami CITES / 142	
VII. PRZETRZYMYWANIE, TRANSPORT, ROZMNAŻANIE.....	147
VII.1. Transport / 147	
VII.2. Przetrzymanie / 147	
VII.3. Hodowla i uprawa / 150	
<i>VII.3.1. Urodzenie i wyhodowanie w niewoli / 150</i>	
<i>VII.3.2. Sztuczne rozmnażanie roślin / 152</i>	
<i>VII.3.3. Działalność ranczerska / 154</i>	
VIII. ZNAKOWANIE OKAZÓW CITES.....	157
VIII.1. Znakowanie żywych zwierząt / 158	
<i>VIII.1.1. Zwierzęta podlegające obowiązkowi znakowania / 158</i>	
<i>VIII.1.2. Ogólne zasady znakowania żywych zwierząt / 160</i>	
<i>VIII.1.3. Obrączkowanie ptaków / 164</i>	
<i>VIII.1.4. Stosowanie mikroczipów / 165</i>	
<i>VIII.1.5. Identyfikacja fotograficzna / 168</i>	
<i>VIII.1.6. Inne metody identyfikacji żywych zwierząt / 171</i>	
VIII.2. Znakowanie na podstawie unormowań szczegółowych / 173	
<i>VIII.2.1. Znakowanie opakowań kawioru / 173</i>	
<i>VIII.2.2. Znakowanie skór i części krokodyli / 175</i>	
<i>VIII.2.3. Znakowanie ciosów słoń afrykańskich / 175</i>	
<i>VIII.2.4. Znakowanie okazów gatunków z Załącznika I CITES, pochodzących z hodowli zarejestrowanych w Sekretariacie CITES / 176</i>	
<i>VIII.2.5. Znakowanie okazów z gatunków z Załącznika I CITES, pochodzących z działalności ranczerskich / 178</i>	
<i>VIII.2.6. Znakowanie okazów z populacji gatunków wymienionych w Załączniku I CITES, dla których Konferencja Stron zatwierdziła kwoty eksportowe / 179</i>	
<i>VIII.2.7. Znakowanie instrumentów często przewożonych przez granice / 180</i>	
<i>VIII.2.8. Martwe okazy wchodzące w skład wystaw objazdowych / 180</i>	

VIII.2.9. Znakowanie innych okazów, zgodnie z przypisami do załączników
CITES i innymi regulacjami / 181

IX. REJESTRACJA ZWIERZĄT U STAROSTY.....	183
IX.1. Jak zmieniały się zasady rejestracji w Polsce? / 183	
IX.2. Co podlega rejestracji? / 184	
IX.3. Kto zgłasza do rejestru? / 186	
IX.4. Kiedy i gdzie należy zgłosić zwierzę? / 188	
IX.5. Jakie informacje należy podać w zgłoszeniu do rejestru? / 188	
IX.6. Jakie dokumenty mogą wskazywać na legalne pochodzenie? / 189	
IX.7. Kiedy wpisać do rejestru, a kiedy odmówić? / 190	
IX.8. Do czego upoważnia wpisanie do rejestru? / 195	
IX.9. Ile to kosztuje? / 196	
X. INNE WYBRANE UREGULOWANIA.....	199
X.1. Ochrona gatunkowa – pozyskiwanie z natury / 199	
X.2. Obce gatunki inwazyjne / 202	
X.2.1. Przepisy krajowe / 202	
X.2.2. Przepisy Unii Europejskiej / 203	
X.3. Gatunki stanowiące zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzi / 206	
X.4. Wybrane przepisy weterynaryjne dotyczące handlu żywymi zwierzętami / 208	
X.5. Postępowanie ze zwierzętami znalezionymi / 209	
XI. NIEPRAWIDŁOŚCI NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE W POLSCE.....	219
XII. PRZEPISY KARNE.....	227
XII.1. Wykroczenia / 228	
XII.2. Przepięstwa / 233	
XII.3. Konfiskata i odesłanie do kraju pochodzenia / 244	
XIII. PODSTAWY NAZEWNICTWA JEDNOSTEK KLASYFIKACJI BIOLOGICZNEJ.....	249
XIII.1. Współczesna klasyfikacja biologiczna / 249	
XIII.2. Gatunek – podstawowa jednostka klasyfikacji / 251	
XIII.3. Nazwy i pisownia różnych jednostek klasyfikacji biologicznej / 256	
XIII.4. Najczęściej spotykane skróty / 257	
XIV. SŁOWNIK WYBRANYCH POJĘĆ.....	259
XV. WAŹNIEJSZE SKRÓTY.....	273
XVI. GDZIE UZYSKAĆ POMOC I DODATKOWE INFORMACJE.....	278

Róg nosorożca indyjskiego *Rhinoceros unicornis* (UE A, CITES I). Na czarnym rynku rogi nosorożców osiągają aktualnie rekordowo wysokie ceny – 1 kg rogu wart jest więcej niż 1 kg złota czy kokainy. Według tradycyjnej medycyny chińskiej, Xi Jiao, czyli róg nosorożca, ma działanie lecznicze przy różnego rodzaju infekcjach oraz obniża temperaturę ciała. Aktualnie surowiec ten wykorzystywany jest również jako „lek”, który rzekomo zwalcza choroby nowotworowe. Lecznicze działanie rogu nosorożca nie zostało poparte żadnymi wiarygodnymi badaniami naukowymi. © www.JamesWarwick.co.uk

I. WSTĘP DO WYDANIA II

Minęło pięć i pół roku od wydania pierwszej wersji książki „CITES w Polsce i Unii Europejskiej – podręcznik dla praktyków”. W tym czasie zaszły istotne zmiany zarówno w przepisach krajowych, jak i wspólnotowych. Otrzymała się 16 Konferencja Stron CITES, podczas której przyjęto istotne nowe rezolucje, np. wprowadzającą nowe zasady dotyczące częstego przewozu przez granicę instrumentów muzycznych zawierających elementy roślin i zwierząt chronionych przez CITES, a także zmodyfikowano wiele rezolucji wcześniejszych. Intensyfikacji i modyfikacji podlega też międzynarodowy i krajowy handel okazami zagrożonych gatunków. Poprzedni podręcznik stopniowo tracił więc swoją aktualność. Coraz dotkliwszy też stawał się brak omówienia w nim niektórych zagadnień, które z biegiem lat nabierały coraz większego znaczenia.

Dzięki wsparciu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Międzynarodowego Funduszu dla Dobrostanu Zwierząt (IFAW), Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra” mogło przygotować i wydać uaktualnioną i uzupełnioną wersję podręcznika. Poza uwzględnieniem w niej zmian w przepisach krajowych i międzynarodowych, które zaszły w ostatnich latach, dodaliśmy omówienia kolejnych zagadnień, jak handel drewnem, obrót instrumentami muzycznymi czy uzyskiwanie zezwoleń CITES z mocą wsteczną. Wybierając te nowe tematy kierowaliśmy się problemami i pytaniami, jakie szczególnie często zgłaszano nam w ostatnim czasie. Rozbudowany został także słownik pojęć związanych z CITES na końcu podręcznika oraz dodana lista najczęściej stosowanych w tej dziedzinie skrótów. Niniejsza książka została opublikowana w wersji drukowanej oraz elektronicznej, co powinno ułatwić dostęp do niej wszystkim zainteresowanym.

Wydanie II podręcznika, podobnie jej poprzednie, jest kierowane zarówno do przedstawicieli organów i instytucji zajmujących się egzekwowaniem i wdrażaniem unormowań związanych z CITES (w tym Policji i Służby Celnej), jak i do wszystkich tych, którzy z racji prowadzonej działalności zawodowej lub uprawianego hobby starają się je zrozumieć i przestrzegać. Także w tym wydaniu, choć rozszerzonym, pominięto więc wiele zagadnień szczegółowych, jak np. sprawę rejestracji różnych rodzajów przedsięwzięć, wykorzystywania niektórych typów świadectw CITES i Unii Europejskiej, ułatwień w obrocie okazami CITES dostępnych dla jednostek naukowych, szczegółowych obowiązków i zasad działania organów zarządzających i naukowych CITES, rozpoznawania niektórych rodzajów okazów, postępowania w sytuacji wykrycia przypadków łamania prawa i wielu innych. Niektóre z nich są omawiane w ukazujących się stopniowo opracowaniach specjalistycznych. Mamy nadzieję że w kolejnych wydaniach tego podręcznika będziemy mogli stopniowo uzupełniać go o te zagadnienia.

Przedstawiony w tym wydaniu stan prawny jest aktualny na dzień 1 czerwca 2016 r. Na przełomie września i października 2016 r. odbędzie się kolejna Konferencja Stron CITES, podczas której z pewnością zostaną wprowadzone zmiany w załącznikach CITES

i w przypisach do poszczególnych gatunków, a także będą przyjęte nowe i zostanie znowelizowanych część dotychczasowych rezolucji. Po kilku miesiącach znajdzie to także swoje odzwierciedlenie w rozporządzeniach Komisji Unii Europejskiej. Wyrażamy nadzieję, że przy okazji opracowywania polskojęzycznych wersji zmodyfikowanych rozporządzeń unijnych, poprawione zostaną ewidentne błędy w dotychczasowych tłumaczeniach. Należy się także spodziewać zmian w polskich przepisach ochrony przyrody. Część z nich będzie zapewne stanowić odpowiedź na zmiany w uregulowaniach międzynarodowych, a niektóre powinny wynikać z ewidentnej potrzeby usunięcia wielu luk i niedoskonałości dotychczasowego porządku prawnego. Podkreślamy więc, że przy korzystaniu z podanych w tym podręczniku omówień zawsze należy sięgać do aktualnie obowiązujących ustaw i rozporządzeń, w celu upewnienia się, czy podany opis jest wciąż aktualny.

Rekiny często odławiane są wyłącznie w celu pozyskania ich płetw, cenionych zwłaszcza w Azji jako składnik ekskluzywnych potraw. Rabunkowe odłowy przyczyniają się do zaniku tych drapieżników na całym świecie. Obecnie ochroną (UE B, CITES II) objętych jest 8 gatunków rekinów: żarłacz białopłetwy *Carcharhinus longimanus*, długoszpar *Cetorhinus maximus*, żarłacz biały *Carcharodon carcharias*, żarłacz śledziowy *Lamna nasus*, rekin wielorybi *Rhincodon typus* oraz trzy gatunki głowomłotów: tropikalny *Sphyrna lewini*, pospolity *S. zygaena* i *S. mokarran*. © Jeff Litton / Marine Photobank

II. RODZAJE PRZEPISÓW REGULUJĄCYCH OBRÓT ZAGROŻONYMI GATUNKAMI

Aby ograniczyć zagrożenie, jakim dla wielu gatunków jest nadmierna eksploatacja ich dzikich populacji dla celów komercyjnych, wprowadzono różne rodzaje uregulowań prawnych. Można je w uproszczeniu podzielić na kilka głównych grup, w zależności od tego, jakich działań dotyczą.

W krajach, w których występują gatunki zagrożone przez nadmierne pozyskiwanie, najczęściej wprowadza się w stosunku do nich krajową ochronę gatunkową. Obejmuje ona zwykle zakaz lub reglamentację **pozyskiwania z natury**.

Ponieważ państwa, na terenie których występują rośliny, grzyby czy zwierzęta, na które istnieje popyt, często nie są w stanie samodzielnie skutecznie chronić ich populacji przed nielegalnym pozyskiwaniem z natury, wprowadzono międzynarodowe i krajowe przepisy dotyczące międzynarodowego handlu chronionymi gatunkami. Odnoszą się one przede wszystkim do **przewożenia przez granicę** tych okazów.

Z uwagi na niską wykrywalność kontrabandy przemycanej przez granice, wiele państw wprowadziło dodatkowe przepisy dotyczące **zarobkowego wykorzystania (w tym sprzedaży)** okazów chronionych gatunków. W szczególności ograniczenia tego typu stosowane są tam, gdzie na dużych obszarach brak jest granic celnych. Obowiązują więc np. w USA, Kanadzie czy Unii Europejskiej.

Jednak zarówno przemysł, jak i nielegalny handel, to zwykle zdarzenia krótkotrwałe, często trudne do wykrycia. Tylko w niewielkim procencie wypadków sprawcy takich czynów zostają zatrzymani na gorącym uczynku. Aby więc skuteczniej zapobiegać takiej przestępczości, wiele krajów wprowadza w odniesieniu do niektórych gatunków dodatkowo **zakaz posiadania okazów o nielegalnym lub nieudokumentowanym pochodzeniu**. Zwykle dotyczy on żywych zwierząt. Często wprowadza się także wspomagająco obowiązek **rejestracji przetrzymywanych osobników** różnych taksonów. W tym celu zwykle konieczne jest udokumentowanie ich legalnego pochodzenia. Rejestracja taka z jednej strony ma dodatkowo zniechęcać do kupowania zwierząt z nielegalnych źródeł (nabywca takich okazów jest narażony na sankcję stałą, a nie tylko w chwili dokonywania zakupu), a z drugiej – ma ułatwiać hodowcom wykazywanie, że np. sprzedawane zwierzęta pochodzą z legalnej, utrzymywanej od pokoleń hodowli.

W Polsce obowiązują wszystkie wymienione powyżej rodzaje unormowań prawnych. Ich dodatkowym uzupełnieniem są także rozmaite przepisy regulujące inne zagadnienia szczególne: np. związane z transportem, ochroną dobrostanu zwierząt, sanitarne, dotyczące ochrony ludzi przed zwierzętami niebezpiecznymi czy chroniące rodzimą przyrodę przed obcymi gatunkami inwazyjnymi. Część z nich wynika wyłącznie z uregulowań krajowych, inne stanowią przeniesienie do prawa krajowego postanowień

dyrektyw i rozporządzeń różnych organów Unii Europejskiej oraz konwencji międzynarodowych, a niektóre z obowiązujących u nas aktów to rozporządzenia wspólnotowe, bezpośrednio obowiązujące we wszystkich krajach Unii.

W kolejnych rozdziałach zostały pokrótce omówione najważniejsze z tych grup przepisów. Niektóre z omówień stanowią uaktualnienie wcześniejszych opracowań PTOB „Salamandra”, związanych z poszczególnymi zagadnieniami (Kepel i in. 2008¹, Kepel, Kala 2008²). Inne zostały opracowane po raz pierwszy specjalnie do tego podręcznika i w razie potrzeby zaktualizowane na potrzeby niniejszego wydania.

W krajach arabskich zwyczaj hodowli różnych zwierząt, zwłaszcza ptaków, jest bardzo powszechny. Na tamtejszych targowiskach można spotkać przedstawicieli wielu gatunków chronionych przez CITES, w tym papug czy używanych w celach sokolniczych ptaków szponiastych. Są wśród nich zarówno okazy urodzone w hodowlach, jak i pochodzące z wolności. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

¹ Kepel A., Kala B., Juchnik A., Pchałek M. 2008. Rejestracja zwierząt chronionych na podstawie prawa Unii Europejskiej – poradnik dla pracowników starostw powiatowych. PTOB „Salamandra”, Poznań: 29 ss.

² Kepel A., Kala B. 2008. Handel zwierzętami chronionymi w zgodzie z przepisami prawa Unii Europejskiej – poradnik dla praktyków. PTOB „Salamandra”, Poznań: 29 ss.

III. ORGANIZACJA I ORGANY CITES

Problem nadmiernej eksploatacji gatunków do celów komercyjnych nie jest wcale wewnętrznym problemem pojedynczych państw „gdzieś w Afryce albo Azji”, jak wydaje się wielu osobom. Zjawisko to działa na zasadzie naczyń połączonych – im większe jest zainteresowanie chronionymi okazami w krajach o wysokim popycie (np. w Unii Europejskiej, Stanach Zjednoczonych, Chinach), tym bardziej stymulowany jest rynek i w konsekwencji pojawia się większa presja na pozyskiwanie rzadkich roślin i zwierząt ze środowiska naturalnego (zazwyczaj w krajach tzw. Trzeciego Świata). Z tego względu, aby skutecznie kontrolować handel wytworami przyrody, stworzono międzynarodowe porozumienie, które poprzez system odpowiednich dokumentów, reguluje zasady tego typu działalności, tak aby nie miała ona negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze. Regulacja ta odbywa się na dwóch podstawowych poziomach: ogólnościowym oraz krajowym (dającym przepisom międzynarodowym odpowiednie zaplecze do egzekwowania ich zasad w poszczególnych państwach). Poza tymi dwoma poziomami, na terenie Unii Europejskiej funkcjonuje dodatkowy, trzeci poziom organizacji ochrony zagrożonych gatunków, uwzględniający specyfikę tej wspólnoty.

III.1. Konwencja Waszyngtońska (CITES)

III.1.1. Konwencja i dokumenty dodatkowe

Trzeciego marca 1973 r. w Waszyngtonie reprezentanci 80 państw przyjęli tekst Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem³, zwanej w skrócie CITES, od nazwy ang. *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, albo Konwencją Waszyngtońską, od miejsca jej podpisania). Na wejście w życie umowa ta musiała poczekać jeszcze ponad dwa lata – dokładnie do 1 lipca 1975 r. Głównym celem Konwencji jest ochrona dzikich gatunków fauny i flory przed ich nadmierną eksploatacją na potrzeby handlu międzynarodowego. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, iż zgodnie z Konwencją, termin „handel” niekoniecznie rozumiany jest jako proces gospodarczy polegający na sprzedaży. Zgodnie z definicją zawartą w art. I lit. c CITES, „handel” to: import, eksport, reeksport lub sprowadzenie z morza (patrz słownik na końcu podręcznika).

W dużym uproszczeniu, zasady funkcjonowania Konwencji opierają się o system zezwoleń i świadectw wydawanych na potrzeby międzynarodowego handlu okazami roślin i zwierząt z gatunków objętych na jej mocy ochroną. Gatunki te ujęte są obecnie w trzech załącznikach do Konwencji⁴. Wybór i przyporządkowanie gatunków lub innych taksonów do poszczególnych załączników wynika głównie ze stopnia ich zagrożenia

³ Dz.U. 1991 nr 27 poz. 112, z późn. zm.

⁴ Dz.U. 2004 nr 112 poz. 1183. Aktualna wersja anglojęzyczna, obowiązująca od 10 marca 2016 r., dostępna jest pod adresem: <https://cites.org/sites/default/files/eng/app/2016/E-Appendices-2016-03-10.pdf>. Jej kolejne uaktualnienia będą dostępne na stronie <https://cites.org/eng/app/appendices.php>.

na skutek pozyskiwania okazów tych taksonów z natury na potrzeby handlu międzynarodowego. I tak np. żubr, będący dla wielu symbolem ginących gatunków, nie jest ujęty w załącznikach CITES, ponieważ nie jest on intensywnie eksploatowany do tych celów, a nawet jeśli eksploatacja taka ma miejsce (jak obecnie w Polsce), nie stanowi istotnego zagrożenia dla stanu jego ochrony.

W **Załączniku I** ujęte są taksony zagrożone wyginięciem. Generalnie komercyjne wykorzystywanie okazów takich gatunków jest zabronione.

Załącznik II obejmuje gatunki, które w chwili obecnej nie muszą być bezpośrednio zagrożone wyginięciem, jednakże skala handlu okazami tych gatunków jest na tyle duża, że aby nie dopuścić do nadmiernej eksploatacji ich dzikich populacji, konieczne jest wprowadzenie zasad regulujących to zjawisko. W Załączniku tym ujęte są również gatunki, które z wyglądu przypominają inne chronione taksony. Dzięki temu unika się trudności w odróżnianiu okazów takich gatunków podczas egzekwowania przepisów.

W **Załączniku III** wpisane są gatunki, które objęte są ochroną na terenie co najmniej jednego państwa będącego stroną CITES, które zgłosiło potrzebę ujęcia danego taksonu w tym Załączniku, w celu lepszej jego ochrony przed nadmierną eksploatacją.

O włączeniu lub usunięciu danego taksonu z Załącznika I lub II zasadniczo decydują sygnatariusze Konwencji, poprzez głosowanie podczas Konferencji Stron CITES. Konwencja przewiduje jednak również procedurę korespondencyjnego podejmowania takich decyzji. W przypadku Załącznika III, zasady dodawania i usuwania nowych taksonów są odmienne. Wystarczającym warunkiem jest tutaj wniosek jednego państwa

Stragan z wystawionymi na sprzedaż jajami żółwi arrau *Podocnemis expansa* i terekaj *Podocnemis unifilis* (UE B, CITES II). Gatunki te należą do największych żółwi wodnoblotnych w Ameryce Południowej. Są one wysoko cenione wśród lokalnych społeczności z uwagi na smaczne mięso i jaja.
© Mark Bowler

strony CITES (bez konieczności poparcia innych państw), o ile dany takson jest rodzimy dla zgłaszającego go kraju. Zmiany w Załączniku III mogą być wprowadzane teoretycznie w dowolnej chwili, jednak zgodnie z rekomendacjami Rezolucji 9.25, w miarę możliwości powinny one być zbieżne w czasie ze zmianami w pozostałych dwóch załącznikach, czyli być zgłaszane do Sekretariatu CITES co najmniej 3 miesiące przed Konferencją Stron.

Państwa strony, które nie zgadzają się z włączeniem jakichś gatunków do załączników CITES, mogą zgłosić do takich decyzji zastrzeżenie. W odniesieniu do handlu tymi gatunkami państwa te traktuje się jakby nie były stronami CITES. Jednakże Rezolucja 4.25, rekomenduje tym państwom, by uwzględniały obrót tymi gatunkami w swoich okresowych raportach, wysyłanych do Sekretariatu CITES, a także by w przypadku zgłoszenia zastrzeżenia do gatunku z Załącznika I CITES zgłaszające je państwa traktowały te gatunki jak umieszczone w Załączniku II.

Łącznie, wszystkie trzy załączniki Konwencji Waszyngtońskiej obejmują ok. 35,5 tysięcy gatunków, z czego ok. 5600 to zwierzęta, zaś cała reszta to rośliny. Zdecydowana większość gatunków (ponad 34,4 tys.) ujętych jest w Załączniku II, natomiast najmniej (ok. 160 gatunków) w Załączniku III.

Bardzo istotnymi dokumentami, umożliwiającymi jednakowe interpretowanie i stosowanie CITES przez poszczególne państwa oraz umożliwiającymi bieżące reagowanie na zachodzące zmiany, a także zarządzanie przestrzeganiem Konwencji, są rezolucje i decyzje, przyjmowane przez jej sygnatariuszy podczas Konferencji Stron.

Rezolucje z reguły precyzują pewne ogólne zapisy Konwencji, umożliwiając w ten sposób spójną jej interpretację – np. Rezolucja 10.17⁵ definiuje, w jakich przypadkach hybrydy międzygatunkowe podlegają przepisom CITES. Są one rodzajem aktów wykonawczych do Konwencji, choć znaczna część zawartych w nich zapisów ma charakter niewiążących rekomendacji.

Decyzje Konferencji Stron CITES są kierowane zazwyczaj do konkretnych odbiorców, powierzając im do wykonania pewne zadania – np. decyzje 15.57 i 16.62 dotyczą internetowego handlu okazami gatunków chronionych i kierowane są: pierwsza do państw stron Konwencji, druga do Komitetu Stałego.

W celu komunikacji z państwami stronami CITES, Sekretariat często wykorzystuje tzw. **notyfikacje**. Zawierają one m.in. informacje na temat zbliżających się spotkań, decyzje i rekomendacje stałych komitetów CITES, interpretacje poszczególnych zapisów Konwencji, komunikaty o włączeniu (lub wykreśleniu) gatunków do Załącznika III CITES itp. Listę wszystkich wydanych do tej pory notyfikacji, wraz z zaznaczeniem, które z nich są wciąż aktualne, Sekretariat CITES publikuje na swojej stronie internetowej⁶.

⁵ Numer rezolucji wskazuje na jej historię. Np. Rezolucja Conf.10.17 (rev. CoP14) jest siedemnastą rezolucją przyjętą podczas 10 Konferencji Stron CITES, a po raz ostatni została ona znowelizowana podczas 14 Konferencji Stron. W tym podręczniku podajemy jedynie skrótowo główny numer danego aktu (np. Rezolucja 10.17). Jej aktualną wersję można sprawdzić na stronie internetowej Sekretariatu CITES: <https://cites.org/eng/res/index.php>.

⁶ <https://cites.org/eng/notif/2014.php>.

Materiałami wykorzystywanymi przez Komitety i Konferencję Stron są **dokumenty** lub **dokumenty informacyjne**. Te pierwsze stanowią przedmiot obrad i mogą być np. zatwierdzone, zmieniane, przedkładane innym organom itp. Drugie mają jedynie charakter pomocniczy dla komitetów i nie stanowią przedmiotu prac.

Ze spotkań wszystkich organów kolegialnych CITES (Konferencji Stron i komitetów) sporządza się **sprawozdania**, zawierające m.in. informacje o podjętych decyzjach.

Jednym z rodzajów dokumentów często tworzonych np. przez grupy robocze powoływane przez Konferencję Stron lub komitety, są **raporty**. Raporty są przedkładane organom, które je zamówiły (w formie omówionych powyżej „dokumentów”) i mogą być przez nie np. zatwierdzone, przyjmowane do wiadomości, przedkładane innym organom itp.

Specyficzną formą raportów są przygotowywane przez poszczególne strony Konwencji dwa rodzaje sprawozdań: **krajowe raporty roczne** oraz **dwuletnie**. W raporcie rocznym przedstawiane są m.in. dane na temat liczby i rodzajów wydanych przez organy danego państwa zezwoleń i świadectw CITES, a także informacje na temat liczby, typów oraz przynależności gatunkowej okazów, dla których dokumenty te zostały wydane. Ponadto z raportu rocznego można się dowiedzieć, z jakimi innymi państwami prowadzona była przez daną stronę wymiana handlowa okazami CITES raz poznać szczegóły dotyczące konfiskat takich okazów, dokonywanych przez właściwe służby w związku ze stwierdzeniem ich przewozu bez wymaganych zezwoleń lub świadectw, bądź wbrew ich warunkom. W raporcie dwuletnim zestawiane są informacje na temat wdrażania Konwencji w aspekcie podjętych działań prawnych, wykonawczych oraz administracyjnych w danym kraju. Raport ten jest więc swojego rodzaju samooceną, która powinna być wykorzystywana nie tylko przez Sekretariat do celów informacyjnych, ale również przez dane państwo, jako materiał ewaluacyjny. Zgodnie z Rezolucją 11.17, Konferencja Stron może także zwrócić się do państwa strony o przedstawienie dodatkowo **raportu specjalnego** w jakiejś sprawie, jeśli potrzebnych informacji nie można uzyskać z raportów rocznych i dwuletnich.

III.1.2. Organy ciała pomocnicze CITES

Funkcjonowanie CITES opiera się przede wszystkim na dwóch organach: Sekretariacie CITES oraz Konferencji Stron CITES (zwanej w skrócie CoP, od nazwy ang. *Conference of the Parties*). Organy te wspierane są przez trzy komitety: Komitet Stały, Komitet ds. Zwierząt i Komitet ds. Roślin.

Sekretariat CITES mieści się w Genewie (Szwajcaria). Zarządzany jest przez Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych (zwany w skrócie UNEP, od nazwy ang. *United Nations Environment Programme*). W skład zespołu tworzącego Sekretariat CITES wchodzi ponad 30 osób. Na czele zespołu stoi Sekretarz Generalny. W latach 1999–2010 funkcję tę piastował Willem Wijnstekers, a od maja 2010 roku Sekretarzem jest pochodzący z Australii John E. Scanlon. Głównym zadaniem Sekretariatu jest koordynacja i nadzór nad poprawnym funkcjonowaniem i efektywnym przestrzeganiem Konwencji (w tym m.in. organizacja Konferencji Stron oraz spotkań

Wilczomlec opasy *Euphorbia obesa* (UE B, CITES II) – choć przypomina kaktusa, jest przedstawicielem rodziny wilczomleczoowatych. Pochodzi z południowej Afryki i jest powszechnie uprawiana jako atrakcyjna roślina doniczkowa. ©Andrzej Kepel/salamandra.org.pl

Oferowanie możliwości zrobienia sobie zdjęcia z egzotycznym zwierzęciem to dość popularny sposób zarobkowania w wielu krajach na świecie. Na zdjęciu młody lutung (langur) białobrody *Trachypithecus vetulus* (UE B, CITES II) – zagrożony wyginieciem endemit, występujący wyłącznie na Sri Lance. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Rokselana białobroda *Rhinopithecus strykeri* (UE A, CITES I). Gatunek krytycznie zagrożony wyginieciem, występujący wyłącznie w Birmie. Istnieje stosunkowo duży popyt na czaszki i mózgi roksełan, które wykorzystywane są na potrzeby tradycyjnej medycyny wschodniej. © Cyril C. Grueter

stałych komitetów CITES), a także szeroko rozumiana współpraca z jej sygnatariuszami (m.in. w zakresie prawnym, naukowym czy też szkoleniowym). Sekretariat prowadzi swoją stronę internetową (cites.org), a formalnym sposobem komunikowania się ze stronami są omówione wcześniej notyfikacje.

Konferencja Stron CITES odbywa się średnio co 2–3 lata. W roku 2016 w Johannesburgu w Republice Południowej Afryki odbędzie się po raz 17, po rekordowo długiej przerwie (3,5 roku). Są to szczególne wydarzenia, trwające około dwóch tygodni, podczas których oficjalni przedstawiciele państw stron CITES debatują nad zaproponowanymi zmianami w załącznikach, analizują zagadnienia związane z wdrażaniem CITES oraz przyjmują różnego rodzaju rozstrzygnięcia, zalecenia i interpretacje, mające na celu usprawnienie funkcjonowania Konwencji. Mają one formę rezolucji lub decyzji.

Zazwyczaj podczas Konferencji Stron CITES najwięcej emocji budzą dyskusje na temat wprowadzenia lub usuwania poszczególnych gatunków z załączników I i II. Często podczas tego typu dyskusji stanowiska poszczególnych państw są na tyle zróżnicowane, że osiągnięcie konsensu jest praktycznie niemożliwe. W takich sytuacjach prowadzone są głosowania, przy czym w przypadku większości spraw warunkiem przegłosowania danego zagadnienia jest uzyskanie $\frac{3}{4}$ głosów państw stron Konwencji biorących udział w głosowaniu i głosujących na TAK lub NIE (głosów wstrzymujących nie bierze się pod uwagę). W Konferencjach Stron udział mogą również brać obserwatorzy, będący przedstawicielami państw, które nie są stronami CITES, przedstawiciele agencji Narodów Zjednoczonych, innych międzynarodowych konwencji, a także organizacji pozarządowych czy podmiotów sektora prywatnego. Obserwatorzy, mimo że nie mają prawa głosowania, mogą wyrażać swoje stanowiska w odniesieniu do poruszanych zagadnień podczas dyskusji plenarnych oraz uczestniczyć w pracach grup roboczych.

Na podstawie rezolucji Konferencji Stron tworzone są komitety, stanowiące organy pomocnicze, działające pomiędzy spotkaniami CoP. Aktualna lista komitetów oraz podstawowe zasady ich funkcjonowania są zawarte w Rezolucji 11.1.

Komitet Stały (ang. *Standing Committee*) – pełni przede wszystkim rolę doradczą przy Sekretariacie CITES odnośnie wdrażania Konwencji, a także nadzoruje zarządzanie budżetem Sekretariatu. Ponadto koordynuje i kontroluje prace innych komitetów oraz grup roboczych powołanych w celu rozwiązywania określonych problemów związanych z Konwencją. Wykonuje też prace zlecane przez Konferencje Stron oraz opracowuje dla niej propozycje rezolucji. W Komitecie Stałym zasiadają przedstawiciele państw stron Konwencji, reprezentujących sześć głównych regionów geograficznych (Afrykę, Azję, Europę, Amerykę Północną, Amerykę Środkową i Południową wraz z Karaibami oraz Oceanie). Liczba przedstawicieli z każdego regionu jest proporcjonalna do liczby sygnatariuszy CITES w każdym z nich. Skład Komitetu Stałego (czyli lista państw, których przedstawiciele są jego członkami) jest aktualizowany podczas każdej Konferencji Stron CITES. Oprócz państw – członków Komitetu Stałego, wybierane są

także państwa, będące zastępcami poszczególnych członków. Ich przedstawiciele mogą uczestniczyć w spotkaniach Komitetu Stałego z prawem głosu, jeśli zastępowany przez nie członek nie może uczestniczyć. W skład Komitetu wchodzi także przedstawiciele (po jednym) państw, które gościły poprzednią i organizują kolejną Konferencję Stron (bez prawa głosu) oraz przedstawiciel państwa depozytariusza Konwencji – Szwajcarii (który ma jedynie głos rozstrzygający w przypadku jeśli podczas głosowania przedstawiciele regionów liczba głosów za i przeciw będzie jednakowa). W obradach Komitetu Stałego mogą uczestniczyć (bez prawa głosu) obserwatorzy, którymi mogą być reprezentanci wszystkich stron Konwencji oraz dowolne osoby zaproszone przez Przewodniczącego Komitetu (np. przedstawiciele różnych organizacji, eksperci, przedstawiciele państw nie będących stronami CITES). Na posiedzenia Komitetu Stałego standardowo zapraszani są przewodniczący komitetów technicznych (ds. Roślin i ds. Zwierząt).

Oprócz Komitetu Stałego podczas szóstej Konferencji Stron, która odbyła się w Ottawie (Kanada), powołano dwa inne stałe komitety, zwane technicznymi: **Komitet ds. Roślin** (ang. *Plants Committee*) oraz **Komitet ds. Zwierząt** (ang. *Animals Committee*). Podobnie jak w przypadku Komitetu Stałego, również do tych komitetów członkowie powoływani są podczas Konferencji Stron, według zasady proporcjonalnego reprezentowania poszczególnych regionów geograficznych, przy czym z regionów charakteryzujących się większym zróżnicowaniem biologicznym powoływanych jest odpowiednio więcej reprezentantów. Podstawowa różnica polega na tym, że w przypadku komitetów technicznych członkami nie są państwa, ale konkretni specjaliści z dziedzin, które wchodzi w zakres prac danego komitetu. Podczas 14 Konferencji Stron, która odbyła się w Hadze (Holandia), podjęto decyzję o rozwiązaniu Komitetu ds. Nomenklatury (ang. *Nomenclature Committee*) oraz włączeniu do komitetów ds. Roślin i Zwierząt dodatkowych specjalistów z zakresu nazewnictwa jednostek klasyfikacji zoologicznej i botanicznej.

Członkowie Komitetu ds. Roślin podczas 19 Spotkania w Genewie, w kwietniu 2011 r. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Dla rozpatrywania konkretnych spraw lub przygotowywania konkretnych dokumentów (np. raportów, projektów rezolucji) Konferencja Stron oraz komitety mogą powoływać **grupy robocze**. Ich skład może być niemal dowolnie ustalany przez tworzące je ciało. Ustanawiając grupę roboczą ustala się możliwie precyzyjnie jej mandat (zadanie do wykonania) oraz ustala czas funkcjonowania (który w razie potrzeby może być modyfikowany).

Zupełnie odrębną grupę stanowią organy krajowe CITES. Każde z państw stron Konwencji Waszyngtońskiej zobligowane jest do powołania co najmniej jednego **organu zarządzającego**⁷ (w skrócie MA, z ang. *management authority*) oraz co najmniej jednego organu naukowego (w skrócie SA, z ang. *scientific authority*). Organ naukowy powinien być, zgodnie z rekomendacją Rezolucji 10.3, ciałem niezależnym od organu zarządzającego. W przypadku powołania kilku organów zarządzających, jak ma to miejsce np. w Niemczech, strona Konwencji zobligowana jest do wskazania jednego organu wiodącego, upoważnionego do kontaktów z innymi państwami stronami oraz Sekretariatem CITES.

Spośród obowiązków spoczywających na organie zarządzającym CITES, najbardziej pracochłonne jest rozpatrywanie wniosków o różnego rodzaju zezwolenia i świadectwa oraz wydawanie tych dokumentów. Ponadto organ ten przygotowuje i przesyła do Sekretariatu CITES omówione wcześniej krajowe raporty roczne i dwuletnie.

Głównym zadaniem organu naukowego CITES jest opiniowanie i doradzanie organowi zarządzającemu we wszystkich kwestiach naukowych związanych z Konwencją Waszyngtońską, przy czym w przypadku niektórych spraw zasięgnięcie opinii tego organu jest obowiązkowe. Brak powołania organu naukowego w danym państwie, lub nie poinformowanie Sekretariatu, która instytucja pełni w nim jego rolę, może skutkować wprowadzeniem zakazu importu okazów CITES z tego kraju.

Ptasznik czerwonoodłokowy *Brachypelma vagans*. Wszystkie ptaszniki z rodzaju *Brachypelma* objęte są ochroną (UE B, CITES II). Pająki te często spotykane są w handlu, szczególnie w Internecie oraz na różnego rodzaju giełdach terrarystycznych. Mimo że zwierzęta te łatwo rozmnażają się w warunkach kontrolowanych, wciąż zdarzają się próby nielegalnego pozyskania ich ze środowiska naturalnego.
© Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

⁷ W niektórych tłumaczeniach przepisów wspólnotowych i w polskiej wersji tekstu Konwencji użyto określenia „organ administracyjny”. Dla zapewnienia prawidłowego stosowania prawa wspólnotowego i zgodności z nim prawa krajowego, do czasu poprawienia tej niespójności należy przyjmować, że nazwy te są synonimiczne.

Oryks arabski *Oryx leucoryx* (UE A, CITES I). Na wolności żyje obecnie niewiele ponad 1000 osobników tego gatunku. Znacznie więcej, bo aż 6000 – 7000, przetrzymywanych jest w środowisku kontrolowanym, głównie na dużych, ogrodzonych obszarach w Katarze, Arabii Saudyjskiej, w Syrii oraz Zjednoczonych Emiratach Arabskich. © Borys Kala / salamandra.org.pl

III.2. Przepisy Unii Europejskiej

III.2.1. Unijne akty prawne

Wszystkie kraje Unii Europejskiej są sygnatariuszami Konwencji Waszyngtońskiej. Od 8 lipca 2015 r. stroną CITES jest także sama Unia Europejska⁸ jako całość. Z uwagi na specyfikę Unii Europejskiej, umożliwiającą swobodny przepływ towarów i osób pomiędzy krajami członkowskimi oraz wyeliminowanie kontroli na przejściach granicznych pomiędzy nimi, praktycznie niemożliwe jest skuteczne przestrzeganie zasad CITES w odniesieniu do handlu wewnątrzunijnego. Aby rozwiązać ten problem Rada Europejskiej Wspólnoty Ekonomicznej przyjęła **rozporządzenie Rady (EWG) nr 3626/82 z dnia 3 grudnia 1982 r. w sprawie wprowadzenia we Wspólnocie Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem**⁹ (zwane dalej: rozp. Rady 3626/82), którego celem było zaimplementowanie zasad CITES na terenie Unii Europejskiej. Po czternastu latach rozporządzenie to zastąpione zostało obecnie obowiązującym **rozporządzeniem Rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi**¹⁰ (zwanym dalej: rozp. Rady 338/97). Przekłada ono zasady CITES na realia UE, przy czym w wielu przypadkach istotnie je zaostrza. Przykładowo wprowadza ograniczenia nie tylko dotyczące handlu międzynarodowego (czyli przewozu przez granice), ale również w komercyjnym wykorzystywaniu okazów na terytorium Unii, a więc także wewnątrz poszczególnych krajów.

Oprócz rozp. Rady 338/97, stanowiącego podstawę prawną regulującą handel i inny komercyjny obrót okazami określonych gatunków na terenie Unii Europejskiej, Komisja Europejska wydaje akty wykonawcze do tego aktu, w postaci swoich rozporządzeń. Uszczegółwiają i rozwijają one zapisy rozp. Rady 338/97. Dzięki temu możliwe jest m.in. sprawne dostosowywanie przepisów unijnych do zmieniających się, np. w trakcie Konferencji Stron, przepisów CITES. Najważniejsze z nich to **rozporządzenie Komisji (WE) nr 865/2006 z dnia 4 maja 2006 r. ustanawiające przepisy wykonawcze do rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi**¹¹ (zwane dalej: rozp. Komisji 865/2006). Określa ono wiele szczegółowych zasad, procedur i definicji. Np. reguluje, jakie warunki muszą być spełnione, aby zwierzę można było uznać za urodzone i wyhodowane w niewoli, albo jak powinny być oznakowane żywe okazy zwierząt z różnych grup taksonomicznych.

⁸ Nadanie Unii Europejskiej statusu strony CITES stało się możliwe dzięki wejście w życie (29 listopada 2013 r.) tak zwanej poprawki z Gaborone do tekstu Konwencji, przyjętej w 1983 r. Daje ona prawo przystępowania do Konwencji regionalnym organizacjom integracji gospodarczej (takim jak np. Unia Europejska). Od tego momentu podczas Konferencji Stron CITES przedstawiciel UE (w praktyce – Komisji Europejskiej) będzie mógł głosować zamiast wszystkich krajów członkowskich, a jego głos będzie się liczył zgodnie z liczbą stron CITES wschodzących w skład organizacji (obecnie 28). Nadal jednak będzie także możliwość głosowania przez wszystkie kraje indywidualnie (wówczas przedstawiciel Unii nie będzie mógł uczestniczyć w głosowaniu).

⁹ Dz.Urz.WE. L 384 z 31.12.1982, str. 1–61, z późn. zm.

¹⁰ Dz.Urz.WE. L 61 z 03.03.1997, str. 1–69, z późn. zm.

¹¹ Dz.Urz.UE. L 166 z 19.06.2006, str. 1–69, z późn. zm.

Znajomość tych dwóch rozporządzeń jest kluczowa dla właściwego rozumienia obecnie obowiązujących wspólnotowych i krajowych przepisów dotyczących regulacji obrotu chronionymi gatunkami. Warto zaznaczyć, że rozp. Komisji 865/2006 jest dość regularnie nowelizowane, w celu uwzględnienia zmian w rezolucjach CITES i doświadczeń krajów Unii Europejskiej we wdrażaniu tych przepisów. Kolejnych zmian należy się spodziewać pod koniec 2016 lub na początku 2017 r., po 17 Konferencji Stron CITES. Od kilku lat rozważa się także zastąpienie tego rozporządzenia nowym, jednak trudno przewidzieć, kiedy to może nastąpić.

Rozporządzenie Rady oraz rozporządzenia Komisji obowiązują bezpośrednio we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej. W przypadku sprzeczności przepisów krajowych z postanowieniami tych rozporządzeń, zgodnie z licznymi wyrokami Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, przepisy wspólnotowe mają pierwszeństwo przed krajowymi.

O ile Konwencja Waszyngtońska dotyczy taksonów zebranych w trzech załącznikach ponumerowanych liczbami rzymskimi, o tyle przepisy Unii Europejskiej dotyczą taksonów zestawionych w czterech aneksach¹² do rozp. Rady 338/97, oznaczonych literami: A, B, C i D. Aktualne wersje tych aneksów są publikowane w formie rozporządzeń Komisji Unii Europejskiej. W chwili oddawania tego podręcznika do druku obowiązuje **rozporządzenie Komisji (UE) NR 1320/2014 z dnia 1 grudnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi**¹³ (zwane dalej: rozp. Komisji 1320/2014).

W **Aneksie A** ujęte są (zgodnie z art. 3 ust. 1 rozp. Rady 338/97):

- 1) wszystkie gatunki z Załącznika I CITES, w stosunku do których państwa członkowskie Unii Europejskiej nie zgłosiły zastrzeżeń (aktualnie nie ma takich gatunków)¹⁴;
- 2) gatunki z załączników II i III CITES oraz gatunki nie objęte CITES, które są zagrożone wyginięciem lub są na tyle rzadkie, że pozyskiwanie ich z natury do celów handlowych nawet na niewielką skalę może zagrozić ich przetrwaniu, a na które istnieje lub może zaistnieć popyt w krajach Unii;
- 3) gatunki z załączników II i III oraz gatunki nie objęte CITES, które należą do rodzaju, którego większość gatunków (lub które należą do gatunku, którego większość podgatunków) została wymieniona w Aneksie A – tego typu rozwiązanie możliwe jest wyłącznie w sytuacji, jeśli przyczyni się ono do lepszej ochrony gatunków (lub podgatunków) ujętych w Aneksie A.

¹² W polskich tłumaczeniach CITES i rozporządzeń Unii Europejskiej zarówno ang. pojęcie *appendix* (załącznik) jak i *annex* (aneks) przełożone zostały jako „załącznik” (a *appendix* czasami także jako „dodatek”). Unikano w nich nazwy „aneks”, ze względu na to, że w przypadku umów jest ono stosowane w odniesieniu do dokumentów zmieniających ich treść, podczas gdy załączniki je jedynie uzupełniają i stanowią ich części. Jednak w tym podręczniku, podobnie jak w poprzednim jego wydaniu, dla przejrzystości tekstu stosujemy rozróżnienie tych dwóch pojęć, zgodnie z powszechną praktyką w Polsce oraz nomenklaturą przyjętą w niektórych innych państwach Unii Europejskiej (np. Dania, Grecja, Hiszpania, Litwa, Łotwa, Węgry, Wielka Brytania, Włochy). Gdy więc jest tu mowa o załącznikach (I–III) – chodzi o CITES, a gdy o aneksach (np. A–C) – o przepisy UE.

¹³ Dz.Urz.UE. L 361/1 z 17.12.2014.

¹⁴ Do tej pory państwa Unii Europejskiej nie zgłosiły zastrzeżeń do żadnych gatunków z załączników I i II CITES.

Najcenniejszą częścią płaszczyk z rodzajów *Manta* i *Mobula* są i ich skrzela – wysuszone sprzedawane są na rynek azjatycki w cenie ponad 500 USD za 1 kg. Stanowią składnik tradycyjnej medycyny wschodniej. Cały rodzaj *Manta* objęty jest ochroną (UE B, CITES II), natomiast włączenie rodzaju *Mobula* do Załącznika II CITES dyskutowane będzie podczas 17 Konferencji Stron. Na zdjęciu wypreparowywanie skrzeli *Mobula japonica*. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Niepylak apollo *Parnassius apollo* (UE B, CITES II). Jedyne rodzimy dla Polski gatunek motyla chroniony na mocy CITES oraz rozp. Rady 338/97. © Jan Van Der Voort

Węgorz europejski *Anguilla anguilla* (UE B, CITES II). Od lat 70. XX wieku światowa populacja tego gatunku zmniejszyła się o 90% m.in. na skutek przełowienia. Do Załącznika II CITES został włączony w 2007 r. podczas 14 Konferencji Stron CITES, która odbyła się w Hadze (Holandia). © Borys Kala / salamandra.org.pl

W praktyce, formalnie na podstawie drugiego z powyższych kryteriów, w Aneksie tym umieszczona jest większość gatunków, które przed rokiem 1997 były ujęte w załącznikach CITES i którymi komercyjny obrót był jednocześnie zakazany na podstawie dyrektyw Unii Europejskiej – ptasiej lub siedliskowej (nazwy takich gatunków zapisywane są w Aneksie pogrubioną czcionką). Gatunki objęte załącznikami II lub III CITES, które zostały objęte wspomnianymi dyrektywami po roku 1997 w wyniku przyłączenia do UE kolejnych państw, np. orzeł stepowy *Aquila nipalensis* z Dyrektywy Ptasiej oraz kilka gatunków storczyków z Załącznika IV Dyrektywy Siedliskowej (np. *Dactylorhiza kalopissii*, *Ophrys kotschyi*, *Anacamptis urvilleana*) nie zostały wprowadzone do Aneksu A (wymagałoby to decyzji Rady Unii Europejskiej).

Aneks B, podobnie jak Załącznik II CITES, obejmuje najwięcej taksonów. Ujęte są tutaj (zgodnie z art. 3 ust. 2 rozp. Rady 338/97):

- 1) wszystkie gatunki z Załącznika II CITES, w stosunku do których państwa członkowskie nie zgłosiły zastrzeżeń (aktualnie nie ma takich gatunków), o ile nie zostały włączone do Aneksu A;
- 2) gatunki z Załącznika I CITES, w stosunku do których państwa członkowskie zgłosiły zastrzeżenia (aktualnie nie ma takich gatunków);
- 3) gatunki z Załącznika III CITES oraz gatunki nieobjęte CITES, które wykorzystywane są do celów handlowych w skali mogącej istotnie wpłynąć negatywnie na szanse przetrwania populacji tych gatunków w poszczególnych krajach lub na wypełnianie przez dane gatunki roli, jakie pełnią w ekosystemach;
- 4) gatunki z Załącznika III CITES oraz gatunki nieobjęte CITES, których ujęcie w tym Aneksie, z powodu ich podobieństwa w wyglądzie do innych gatunków wymienionych w Aneksie A lub B, ma istotne znaczenie dla zapewnienia skuteczności kontroli handlu okazami takich gatunków;
- 5) gatunki, które stwarzają realne zagrożenie dla rodzimej przyrody Unii Europejskiej (obecnie na tej podstawie do Aneksu B wpisano żywe okazy: jednego gatunku płaza – żaby ryczącej *Lithobates catesbeianus*, dwóch taksonów żółwi – czerwonoliciego *Trachemys scripta elegans* i malowanego *Chrysemys picta*, jednego gatunku ptaka – sterniczki jamajskiej *Oxyura jamaicensis* oraz trzech gatunków ssaków – wiewiórek: szarej *Sciurus carolinensis* i czarnej *S. niger* oraz wiewiórczaka rdzawobrzuchego *Callosciurus erythraeus*).

W **Aneksie C** ujęte są (zgodnie z art. 3 ust. 3 rozp. Rady 338/97):

- 1) gatunki z Załącznika III CITES, w stosunku do których państwa członkowskie nie zgłosiły zastrzeżeń (o ile nie zostały włączone do Aneksu A lub B);
- 2) gatunki z Załącznika II CITES, w stosunku do których państwa członkowskie zgłosiły zastrzeżenia (aktualnie nie ma takich gatunków).

W przypadku wywozu z Unii Europejskiej okazy gatunku z Aneksu C pochodzącego z jej terytorium (także z hodowli czy z uprawy), zawsze wymagane jest zezwolenie

eksportowe, nawet jeśli dany gatunek nie jest rodzimy dla żadnego z krajów UE. Są to zasady bardziej restrykcyjne niż ustalone przez CITES dla gatunków z Załącznika III, wg których zezwolenie eksportowe wymagane jest wyłącznie w przypadku wywozu z państwa, które zgłosiło dany takson do tego Załącznika, a w pozostałych wypadkach wystarcza świadectwo pochodzenia albo świadectwo wyhodowania w niewoli lub sztucznego rozmnożenia.

Aneks D nie ma swojego odpowiednika w załącznikach CITES. Ujęte są w nim (zgodnie z art. 3 ust. 3 rozp. Rady 338/97):

- 1) gatunki nie objęte CITES, które nie zostały wymienione w aneksach A–C, a które sprowadzane są na terytorium Unii Europejskiej w ilościach uzasadniających monitoring tego importu;
- 2) gatunki z Załącznika III CITES, dla których państwa członkowskie zgłosiły zastrzeżenia (obejmuje to obecnie 7 taksonów zgłoszonych do Załącznika III CITES przez Indie: lisy – kaszmirski *Vulpes vulpes griffithi*, tybetański *V. v. montana* i pustynny *V. v. pusilla*, łasice – górską *Mustela altaica*, żółto brzuchą *M. kathiah* i syberyjską *M. sibirica* oraz gronostaja indyjskiego *M. erminea ferghanae*).

Niedźwiedź brunatny *Ursus arctos* (UE A, CITES II). Jest to jedyny rodzimy dla naszego kraju gatunek niedźwiedzia. Wszystkie gatunki niedźwiedzi objęte są ochroną na mocy rozp. Rady 338/97 oraz przepisów CITES. © www.JamesWarwick.co.uk

III.2.2. Unijne organy CITES

Przestrzeganie wspomnianych powyżej rozporządzeń Unii Europejskiej oparte jest m.in. o działanie specjalnie do tego celu powołanych struktur. Są to: Komitet ds. Handlu Dziką Fauną i Florą (w skrócie COM, od ang. *Committee on Trade in Wild Fauna and Flora*), **Grupa Ekspertów Organów Zarządzających CITES** (*Group of Experts of the competent CITES Management Authorities* – w skrócie ExGr od ang. *Expert Group*), Grupa ds. Przeglądu Naukowego (w skrócie SRG, od ang. *Scientific Review Group*) oraz Grupa ds. Egzekwowania¹⁵ (w skrócie EG od ang. *Enforcement Group*). Każda z wymienionych struktur koordynowana jest przez przedstawiciela Komisji Europejskiej.

W skład **Komitetu ds. Handlu Dziką Fauną i Florą** wchodzi przedstawiciele właściwych organów zarządzających państw członkowskich Unii Europejskiej (z reguły są one tożsame z organami zarządzającymi CITES). Głównym zadaniem Komitetu jest opiniowanie propozycji środków (rozporządzeń) wykonawczych przyjmowanych przez Komisję, regulujących handel okazami dzikich roślin i zwierząt, a także opracowywanie wskazówek dotyczących ich wdrażania. Podczas jego spotkań wypracowywane są również propozycje stanowisk Unii Europejskiej na spotkania międzynarodowe związane z CITES. Ostateczne stanowiska przyjmowane są na forum Rady Unii Europejskiej i działających w jej ramach grup roboczych – ds. środowiska (WPE) i ds. międzynarodowych zagadnień dot. środowiska (WPIEI). Członkowie Komitetu spotykają się zwykle 4 razy do roku, a wyniki tych spotkań dostępne są na oficjalnej stronie internetowej Komisji Europejskiej¹⁶.

W roku 2015 z tego Komitetu wydzielono odrębne ciało: **Grupę Ekspertów Organów Zarządzających CITES**. Spotyka się ona zwykle tego samego dnia co Komitet, tylko w innych godzinach. W spotkaniach obu tych ciał najczęściej uczestniczą te same osoby, lecz ExGr ma charakter bardziej doradczy. Skrócone opisy wyników tych spotkań także są dostępne na stronie internetowej Komisji Europejskiej¹⁷.

W skład **Grupy ds. Przeglądu Naukowego** wchodzi przedstawiciele organów naukowych z poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej (będących jednocześnie organami naukowymi CITES). Spotkania SRG zwoływane są zwykle 4 razy w roku. Dyskutowane są na nich wszelkie naukowe zagadnienia związane z wdrażaniem rozp. Rady 338/97 – m.in. przyjmowane są opinie na temat wpływu importu okazów określonych gatunków na ich dzikie populacje w poszczególnych państwach eksportu. Opinie te stanowią zasadniczo podstawę stanowisk organów naukowych poszczególnych państw, chyba że w danej sprawie pojawiają się nowe, niedostępne wcześniej informacje. W takiej sytuacji organ naukowy danego państwa, jeśli to uzasadnione, może wydać odmienną opinię od opinii SRG. Wówczas dotychczasowa opinia SRG jest analizowana

¹⁵ W polskojęzycznej wersji rozp. Rady 338/97 (art. 14 ust. 3) jej nazwa została przetłumaczona na „grupa ds. realizacji”, jednak ta wersja nie jest zbyt trafna, nie przyjęła się i nie jest stosowana. W praktyce można się także spotkać z przekładem tej nazwy na: „Grupa ds. Przestrzegania Przepisów CITES” i „Grupa ds. Przestrzegania Prawa”.

¹⁶ http://ec.europa.eu/environment/cites/ctwff_en.htm.

¹⁷ http://ec.europa.eu/environment/cites/experts_group_en.htm.

ponownie w świetle nowych informacji. Opinie negatywne SRG mogą skutkować zawieszeniem importu danego gatunku lub typu okazów z określonego państwa do wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. SRG przygotowuje również naukowe opinie na potrzeby wypracowania stanowisk Unii na spotkania międzynarodowe dotyczące CITES. Skrócone sprawozdania z przyjmowanych ustaleń i wydawanych opinii dostępne są na oficjalnej stronie internetowej Komisji Europejskiej¹⁸.

W skład **Grupy ds. Egzekwowania** wchodzi przedstawiciele różnych instytucji odpowiedzialnych za egzekwowanie przepisów regulujących handel (w znaczeniu CITES) i komercyjny obrót okazami zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Są to przede wszystkim: Policja, służby celne oraz różnego rodzaju agencje ochrony środowiska czy inspekcje weterynaryjne. W przeciwieństwie do COM i SRG, Grupa ds. Egzekwowania spotyka się tylko dwa razy do roku. Podczas spotkań dyskutowane są wszelkie zagadnienia techniczne związane z wdrażaniem rozp. Rady 338/97 i zwalczaniem przestępstw i wykroczeń. Prace tej grupy są traktowane jako poufne i ani sprawozdania, ani nawet plany spotkań nie są upubliczniane.

III.3. CITES w Polsce

III.3.1. Historia przystępowania i wdrażania CITES w Polsce

Polska ratyfikowała przystąpienie do Konwencji Waszyngtońskiej jako jeden z ostatnich krajów europejskich¹⁹, dopiero niemal 17 lat po jej podpisaniu – 12 grudnia 1989 roku. Oficjalnie, zgodnie z jej art. XXII, CITES weszła w życie w naszym kraju 3 miesiące po ratyfikacji, czyli 12 marca 1990 r., jednak w Dzienniku Ustaw została opublikowana (podobnie jak oświadczenie rządowe o jej ratyfikowaniu²⁰) 15 stycznia 1991 r. i jej przepisy zaczęły obowiązywać obywateli od dnia 4 kwietnia 1991 r.

Pierwsze przepisy wykonawcze na potrzeby realizacji postanowień CITES, zostały wydane w roku 1997. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt**²¹, która weszła w życie 24 października 1997 r., w art. 29 ust. 1 wprowadzał zakaz przetrzymywania, obrotu oraz przewożenia przez granicę państwa, bez wymaganego zezwolenia, zwierząt, ich części i produktów pochodnych, podlegających ograniczeniom na podstawie umów międzynarodowych. Za łamanie tego zakazu, na podstawie art. 36 ust. 2-4 tej ustawy, groziła kara pozbawienia wolności do roku, ograniczenia wolności lub grzywny. Sąd mógł także orzec nawiązkę w wysokości do 2500 zł, przepadek narzędzi lub przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa oraz przedmiotów z niego pochodzących, a także przewożonych zwierząt (lub ich odesłanie do kraju pochodzenia „na koszt właściciela” – którym wszak nie musiała być osoba przewożąca). Jak widać –

¹⁸ http://ec.europa.eu/environment/cites/srg_en.htm

¹⁹ Niektóre ze stron, które przystąpiły do Konwencji po Polsce, musiały ją ponownie podpisać ze względu na zmianę formy państwowości (np. kraje powstałe po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, które było sygnatariuszem CITES od 1976 r.).

²⁰ Dz.U. 1991 nr 27 poz. 113.

²¹ Dz.U. 1997 nr 11 poz. 724.

Płomykówka *Tyto alba* (UEA, CITES II). Jedna z najczęściej przetrzymywanych przez hobbystów sów.
© Charles Kinsey

Głowomłot tropikalny *Sphyrna lewini* (UE B, CITES II). W stosunku do objęcia tego gatunku Załącznikiem II CITES zastrzeżenia zgłosiły Japonia, Gujana i Jemen. Szacuje się, że rocznie z uwagi na olbrzymi popyt na płetwy rekinów, odławianych jest między 1,3 a 2,7 milionów głowomłotów tropikalnych i pospolitych. © Jeff Litton / Marine Photobank

przepis z jednej strony wprowadzał obostrzenia wykraczające poza te, wymagane na podstawie CITES (dotyczące posiadania i niezdefiniowanego obrotu) i uznawał wszelkie łamanie tych przepisów za przestępstwo, z drugiej – całkowicie pomijał rośliny. Przede wszystkim jednak w art. 26 ust. 2 tej ustawy znalazł się zapis, że wykaz zwierząt, których dotyczą te zakazy i kary, a także warunki, tryb i sposób wydawania zezwolenia, ustali Minister Ochrony Środowiska, Zasobów i Leśnictwa w drodze rozporządzenia. Rozporządzenia takiego, na podstawie tej delegacji ustawowej, nigdy nie wydano, a więc przepis pozostał martwy.

Dnia 2 lutego 2001 r. weszła w życie **ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody**²². Wykreśliła ona opisane wyżej przepisy z ustawy o ochronie zwierząt i dodała art. 27d do ustawy o ochronie przyrody, który wprowadzał bardziej szczegółowe przepisy związane z przestrzeganiem CITES (dotyczące zarówno zwierząt jak i roślin). Tym razem na podstawie art. 58 znowelizowanej **ustawy o z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody**²³ łamanie tych przepisów stanowiło jedynie wykroczenie. I tym razem rzeczywiste obowiązywanie tego przepisu było uzależnione od wydania przez ministra właściwego ds. środowiska rozporządzenia określającego listę gatunków, których dotyczy, oraz zasad związanych z zezwoleniami. Na tę regulację trzeba było poczekać jeszcze ponad rok.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 lutego 2002 r. w sprawie zezwoleń na przewożenie przez granicę państwa określonych roślin i zwierząt²⁴ weszło w życie 1 maja 2002 r. Mimo niedoskonałości i braków ówczesnych regulacji można uznać, że od tego dnia Polska rzeczywiście implementowała do swojego prawa przepisy CITES w elementarnym zakresie. Ten stan prawny obowiązywał przez dwa lata – do 30 kwietnia 2004 r.

Należy zaznaczyć, że niektóre obowiązki wynikające z Konwencji Polska zaczęła realizować już wkrótce po jej ratyfikowaniu. Dotyczy to np. wydawania zezwoleń importowych i eksportowych czy przesyłania sprawozdań do Sekretariatu. Jednak liczba podmiotów, które ubiegały się wówczas o takie zezwolenia, była bardzo ograniczona. Dotyczyło to przede wszystkim tych jednostek (np. ogrodów zoologicznych czy cyrków), które były do tego obligowane przez kontrahentów czy organy z innych krajów, w których CITES przestrzegano w znacznie większym stopniu. Pojedyncze dokumenty wywozowe (nie będące jednak zezwoleniami CITES) Ministerstwo Środowiska wydawało także przed ratyfikacją Konwencji.

Kolejnym opublikowanym aktem było **Oświadczenie rządowe w sprawie związania Rzeczypospolitej Polskiej zaktualizowanymi załącznikami I, II i III do Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzonej w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.**²⁵, które zostało wydane 15 grudnia 2003 r., opublikowane 17 maja 2004 r. i weszło w życie

²² Dz.U. 2001 nr 3 poz. 21.

²³ Dz.U. 2001 nr 99 poz 1079.

²⁴ Dz.U. 2002 nr 39 poz. 357.

²⁵ Dz.U. 2004 nr 112 poz. 1184.

1 czerwca 2004 r. Zawiera ono informację, że (aktualne wówczas) załączniki do Konwencji weszły w życie w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej w dniu, gdy wyraziła na to zgodę Rada Ministrów – 14 listopada 2003 r. Od tej pory nie publikowano kolejnych, uaktualnionych wersji załączników CITES.

III.3.2. Aktualne regulacje krajowe

Obecnie Konwencja Waszyngtońska nie jest bezpośrednio transponowana do polskiego prawa. Jednak w Polsce obowiązują postanowienia rozp. Rady 338/97 i wydanych do niego rozporządzeń wykonawczych Komisji Europejskiej. Z drobnymi wyjątkami wprowadzono też do naszego prawa te postanowienia tych rozporządzeń, które wymagają odpowiedniej implementacji w prawie państw członkowskich. Podstawowym aktem prawa krajowego, który tego dokonuje, jest **ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**²⁴, w tym przede wszystkim jej artykuły 61–64, a także niektóre inne artykuły, zawierające definicje ważnych pojęć, np. takich jak „gatunek” czy „okaz”, oraz sankcje karne). Poza implementacją przepisów Unii Europejskiej wprowadza ona dodatkowo obowiązek rejestracji żywych zwierząt należących do ssaków, ptaków, gadów i płazów z gatunków ujętych w aneksach A i B do rozp. Rady 338/97.

Niektóre zagadnienia, np. dotyczące przewożenia czy warunków przetrzymywania, regulowane są także w innych przepisach, rozproszonych po różnych ustawach i rozporządzeniach.

W chwili oddawania tego podręcznika do druku rolę organu zarządzającego CITES pełni w Polsce **Minister Środowiska** (w praktyce Wydział ds. Konwencji w Departamencie Leśnictwa i Ochrony Przyrody Ministerstwa Środowiska), zaś organu naukowego – **Państwowa Rada Ochrony Przyrody** (w praktyce – Komisja PROP ds. CITES).

Kontrolę nad respektowaniem przepisów Konwencji Waszyngtońskiej i odpowiadających jej rozporządzeń Unii Europejskiej prowadzą organy egzekwujące prawo. W przypadku Polski są to: Policja, odpowiedzialna obecnie przede wszystkim za kontrolę handlu wewnątrz krajowego (za koordynację tych działań na szczeblu krajowym odpowiedzialny jest Wydział do Walki z Przemocą Gospodarczą Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji, a na szczeblu regionalnym – koordynatorzy ds. CITES w wydziałach do walki z przemocą gospodarczą komend wojewódzkich i Komendy Stołecznej), oraz Służba Celna, odpowiedzialna za handel międzynarodowy (na szczeblu krajowym działania te koordynuje Departament Polityki Celnej Ministerstwa Finansów, a na szczeblu regionalnym koordynatorzy ds. CITES w izbach celnych).

Niektóre zadania związane z przestrzeganiem tej grupy przepisów mają także: Inspekcja Weterynaryjna (w praktyce głównie powiatowi lekarze weterynarii) oraz Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (w praktyce Główny Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa).

²⁴ Dz.U. 2015 poz. 1651, z późn. zm.

Od 9 stycznia 2006 roku w Polsce funkcjonuje również Grupa Robocza ds. CITES, będąca platformą wymiany informacji i współpracy wszystkich najważniejszych organów, instytucji i organizacji pozarządowych działających w naszym kraju na rzecz przestrzegania przepisów związanych z handlem zagrożonymi gatunkami. Przedstawiciele Grupy spotykają się zwykle 1–2 razy w roku. W trakcie spotkań rozwiązywane są bieżące problemy dotyczące egzekucji prawa w tej dziedzinie, jak również opracowywane są zalecenia dotyczące udoskonalania tych przepisów. Drodze rozporządzenia. Rozporządzenia takiego, na podstawie tej delegacji ustawowej, nigdy nie wydano, a więc przepis pozostał martwy.

Mandryl barwnolicy *Mandrillus sphinx* (UE A, CITES I). Gatunek narażony na wyginięcie przede wszystkim z uwagi na postępujące niszczenie jego naturalnych siedlisk oraz bezpośrednie zabijanie w celu pozyskania cenionego, zwłaszcza w Gabonie, mięsa (tzw. *bushmeat*). © Simone Sbaraglia

Drewno drzewa różanego *Dalbergia* sp. z Madagaskaru – populacje wszystkich gatunków drzew różanych występujące na Madagaskarze objęte są ochroną (UE B, CITES II). © Jamie Unwin

IV. OGÓLNE ZASADY PRZEWOŻENIA PRZEZ GRANICE

IV.1. Informacje wstępne

Zgodnie z zasadami CITES (art. I lit. c Konwencji), pojęcie „handel” (ang. *trade*) używane jest w niej w znaczeniu ograniczonym do przemieszczania okazów przez granice państwowe, a więc oznacza: eksport, reeksport, import i sprowadzanie z morza. Niniejszy rozdział poświęcony jest działalności objętej takim zakresem rozumienia tego pojęcia. Zgodnie z art. 2 lit. u rozp. Rady 338/97, w przepisach Unii Europejskiej „handel” obejmuje te same czynności co wymienione wyżej (tyle że w odniesieniu jedynie do zewnętrznych granic Unii), a dodatkowo także: przemieszczanie, wykorzystanie, przewóz lub przekazanie prawa własności w obrębie UE, w tym w granicach państw członkowskich. Ten dodatkowy zakres czynności będzie omawiany w dalszych rozdziałach.

Używane w CITES pojęcia „import” i „eksport” w polskich tłumaczeniach przepisów unijnych występują najczęściej pod synonimami „przywóz” i „wywóz” i oznaczają odpowiednio wszelkie wprowadzanie okazów na terytorium UE lub wyprowadzanie z niego (niezależnie od formy transportu). W obowiązującej ustawie o ochronie przyrody wszystkie te pojęcia wykorzystywane są przemiennie (co jest sprzeczne z zasadami techniki prawodawczej). Dla zachowania czytelności podręcznika, stosujemy w nim przede wszystkim konwencyjne określenia „import” i „eksport” – także w odniesieniu do dotyczących ich zezwoleń czy świadectw, nawet jeśli w przepisach unijnych czy niektórych polskich nazywane są odmiennie.

Pojęcie „reeksport”, zgodnie z definicją podaną w art. I lit. d Konwencji, a także w art. 2 lit. n rozp. Rady 338/97 (gdzie w wersji polskojęzycznej występuje pod nazwą „powrotny wywóz ze Wspólnoty”), odnosi się do sytuacji, gdy z terenu danego kraju (lub Unii) eksportuje („wywozi”) się jakikolwiek okaz, który wcześniej był na ten teren importowany („wwieziony”, wprowadzony). Dotyczy to także eksportu okazów, które wcześniej sprowadzono z morza. Reeksport nie musi być prowadzony do kraju, z którego dany okaz pochodzi (co mógłby sugerować przymiotnik „powrotny” użyty w polskich tłumaczeniach tekstów rozporządzeń unijnych). Typowym przykładem reeksportu jest wywiezienie z Unii Europejskiej do Stanów Zjednoczonych żółwi stepowych, sprowadzonych wcześniej np. z Uzbekistanu do Polski.

„Sprowadzenie z morza”, zgodnie z definicją podaną w art. I lit. e Konwencji, oznacza „wwiezienie do państwa okazów jakiegokolwiek gatunku, które zostały pobrane ze środowiska morskiego nie będącego pod jurysdykcją żadnego państwa”. Na potrzeby przepisów Unii Europejskiej definicja podana w art. 2 lit. e rozp. Rady 338/97 uszczegóławia ten zapis, dodając zastrzeżenie, że chodzi o okazy „pozyskane i sprowadzone bezpośrednio ze środowiska morskiego niepodlegającego jurysdykcji jakiegokolwiek państwa, w tym z przestrzeni powietrznej nad morzem, dna morskiego i gruntu poniżej morza”. Dodatkowe

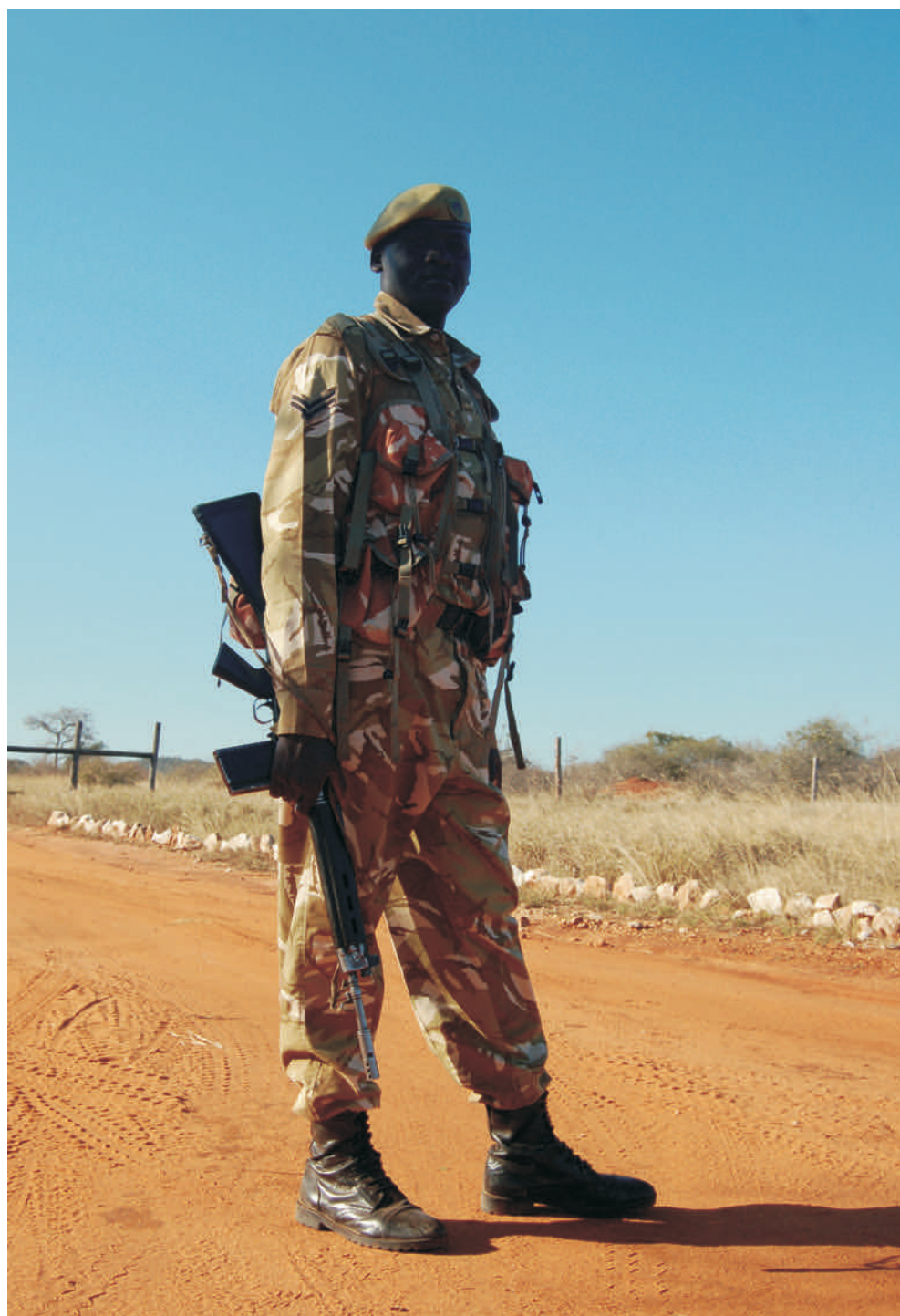
wyjaśnienia dotyczące tego terminu znajdują się w Rezolucji 14.6 CITES, wg której za środowisko morskie niebędące pod jurysdykcją żadnego państwa uważa się te obszary morskie, które leżą poza obszarami podlegającymi suwerenności lub suwerennym prawom jakichkolwiek państw, zgodnie z prawem międzynarodowym regulowanym przez **Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzoną w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.**²⁷ Oznacza to, że chodzi o obszary morskie leżące poza zewnętrzną granicą morza terytorialnego któregoś z państw.

Wszelki handel w znaczeniu CITES, dotyczący okazów wpisanych do załączników Konwencji, a także wprowadzanie na teren Unii Europejskiej lub przemieszczanie poza jej granice okazów gatunków ujętych w aneksach A–D do rozp. Rady 338/97, wymaga przedstawienia służbom celnym odpowiednich dokumentów. Tabela 1 zawiera zestawienie, jakie dokumenty wymagane są w przypadku standardowego importu, sprowadzenia z morza, eksportu lub reeksportu okazów z poszczególnych aneksów.

Bransoletka wykonana z włosów pochodzących z ogona słonia afrykańskiego *Loxodonta africana* (UE A i B, CITES I i II). Według afrykańskich wierzeń, ozdoba z włosów słonia zapewnia właścicielowi zdrowie i dobrobyt. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

²⁷ Dz.U. 2002 nr 59 poz. 543.

Strażnik ochrony przyrody (tzw. *ranger*) z *Kenya Wildlife Service* – jednostki paramilitarnej utworzonej m.in. do zwalczania kłusownictwa na terenie Kenii. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Żarłacz białopłetwy *Carcharhinus longimanus* (UE B, CITES II) na jednym z targów rybnych na Sri Lance. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Tabela 1. Rodzaje dokumentów wymaganych w typowych przypadkach przy imporcie, eksporcie i reeksportie okazów należących do gatunków ujętych w aneksach A–D do rozp. Rady 338/97

Aneks rozp. Rady 338/97	Rodzaj transakcji	Art. rozp. Rady 338/97	Wymagane dokumenty
A	import	4.1	Zezwolenie eksportowe wydane przez państwo eksportu (lub świadectwo reeksportu wydane przez państwo reeksportu) oraz zezwolenie importowe wydane przez członkowskie państwo przeznaczenia okazu. UWAGA – zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu wymagane jest w sytuacji, gdy okaz należy do gatunku ujętego w Załączniku I lub II CITES.
	eksport	5.1-2	Zezwolenie eksportowe wydane przez członkowskie państwo eksportu oraz zezwolenie importowe wydane przez państwo przeznaczenia. UWAGA – zezwolenie importowe wymagane jest wyłącznie w sytuacji, gdy okaz należy do gatunku ujętego w Załączniku I CITES.
	reeksport	5.1, 5.3, 5.5	Świadectwo reeksportu wydane przez członkowskie państwo reeksportu, a także zezwolenie importowe wydane przez państwo przeznaczenia. UWAGA – zezwolenie importowe wymagane jest wyłącznie w sytuacji, jeśli reeksportowany okaz należy do gatunku ujętego w Załączniku I CITES.
B	import	4.2	Zezwolenie eksportowe wydane przez państwo eksportu (lub świadectwo reeksportu wydane przez państwo reeksportu) oraz zezwolenie importowe wydane przez członkowskie państwo przeznaczenia. UWAGA – zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu) wymagane jest wyłącznie w sytuacji, gdy okaz należy do gatunku ujętego w Załączniku II lub III CITES, przy czym w przypadku Załącznika III może to być w zamian świadectwo pochodzenia, jeśli okaz jest sprowadzany z innego państwa niż to, które zgłosiło gatunek do tego Załącznika.
	eksport	5.4	Zezwolenie eksportowe wydane przez członkowskie państwo eksportu
	reeksport	5.4-5	Świadectwo reeksportu wydane przez członkowskie państwo reeksportu.
C	import	4.3	Wydane przez państwo (re)eksportu odpowiednio: zezwolenie eksportowe (przy imporcie z państwa, które zgłosiło dany gatunek do Załącznika III CITES), świadectwo pochodzenia lub świadectwo urodzenia w hodowli lub sztucznego rozmnożenia (w przypadku pozostałych państw eksportujących) lub świadectwo reeksportu, a także zgłoszenie importowe przedstawione w urzędzie celnym przy wprowadzaniu na teren Unii Europejskiej.
	eksport	5.4	Zezwolenie eksportowe wydane przez członkowskie państwo eksportu.
	reeksport	5.4-5	Świadectwo reeksportu wydane przez członkowskie państwo reeksportu.

Aneks rozp. Rady 338/97	Rodzaj transakcji	Art. rozp. Rady 338/97	Wymagane dokumenty
D	import	4.4	Zgłoszenie importowe przedstawione w urzędzie celnym przy wprowadzaniu na teren Unii Europejskiej.
	eksport i reeksport		Żadne dokumenty nie są wymagane, chyba że eksportowany (lub reeksportowany) okaz należy do gatunku ujętego w Załączniku III CITES.

Powyższe zestawienie nie uwzględnia przypadków nietypowych, jak np. sprowadzenie z morza, przywóz trofeum myśliwskiego, przewożenie na podstawie niektórych rodzajów świadectw, a także przypadków, gdy jakieś państwo trzecie wprowadziło ostrzejsze wymagania.

Wzory wniosków o wydanie zezwoleń importowych i eksportowych, świadectw reeksportu²⁸ oraz zgłoszeń importowych są ustalone przez **rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 792/2012 z dnia 23 sierpnia 2012 r. ustanawiające reguły dotyczące wzorów zezwoleń, świadectw i innych dokumentów przewidzianych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi oraz zmieniające rozporządzenie Komisji (WE) nr 865/2006²⁹** (zwane dalej rozp. Komisji 792/2012) i stanowią załączniki do tego aktu.

Zezwolenia importowe i eksportowe czy różnego rodzaju świadectwa nie są wydawane wnioskodawcom automatycznie. Organy zarządzające CITES przed ich przyznaniem muszą nie tylko sprawdzić, czy dopełniono wszystkich warunków formalnych, ale także przeanalizować, czy dana transakcja nie będzie miała negatywnego wpływu na ochronę poszczególnych gatunków oraz czy jest zgodna z dotychczasowymi rozstrzygnięciami Konferencji Stron CITES, Sekretariatu CITES czy organów CITES innych państw UE. Wiele z tych decyzji jest wydawanych po obowiązkowym zasięgnięciu opinii odpowiedniego organu naukowego CITES. Czasem konieczne są też konsultacje między organami zainteresowanych krajów lub z Sekretariatem CITES. Ponieważ te działania są zwykle prowadzone bez udziału wnioskodawców czy służb egzekwujących przestrzeganie prawa, nie opisujemy ich tu szczerze-gółowo. Warto jednak zdawać sobie sprawę z ich istnienia, gdyż mogą znacząco wpłynąć na czas potrzebny do rozpatrzenia wniosków.

Poza omawianymi w tym podręczniku zasadami handlu międzynarodowego, wynikającymi z CITES, rozp. Rady 338/97 i bezpośrednio z nim powiązanych rozporządzeń Komisji UE, istnieją też inne przepisy wspólnotowe, regulujące obrót poszczególnymi rodzajami okazów. Wspierają one ochronę różnych grup gatunków,

²⁸ W polskojęzycznych wersjach przepisów UE spotyka się stosowane przemiennie określenia „świadectwo powrotnego wywozu” (w tekstach rozporządzeń) i „świadectwo na powrotny wywóz” (na wzorach dokumentów). W tekście Konwencji używa się określenia „świadectwo reeksportu”. W różnych omówieniach (w tym w poprzednim wydaniu tego podręcznika) można się także spotkać z nazwą „świadectwo re-eksportowe”. Należy te określenia traktować jako synonimy. Podobnie jak w przypadku pojęć „import” i „eksport”, w tym wydaniu podręcznika stosujemy konsekwentnie nazwę za tekstem Konwencji.

²⁹ Dz.Urz.UE. L 242/13 z 06.09.2016, z późn. zm.

przez wprowadzenie dodatkowych obostrzeń. Dotyczy to np. wszelkich żywych ptaków, produktów z przedstawicieli płetwonogich Pinnipedia (morsów, fok i uchatek), a także egzotycznego drewna. Zasady określone w tych przepisach wykraczają jednak poza zakres tego podręcznika.

IV.2. Import

Zgodnie z art. 4 ust. 1 rozp. Rady 338/97, w celu wprowadzenia na teren Unii Europejskiej okazów należących do gatunków ujętych w **Aneksie A lub B** importer w przypadkach standardowych zobowiązany jest uzyskać zezwolenie eksportowe (lub świadectwo reeksportu) wydane zgodnie z przepisami Konwencji Waszyngtońskiej przez organ zarządzający państwa wywozu oraz zezwolenie importowe, wydane przez organ zarządzający państwa przeznaczenia będącego krajem członkowskim Unii Europejskiej.

Z pewnymi wyjątkami, z których najważniejsze opisano niżej, zezwolenie importowe wydawane jest na podstawie wcześniej uzyskanego dokumentu, wydanego przez państwo eksportu. Oba dokumenty muszą zostać przedstawione w granicznym urzędzie celnym w miejscu wprowadzenia na teren Unii Europejskiej.

Jeśli jednak importowany okaz należy do Załącznika I CITES, wówczas do wydania zezwolenia eksportowego (lub świadectwa reeksportu) organ zarządzający państwa wywozu wymagać będzie w pierwszej kolejności okazania zezwolenia importowego. W takiej sytuacji importer otrzymuje od organu zarządzającego państwa przeznaczenia kopię takiego zezwolenia, przeznaczoną dla kraju wywozu, lub pisemne zaświadczenie, że zezwolenie importowe zostanie wydane. Oryginał zezwolenia importowego w takiej sytuacji wydany zostanie po przedstawieniu organowi zarządzającemu państwa przywozu zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu (art. 21 rozp. Komisji 865/97).

Naszyjnik wykonany z kości słoniowej. Na koralikach na pierwszym planie widoczne są charakterystyczne dla kości słoniowej tzw. linie Schregera. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Wspomniane wyżej zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu nie jest też wymagane w przypadku, jeśli importowany okaz należy do gatunku, który nie został wpisany do żadnego z załączników CITES, ale jest ujęty w Aneksie A lub B do rozp. Rady 338/97 (np. *Canis simensis*, zwany potocznie kaberu lub wilkiem etiopskim – Aneks A do rozp. Rady 338/97). W takiej sytuacji w celu uzyskania zezwolenia importowego należy dostarczyć dokument potwierdzający, że dany okaz został pozyskany zgodnie z prawodawstwem krajowym dotyczącym ochrony danego gatunku. Dokument taki wydawany jest przez kompetentny organ (np. ministerstwo ochrony środowiska) w kraju eksportu.

Wprowadzając na teren UE okazy z gatunków wpisanych do **Aneksu C**, importer w sytuacjach typowych zobowiązany jest do przedstawienia zgłoszenia importowego oraz świadectwa pochodzenia wydanego przez organ zarządzający państwa wywozu. Dokumenty te powinny zostać złożone w granicznym urzędzie celnym, w miejscu wprowadzenia okazów na teren Unii Europejskiej. W sytuacji, gdy okazy z gatunków ujętych w Aneksie C importowane są z kraju, który zgłosił dany gatunek do Załącznika III CITES, wówczas zamiast świadectwa pochodzenia importer zobowiązany jest przedstawić zezwolenie eksportowe. Jeśli sprowadzane okazy są reeksportowane, zamiast zezwolenia eksportowego lub świadectwa pochodzenia przedstawia się świadectwo reeksportu.

Podczas wprowadzenia na teren UE okazów należących do gatunków wymienionych w **Aneksie D** importer zobowiązany jest wyłącznie do złożenia zgłoszenia o ich imporcie w granicznym urzędzie celnym, w miejscu ich wprowadzenia na teren Unii.

Zgodnie z przepisami, zezwolenie importowe powinno być wydane przez organ zarządzający danego państwa w terminie jednego miesiąca od dnia złożenia kompletnego wniosku o jego wydanie. Odstępstwo od tej zasady (i przedłużenie terminu rozpatrzenia wniosku) jest dopuszczalne w sytuacji, gdy organ zarządzający przed wydaniem zezwolenia importowego musi zasięgnąć opinii innych organów (np. organu naukowego lub organów innych państw) lub skonsultować się z nimi. Maksymalny okres ważności zezwolenia importowego wynosi 12 miesięcy.

W zależności od przyjętego w danym państwie sposobu aplikowania o zezwolenia importowe, importer wypełnia wyłącznie wniosek (z tą sytuacją mamy do czynienia w Polsce) lub wniosek wraz z oryginałem zezwolenia oraz kompletem wszystkich jego kopii. W pierwszym przypadku wnioskodawca może wypełnić formularz ręcznie – drukowanymi literami, lub maszynowo. Wypełnia wyłącznie pola nr 1, 3 do 6 i 8 do 23. Importer może złożyć jeden formularz aplikacyjny dotyczący kilku przesyłek, mimo że do każdej przesyłki konieczne będzie wydanie osobnych zezwoleń importowych. Gdy organ zarządzający danego państwa wymaga wypisania i przedstawienia wraz z wnioskiem pełnego zestawu dokumentów (kopii zezwoleń importowych), wnioskodawca zobowiązany jest do wypełniania poszczególnych pól maszynowo. We wniosku wypełnia pola 1, 3 do 6 i 8 do 23, zaś na oryginale i kopiach zezwolenia

pozycje 1, 3, 4, 5 oraz 8 do 22. Instrukcja, określająca jak wypełniać pola wniosku, znajduje się na odwrocie wniosku oraz wszystkich kopii. W przypadku pozycji 13 – źródło pochodzenia i 14 – cel, należy posługiwać się określonymi skrótami, które podane są w ust. 1 i 2 Aneksu IX do rozp. Komisji 865/2006. Przy opisie okazu w polu 8 należy m.in. użyć odpowiedniego skrótu wybranego spośród podanych w Aneksie VII do tego samego rozporządzenia.

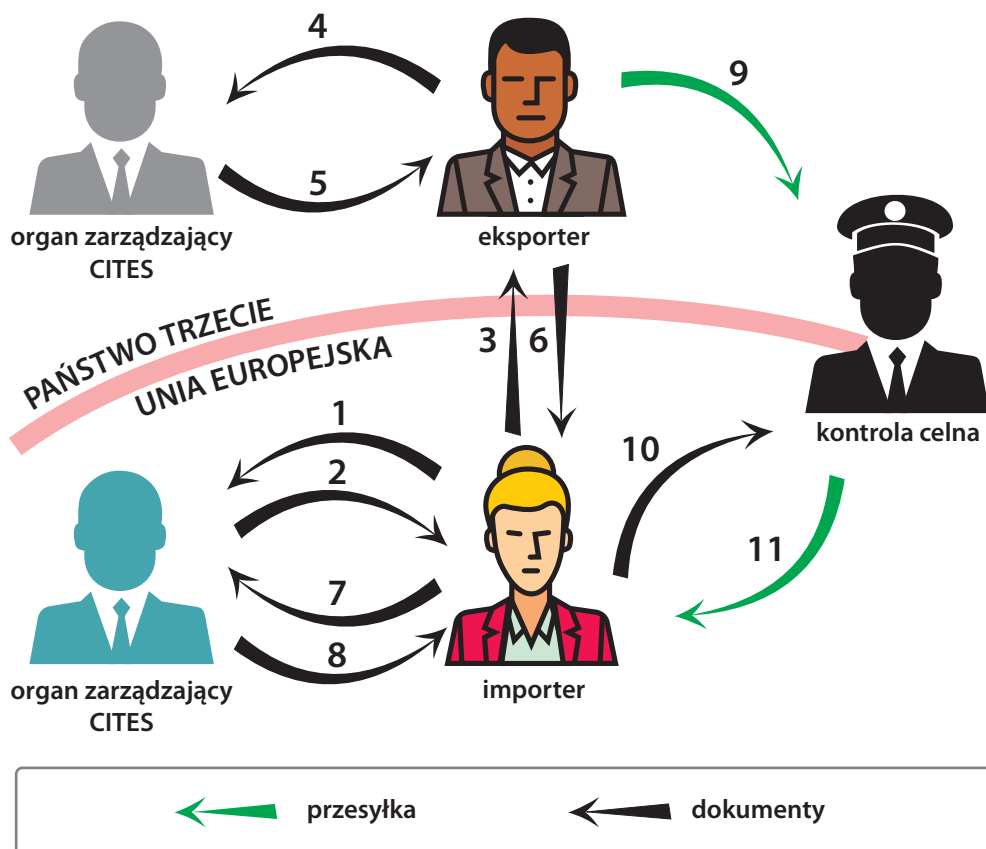

Wszystkie pławikoniki, zwane również konikami morskimi (tj. cały rodzaj *Hippocampus*) objęte są ochroną (UE B, CITES II). Zasuszone okazy często oferowane są na sprzedaż na nadmorskich straganach jako tzw. pamiątki z podróży. W Azji wykorzystywane są na dużą skalę do wytwarzania produktów tradycyjnej medycyny chińskiej. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Tabela 2. Kolory wniosków, oryginałów i kopii poszczególnych zezwoleń, świadectw i zgłoszeń importowych, wykorzystywanych na potrzeby przepisów regulujących handel okazami gatunków zagrożonych wyginięciem

Zezwolenia importowe i eksportowe, świadectwa: reeksportu, własności osobistej, kolekcji próbek i dla instrumentów muzycznych	
<i>Kolor dokumentu</i>	<i>Rodzaj dokumentu</i>
biały, z szarym tłem giloszowym (patrz słownik) na pierwszej stronie	oryginał
żółty	kopia dla posiadacza
jasnozielony	w przypadku zezwolenia importowego – kopia dla organu zarządzającego kraju eksportu lub reeksportu (np. przedkładana temu organowi przez importera w celu uzyskania zezwolenia importowego dla okazów z Załącznika I CITES), w przypadku zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu – kopia zwracana przez służby celne po odprawie celnej organowi wydającemu.
różowy	kopia dla organu zarządzającego wydającego dokument (pozostająca u niego po jego wydaniu)
biały	wniosek
Zgłoszenie importowe	
<i>Kolor dokumentu</i>	<i>Rodzaj dokumentu</i>
biały	oryginał
żółty	kopia dla posiadacza
Świadectwa dla: wystaw objazdowych, okazów pozyskanych w naturze, potwierdzające pochodzenie okazu, do użytku komercyjnego oraz do przewozu żywych okazów	
<i>Kolor dokumentu</i>	<i>Rodzaj dokumentu</i>
żółty, z szarym tłem giloszowym na pierwszej stronie	oryginał
różowy	kopia dla wydającego organu zarządzającego
biały	wniosek
Etykiety do celów przemieszczania okazów pomiędzy zarejestrowanymi naukowcami lub instytucjami naukowymi oraz załączniki (arkusze dodatkowe) do świadectw własności osobistej i dla wystawy objazdowej	
<i>Kolor dokumentu</i>	<i>Rodzaj dokumentu</i>
biały	wszystkie kopie etykiet i załączników

Ryciny 1–4 przedstawiają etapy postępowania przy typowych przypadkach importu okazów na teren Unii Europejskiej. Niektóre z tych etapów mogą ulec połączeniu, jeśli importer jest jednocześnie eksporterem. Procedury te przedstawiono w uproszczeniu (nie uwzględniają np. obowiązkowych konsultacji organów zarządzających z organami naukowymi lub SRG, które odbywają się bez udziału wnioskodawcy, ani kontroli warunków przetrzymywania w miejscu przeznaczenia, przy imporcie niektórych okazów żywych).

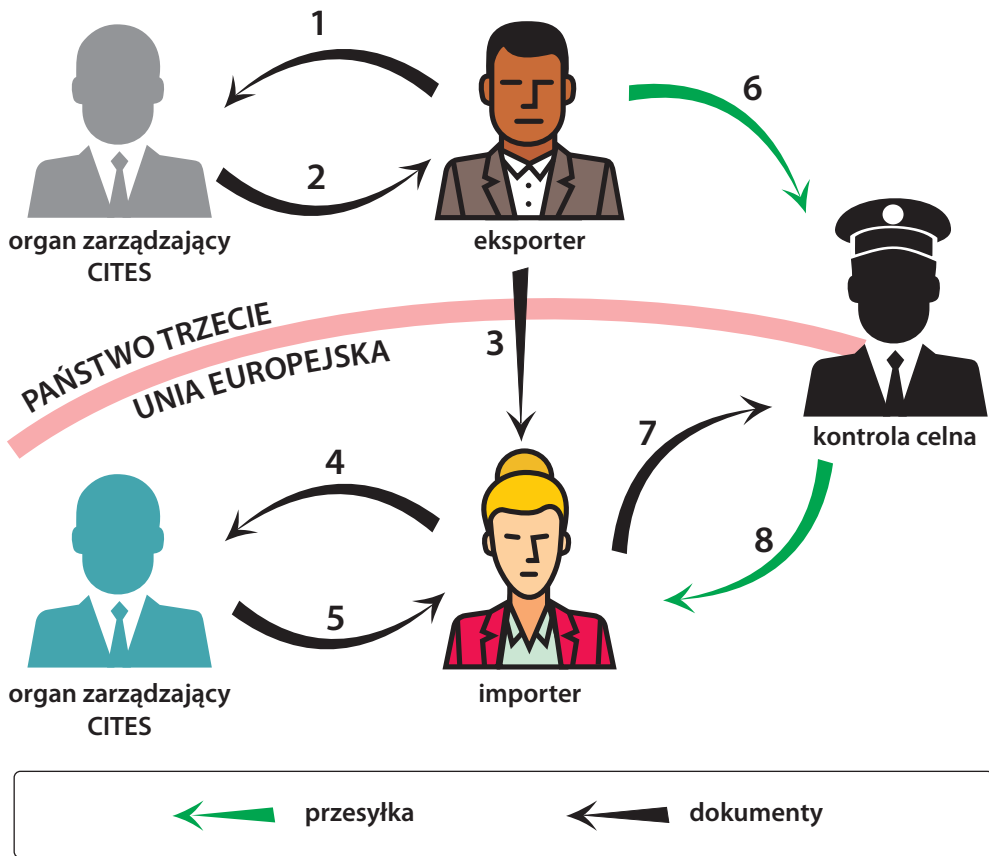
Ryc. 1. Kolejność procedur przy standardowym **importie** na teren Unii Europejskiej okazów należących do gatunków z **Załącznika I CITES**

1. Importer występuje do organu zarządzającego państwa przeznaczenia, należącego do Unii Europejskiej o wydanie kopii zezwolenia importowego, przeznaczonej dla państwa (re)eksportu (lub zaświadczenia na piśmie, że zezwolenie takie zostanie wydane).
2. Organ zarządzający państwa przeznaczenia wydaje kopię zezwolenia importowego (lub pisemne zaświadczenie, że zezwolenie takie zostanie wydane).
3. Importer przesyła kopię zezwolenia importowego (lub zaświadczenia, że zostanie ono wydane) do eksportera poza Unię Europejską.
4. Eksporter zwraca się do organu zarządzającego państwa (re)eksportu o wydanie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu, przedstawiając otrzymany od importera dokument.

5. Organ zarządzający państwa (re)eksportu wydaje eksporterowi zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu.
6. Eksporter przesyła kopię zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu do importera.
7. Importer występuje do organu zarządzającego państwa przeznaczenia o wydanie oryginału zezwolenia importowego, przedstawiając otrzymany od eksportera dokument.
8. Organ zarządzający państwa przeznaczenia wydaje oryginał zezwolenia importowego.
9. Przewożonym okazom towarzyszy zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu, które przedstawiane jest celnikom podczas wywozu z państwa (re)eksportu, przy wprowadzaniu na teren UE oraz w przypadku kontroli podczas transportu między tymi granicami.
10. Przed wprowadzeniem okazów na terytorium UE importer lub jego upoważniony przedstawiciel przedstawia oryginał zezwolenia importowego w granicznym urzędzie celnym w miejscu tego wprowadzenia.
11. Wraz ze sprowadzonymi okazami importer otrzymuje kopie zezwolenia eksportowego i importowego, na których potwierdzono odprawę celną importowanych okazów.

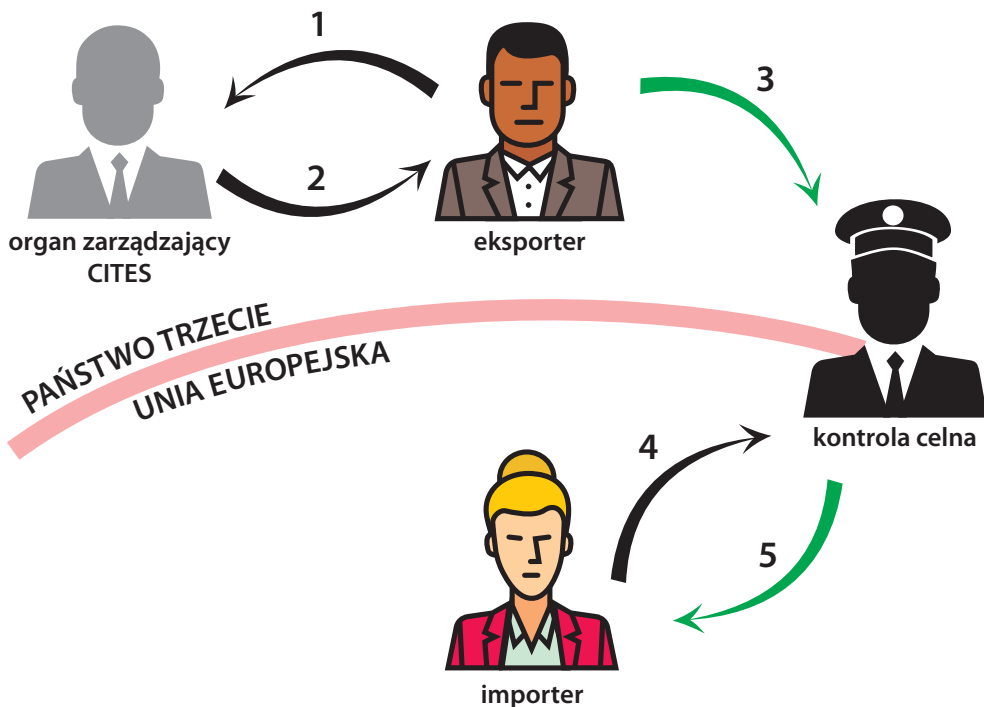

Łuski pangolina wykorzystywane są jako składnik tradycyjnej medycyny chińskiej, a mięso stanowi poszukiwany rarytas w azjatyckiej kuchni. Na świecie występuje osiem gatunków tego ssaka i wszystkie należą do tego samego rodzaju – *Manis* (UE B, CITES II). Pangoliny to aktualnie najczęściej przemycane ssaki na świecie. Podczas 17 Konferencji Stron CITES rozpatrywane będą wnioski o przeniesienie wszystkich ośmiu gatunków do Załącznika I CITES. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Ryc. 2. Kolejność procedur przy standardowym imporcie na teren Unii Europejskiej okazów należących do gatunków z **Aneksu A** (które nie są ujęte w Załączniku I CITES) oraz z **Aneksu B** do rozp. Rady 338/97

1. Eksporter zwraca się do organu państwa (re)eksportu o wydanie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu.
2. Organ zarządzający państwa (re)eksportu wydaje eksporterowi zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu.
3. Eksporter przekazuje kopię uzyskanego dokumentu importerowi na terenie Unii Europejskiej.
4. Importer zwraca się do organu zarządzającego państwa członkowskiego Unii Europejskiej będącego państwem przeznaczenia okazu o wydanie zezwolenia importowego, przedstawiając otrzymany od eksportera dokument.
5. Organ zarządzający państwa przeznaczenia wydaje importerowi zezwolenie importowe.
6. Przewożonym okazom towarzyszy zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu, które przedstawiane jest celnikom podczas wywozu z państwa (re)eksportu, przy wprowadzaniu na teren UE oraz w przypadku kontroli podczas transportu między tymi granicami.
7. Przed wprowadzeniem okazów na terytorium UE importer lub jego upoważniony przedstawiciel przedstawia oryginał zezwolenia importowego w granicznym urzędzie celnym w miejscu tego wprowadzenia.
8. Wraz ze sprowadzonymi okazami importer otrzymuje kopie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu i zezwolenia importowego, na których potwierdzono odprawę celną importowanych okazów.

Ryc. 3. Kolejność procedur przy standardowym **importcie** na teren Unii Europejskiej okazów należących do gatunków z **Aneksu C** do rozp. Rady 338/97

1. Eksporter zwraca się do organy zarządzającego państwa (re)eksportu o wydanie zezwolenia eksportowego (jeśli okazy eksportowane są z kraju, który zgłosił dany gatunek do Załącznika III CITES), świadectwa pochodzenia (jeśli okazy eksportowane są z kraju, który nie zgłosił tego gatunku do Załącznika III CITES) lub świadectwa reeksportu.
2. Organ zarządzający państwa (re)eksportu wydaje eksporterowi zezwolenie eksportowe, świadectwo pochodzenia lub świadectwo reeksportu.
3. Przewożonym okazom towarzyszy zezwolenie eksportowe, świadectwo pochodzenia lub świadectwo reeksportu, które przedstawiane jest celnikom podczas wywozu z państwa (re)eksportu, przy wprowadzaniu na teren UE oraz w przypadku kontroli podczas transportu między tymi granicami.
4. Przed wprowadzeniem okazów na terytorium UE importer lub jego upoważniony przedstawiciel przedstawia dodatkowo zgłoszenie importowe w granicznym urzędzie celnym w miejscu tego wprowadzenia.
5. Wraz ze sprowadzonymi okazami importer otrzymuje kopie zezwolenia eksportowego, świadectwa pochodzenia lub świadectwa reeksportu oraz potwierdzoną kopię zgłoszenia importowego.

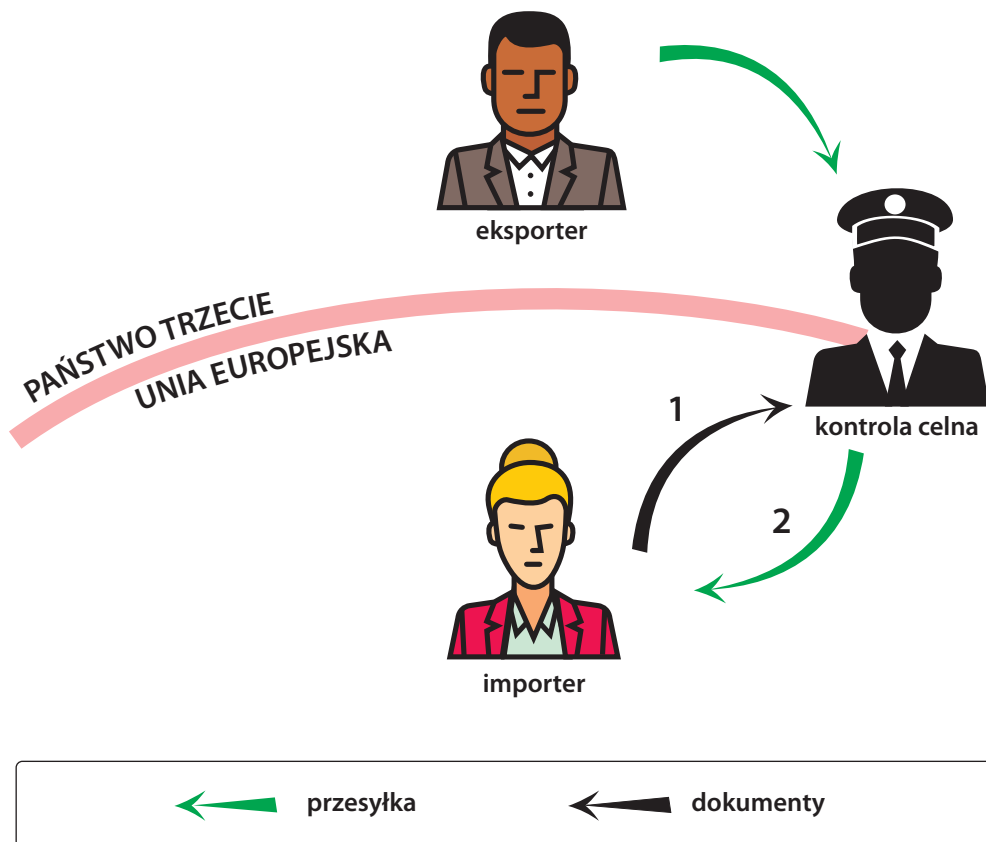
Waran bengalski *Varanus bengalensis* (UE A, CITES I) – odławiany głównie w celu pozyskania skóry, choć jego mięso jest wykorzystywane również do celów kulinarnych, a tłuszcz do produkcji medykamentów tradycyjnej medycyny wschodniej. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Waran leśny *Varanus salvator* (UE B, CITES II). Podobnie jak waran bengalski, gatunek ten jest odławiany przede wszystkim ze względu na jego cenną skórę, wykorzystywaną w przemyśle skórzanym. Pod koniec XX w. rocznie odławiano w tym celu około 1,5 miliona tych jaszczurek. Obecnie uważa się, że skala tego zjawiska uległa zmniejszeniu. © Marta Więckowska / salamandra.org.pl

Cypripedium formosanum (UE B, CITES II) – gatunek storczyka endemiczny dla lasów i mokradeł górskich środkowego Tajwanu. Dzięki temu że jest łatwy do rozmnażania, spotyka się go dość często w uprawach. ©Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Ryc. 4. Kolejność procedur przy standardowym **importcie** na teren Unii Europejskiej okazów należących do gatunków z **Aneksu D** do rozp. Rady 338/97

1. Przed wprowadzeniem okazów na terytorium UE importer lub jego upoważniony przedstawiciel przedstawia zgłoszenie importowe w granicznym urzędzie celnym w miejscu tego wprowadzenia.
2. Wraz ze sprowadzonymi okazami importer otrzymuje potwierdzoną kopię zgłoszenia importowego.

IV.3. Sprowadzenie z morza

Nieco inaczej niż opisano to w rozdziale IV.2 przedstawia się procedura w przypadku tzw. sprowadzenia z morza okazów z aneksów A–D.

W przypadku sprowadzania z morza okazu z Załącznika I, zgodnie z art. III ust. 5 Konwencji Waszyngtońskiej konieczne jest uzyskanie świadectwa wydawanego przez organ zarządzający państwa importu. W przypadku sprowadzania na teren Unii Europejskiej, wymagane jest zezwolenie importowe. Świadectwo takie (lub zezwolenie) wydawane jest wyłącznie w sytuacji, kiedy spełnione są trzy warunki:

- a) organ naukowy państwa importu wskazał, że sprowadzenie okazu nie będzie miało negatywnego wpływu na przetrwanie danego gatunku;

- b) w przypadku sprowadzenia okazów żywych, organ zarządzający państwa importu upewni się, że pomieszczenie przeznaczone dla tych okazów w miejscu przeznaczenia jest właściwie wyposażone, aby zapewnić im odpowiednią ochronę i opiekę (ponadto w przypadku krajów Unii Europejskiej art. 4 ust. 2 lit. f nakłada na ten organ dodatkowy obowiązek upewnienia się, że okaz będzie przygotowany i wysłany w taki sposób, aby zmniejszyć ryzyko uszkodzenia, utraty zdrowia lub okrutnego traktowania);
- c) organ zarządzający państwa importu ustali, iż sprowadzony okaz nie będzie wykorzystywany do celów głównie komercyjnych.

Podobnie jak w przypadku gatunków z Załącznika I, również dla okazów z gatunków ujętych w Załączniku II konieczne jest uzyskanie świadectwa (lub zezwolenia importowego w przypadku sprowadzania do jednego z państw Unii Europejskiej) wydawanego przez organ zarządzający państwa importu (art. IV ust. 6 Konwencji). Również w takim przypadku wydanie świadectwa (lub zezwolenia) uzależnione jest od tego, czy są spełnione pewne warunki:

- a) podobnie jak w przypadku gatunków z Załącznika I, organ naukowy musi być przekonany, że sprowadzenie okazu nie będzie miało negatywnego wpływu na przetrwanie danego gatunku;
- b) organ zarządzający państwa importu upewni się, że wszelkie żywe okazy sprowadzane z morza będą traktowane w sposób minimalizujący ryzyko ich uszkodzenia, utraty zdrowia lub okrutnego traktowania.

Spełnienie tych samych warunków co przy sprowadzaniu z morza okazów z aneksów A lub B, wymagane jest także przy standardowym imporcie okazów z tych aneksów.

W przypadku sprowadzania z morza na teren Unii Europejskiej okazów z aneksów C lub D wymagane jest przedstawienie zgłoszenia importowego.

Podobna procedura jak przy sprowadzaniu z morza stosowana jest w praktyce w przypadku sprowadzania okazów z terytoriów, które nie podlegają jurysdykcji żadnego państwa (np. z obszarów lądowych Antarktydy).

W związku z trudnościami interpretacyjnymi dotyczącymi tego, które państwo należy uznać za państwo importu (to, w którym zarejestrowany jest statek, z którego dokonano połowu, a może to, które czarteruje ten statek, czy też to, na terytorium którego po raz pierwszy wylądowano dany okaz?), Konferencja Stron wydała (a następnie uzupełniała) Rezolucję 14.6, która rozstrzyga te wątpliwości:

- Jeśli statek jest zarejestrowany w tym państwie, na terenie którego okaz jest pierwszy raz wylądowywany – jest traktowane jako państwo sprowadzenia z morza.
- Jeśli państwa rejestracji statku i wylądunku są odmienne – państwo rejestracji jest traktowane jako państwo eksportu, a państwo wylądunku jako państwo importu (stosuje się wówczas zasady dotyczące wydawania zezwoleń jak dla normalnego importu i eksportu).

- Jeśli zachodzi druga sytuacja, ale państwo wyładunku czarteruje statek, państwa te powinny zawrzeć pisemną zgodę, czy stosują normalne zasady CITES dotyczące eksportu i importu (wówczas państwo rejestracji statku jest państwem eksportu) czy uproszczone zasady dotyczące sprowadzania z morza (wówczas państwo czarterujące i wyładowujące jest państwem sprowadzającym z morza).
- Jeśli statek jest czarterowany przez inne państwo, niż państwo rejestracji i rozładunku, zezwolenie eksportowe jest wydawane przez państwo rejestracji statku (traktowane jako państwo eksportu), po skonsultowaniu tego z organem zarządzającym CITES państwa czarterującego i uzyskaniu jego akceptacji, a państwo rozładunku jest traktowane jako państwo importu. W takim wypadku państwa rejestracji i czarteru statku mogą także podpisać umowę, na podstawie której zezwolenie eksportowe wydawać będzie państwo czarterujące, po skonsultowaniu tego z państwem rejestracji i uzyskaniu jego akceptacji.

Przepisy UE nie precyzują jeszcze odrębnie, co należy robić, jeśli np. państwa rejestracji i wyładunku są różnymi państwami Unii Europejskiej.

Zgodnie z art. IV ust. 7 Konwencji, świadectwa sprowadzenia z morza dla okazów z Załącznika II mogą mieć ważność do jednego roku i być wydane w odniesieniu do całkowitej liczby okazów, która może być sprowadzona w tym okresie.

Alluaudia procera (UE B, CITES II) – jedna z licznych roślin endemicznych dla Madagaskaru, objęta ochroną CITES. Choć nieco przypomina niektóre wilczomlecze, jest bliżej spokrewniona z kaktusami.
© Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

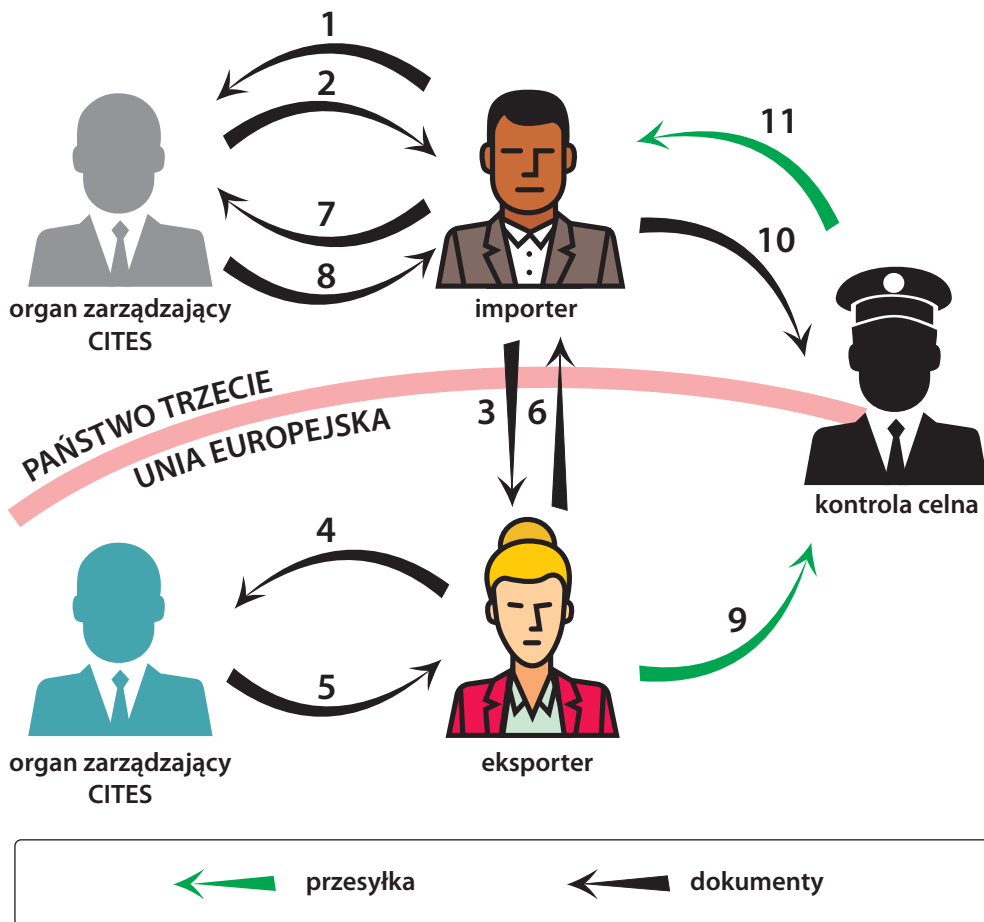
IV.4. Eksport i reeksport

Na wywiezienie okazów należących do gatunków ujętych w aneksach A–C z terenu Unii Europejskiej w sytuacji typowej niezbędne jest uzyskanie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu. W przypadku gatunków należących do Aneksu A oraz Załącznika I CITES, zezwolenie eksportowe (lub świadectwo reeksportu) wydaje się po przedstawieniu zezwolenia importowego wydanego przez organ zarządzający państwa przeznaczenia. Okazy z Aneksu D, które nie są jednocześnie ujęte w Załączniku III CITES, można wywieść z terenu Unii Europejskiej bez jakichkolwiek dokumentów. Jeśli jednak są one ujęte w Załączniku III CITES, wówczas do celów eksportowych konieczne jest uzyskanie zezwolenia eksportowego (gdyby to państwo UE zgłosiło dany gatunek do tego Załącznika), świadectwa pochodzenia lub świadectwa reeksportu.

Ryciny 5 i 6 przedstawiają etapy postępowania przy typowych przypadkach eksportu okazów z terenu Unii Europejskiej. Niektóre z tych etapów mogą ulec połączeniu, jeśli eksporter jest jednocześnie importerem. Podobnie jak w przypadku importu, procedury te przedstawiono w uproszczeniu (nie uwzględniają np. obowiązkowych konsultacji organów zarządzających z organami naukowymi, które odbywają się bez udziału wnioskodawcy, ani kontroli, czy żywy okaz jest przygotowany i przesłany w taki sposób, aby zmniejszyć ryzyko uszkodzenia, utraty zdrowia lub okrutnego traktowania (dokonywanej przez organ państwa eksportu) oraz warunków przetrzymywania takiego okazu w miejscu przeznaczenia (dokonywanej przez organ państwa importu).

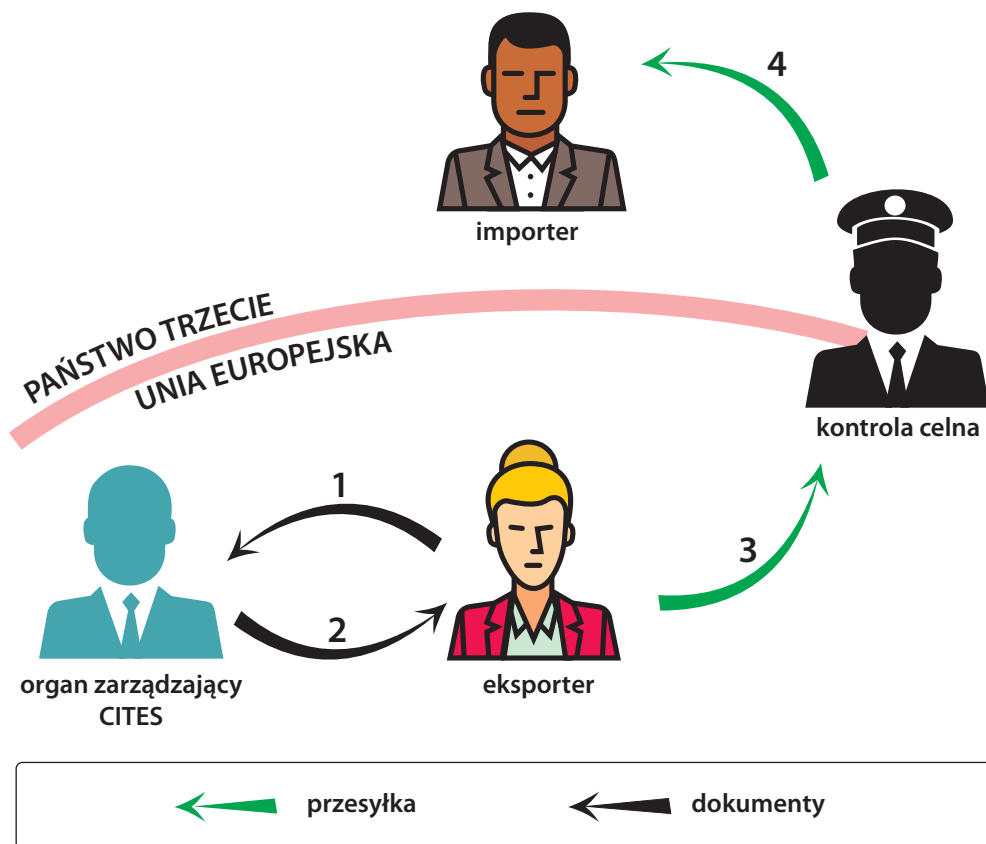
Czubek kła morsa *Odobenus rosmarus* (UE B, CITES III) z wygrawerowaną sceną polowania na fokii.
© Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Ryc. 5. Kolejność procedur przy standardowym (re)eksportcie z terenu Unii Europejskiej okazów należących do gatunków z **Załącznika I CITES**

1. Importer występuje do organu zarządzającego państwa przeznaczenia o wydanie kopii zezwolenia importowego (lub zaświadczenia na piśmie, że zezwolenie takie zostanie wydane).
2. Organ zarządzający państwa przeznaczenia wydaje importerowi kopię zezwolenia importowego (lub pisemne zaświadczenie, że zezwolenie takie zostanie wydane).
3. Importer przesyła kopię zezwolenia importowego do eksportera.
4. Eksporter zwraca się do organu zarządzającego państwa(re)eksportu należącego do Unii Europejskiej o wydanie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu, przedstawiając dokument otrzymany od importera.
5. Organ zarządzający państwa(re)eksportu wydaje eksporterowi zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu.
6. Eksporter przesyła kopię zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu do importera.
7. Importer zwraca się do organu zarządzającego państwa przeznaczenia o wydanie oryginału zezwolenia importowego, przedstawiając dokument otrzymany od eksportera.
8. Organ zarządzający państwa przeznaczenia wydaje importerowi zezwolenie importowe.
9. Przewożonym okazom towarzyszy zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu, które przedstawiane jest celnikom podczas wywozu z UE, przy wprowadzaniu na teren państwa przeznaczenia oraz w przypadku kontroli podczas transportu między tymi granicami.

10. Przed wprowadzeniem okazów na terytorium państwa przeznaczenia importer lub jego upoważniony przedstawiciel przedstawia oryginał zezwolenia importowego w granicznym urzędzie celnym w miejscu wprowadzenia.
11. Wraz ze sprowadzonymi okazami importer otrzymuje kopię zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu i zezwolenia importowego, na których potwierdzono odprawę celną importowanych okazów.

Ryc. 6. Kolejność procedur przy standardowym (re)eksporcie z terenu Unii Europejskiej okazów należących do gatunków z **Aneksu A (które nie są jednocześnie ujęte w Załączniku I CITES), B i C** do rozp. Rady 338/97

1. Eksporter zwraca się do organu zarządzającego państwa (re)eksportu należącego do Unii Europejskiej o wydanie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu.
2. Organ zarządzający państwa (re)eksportu wydaje eksporterowi zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu.
3. Przewożonym okazom towarzyszy zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu, które przedstawiane jest celnikom podczas wywozu z UE, przy wprowadzaniu na teren państwa przeznaczenia oraz w przypadku kontroli podczas transportu między tymi granicami.
4. Wraz ze sprowadzonymi okazami importer otrzymuje kopię zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu, na których potwierdzono odprawę celną importowanych okazów.

Wszystkie dzbaneczniki *Nepenthes* spp. objęte są ochroną (UE A i B, CITES I i II). Obecnie w załącznikach wpisanych jest 115 gatunków tych owadożernych roślin, ale systematyka tego rodzaju ulega ciągłym zmianom i wciąż opisywane są nowe taksony (głównie z Azji Południowo-Wschodniej).
© Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Wszystkie paprocie drzewiaste z rodzaju *Cyathea* objęte są ochroną (UE B, CITES II). © Borys Kala / salamandra.org.pl

Kompletna muszla jednego z gatunków przydaczni łuskowatej *Tridacna squamosa* w sklepie pamiątkarskim. Wszystkie przydacznie z rodziny Tridacnidae objęte są ochroną (UE B, CITES II).
© Borys Kala / salamandra.org.pl

V. PRZEWOŻENIE PRZEZ GRANICE – WYBRANE ZASADY SZCZEGÓŁOWE

W rozdziale IV przedstawiono ogólne zasady, obowiązujące w typowych przypadkach przewozu okazów gatunków ujętych w załącznikach CITES i aneksach rozp. Rady 338/97 przez granice zewnętrzne UE oraz granice państw trzecich. Jednak praktyka stosowania tych przepisów sprawiła, że dla usprawnienia obrotu lub dla uszczelnienia i ułatwienia kontroli, wprowadzono wiele uregulowań szczegółowych. Dotyczą one konkretnych grup gatunków (np. storczyków, koników morskich), rodzajów okazów (np. kawioru, instrumentów muzycznych), celów transakcji (np. przewożenia dóbr osobistych lub majątku gospodarstwa domowego), rodzaju podmiotów (np. instytucji naukowych) itd.. Ze względu na ograniczoną objętość tego podręcznika, nie jesteśmy w stanie omówić tu wszystkich takich zasad szczegółowych. Poniżej przedstawiamy jedynie niektóre z nich, z którymi najczęściej można spotkać się w Polsce. Liczba tych opisanych wyjątków jest znacząco większa w porównaniu z pierwszym wydaniem tej książki. Niektóre zagadnienia zostały też uaktualnione lub opisane bardziej szczegółowo. W ewentualnych kolejnych wydaniach będziemy starali się dalej wydłużać listę omówionych tematów, uwzględniając te z nich, których znaczenie w Polsce rośnie.

V.1. Tranzyt

Gdy przesyłka zawierająca okaz z gatunku chronionego przez CITES przesyłana jest z jednego państwa do drugiego, oddalonego geograficznie, często przewożona jest na dużych dystansach, przecinając granice różnych państw. Nie zawsze możliwe jest przewidzenie z góry, jaką trasę dany transport ostatecznie pokona. Gdy korzystamy ze współczesnych możliwości internetowego śledzenia wysłanej paczki, nie raz zadziwia nas, jakie zygzaki wyznacza jej droga na mapie świata, zanim dotrze do adresata. Istotną cechą takiej podróży jest jednak to, że we wszystkich mijanych państwach – poza krajami eksportu i przeznaczenia, nie przechodzi ona zwykle odprawy celnej. Trasa przesyłek nie ma istotnego znaczenia dla kontroli skali handlu zagrożonymi gatunkami, poza szczególnym przypadkami, gdy przedmiotem obrotu są okazy żywe i trzeba im po drodze zapewnić niezbędny dobrostan. Dlatego w art. VII ust. 1 Konwencji wprowadzono generalne zwolnienie dotyczące tranzytu okazów lub ich przeładunku, w czasie gdy znajdują się pod kontrolą celną (a więc nie są w danym kraju odprawiane). Rezolucja 9.7 uszczegóławia to, że chodzi o okazy będące pod kontrolą celną, znajdujące się podczas transportu do odbiorcy określonego w dokumentach (będącego w innym kraju), a wszelka ewentualna przerwa w tym transporcie wynika jedynie z potrzeb wynikających z danej formy transportu (np. konieczności przeładunku), lub o kolekcję próbek, która spełnia warunki określone w dziale XV Rezolucji 12.3 i której towarzyszy karnet ATA. Zgodnie z zaleceniami Rezolucji 9.7, państwa tranzytu i przeładunku powinny w miarę możliwości

kontrolować znajdujące się w tranzycie przesyłki i sprawdzać towarzyszące im dokumenty po kątem zgodności z zasadami CITES, jednak dla tych państw nie trzeba wydawać odrębnych zezwoleń czy świadectw.

Warto jeszcze wspomnieć art. VII ust. 3 CITES, który nakłada na strony obowiązek zapewnienia, by żywym okazom w czasie tranzytu, przetrzymywania oraz przewozu zagwarantowano opiekę zapobiegającą ryzyku okaleczenia, utraty zdrowia lub okrutnego traktowania.

Zagadnienie tranzytu okazów przez terytorium Unii Europejskiej reguluje przede wszystkim art. 7 ust. 2 rozp. Rady 338/97. Zgodnie z jego lit. a, w stosunku do okazów znajdujących się w tranzycie nie wymaga się przedkładania zezwolenia importowego ani zgłoszenia importowego przy ich wwozie na teren Unii. Zwolnienie takie warunkowane jest jednak wydaniem przez właściwy organ państwa trzeciego zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu CITES, w którym wpisany jest docelowy odbiorca przedmiotowych okazów. Brak takiego dokumentu, zgodnie z art. 7 ust. 2 lit. c tego rozporządzenia, skutkuje zatrzymaniem przewożonych okazów oraz, jeśli to właściwe, ich konfiskatą. Zgodnie z Rezolucją 9.7 CITES (rekomendacja f), w przypadku gdy Strona CITES stwierdzi, że dane okazy będące w tranzycie przewożone są z pogwałceniem przepisów, a jednocześnie nie będzie miała podstaw do zatrzymania takiego transportu, wówczas rekomenduje się, aby powiadomiła o takim fakcie przedstawicieli państwa przeznaczenia oraz Sekretariat CITES, a także inne państwa, przez które przebiega trasa tranzytowa.

Pyton siatkowany *Python reticulatus* (UE B, CITES II) – jeden z największych współczesnych węży, osiągający długość nawet do 10 m. Skóra tych gadów wykorzystywana jest do produkcji wielu ekskluzywnych produktów galanterii skórzanej. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Adaks pustylny *Addax nasomaculatus* (UE A, CITES I) – gatunek uznawany jako skrajnie zagrożony wyginieciem. W 2010 r. cała dzika populacja liczyła zaledwie około dwieście osobników. Najnowsze doniesienia wskazują, że do dziś przetrwało ich już zaledwie kilka. Około 1000 adaksów hodowanych jest jednak w USA oraz na Bliskim Wschodzie. Na zdjęciu zakolczykowany osobnik z hodowli w Katarze.
© Borys Kala / salamandra.org.pl

V.2. Okazy wyhodowane lub sztucznie rozmnożone

Głównym założeniem Konwencji Waszyngtońskiej jest ochrona dzikich populacji roślin i zwierząt przed nadmierną ich eksploatacją do celów komercyjnych. Z tego względu **okazy pochodzące z hodowli lub uprawy** są przez Konwencję oraz odpowiadające jej przepisy Unii Europejskiej traktowane w sposób mniej restrykcyjny. Okazy takie mogą się bowiem przyczyniać do ograniczenia popytu na osobniki pochodzące z wolności. Ma to np. zastosowanie w odniesieniu do roślin pochodzących z komercyjnych upraw. Należy jednak zaznaczyć, że w odniesieniu do niektórych gatunków i sposobów użytkowania teza taka jest przez wielu przyrodników kwestionowana. Omawiane przepisy szczegółowo określają, jakie warunki muszą być spełnione, aby dane zwierzę mogło być uznane jako urodzone i wyhodowane w niewoli, a roślina za sztucznie rozmnożoną – więcej informacji na ten temat podano w rozdziale VII.3 niniejszego podręcznika.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. d rozporządzenia Rady 338/97, sprowadzenie okazu z Aneksu A możliwe jest pod warunkiem, że nie będzie on wykorzystywany głównie do celów głównie komercyjnych (zarobkowych)³⁰. Jednak art. 7 ust. 1 lit. a tego samego

³⁰ W polskojęzycznej wersji rozporządzenia angielskie wyrażenie *commercial* przełożono jako „handlowe”, choć pojęcie „handel” (ang. *trade*) jest w tym akcie zupełnie inaczej zdefiniowane. Ten sam błąd popełniono tłumacząc art. III ust. 3 lit. c i ust. 5 lit. c Konwencji. Zgodnie jednak z zasadami CITES, które na podstawie art. 1 akapit 2 tego rozporządzenia należy przyjmować jako nadrzędne przy jego stosowaniu i interpretacji, nie ma wątpliwości, że chodzi tu o cele „głównie zarobkowe” lub „głównie komercyjne”, w znaczeniu szczegółowo zdefiniowanym w Rezolucji 5.10 CITES [*commercial* 'if its purpose is to obtain economic benefit (whether in cash or otherwise), and is directed toward resale, exchange, provision of a service or any other form of economic use or benefits'].

rozporządzenia uchyla ten warunek w odniesieniu do okazów urodzonych i wyhodowanych w niewoli lub sztucznie rozmnożonych. Są one traktowane tak jak okazy gatunków ujętych w Aneksie B, a więc dopuszczalne jest ich sprowadzanie także do celów głównie komercyjnych.

Art. 7 ust. 1 lit. b (i) rozp. Rady 338/97, a oparciu o art. VII ust. 5 Konwencji, dopuszcza stosowanie świadectw fitosanitarnych (zamiast zezwoleń eksportowych i importowych) w odniesieniu do przewozu sztucznie rozmnożonych roślin przez granice. Zasady takiego zastępowania ustala art. 17 rozp. Komisji 865/2006. W przypadku sztucznie rozmnożonych roślin z aneksów B lub C oraz sztucznie rozmnożonych hybryd roślin z okazów gatunków z Aneksu A, w stosunku do których nie dodano przypisu (który by tego zakazywał)³¹, zezwolenia importowe i eksportowe zastąpione mogą być świadectwami fitosanitarnymi. Świadectwa takie muszą zawierać nazwę naukową gatunku (lub hybrydy), lub jeśli nie jest to możliwe, nazwę rodzajową (jest to jednak dopuszczalne tylko w odniesieniu do tych taksonów, które zostały wpisane do aneksu do rozp. Rady 338/97 jako cała rodzina – np. sagowcowate *Cycadaceae* spp. Istotnym warunkiem jest również zamieszczenie na świadectwie informacji o formie i liczbie okazów, których ono dotyczy, a także potwierdzenie za pomocą pieczęci czy innego odpowiedniego znaku, że „okazy zostały sztucznie rozmnożone zgodnie z definicją CITES”. Również art. 61 ust. 2 Polskiej ustawy o ochronie przyrody zezwala na wywóz (eksport) żywych roślin należących do gatunków objętych ochroną na podstawie rozp. Rady 338/97, „pochodzących z uprawy” na podstawie świadectw fitosanitarnych, na warunkach określonych w przepisach tego rozporządzenia³².

Przepisy rozp. Rady 338/97 (i wykonawczych w stosunku do niego rozporządzeń Komisji) należy jednak stosować w zgodzie z przepisami CITES (na podstawie art. 1 akapit 2 tego rozporządzenia). Oznacza to, że stosowanie świadectw fitosanitarnych powinno być zgodne z postanowieniami rozdziału VII Rezolucji 12.3 CITES. Stanowi ona, że używanie świadectw fitosanitarnych zamiast zezwoleń eksportowych mogą stosować jedynie państwa:

- a) na terenie których rośliny te zostały sztucznie rozmnożone;
- b) które zapewniły, że system wydawania takich świadectw gwarantuje, iż objęte nimi rośliny zostały sztucznie rozmnożone zgodnie z zasadami opisanymi w Rezolucji 11.11 CITES (powtórzonymi w art. 56 rozp. Komisji 865/2006);

³¹ W polskojęzycznej wersji rozporządzenia angielskie wyrażenie *unannotated species* zostało błędnie przetłumaczone jako „nieopisane gatunki” (sic!). Zmienia to całkowicie sens przepisu (a właściwie – pozbawia go sensu). Chodzi o gatunki, przy których nie dodano przypisu (adnotacji), która by blokowała stosowanie do nich danej zasady. W momencie oddawania niniejszego podręcznika do druku, do żadnego gatunku wymienionego w Aneksie A nie ma takiego przypisu, a więc wszystkie sztucznie uzyskane hybrydy z gatunków z Aneksu A mogą być importowane i (re)eksportowane na podstawie świadectw fitosanitarnych.

³² Nie wiadomo, dlaczego uwzględniono jedynie wywóz (eksport), a pominięto import, a także dlaczego w ogóle powielono akurat fragment tego przepisu, obowiązującego bezpośrednio na podstawie rozporządzeń Unii Europejskiej. Zapis ten nie wprowadza żadnych uregulowań, które umożliwiałyby wydawanie świadectw fitosanitarnych w zastępstwie zezwoleń CITES przez organy polskie.

- c) poinformowały Sekretariat CITES o zamiarze stosowania do tego celu certyfikatów fitosanitarnych i przekazały mu kopie takich certyfikatów oraz wzory pieczęci, stempli czy innych znaków, które będą na nich stosowane.

Sekretariat CITES informuje wszystkie strony Konwencji o takich zgłoszeniach. Do roku 1999 Sekretariat wykonywał ten obowiązek za pomocą notyfikacji. Obecnie, zgodnie z Notyfikacją 2011/056, aktualną listę państw, które stosują takie świadectwa, można znaleźć na stronie internetowej Sekretariatu³³.

Polska nie tylko nie spełniła warunku zgłoszenia takiego zamiaru do Sekretariatu, ale nie spełnia także warunku dotyczącego właściwej kontroli przez służby fitosanitarne pochodzenia roślin. Także krajowe wzory świadectw fitosanitarnych nie spełniają kryteriów określonych w omówionych powyżej przepisach. Oznacza to, że nie można używać wystawionych w Polsce świadectw fitosanitarnych zamiast zezwoleń eksportowych.

Aktualnie zgodnie z zasadami CITES jedenaście państw może stosować świadectwa fitosanitarne zamiast zezwoleń eksportowych. Osiem z nich: Austria, Belgia, Dania, Holandia, Niemcy, Republika Czeska, Szwecja i Włochy, to kraje Unii Europejskiej. Należy więc akceptować wydane przez nie świadectwa fitosanitarne przy wywozie okazów roślin z Unii, zamiast zezwoleń eksportowych. Trzy państwa: Kanada, Republika Korei (Korea Południowa) oraz Singapur, to kraje spoza UE, a więc okazy importowane na teren Unii na podstawie wydanych przez organy tych państw świadectw fitosanitarnych nie wymagają dodatkowego zezwolenia eksportowego ani zezwolenia importowego.

V.3. Przewóz żywych zwierząt stanowiących dobro osobiste

Osoby często podróżujące pomiędzy różnymi krajami, które posiadają żywe zwierzęta z gatunków ujętych w aneksach A, B i C do rozp. Rady 338/97, mogą wystąpić o wydanie tzw. **świadectwa własności osobistej**³⁴. Zasady ich wydawania i korzystania z nich zostały określone głównie w rozdziale VIII rozp. Komisji 865/2006. Posiadanie takiego dokumentu stanowi duże ułatwienie, gdyż może być on wykorzystywany wielokrotnie i przy przewozie przez zewnętrzne granice UE zastępuje zezwolenie importowe oraz, jeśli kraj przeznaczenia wyrazi na to zgodę, zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu. Ta ostatnia zasada dotyczy także przekraczania granic między państwami, które nie należą do Unii Europejskiej gdyż analogiczne świadectwa mogą być (i zazwyczaj są) akceptowane przez inne strony CITES na podstawie Rezolucji 10.20 CITES oraz art. VII ust. 5 CITES. Dzięki temu właściciel nie musi przy każdym wyjeździe

³³ <https://cites.org/eng/resources/reference.php#phyto>.

³⁴ W polskojęzycznej wersji rozp. Komisji 865/2006 jest ono nazywane świadectwem „własności prywatnej”, a w rozp. 792/2012 świadectwem własności osobistej. W niniejszym podręczniku (poza cytatami) używamy nazwy zgodnej z nomenklaturą CITES oraz stosowaną w rozp. Rady 338/97. Trafniej oddaje ona charakter tego świadectwa (wydawanego jedynie dla dóbr o charakterze osobistym osoby fizycznej, a nie dla każdej własności prywatnej).

Ara hiacyntowa *Anodorhynchus hyacinthinus* (UE A, CITES I). W latach 80. nielegalnie odłowiono co najmniej 10 tys. tych papug w celach komercyjnych, z czego znaczna część (około 50%) trafiła na rynek brazylijski. Ptaki te cieszą się dużym zainteresowaniem wśród hobbystów i osiągają wysokie ceny na rynku. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

zagranicznym występować o wydawanie zezwoleń CITES na to samo zwierzę. Warunkiem jest jednak, aby właściciel zwierzęcia towarzyszył mu w trakcie przekraczania granic państwowych.

Zgodnie z art. 37 rozp. Komisji 865/2006, każde świadectwo może być wydane tylko dla jednego okazu żywego zwierzęcia, które pozyskane zostało w sposób legalny oraz przetrzymywane jest w celach osobistych, niekomercyjnych.

Art. 40 ust. 1 lit. c rozp. Komisji 865/2006 zakazuje jakiegokolwiek komercyjnego wykorzystywania okazów, dla których wydano świadectwo własności osobistej. Zakaz ten jest zgodny z rekomendacją Rezolucji 10.20 i zasadami stosowania uproszczonych procedur na podstawie art. VII CITES.

Jeśli zwierzę pochodzi z kraju należącego do Unii Europejskiej, wówczas w celu uzyskania świadectwa na terenie UE należy zwrócić się do organu zarządzającego krajem, na terenie którego znajduje się okaz. W takiej sytuacji, zgodnie z art. 39 ust. 3 rozp. Komisji 865/2006, w polu nr 23 świadectwa (lub w odpowiednim załączniku do świadectwa) powinna być wpisana następująca formuła:

„Świadectwo ważne dla wielokrotnego przekroczenia granicy, gdy okazowi towarzyszy jego właściciel. Prawny właściciel zatrzymuje oryginał świadectwa.

Okaz objęty niniejszym świadectwem nie może zostać sprzedany lub w inny sposób przekazany, chyba że jest to zgodne z art. 43 rozporządzenia Komisji (WE) nr 865/2006. Niniejsze świadectwo jest niezbywalne. Jeśli okaz umrze, zostanie skradziony, zniszczony lub utracony, lub jeśli zostanie sprzedany lub własność okazu zostanie przeniesiona w inny sposób, niniejsze świadectwo należy natychmiast zwrócić organowi zarządzającemu, który je wydał.

Niniejsze świadectwo jest nieważne bez załączników, które muszą być podstemplowane i podpisane przez urzędnika służb celnych przy każdym przekraczaniu granicy.

Niniejsze świadectwo nie ma wpływu na uprawnienia państwa do przyjęcia bardziej surowych środków w zakresie ograniczeń lub warunków posiadania/przetrzymywania żywych zwierząt.”

Ponieważ Unia Europejska wprowadziła bardziej rygorystyczne przepisy niż wynikające z Konwencji i wymaga zezwoleń importowych także w odniesieniu do okazów z Załącznika II CITES (i Aneksu B do rozp. Rady 338/97), nie traktuje także jako wystarczających świadectw własności osobistej wydanych przez państwa trzecie (spoza UE), jeśli nie towarzyszy im na granicy analogiczne świadectwo wydane przez jedno z państw UE. Jeśli więc zwierzę ma zostać importowane z kraju trzeciego na podstawie wydanego tam świadectwa własności osobistej, wówczas przed pierwszym importem na teren UE dodatkowe świadectwo własności osobistej powinien wydać organ zarządzający członkowskiego państwa pierwszego przeznaczenia (do którego okaz ma być w pierwszej kolejności importowany). W takiej sytuacji świadectwo może być wydane wyłącznie na podstawie równoważnego dokumentu (świadectwa) wydanego dla danego okazu

w państwie trzecim. Wówczas, zgodnie z art. 40 ust. 2 rozp. Komisji 865/2006, w polu nr 23 wydanego w Unii świadectwa powinna być wpisana dodatkowo następująca formuła:

„Niniejsze świadectwo jest nieważne bez załączonego oryginalnego świadectwa własności prywatnej wydanego przez państwo trzecie oraz jeśli okazowi objętemu świadectwem nie towarzyszy właściciel.”

Jeśli okaz objęty świadectwem wyda na świat potomstwo w trakcie pobytu w jednym z państw członkowskich Unii Europejskiej, należy o tym fakcie powiadomić organ zarządzający tego kraju, który wydaje dla potomstwa odpowiednie zezwolenia lub świadectwa. Zgodnie z postanowieniami Rezolucji 10.20, świadectwa własności osobistej dla potomstwa urodzonego podczas podróży zagranicznej okazji rodzicielskiego, wydane mogą być dopiero po ich powrocie do kraju zwykłego zamieszkania właściciela.

Okaz objęty świadectwem własności osobistej powinien być jednoznacznie identyfikowalny, a więc musi być unikatowo oznakowany (zgodnie z art. 66 rozp. Komisji 865/2006) oraz nie może być wykorzystywany do celów komercyjnych. Ponadto, jeśli pochodzi z kraju członkowskiego Unii Europejskiej, musi być zarejestrowany przez organ zarządzający państwa, na terenie którego jego właściciel ma swoje zwykłe miejsce zamieszkania. Co więcej, przed upływem terminu ważności wydanego świadectwa okaz musi znajdować się w kraju, w którym jest zarejestrowany.

Zgodnie z art. 14 rozp. Rady 865/2006 oraz Rezolucją 10.20 (rekomendacja g), termin ważności świadectwa własności osobistej nie może przekroczyć trzech lat.

Zagubione lub w inny sposób utracone świadectwo własności osobistej może być zastąpione świadectwem zastępczym. Wydane może być ono jedynie przez organ, który wydał świadectwo pierwotne. W miarę możliwości duplikat powinien mieć ten sam numer i tą samą datę ważności co oryginał, natomiast w polu nr 23 powinna być zawarta dodatkowo następująca formuła:

„Niniejsze świadectwo jest uwierzytelnioną kopią oryginału.”

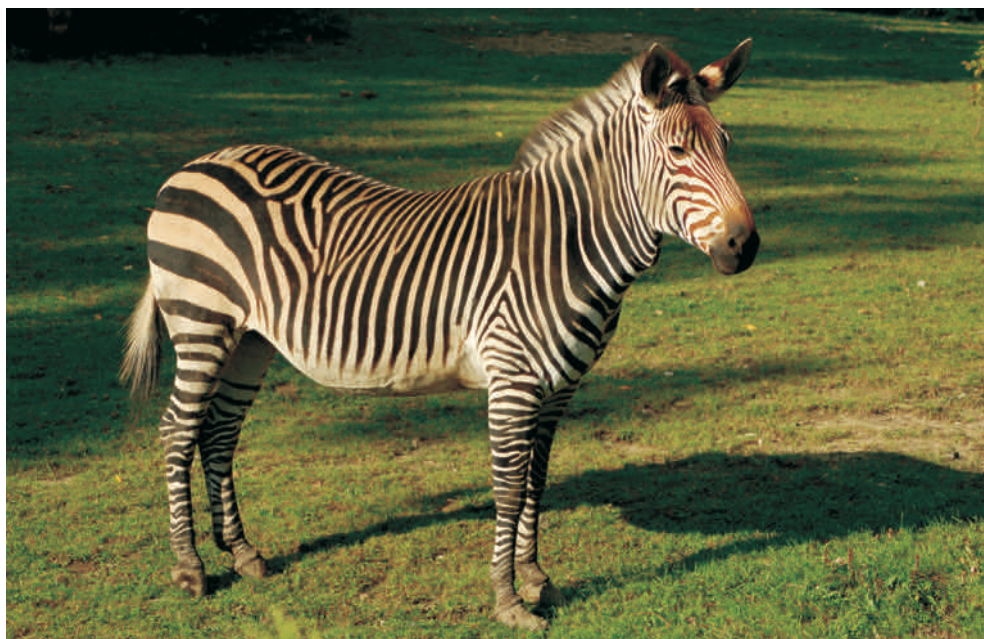
lub

„Niniejsze świadectwo unieważnia i zastępuje oryginał o nr xxxxx, wydany w dniu xx/xx/xxxx.”

Na podstawie art. 43 rozp. Komisji 865/2006, sprzedaż okazu objętego świadectwem własności osobistej, który pochodzi z kraju należącego do Unii, dopuszczalna jest jedynie wówczas, kiedy właściciel takiego okazu wcześniej zwróci świadectwo organowi zarządzającemu CITES, który je wydał. Jeśli okaz taki należy do gatunku z Aneksu A rozp. Rady 338/97, przed jego sprzedażą na terytorium UE należy uzyskać świadectwo zwalniające z zakazu komercyjnego wykorzystywania, zgodnie z art. 8 ust. 3 rozp. Rady nr 338/97 (chyba że okaz jest urodzony i wyhodowany w niewoli i należy do gatunku ujętego w Aneksie X rozp. Komisji 865/2006). Zgodnie z art. 40 ust. 1 lit. c, ta sama zasada dotyczy przypadku, jeśli właściciel chciałby w inny sposób wykorzystywać dany okaz do celów zarobkowych. Sprzedaż czy komercyjne wykorzystanie na terenie Unii okazów, które przywieziono na jej teren na podstawie świadectwa własności osobistej wydanego w państwie trzecim, jest

Zebra pręgowana (zebra Grevy'ego) *Equus grevyi* (UE A, CITES I). Jednym z zagrożeń dla tego gatunku są nadmierne polowania dla atrakcyjnego trofeum – charakterystycznej skóry. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Zebra górska *Equus zebra* – obecnie wyróżnia się dwa podgatunki: zebry namibską (Hartmann'a) *E. z. hartmannae* (UE B, CITES II) oraz zebry przylądkową *E. z. zebra* (UE A, CITES I). © Borys Kala / salamandra.org.pl

całkowicie zabroniona. Zwierzę takie musiałby wpierrw wrócić do kraju, w którym wydano mu świadectwo, a następnie zostać ponownie wwiezioe do UE na podstawie normalnego zezwolenia eksportowego (lub świadectw reeksportu) i importowego CITES, wydanego dla celu dopuszczającego dany rodzaj wykorzystania.

V.4. Wystawy objazdowe

Odrębną kategorię okazów, które bywają wielokrotnie przewożone przez granice państwowe, są te, które wchodzą w skład różnych podróżujących kolekcji, wystawianych z różnych przyczyn zarobkowo na widok publiczny. Jeśli okazy takie przejdą raz weryfikację legalnego pochodzenia, kolejne, wielokrotne jej przeprowadzanie na potrzeby każdego indywidualnego przewozu nie przyczyniałoby się dodatkowo do ochrony gatunków, lecz stanowiło wyłącznie niepotrzebne obciążenie dla właścicieli oraz organów CITES. Dlatego Konwencja w art. VII ust. 7 przewiduje wprowadzenie ułatwień dla tak zwanych **wystaw objazdowych**. Zostały one szczegółowo opisane w rozdziale VI Rezolucji 12.3. Zgodnie z podaną w tej Rezolucji definicją, powtórzoną i nieco uszczegółowioną w art. 1 pkt 6 rozp. Komisji 865/2006, pojęcie „wystawa objazdowa” oznacza na potrzeby tych przepisów: kolekcję próbek, cyrk, wędrownne zoo, menażerię, wystawę roślin, orkiestrę lub wystawę muzealną, które są przeznaczone do wystawiania na widok publiczny w celach zarobkowych. Zgodnie z zasadami CITES podanymi w cytowanym wyżej art. VII Konwencji oraz Rezolucji 12.3, tę listę należy traktować szeroko, a więc wszystkie podobne kategorie także się do niej kwalifikują. Wyróżnieniem jest cel (komercyjne wystawianie na widok publiczny) i charakter (wędrowny) tej działalności. Jako składniki takich wystaw objazdowych przyjmuje się nie tylko te przedmioty, które są celem prezentacji (np. zwierzęta w menażerii czy cyrku) ale także wykorzystywane podczas pokazów narzędzia i inne urządzenia (np. instrumenty muzyczne należące do orkiestry).

Na podstawie przytoczonego wyżej rozdziału VI Rezolucji 12.3 CITES oraz przepisów rozp. Komisji 865/2006 (głównie jej rozdziału VII), dla okazów gatunków ujętych w załącznikach CITES i aneksach do rozp. Rady 338/97, stanowiących część wystaw objazdowych, możliwe jest uzyskanie tzw. świadectw dla wystaw objazdowych. Świadectwa takie wydawane są przez organ zarządzający państwa pochodzenia wystawy (dotyczy to także Unii Europejskiej). Dokumenty te mogą być używane wielokrotnie przez określony czas (nie dłuży niż 3 lata) i stanowią istotne ułatwienie dla funkcjonowania wystawy objazdowej podróżującej po świecie – w tym poza granice UE. Świadectwa te wykorzystywane mogą być jako zezwolenie importowe, zezwolenie eksportowe (lub świadectwo reeksportu) oraz świadectwo zwalniające z zakazu komercyjnego wykorzystywania danego okazu poprzez wystawianie go na widok publiczny w celach komercyjnych (na terenie Unii).

Uzyskanie takich świadectw wiąże się z koniecznością spełnienia szeregu warunków. Wydawane są one wyłącznie dla okazów mających wykazane legalne źródło pochodzenia, które były urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z warunkami

określonymi w art. 54 rozp. Komisji 865/2006 bądź sztucznie rozmnożone, zgodnie z art. 56 tego rozporządzenia, albo zostały pozyskane zanim zaczęły obowiązywać względem nich przepisy CITES czy też powiązanych z Konwencją rozporządzeń Unii Europejskiej. Co więcej, okaz objęty świadectwem dla wystawy objazdowej musi być zarejestrowany przez organ zarządzający wydający świadectwo oraz unikatowo oznakowany, zgodnie z zasadami określonymi w art. 66 rozporządzenia 865/2006 w przypadku żywych zwierząt, a w przypadku innych okazów – w sposób umożliwiający jednoznaczne przypisanie okazu do danego świadectwa. W odniesieniu do zwierząt żywych, jedno świadectwo dotyczyć może wyłącznie jednego okazu (czyli w przypadku jeśli „wystawa” obejmuje większą liczbę zwierząt – trzeba wydać odpowiednio więcej świadectw).

Ponieważ Unia Europejska wprowadziła ostrzejsze przepisy niż wynikające z Konwencji i wymaga zezwoleń importowych także w odniesieniu do okazów z Załącznika II CITES (i Aneksu B do rozp. Rady 338/97), nie traktuje także jako wystarczających świadectw dla wystaw objazdowych wydanych przez państwa trzecie (spoza UE), jeśli nie towarzyszy im na granicy analogiczne świadectwo wydane przez jedno z państw UE. Unijne świadectwo dla wystawy objazdowej pochodzącej z państwa trzeciego może być wydane, jeśli wraz z wnioskiem wnioskodawca przedłoży we właściwym organie zarządzającym równoważny dokument wydany w państwie trzecim. Organem właściwym do wydania świadectwa na terenie UE jest w takim wypadku państwo pierwszego przeznaczenia na jej terenie (to, do którego wystawa objazdowa ma być po raz pierwszy przywieziona z państwa trzeciego w celu ekspozycji). Okazy objęte takim świadectwem nie są rejestrowane przez organ zarządzający państwa UE wydający to świadectwo, jednak w polu nr 20 unijnego świadectwa powinna być zawarta dodatkowo następująca informacja:

„Niniejsze świadectwo jest nieważne bez załączonego oryginału świadectwa dla wystawy objazdowej wydanego przez władze państwa trzeciego.”

Podmiot ubiegający się o świadectwo wystawy objazdowej wypełnia pola 3 i 9–18 wniosku znajdującego się w Aneksie III do rozp. Komisji 792/2012 oraz pola 3 i 9–18 arkusza dodatkowego z Aneksu IV tego rozporządzenia i wypełnione formularze przedkłada w organie zarządzającym CITES państwa UE, z którego pochodzi wystawa (lub państwa pierwszego przeznaczenia wystawy, w przypadku gdy pochodzi ona z kraju trzeciego). Jak zaznaczono wyżej, jeśli wystawa pochodzi z kraju trzeciego, wówczas do wniosku należy dołączyć dokument równoważny świadectwu wystawy objazdowej, wydany w kraju pochodzenia wystawy. Jeśli wszystkie warunki wydania świadectwa dla wystawy objazdowej zostały spełnione, organ zarządzający wydaje świadectwo wnioskodawcy.

W przypadku przewożenia wystawy objazdowej przez granicę Unii Europejskiej, w granicznym urzędzie celnym posiadacz wystawy lub jego upoważniony przedstawiciel przedstawia świadectwo, arkusz dodatkowy oraz kopię (kserokopię) arkusza dodatkowego. Jeśli wystawa pochodzi z kraju trzeciego, należy również przedstawić dokument równoważny świadectwu wydany w kraju trzecim (na podstawie którego wydano świadectwo unijne).

Urząd celny po wypełnieniu przedstawionych arkuszy dodatkowych, zwraca posiadaczowi lub upoważnianemu przedstawicielowi oryginał świadectwa oraz arkusz dodatkowy, natomiast poświadczoną kopię arkusza dodatkowego przesyła do organu zarządzającego UE, który wydał dane świadectwo.

W przypadku jego kradzieży, zniszczenia lub utraty z innego powodu, świadectwo dla wystawy objazdowej może być wymieniane przez ten organ, który je wydał. Świadectwo zastępcze powinno mieć, jeśli to możliwe, taki sam numer i taką samą datę ważności jak utracony oryginał, a w jego polu 20 umieszcza się jedno z następujących stwierdzeń:

„Niniejsze świadectwo jest uwierzytelnioną kopią oryginału.” lub *„Niniejsze świadectwo unieważnia i zastępuje oryginał o numerze xxxx wydany w dniu xx/xx/xxxx.”*

Ara szafirowa *Ara glaucogularis* (UE A, CITES I) – gatunek skrajnie zagrożony wyginięciem. W 2007 r. dzika populacja szacowana była na mniej niż 300 osobników. W przeszłości gatunek intensywnie eksploatowany, aktualnie na mniejszą skalę, ale z uwagi na wysoką cenę rynkową tych ptaków, wciąż zdarzają się przypadki nielegalnego wybierania piskląt przez kłusowników. © Borys Kala / salamandra.org.pl

V.5. Przesyłanie okazów między instytucjami naukowymi

Poszczególni naukowcy (w tym niezależni badacze i właściciele prywatnych kolekcji przyrodniczych) lub instytucje naukowe często wymieniają się między sobą różnymi próbkami, np. w celu przeprowadzenia szczegółowych analiz czy ich weryfikacji. Często dotyczy to niewielkich fragmentów zwierząt czy roślin (np. pojedynczych włosów, próbek tkanek, preparatów mikroskopowych, czasami większych fragmentów lub całych spreparowanych osobników). Jeśli okazy mają legalne pochodzenie, wymiana taka nie ma negatywnego znaczenia dla gatunków bez względu na to, ile razy dana próbka będzie przekraczała granice. Nie bez znaczenia jest również fakt, że badania mogą się przyczynić do rozwoju wiedzy służącej także skuteczniejszej ochronie danych gatunków. Jednocześnie gdyby nie wymiana i możliwość wielokrotnego używania do różnych analiz tych samych okazów, konieczne mogłoby być pobieranie odrębnych próbek do każdego badania, co grozi zwiększeniem presji na populacje niektórych gatunków, w tym zwłaszcza tych rzadko spotykanych, uznawanych za zagrożone wyginięciem. Dlatego art. VII ust. 6 CITES przewiduje możliwość wprowadzenia specjalnych ułatwień dla tego rodzaju wymian czy nieodpłatnego dzielenia się okazami, prowadzonych między godnymi zaufania, zarejestrowanymi przez organ zarządzający CITES podmiotami.

V.5.1. Przekazywanie okazów na podstawie etykiet

Na czym polega uproszczenie?

Zgodnie z art. 7 ust. 4 rozp. Rady 338/97, import i eksport określonych materiałów badawczych, stanowiących przedmiot niekomercyjnych pożyczek, darowizn i wymian pomiędzy naukowcami i³⁵ instytucjami naukowymi może podlegać uproszczonej procedurze. Materiały takie mogą być przewożone przez granice Unii Europejskiej oraz państw trzecich bez wydawania zezwoleń importowych i eksportowych lub świadectw – jedynie na podstawie specjalnych etykiet wydanych lub potwierdzanych przez organ zarządzający, ale wypisywanych każdorazowo przez podmiot wysyłający okaz.

Przepisy wprowadzające i regulujące stosowanie etykiety

Szczegółowe rozwiązania, dotyczące tego zagadnienia, strony CITES określiły w Rezolucji 11.15. Unia Europejska potwierdziła możliwość stosowania tych uproszczeń w art. 7 ust. 4 rozp. Rady 338/97, a kilka bardziej szczegółowych rozwiązań wprowadziła w rozdziale XI (art. 52) rozp. Komisji 865/2006. Polska ustawa o ochronie przyrody w art. 63 upoważnia do korzystania z tych procedur, jednocześnie powtarzając kilka z zasad obowiązujących na podstawie przepisów Unijnych i CITES.

³⁵ W polskojęzycznej wersji rozp. Rady 338/97 napisano, że chodzi o wymianę między naukowcami a instytucjami, co jest oczywistym błędem.

Wypełnianie i używanie etykiet

Wzór etykiety stosowanej przez instytucje naukowe zarejestrowane na terenie Unii został podany w Aneksie VI do rozp. Komisji 792/2012³⁶. W przypadku sprowadzania okazów z państw trzecich (spoza UE), dopuszczalne są inne wzory etykiet, jednak muszą być one wydane lub zatwierdzone przez tamtejsze organy zarządzające CITES.

Zgodnie z art. 52 ust. 3 rozp. Komisji 865/2006, przedstawiciel instytucji zarejestrowanej na terenie UE, która chce wysłać okaz, wypełnia pola 1–5 etykiety. Choć w rozporządzeniu tego nie napisano, zgodnie z rekomendacją e(iii) z Rezolucji 11.15 obok pola nr 5 powinien także zostać umieszczony podpis przedstawiciela danej instytucji odpowiedzialnego za wypełnianie etykiet. Po wypełnieniu etykiety instytucja niezwłocznie przekazuje organowi zarządzającemu, w którym jest zarejestrowana, szczegółowe informacje na temat wykorzystania każdej etykiety, zwracając mu część etykiety przeznaczonej do tego celu.

Etykieta powinna być umieszczona na opakowaniu, w którym przewożony jest okaz (musi mu towarzyszyć przy przekraczaniu granicy). Podczas odprawy celnej etykiety te zastępują zezwolenia lub świadectwa CITES, pełniąc rolę deklaracji celnej. Służby celne nie nanoszą na tych etykietach żadnych informacji podczas przekraczania granicy. W przypadku importu okazów na podstawie etykiet, uprawniona instytucja importująca nie musi uzyskiwać ani wypełniać żadnych dodatkowych dokumentów.

Kto może korzystać z uproszczenia?

Przewożenie okazów CITES na podstawie etykiet dozwolone jest zasadniczo jedynie pomiędzy instytucjami naukowymi zarejestrowanymi przez organy zarządzające państw, na terenie których się one znajdują. Rezolucja 11.15 dopuszcza także wymianę z instytucjami z państw, które nie są stronami Konwencji, a więc nie są zarejestrowane zgodnie z zasadami CITES. Jednak mogą to być wyłącznie podmioty, które spełniają wszystkie kryteria wymagane wobec jednostek zarejestrowanych. Spełnienie tych kryteriów powinno być zadeklarowane przez odpowiedni organ państwowy danego kraju, a potwierdzone przez Sekretariat CITES.

Choć tekst Konwencji, a za nim przepisy EU WTR wymieniają jako podmioty mogące korzystać z tych uproszczeń zarówno indywidualnych naukowców, jak i instytucje naukowe, Rezolucja 11.15 przewiduje możliwość rejestracji (co jest warunkiem korzystania z etykiet) jedynie instytucji naukowych. W rekomendacji e(vii) napisano, że indywidualni naukowcy, którzy dysponują prywatnymi kolekcjami, aby skorzystać z dobrodziejstw tych uproszczonych zasad powinni afiliować się przy zarejestrowanych instytucjach i należyć ich do tego zachęcać.

Rodzaje dopuszczonych transakcji

Przekazanie materiału naukowego pomiędzy zarejestrowanymi instytucjami naukowymi, prowadzone na podstawie etykiet, nie może mieć charakteru zarobkowego. Dopuszczalne są wyłącznie trzy rodzaje transakcji niekomercyjnych:

³⁶ W polskojęzycznej wersji rozp. Komisji 792/2012, we wzorze etykiety podanej w Aneksie VI ang. wyrażenie *full name*, dotyczące pełnej nazwy instytucji naukowej, zostało przetłumaczone jako „imię i nazwisko”, co jest oczywistym błędem. W polach tych należy wpisywać pełną nazwę instytucji: wysyłającej i przyjmującej okaz.

- wypożyczenie,
- wymiana,
- darowizna.

Art. 52 ust. 1 rozp. Komisji 865/2006 oraz rekomendacja e(iii) Rezolucji 11.15 jednoznacznie wskazują, że transakcje te powinny służyć badaniom naukowym. Nie może więc to być np. cel wyłącznie edukacyjny czy dekoracyjny. We wstępie do Rezolucji napisano, że chodzi przede wszystkim o badania taksonomiczne oraz związane z ochroną gatunków, jednak to zawężenie nie jest umocowanie w przepisach i stanowi raczej deklarację dotyczącą ogólnego celu wprowadzenia uproszczeń.

Rodzaje okazów, które można przewozić na podstawie etykiet

Zgodnie z art. 54 rozp. Komisji 865/2006, a także art. VII ust. 6 CITES i rekomendacją e(iii) Rezolucji 11.15, przedmiotem obrotu na podstawie etykiet zastępujących zezwolenia i świadectwa mogą być:

- a) okazy zielnikowe (dotyczy to roślin i grzybów);
- b) zakonserwowane, suszone lub zatopione okazy muzealne (dowolnych grup organizmów),
- c) żywy materiał roślinny.

Pojęcia „zakonserwowane” czy „zatopione” nie zostały zdefiniowane. Zgodnie z rekomendacją e(v) tej samej Rezolucji, mogą być interpretowane szeroko i obejmować np. zamrożenie.

Rekomendacja e(iv) wskazuje jednoznacznie, że przedmiotem obrotu na takich uproszczonych zasadach mogą być jedynie okazy legalnie pozyskane, co jest zgodne ogólnymi zasadami CITES.

Rejestracja podmiotów uprawnionych do stosowania etykiet

Art. 52 ust. 1 rozp. Komisji 865/2006 stanowi, że przekazywanie okazów na podstawie etykiet może następować jedynie między „należycie zarejestrowanymi” podmiotami. Przepisy UE nie regulują zasad takiej rejestracji i na podstawie art. 1 zdanie 2 rozp. Rady 338/97 mają to zastosowanie zasady CITES określone w Rezolucji 11.15. Zgodnie z zawartymi w niej rekomendacjami e (i) oraz e (vi), zarejestrować można te instytucje, które według najlepszej wiedzy organu zarządzającego CITES, który zasięga w tym względzie opinii organu naukowego CITES, spełniają następujące standardy:

- A. Zbiory okazów zwierząt i roślin, oraz związane z nimi rejestry są trwale przechowywane i objęte profesjonalną opieką kuratorską.
- B. Okazy [stanowiące część kolekcji] są dostępne dla wszystkich upoważnionych [lub kompetentnych – ang. *qualified*] użytkowników, w tym z innych instytucji.
- C. Wszystkie udostępnienia [okazów] są odpowiednio rejestrowane w trwałym katalogu.
- D. Prowadzona jest trwała ewidencja wypożyczeń oraz przekazywania [okazów] do innych instytucji.
- E. Okazy są uzyskiwane przede wszystkim do badań, które zostaną przedstawione w publikacjach naukowych.

Goryl wschodni nizinny *Gorilla beringei graueri* (UEA, CITES I). Podgatunek ten występuje wyłącznie na terenie Republiki Demokratycznej Kongo. Lasy zamieszkiwane przez te naczelnice są wycinane pod uprawy i pastwiska, co powoduje ich fragmentację. Goryle nizinne zabijane są często w celach kulinarnych, a młode osobniki trafiają na czarny rynek jako zwierzęta towarzyszące. © Ian Redmond

Goryl wschodni górski *Gorilla beringei beringei* (UE A, CITES I). Podgatunek ten występuje na terenie trzech państw: Ruandy, Ugandy oraz Republiki Demokratycznej Kongo, przy czym lasy zamieszkiwane przez te naczelnice leżą w bezpośrednim sąsiedztwie rejonów charakteryzujących się najwyższym w Afryce zagęszczeniem ludzi. W rezultacie goryle są zabijane w celu pozyskania mięsa, a ich siedliska dewastowane na skutek nielegalnej wycinki drzew, m.in. na węgiel drzewny. Bardzo poważnym problemem mogą się również okazać ludzkie patogeny, na które goryle mogą być szczególnie podatne. © David D'O

- F. Okazy są spreparowane [lub inaczej przygotowane – ang. *prepared*] i zbiory urządzone w sposób zapewniający ich użyteczność.
- G. Dokładne [i poprawne – ang. *accurate*] dane [na temat okazów] są utrzymywane na etykietach okazów, w trwałych katalogach i innych ewidencjach.
- H. Nabywanie i posiadanie okazów jest [i było] zgodne z prawem państwa, w którym dana instytucja naukowa się znajduje.
- I. Wszystkie okazy gatunków wymienionych w Załączniku I [CITES] są w sposób trwały i zcentralizowany przechowywane pod bezpośrednią kontrolą tej instytucji naukowej, i są zarządzane w taki sposób, aby uniemożliwić korzystanie z takich okazów do dekoracji, jako trofeów lub innych celów niezgodnych z zasadami Konwencji.

Na podstawie obecnego (czerwiec 2016) brzmienia art. 63 ustawy o ochronie przyrody, Minister Środowiska prowadzi rejestr instytucji naukowych uprawnionych do korzystania z omawianego w tym rozdziale uproszczenia. Na podstawie ust. 2 tego artykułu, instytucja naukowa ubiegająca się o wpis do rejestru powinna spełniać następujące 7 warunków:

- 1) okazy, które mają korzystać z uproszczonej procedury, są gromadzone w kolekcje;
- 2) kolekcja jest wykorzystywana jedynie w celach naukowych i dydaktycznych;
- 3) kolekcję stanowią jedynie okazy, których pozyskiwanie nastąpiło zgodnie z przepisami ustawy;
- 4) kolekcja jest przechowywana pod opieką osoby wyznaczonej przez kierownika instytucji naukowej w warunkach uniemożliwiających jej zniszczenie;
- 5) okazy w kolekcji są oznakowane w sposób umożliwiający ich identyfikację;
- 6) posiadają katalog przetrzymywanych w kolekcji okazów, z wyszczególnieniem okazów, które mogą być udostępniane w drodze nieodpłatnej wymiany, użyczenia lub darowizny;
- 7) katalog, o którym mowa w pkt 6, jest udostępniany zainteresowanym instytucjom naukowym.

Dodatkowo ust. 5 pkt 1 tego artykułu nakłada na zarejestrowane instytucje obowiązek (egzekwowlany po dacie rejestracji) aktualizacji katalogu (o których mowa w pkt 6) w odniesieniu do okazów:

- a) stanowiących kolekcję,
- b) przekazanych innym, uprawnionym na podstawie umów międzynarodowych, instytucjom naukowym;

a także składania Ministrowi Środowiska, do dnia 31 stycznia każdego roku, raportu za rok ubiegły z działalności w zakresie nieodpłatnej wymiany, użyczenia lub darowizny okazów, o których mowa w ust. 1, oraz informacji o celu wykorzystania otrzymanych okazów.

Jak widać, wymagania ustawowe są zbliżone do tych określonych w Rezolucji, ale ich nie wyczerpują. Ponieważ obowiązuje zasada pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej nad prawem krajowym, a zgodnie z zasadami EU WTR omawiana rejestracja instytucji

naukowych powinna być prowadzona w zgodzie z CITES (w tym jej rezolucjami), w procesie rejestracji należałoby przyjmować, że oba zestawy kryteriów są wymagane. Ponadto okazy nie mogą być przewożone przez granice EU na podstawie etykiety wyłącznie do celów dydaktycznych (brak przeszkód, by je do takich celów przechowywać w kolekcjach, jeśli zostały legalnie pozyskane).

Art. 63 ust. 8 i 9 ustawy o ochronie przyrody regulują zasady kontroli zarejestrowanych instytucji (przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska właściwego ze względu na miejsce siedziby instytucji), a ust. 6 stanowi, że w przypadku jeśli instytucja przestała spełniać warunki kwalifikujące do rejestracji (określone w ustawie) lub nie aktualizuje katalogu, może zostać wykreślona z rejestru.

Zgodnie z rekomendacją e (x) z Rezolucji 11.15 oraz art. 52 ust. 2 rozp. Komisji 865/2006 zarejestrowanym instytucjom naukowym, organ zarządzający państwa, w którym się ona znajduje, przypisuje numer rejestracyjny. Składa się on z dwuliterowego kodu ISO państwa członkowskiego (w Polsce – PL) oraz trzech cyfr stanowiących unikalny numer przypisany danej instytucji. Zgodnie z zasadami CITES rejestr uprawnionych instytucji jest prowadzony przez Sekretariat CITES i jest dostępny na jego stronie internetowej³⁷. Obecnie do tego rejestru jest wpisanych pięć instytucji z Polski.

V.5.2. Przekazywanie okazów na podstawie zezwoleń lub świadectw wydanych in blanco

Na czym polega uproszczona procedura?

Czasami różne próbki biologiczne muszą być przekazywane niezwłocznie między instytucjami w różnych państwach, np. w celu przeprowadzenia badań diagnostycznych albo identyfikacji (np. za pomocą badań DNA) – choćby na potrzeby postępowania karnego. Ponieważ każdorazowe ubieganie się o zezwolenia importowe i eksportowe lub świadectwa mogłyby powodować poważne opóźnienia, przewidziano możliwość wydawania z góry niektórym podmiotom wstępnie wypisanych zezwoleń, w których niektóre pola (np. dotyczące opisu próbek oraz kontrahenta) pozostają puste i są w miarę potrzeby wypełniane przez te podmioty.

Przepisy wprowadzające i regulujące stosowanie uproszczonej procedury

Możliwość zastosowania uproszczonej procedury dla obrotu próbkami biologicznymi wprowadza rozp. Komisji 865/2006, w art. 18. Uregulowanie to jest zgodne z zasadami określonymi w rekomendacjach a i c w rozdziale XII Rezolucji 12.3 oraz jej Aneksie 4.

Warunki stosowania uproszczonej procedury

Obrót próbkami biologicznymi na podstawie wstępnie wydanych dokumentów nie może mieć negatywnego wpływu na populacje danych gatunków, lub wpływ ten powinien być znikomy. Ocenę spełnienia tego warunku przeprowadza organ naukowy danego państwa, wydając odpowiednią opinię w oparciu o kryteria określone w art. 4 i 5 rozp. Rady 338/97.

³⁷ https://cites.org/eng/common/reg/e_si.html.

Procedura ta może zostać zastosowana wyłącznie w stosunku do ściśle określonych rodzajów próbek i w dopuszczonych w odniesieniu do nich celach, Rodzaje próbek, ich typowe wielkości oraz dopuszczalne cele zostały szczegółowo opisane są w Aneksie XI do rozp. Komisji 865/2006.

Podmioty, które mogą stosować uproszczoną procedurę

Wstępnie wydane zezwolenia i świadectwa mogą być wydawane tylko zarejestrowanym podmiotom, przy czym przepisy nie zawężają jakiego rodzaju podmioty mogą ubiegać się o wpis do takiego rejestru. Brak również konkretnych wskazań, kto ma być odpowiedzialny za prowadzenie takiego rejestru (powinien to być organ danego państwa). Z przypisów wynika jedynie, że rejestrowany podmiot powinien prowadzić obrót próbkami biologicznymi w co najmniej jednym z dopuszczalnych celów, a organ naukowy danego państwa stwierdził, że wielokrotne transakcje obejmujące próbki biologiczne danego typu nie będą miały szkodliwego wpływu na ochronę danych gatunków (patrz punkt wyżej). Podmiot wpisany do rejestru powinien być weryfikowany (pod kątem spełniania powyższych warunków) przez organ zarządzający danego państwa przynajmniej raz na 5 lat.

Rejestr uprawnionych podmiotów, poza danymi zarejestrowanych jednostek, powinien zawierać informacje o gatunkach, jakimi poszczególne podmioty mogą handlować w ramach uproszczonych procedur.

Sposób korzystania z uproszczonej procedury

Zarejestrowane podmioty upoważnione są do otrzymywania częściowo wypełnionych zezwoleń i świadectw wraz z możliwością wprowadzania na nich określonych zapisów. Warunki edycji takich dokumentów powinny być określone w polu nr 23 lub innym równoważnym polu albo w załączniku do wydanych zezwoleń i świadectw. Jeśli wśród pól, które wypełnia samodzielnie podmiot korzystający, jest to dotyczące naukowej nazwy taksonu, organ zarządzający na pierwszej stronie zezwoleń albo świadectw, lub w załącznikach do nich, zamieszcza wykaz zatwierdzonych gatunków, którymi może obracać dany podmiot.

Istotne jest również, aby w trakcie transportu na pojemnikach w których przewożone są próbki biologiczne umieszczone były etykiety z następującą informacją *Muestras biológicas CITES* lub *CITES Biological Samples* lub *Échantillons biologiques CITES*, a także numerem dokumentu wydanego zgodnie z Konwencją, który ich dotyczy.

Dalsze korzystanie z takich wypełnionych przez podmiot (i podpisanych przez ich upoważnionego przedstawiciela) zezwoleń i świadectw odbywa się na takich samych zasadach, jak przy standardowym imporcie i eksporcie okazów CITES (patrz rozdział IV)³⁸.

³⁸ Uproszczona procedura, polegająca na wstępnym wydawaniu zezwoleń lub świadectw, przewidziana jest również w przypadku (re)eksportu martwych okazów z aneksów B i C. Szczegółowe uregulowania dotyczące tej procedury zostały określone w art. 19 rozp. Komisji 865/2006 i są analogiczne do tych, które dotyczą próbek biologicznych, jednak nakładają na uprawnione podmioty dodatkowe obowiązki, dotyczące przesyłania do organu zarządzającego kopii wydawanych dokumentów oraz prowadzenia rejestru sprzedaży.

Kawałki zafarbowanego futra niedźwiedzia polarnego (UE B, CITES II) – wykorzystywane przez wędkarzy do wytwarzania tzw. much. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Niedźwiedź polarny (UE B, CITES II) – podczas 15 i 16 Konferencji Stron CITES podejmowane były próby przeniesienia niedźwiedzia polarnego z Załącznika II CITES do I. Propozycje te spotkały się jednak ze stanowczym sprzeciwem ze strony Kanady i ostatecznie nie zostały poparte przez wystarczającą liczbę stron. © Charles Kinsey

V.6. Szczególne zasady dotyczące roślin

Ponad 80% wszystkich gatunków wpisanych do załączników CITES to rośliny. Ze względu na trudności w rozróżnianiu między poszczególnymi taksonami, w wielu przypadkach pod ochronę wzięto całe duże jednostki taksonomiczne, niezależnie od stopnia zagrożenia poszczególnych gatunków. Skrajny przypadek stanowi rodzina storczykowatych *Orchidaceae*, która według różnych systematyk liczy od niespełna 22.000 do ponad 26.000 opisanych do tej pory gatunków, co stanowi ok. 6–11% wszystkich znanych współczesnych roślin nasiennych. Jednocześnie wiele roślin ma znacznie większy niż większość zwierząt (przynajmniej kręgowców lądowych) potencjał rozmnażania i dotyczy to nie tylko rozmnażania generatywnego, ale często także wegetatywnego. Dlatego, aby zracjonalizować zasady ochrony i nie obciążać obywateli i organów zbędnymi wymaganiami w stosunku do okazów taksonów niezagrażonych, łatwo rozmnażanych i pospolitych w obrocie, wprowadza się szereg wyjątków, które wyłączają niektóre gatunki lub rodzaje okazów spod regulacji CITES. Wyłączenia te są zwykle powtarzane w przepisach EU WTR. Najczęściej są one zapisywane w formie różnego rodzaju uwag lub przypisów (adnotacji), zamieszczanych przy poszczególnych gatunkach w załącznikach do Konwencji (i aneksach do rozp. Rady 338/97). Wyjątki dotyczące gatunków drzewiastych, z których wykorzystuje się drewno, zostały omówione w rozdziale V.7. Poniżej opisano najważniejsze wyłączenia w odniesieniu do pozostałych grup roślin, wynikające z adnotacji do załączników CITES oraz EU WTR (zgodnie z rozp. Komisji 1320/2014).

Następujące okazy zostały **wyłączone spod ochrony CITES oraz EU WTR** (stan na czerwiec 2016 r.):

Kaktusowate *Cactaceae*

- 1) gatunki z rodzajów:
 - drzewidło *Pereskia*,
 - *Pereskiaopsis*,
 - *Quiabentia*;
- 2) sztucznie rozmnożone osobniki odmian uprawnych (kultywarów) gatunków:
 - zygokaktus (grudnik, kaktus bożonarodzeniowy) ucięty (*Schlumbergera truncata*),
 - opuncja drobnokoleczasta *Opuntia microdasys*;
- 3) sztucznie rozmnożone osobniki hybryd (mieszkańców) zygokaktusów (grudników kaktusów bożonarodzeniowych):
 - *Schlumbergera x buckleyi*,
 - *Schlumbergera russelliana x Schlumbergera truncata*,
 - *Schlumbergera orssichiana x Schlumbergera truncata*,
 - *Schlumbergera opuntioides x Schlumbergera truncate*, oraz
 - kaktusa wielkanocnego *Hatiora x graeseri*;

- 4) wszelkie kolorowe mutanty, którym brak chlorofilu, zaszczerpione na podkładkach z taksonów:
 - *Harrisia „Jusbertii”*,
 - *Hylocereus trigonus*,
 - czerwona pitaja (smoczy owoc) *Hylocereus undatus*;
- 5) lodygi, kwiaty oraz ich części i pochodne udomowionych lub sztucznie rozmnażanych roślin z rodzaju opuncja *Opuntia*, podrodzaju *Opuntia* i *Selenicereus*;
- 6) w odniesieniu do gatunków umieszczonych w Załączniku II i Aneksie B:
 - owoce oraz ich części i pochodne z roślin udomowionych lub sztucznie rozmnożonych oraz cięte kwiaty roślin sztucznie rozmnożonych,
 - nasiona i pyłki, z wyjątkiem nasion wywożonych z Meksyku,
 - rozsady i hodowle tkanek uzyskane *in vitro* w środowisku płynnym lub stałym, transportowane w sterylnych pojemnikach.

Storczykowate *Orchidaceae*

- 1) sztucznie rozmnożone hybrydy z rodzajów: *Cymbidium*, *Dendrobium*, *Phalaenopsis* i *Vanda*, o ile mogą zostać bez trudności rozpoznane jako okazy sztucznie rozmnożone, tj. nie mają cech charakterystycznych dla roślin pochodzących ze środowiska naturalnego (uszkodzenia mechaniczne, odwodnienie, nieregularny wzrost, różnice w wymiarach i kształcie występujące w obrębie jednego taksonu lub jednej partii, uszkodzenia przez owady lub inne zwierzęta, grzyby lub glony przywierające do liści), oraz spełnione są następujące warunki³⁸:
 - jeśli są przesyłane w stanie niekwitnienia, rośliny przesyłane są w partiach składających się z indywidualnych pojemników (takich jak kartony, pudła, skrzynki lub pojedyncze szuflady pojemników CC), z których każdy zawiera co najmniej 20 okazów tego samego mieszańca; rośliny znajdujące się w jednym pojemniku muszą charakteryzować się wysokim stopniem jednolitości i być zdrowe, przy czym wysyłanym partiom towarzyszy dokumentacja, np. faktura, która w jasny sposób wskazuje liczbę roślin każdego z mieszańców, lub
 - jeśli są przesyłane w stanie kwitnienia, tj. z co najmniej jednym rozchylonym kwiatem na okazie, wówczas nie jest określona minimalna liczba okazów w przesyłce, lecz rośliny muszą być profesjonalnie przygotowane do sprzedaży detalicznej, np. oznakowane drukowanymi etykietami lub zapakowane w opakowania z nadrukiem, które wskazują nazwę handlową okazu i kraj, gdzie okaz zaopatrzone w etykietę i zapakowano; oznaczenia te powinny być łatwo widoczne i umożliwiać szybką kontrolę;
- 2) owoce oraz ich części i pochodne z udomowionych lub sztucznie rozmnożonych roślin z rodzaju *Vanilla*;

³⁸ Storczyki, które w jasny sposób nie kwalifikują się do objęcia ich tym wyjątkiem, są objęte ochroną i muszą im towarzyszyć odpowiednie dokumenty CITES.

- 3) rozsady i hodowle tkanek uzyskane *in vitro* w środowisku płynnym lub stałym, transportowane w sterylnych pojemnikach (w przypadku gatunków z Aneksu A – o ile są sztucznie rozmnożone zgodnie z art. 56 rozp. Komisji 865/2006);
- 4) w odniesieniu do gatunków umieszczonych w Aneksie B:
 - nasiona (w tym owoce zawierająca nasiona) i pyłki (łącznie z pyłkowinami),
 - cięte kwiaty roślin sztucznie rozmnożonych.

Wilczomleczowate *Euphorbiaceae*

- 1) gatunki, które nie są gruboszowate (nie są sukulentami);
- 2) *Euphorbia misera*;
- 3) sztucznie rozmnożone okazy kultywarów wilczomlecza trójżebrowego *Euphorbia trigona*;
- 4) skończone, zapakowane i gotowe do handlu detalicznego produkty z *Euphorbia antisiphilitica*;
- 5) sztucznie rozmnożone, grzebieniaste, wachlarzowate lub kolorowe mutanty wilczomlecza mlecznego *Euphorbia lactea*, szczepione na sztucznie rozmnożonych kłączach *Euphorbia neriifolia*;
- 6) sztucznie rozmnożone odmiany uprawne (kultywary) wilczomlecza lśniącego (okazałego, pięknego, korony cierniowej) *Euphorbia* »Mili«, pod warunkiem, że są łatwo rozpoznawalne jako okazy sztucznie rozmnożone oraz są importowane lub (re)eksportowane w partiach po 100 lub więcej roślin.

Inne grupy taksonomiczne roślin

- 1) aloes zwyczajny *Aloe vera* (synonim: *Aloe barbadensis*) – jako wyjątek spośród objętych ochroną wszystkich aloesów;
- 2) sztucznie rozmnożone odmiany (kultywary) cyklamenu perskiego *Cyclamen persicum* – sztucznie rozmnożone kultywary, z wyjątkiem bulw w stanie przetrwalnikowym;
- 3) sztucznie rozmnożone rośliny lub kultywary cisu japońskiego *Taxus cuspidata* (rośliny żywe, w doniczkach lub innych małych pojemnikach, w przesyłkach opatrzonych etykietą lub z dokumentem określającym nazwę taksonu lub taksonów oraz zawierającym informację „sztucznie rozmnożone”);
- 4) w przypadku gatunków, przy których w Aneksie postawiono znak #1 lub #4:
 - zarodniki i pyłki,
 - nasiona z wyjątkiem nasion palm: *Beccariophoenix madagascariensis* i trójkątnej *Neodypsis decaryi* wywożonych z Madagaskaru,
 - rozsady lub hodowle tkanek uzyskiwanych *in vitro* w środowisku płynnym lub stałym, transportowanych w sterylnych pojemnikach,
 - cięte kwiaty sztucznie rozmnażanych roślin;
- 5) w przypadku gatunków, przy których w aneksie postawiono znak #2:
 - nasiona i pyłki,
 - skończone, zapakowane i gotowe do handlu detalicznego produkty;

- 6) następujące rodzaje okazów sztucznie rozmnażanych mieszańców, wytwarzanych z jednego lub większej liczby gatunków lub taksonów z Aneksu A:
- nasiona i pyłki (w tym pyłkowiny),
 - cięte kwiaty,
 - rozsady i hodowle tkanek tych mieszańców uzyskiwane metodą *in vitro* w środowisku stałym lub ciekłym, transportowane w sterylnych pojemnikach;
- 7) produkty z *Hoodia* spp. opatrzone etykietą „Wyprodukowane z materiału *Hoodia* spp. uzyskanego z kontrolowanego zbioru i produkcji zgodnie z umową z odpowiednim organem administracyjnym CITES [Botswany na mocy umowy nr BW/xxxxxx] [Namibii na mocy umowy nr NA/xxxxxx] [Afryki Południowej na mocy umowy nr ZAxxxxxx]”.

W przypadku żeńszeni: właściwego *Panax ginseng* i pięciolistnego (amerykańskiego) *Panax quinquefolium*, ochroną (Załącznik II, Aneks B) objęte są jedynie całe lub posiekane korzenie lub części korzeni roślin z populacji z Federacji Rosyjskiej, z wyjątkiem przetworzonych części i produktów pochodnych, takich jak: proszki, tabletki, wyciągi, toniki, herbaty oraz wyroby cukiernicze.

W odniesieniu do *Tillandsia xerographica* handel okazami o deklarowanym pochodzeniu: sztucznie rozmnożone, jest dozwolony jedynie wówczas, gdy okazy objęte wymianą handlową mają katafyle (ang. *cataphylls*). Ograniczenie to obowiązuje jedynie w UE, na podstawie rozp. Komisji 1320/2014).

W powyższych zestawieniach pominięto informacje o wyłączeniach, które choć przypisano do poszczególnych taksonów – nie mogą ich dotyczyć (np. zarodniki u roślin nasiennych).

Przedstawiciel rodziny storczyków – *Cymbidium tracyanum* (UE B, CITES II). © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

V.7. Drewno

V.7.1. Drewno z dżungli – w czym problem?³⁹

Lasy pokrywają obecnie 25–30% powierzchni lądów na Ziemi. W swojej żywej biomacie magazynują około 280 Gt węgla. Ponad drugie tyle skumulowane jest w glebie i martwej materii organicznej na terenach porośniętych lasami. Łącznie jest to tylko o ok. 20% mniej od całego węgla zawartego obecnie w atmosferze (ponad 750 Gt). Żyje w nich wciąż około 60% wszystkich lądowych roślin i zwierząt. Niestety stan ten ulega zmianom na skutek nieustającego procesu wylesiania. Główną jego przyczyną jest nielegalna wycinka drzew. W latach 2000–2012 z powierzchni kontynentów zniknęło 2,3 miliona km² lasów (czyli prawie 7,5 razy tyle, ile wynosi powierzchnia Polski). W tym samym czasie, w innych miejscach, przyrosło ich tylko ok. 0,8 miliona km². Ponad 30% globalnego ubytku lasów dotyczyło tropikalnych lasów deszczowych, co wiąże się z bezpowrotnym znikaniem występujących w nich gatunków zwierząt i roślin. Wysoki popyt na drewno powoduje, że zwłaszcza w najbiedniejszych krajach Afryki, Azji czy Ameryki Południowej, prawo, nawet jeśli jest surowe, nie jest w stanie zagwarantować lasom ochrony. Zachęta finansowa rodzi korupcję, przemoc i wyzysk lokalnych społeczności, prowadzi do naruszania praw człowieka, a nawet konfliktów zbrojnych.

Unia Europejska i Stany Zjednoczone należą do największych konsumentów (nabywców) produktów przemysłu drzewnego. Europa jest np. największym na świecie importerem raminu i afromozji oraz w nieco mniejszym stopniu palisandru, mahoniu czy cedru. Wykryte przypadki przemytu wskazują, że surowe drewno przemyca się na ten kontynent (a także do Stanów Zjednoczonych) głównie z Malezji i Indonezji, zaś gotowe produkty importowane są przede wszystkim z Malezji, Chin i Tajwanu. Brak jest rzetelnych informacji na temat legalności jego pochodzenia, należy jednak mieć świadomość, że według ostrożnych szacunków nawet 16–19% drewna sprowadzanego na teren Unii Europejskiej pozyskiwane jest nielegalnie. W niektórych przypadkach taki handel wynika z braku znajomości przepisów CITES. Zdarzały się konfiskaty produktów wykonanych np. z raminu, gdy importer i sprzedawcy detaliczni byli nieświadomi ograniczeń i wymagań, które na nich ciążyą. Częściej jednak przemyt jest realizowany celowo. Według danych Polskiej Izby Gospodarczej Przemysłu Drzewnego, co roku do naszego kraju trafia 1,5–2 milionów m³ drewna egzotycznego (m.in. z Madagaskaru, Azji Południowo-Wschodniej, wysp Oceanu Spokojnego i Indyjskiego).

V.7.2. Szczególne traktowanie drewna przez CITES

Do tej pory na świecie opisano około 100 000 gatunków drzew. Ponad 600 chronionych jest obecnie na podstawie CITES i EU WTR. Wśród nich aż 400 zagrożonych jest wyginięciem przez nadmierne wycinanie w celu pozyskania drewna, które

³⁹ Opracowano w oparciu o: Więckowska M. 2016. Chronione drzewa zamienione w szafy? Poradnik dla kupujących meble i inne produkty z drewna. PTOP „Salamandra”, Poznań: 8 ss.

wykorzystywane jest m.in. do wytwarzania różnego rodzaju produktów drewnianych i drewnopochodnych. Nie wszystkie rośliny mogące przybierać formę drzewiastą stanowią źródło surowca tartaczego. Tabela nr 3 przedstawia listę tych gatunków drzew objętych ochroną CITES lub EU WTR (w chwili wydawania niniejszego podręcznika), z których drewno wykorzystuje się komercyjnie, w znaczącej skali. Nie ujęto w niej tych gatunków drzew, które w handlu są wykorzystywane niemal wyłącznie jako rośliny ozdobne (np. *Balmea stormiae*) lub jako źródło owoców (np. lodoicja seszelska *Lodoicea maldivica*), a także roślin sagowcowych (np. zamiowatych *Zamiaceae* spp. czy sagowców *Cycas* spp.) i paproci drzewiastych (np. *Cyathea* spp.). Niektórych z tych gatunków dotyczą szczególne zasady, omówione w rozdziale V.6.

Podstawową cechą charakterystyczną regulacji handlu drewnem wprowadzonych przez CITES, które dotyczą obrotu drewnem, jest to, że w przypadku większości gatunków taksonów w załącznikach do Konwencji dodano różne przypisy, na podstawie których za okazy znajdujące się w załącznikach II lub III uważa się jedynie niektóre rodzaje surowców czy produktów, albo przeciwnie – na podstawie których niektóre specyficzne rodzaje okazów są spod ochrony wyłączone. Co więcej – w przypadku kilku gatunków taksonów w załącznikach ujęte są jedynie populacje z niektórych krajów czy rejonów świata. W tabeli 3 przedstawiono zestawienie – jakie rodzaje okazów poszczególnych gatunków są włączone do załączników, a które są objęte wyjątkami. Ponieważ dla stwierdzenia legalności obrotu może być ważne, czy dane drewno ma pochodzenie przedkonwencyjne (patrz słownik w rozdziale XIV), w tabeli tej podano także datę pierwszego wpisania każdego z gatunków do któregośkolwiek z załączników CITES.

Tartak w Indonezji. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Orangutan sumatrański *Pongo abelii* (UE A, CITES I). Gatunek krytycznie zagrożony wyginięciem, głównie z uwagi na postępującą deforestację jego siedlisk. Młode osobniki często trafiają na czarny rynek, gdzie sprzedawane są jako żywe maskotki. © Dee Marshall

Tabela 3. Gatunki drzew objęte ochroną CITES i EU WTR, pozyskiwane dla drewna – stan z czerwca 2016 r. (na podstawie: Więckowska 2016³⁹, zmodyfikowane)

Nazwa naukowa gatunku	Przykładowe nazwy handlowe	CITES/ EU WTR	Dotyczy*	Data objęcia ochroną
<i>Abies guatemalensis</i>	jodła gwatemalska, pinabete	I/A	1	01.07.1975
<i>Aniba rosaeodora</i>	brazylijskie drzewo różane	II/B	2,3,4,5,8,g	23.06.2010
<i>Aquilaria malaccensis</i>	orlan malakkański, agar, agarwood, aloewood	II/B	1,a,h	16.02.1995
<i>Aquilaria</i> spp. (pozostałe)	agar, agarwood	II/B	1,a,b,c,d,h,f	12.01.2005
<i>Araucaria araucana</i>	araukaria chilijska, monkey-puzzle tree	I/A	1	01.07.1975
<i>Bulnesia sarmientoi</i>	palo santo	II/B	2,3,4,5,7,8	12.02.2008
<i>Caesalpinia echinata</i>	fernambuk, pernambuco, drewno brazylijskie, brezylka	II/B	2,3,4,9	13.09.2007
<i>Caryocar costaricense</i>	drzewipest kostarykański, ajo,	II/B	1,a,h	01.07.1975
<i>Cedrela fissilis</i>	cedr, cedro blanco, cedro Colorado	III/C	2,3,4	14.10.2010
<i>Cedrela lilloi</i>	cedr, cedro bayo	III/C	2,3,4	14.10.2010
<i>Cedrela montana</i>	cedr	-/D	2,3,4	11.04.2008
<i>Cedrela oaxacensis</i>	cedr	-/D	2,3,4	11.04.2008
<i>Cedrela odorata</i>	cedr, cedrzyk wonny, cedr hiszpański, acajou rouge	III/C	2,3,4	12.06.2002
<i>Cedrela salvadorensis</i>	cedr	-/D	2,3,4	11.04.2008
<i>Cedrela tonduzii</i>	cedr, cedro dulce, cedro cebolla, cedro macho	-/D	2,3,4	11.04.2008
<i>Dalbergia calycina</i> (z Gwatemali)	palisander (rosewood)	III	2,3,4,5	05.02.2015
<i>Dalbergia cochinchinensis</i>	palisander (rosewood) syjamski / wietnamski / tajski / kambodżański	II/B	2,3,4	12.06.2013
<i>Dalbergia cubilquitzensis</i> (z Gwatemali)	palisander (rosewood) gwatemalski	III	2,3,4,5	05.02.2015
<i>Dalbergia darienensis</i> (z Panamy)	palisander (rosewood) panamski	III/C	1,a,e	22.12.2011

Nazwa naukowa gatunku	Przykładowe nazwy handlowe	CITES/ EU WTR	Dotyczy*	Data objęcia ochroną
<i>Dalbergia glomerata</i> (z Gwatemali)	palisander (rosewood)	III	2,3,4,5	05.02.2015
<i>Dalbergia granadillo</i>	palisander (rosewood) granadillo	II/B	2,3,4,5	12.06.2013
<i>Dalbergia nigra</i>	palisander brazylijski, palisander Rio, brazylijskie drzewo różane, dalbergia czarna, shitan, we-we, jacaranda-da-bahia	I/A	1	11.06.1992
<i>Dalbergia retusa</i>	czarny palisander (rosewood), cocobolo	II/B	2,3,4,5	12.02.2008
<i>Dalbergia</i> spp. (z Madagaskaru)	palisander (rosewood) madagaskarski / malgaski	II/B	2,3,4	12.06.2013
<i>Dalbergia stevensonii</i>	palisander (rosewood) honduraski	II/B	2,3,4,5	12.02.2008
<i>Dalbergia tucurensis</i>	palisander (rosewood) jukatański	III/C	2,3,4,5	24.06.2014
<i>Diospyros</i> spp. (z Madagaskaru)	heban madagaskarski, heban malgaski,	II/B	2,3,4	22.12.2011
<i>Dipteryx panamensis</i>	almendro, cumaru, tonka bean wood	III/C	1	13.02.2003
<i>Fitzroya cupressoides</i>	ficroja cyprysowata, alerce, Chilean false larch	I/A	1	01.07.1975
<i>Fraxinus mandshurica</i>	jesion mandżurski	III/C	2,3,4	24.06.2014
<i>Gonystylus</i> spp.	ramin	II/B	1,a,h	06.08.2001
<i>Guaiacum officinale</i>	gwajakowiec lekarski, palo santo	II/B	1,a,e	11.06.1992
<i>Guaiacum sanctum</i>	gwajakowiec święty, palo santo	II/B	1,a,e	01.07.1975
<i>Guaiacum</i> spp. (pozostałe gatunki)	gwajakowiec, lignum vitae	II/B	1,a,e	13.02.2003
<i>Gyrinops</i> spp.	agarwood, wawrzynkowate	II/B	1,a,b,c,d,h,f	12.01.2005
<i>Magnolia liliiferavar. obovata</i>	magnolia, giogi, champak; safan	III/C	1,a,h	01.07.1975
<i>Osyris lanceolata</i> (z Burundi, Etiopii, Kenii, Rwandy, Ugandy i Tanzanii)	East African sandalwood, rock tannin-bush, transvaal sumach	II/B	1,a,e	12.06.2013
<i>Oreomunnea pterocarpa</i>	gvilan	I/B	1,a,h	01.07.1975

Nazwa naukowa gatunku	Przykładowe nazwy handlowe	CITES/ EU WTR	Dotyczy*	Data objęcia ochroną
<i>Pericopsis elata</i>	afromosia, afromozja, afrykański tek, assamla, ole	II/B	2,3,4	11.06.1992
<i>Pilgerodendron uviferum</i>	cyprys pilgerodendron/ chilijski	I/A	1	01.07.1975
<i>Pinus koraiensis</i>	sosna koreańska	III/C	2,3,4	14.10.2010
<i>Platymiscium pleiostachyum</i>	macacauba, cachimbo, nambar	II/B	1,a,h	01.07.1975
<i>Podocarpus neriifolius</i>	podokarp oleandrowy, czarna sosna	III/C	1,a,h	01.07.1975
<i>Podocarpus parlatorei</i>	podokrap Parlatores'a, monteromero	I/A	1	01.07.1975
<i>Podophyllum hexandrum</i>	Himalayan May-apple	II/B	1,a,e	18.01.1990
<i>Prunus africana</i>	wiśnia afrykańska, African cherry, stinkwood	II/B	1,a,h	16.02.1995
<i>Pterocarpus erinaceus</i>	pterokarpus	III	1,a,h	09.05.2016
<i>Pterocarpus santalinus</i>	sandałowiec, paduk, sandalin, red sandalwood, redsanders	II/B	3,6,7,8	16.02.1995
<i>Quercus mongolica</i>	dąb mongolski	III/C	2,3,4	24.06.2014
<i>Swietenia humilis</i>	mahoniowiec niski / honduraski	II/B	1,a,h	01.07.1975
<i>Swietenia macrophylla</i> (z Neotropiku, czyli Ameryki Śr. i Pd oraz z Karaibów)	mahoniowiec wielkolistny	II/B	2,3,4,5	16.11.1995
<i>Swietenia mahogoni</i>	mahoniowiec właściwy / amerykański / karaibski	II/B	2,3,4	11.06.1992
<i>Taxus chinensis</i>	cis chiński	II/B	1,a,e	12.01.2005
<i>Taxus cuspidata</i>	cis japoński	II/B	1,a,e,i	12.01.2005
<i>Taxus fuana</i>	cis	II/B	1,a,e	12.01.2005
<i>Taxus sumatrana</i>	cis, cis chiński	II/B	1,a,e	12.01.2005
<i>Taxus wallichiana</i>	cis himalajski	II/B	1,a,e	16.02.1995
<i>Tetracentron sinense</i>	tetracentron	III/C	1,a,h	01.07.1975

* ZASTOSOWANE SKRÓTY:

Ochrona CITES dotyczy wyłącznie: 1 – żywych i martwych okazów, wszelkich części i produktów pochodnych, 2 – kłód drewna, 3 – tarcicy, 4 – forniru, 5 – sklejki, 6 – zrębków, 7 – proszków, 8 – ekstraktów (wyciągów), 9 – niedokończonych wyrobów drewnianych, służących do produkcji smyczków do strunowych instrumentów muzycznych.

Ochrona CITES nie dotyczy: a – nasion oraz pyłków; b – owoców; c – liści; d – proszku z drewna agarowego po ekstrakcji, w tym sprasowanego proszku o różnych kształtach; e – produktów skończonych, zapakowanych i gotowych do handlu detalicznego; f – jak e, ale wyjątek nie obejmuje koralików, różańców i rzeźb, g – gotowych produktów, których składnikiem są ekstrakty/wyciągi, w tym perfum; h – rozsadów lub hodowli tkanek uzyskiwanych *in vitro* w środowisku płynnym lub stałym, transportowanych w sterylnych pojemnikach, a także ciętych kwiatów sztucznie rozmnażanych roślin; i – żywych, sztucznie rozmnożonych mieszańców lub odmian (kultywarów), opakowanych i oznakowanych wg wymagań CITES.

Dla poprawnego stosowania i egzekucji tych przepisów konieczne jest prawidłowe rozumienie pojęć, które zostały użyte w przypisach do tych gatunków, podanych w załącznikach CITES i aneksach EU WTR. Są one dość dokładnie określone poprzez odesłanie do definicji zawartych w Zharmonizowanym Systemie Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej. Znaczenie tych pojęć przedstawiamy w poniższym, skróconym omówieniu. Po pełne opisy należy sięgnąć do HS – najlepiej w wersji angielskiej.

Kłoda – wg definicji w Rezolucji 10.13 jest to. surowe lub wstępnie (zgrubnie) obrobione drewno, przygotowane do dalszej obróbki, w szczególności na tarcicę, pulpę drzewną lub arkusze forniru. Kłody mogą być pozbawione kory i/lub drewna bielastego (bieli). Pojęcie to odpowiada kodowi HS 44.03.

Pozycja HS 44.04 obejmuje drewno w naturalnym stanie po ścięciu, zazwyczaj z obciętych gałęziami, oraz takie drewno, które odarto z kory właściwej lub odarto zarówno z kory właściwej, jak i z łyka, lub z którego nierówności zostały usunięte jedynie z grubsza. Obejmuje również drewno, z którego usunięto zewnętrzne warstwy odpadowe, złożone z ostatnich przyrostów (biel drewna). Głównymi produktami klasyfikowanymi do tej pozycji, pod warunkiem, że odpowiadają wyżej określonym warunkom, są: drewno na tarcicę; słupy do linii telefonicznych i innych (także gotowe do użycia, obciosane osnikiem lub okorowane łuszczarką mechaniczną), niezaostrzone i nierozszczepione pale, tyczki, paliki, żerdzie i podpory; okrągłe stemple, kłody na masę celulozową (nawet rozłupane na ćwiartki), okrągłaki do wyrobu np. arkuszy forniru, kłody do wyrobu zapalek i innych wyrobów. Obejmuje to także pniaki i korzenie drzew ze specjalnych rodzajów drewna i niektóre narośla (np. do wyrobu fornirów lub fajek), zgrubnie obrobione drewno, które składa się z pni drzew i odcinków pni drzew, których zaokrąglone powierzchnie zostały przycięte do powierzchni płaskich przy użyciu siekiery lub lub topora ciesielskiego, lub przez zgrubne piłowanie, w wyniku czego uzyskano drewno o przekroju poprzecznym w przybliżeniu prostokątnym (drewno zgrubnie obrobione odznacza się obecnością szorstkich powierzchni i śladów kory), z grubsza na kwadrat okantowane drewno (obrobione tylko na dwóch przeciwległych powierzchniach)

Gyrinops walla (UE B, CITES II) – gatunek wytwarzający specyficzną żywicę agarową, która wykorzystywana jest m.in. do wytwarzania kadzideł. Dobrej jakości drewno drzew z rodzaju *Gyrinops*, zwane agarem (ang. *agarwood*), osiąga bardzo wysokie ceny, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie. © Borys Kala / salamandra.org.pl

– np. przeznaczone do przetarcia lub do belkowania dachu. Niektóre rodzaje drewna (np. teak) są rozłupywane przy użyciu klinów lub ociosywane w belki wzdłuż przebiegu włókien; belki takie są również mieszczą się w tym pojęciu. Definicja ta obejmuje powyższe okazy także jeśli są pomalowane, zabiecowane, pokostowane, zaimpregnowane lub zabezpieczone innymi środkami chemicznymi.

Pozycja ta nie obejmuje drewna:

- zgrubnie obrobionego nadającego się do wyrobu lasek, parasoli, rękojeści do narzędzi lub podobnych,
- przyciętego do postaci podkładów, kolejowych lub tramwajowych,
- przyciętego do postaci desek, belek itp.

Pocięte drewno⁴⁰ – wg definicji w Rezolucji 10.13 jest to asortyment drzewny przetarty wzdłużnie lub wytworzony w procesie łupania wzdłużnego. Jego grubość zazwyczaj nie przekracza 6 mm. Pojęcie to odpowiada kodom HS 44.06 i 44.07.

Pozycja HD 44.06 obejmuje niestругane drewno w kawałkach o mniej więcej prostokątnym przekroju poprzecznym, w kształcie zwykle stosowanym jako podkłady, podrozdzielnice i mostownice pod torowiska kolejowe lub tramwajowe. Krawędzie tych wyrobów mogą być zgrubnie ścięte oraz mogą być zaopatrzone w otwory lub gniazda do przytwierdzenia szyn lub sioდეł szynowych. Mogą być również wzmocniane na końcach klamrami, gwoździami, ryglami lub stalowymi listwami w celu ochrony przed rozszczeniem, a także powierzchniowo pokryte ochronnymi środkami owadobójczymi i grzybobójczymi lub impregnowane⁴¹.

Mantella złocista *Mantella aurantiaca* - wszystkie żaby z rodzaju *Mantella* objęte są ochroną (UE B, CITES II). Endemit madagaskarski, krytycznie zagrożony wyginięciem, głównie na skutek dewastacji siedlisk. W handlu spotykana znacznie rzadziej niż pochodzące z Ameryki Południowej drzewołazy. © Joshua Ralph

⁴⁰ W polskojęzycznej wersji rozp. Komisji 865/2006 angielskie wyrażenie *sawn wood* zostało przełożone jako „tarcica”, co nie w pełni oddaje znaczenie nazwy angielskiej, zawężając je tylko do jednej z form pociętego drewna. W Aneksie do rozporządzenia Komisji 1320/2014 przetłumaczono je jako „ścięte drzewa”, co jest kompromitującym błędem, całkowicie wypaczającym sens przepisu.

⁴¹ „Impregnowany” oznacza nasycony kreozotem lub innymi substancjami w celu długoterminowego zabezpieczenia.

Pozycja HS 44.07 obejmuje drewno przetarte lub strugane wzdłużnie, skrawane warstwami lub okorowane, nawet strugane, o grubości przekraczającej 6 mm. Z kilkoma wyjątkami obejmuje to wszelkie drewno i materiał drewniany, dowolnej długości, ale o grubości przekraczającej 6 mm, przetarte lub strugane zgodnie z ogólnym kierunkiem włókien, skrawane, lub okorowane (może być szlifowane lub łączone stykowo). Takie drewno i materiał drewniany obejmuje tu przetarte belki, bale, części składowe belki złożonej, płyty, listwy itd., a także wyroby będące odpowiednikiem drewna lub materiału drewnianego, które otrzymuje się przy użyciu maszyn strugających, wykonane z bardzo dużą dokładnością w procesie, który daje powierzchnię lepszej jakości niż piłowanie i czyni zbędnym dalsze struganie. Obejmuje również arkusze drewna skrawanego lub okorowanego (cięcie obrotowe) oraz listwy i klepki na parkiet (z wyjątkiem kształtowanych w sposób ciągły – patrz niżej).

Drewno objęte niniejszą pozycją nie musi mieć prostokątnego (w tym kwadratowego) przekroju poprzecznego ani jednolitych przekrojów podłużnych. Materiały takie mogą być strugane (nawet jeśli tworzone przez dowolne dwie strony kąta uległ w procesie strugania nieznacznemu zaokrągleniu), szlifowane lub łączone stykowo, np. z połączeniem miniwczepowym.

Pozycja ta nie obejmuje:

- drewna zgrubnie obrobionego (kłód),
- drewna w postaci wiórów i podobnych materiałów, forniru i arkuszy do produkcji sklejk oraz innego drewna o grubości do 6 mm,
- drewna kształtowane w sposób ciągły wzdłuż dowolnej krawędzi, końca lub powierzchni⁴²,
- listew sklejk lub drewna fornirowanego na parkiety,
- wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa.

Fornir – wg definicji w Rezolucji 10.13 jest to cienka warstwa lub arkusz drewna o równej grubości zwykle do 6 mm grubości, zwykle z drewna ciętego lub rozwarstwanego, używany do wyrobu sklejk, mebli fornirowanych, pojemników fornirowych itp. Pojęcie to odpowiada kodowi HS 44.08.

Pozycja HD 44.08 obejmuje arkusze forniru lub arkusze do wyrobu sklejk (spajane lub nie) lub inne podobne drewno (np. do wyrobu skrzypiec, pudełek na cygara itd.), przetarte wzdłużnie, skrawane lub rozwarstwiane, także jeśli strugane, szlifowane, łączone stykowo, (np. z połączeniem miniwczepowym), zbijane, sklejane lub zszywane, o grubości nieprzekraczającej 6 mm. Może być barwione, pokrywane lub impregnowane, lub wzmacniane podłożem z papieru lub materiału, lub w ozdobnych arkuszach imitujących intarsje. Pokrycie arkusza do produkcji sklejk papierem, tworzywami sztucznymi lub drewnem dla wzmocnienia miejsca ubytku (np. otworu po sęku) nie ma

⁴² „Kształtowanie w sposób ciągły” dotyczy pozycji HS 44.09 i oznacza obróbkę wzdłuż dowolnego z boków w celu uzyskania np. kształtek lub profili, prowadzącą do uzyskania produktu o jednorodnym przekroju poprzecznym na całej długości (lub szerokości) lub produktu o powtarzającym się wzorze ukształtowania (innym niż prostokąty).

wpływu na klasyfikowanie takiego arkusza do niniejszej pozycji. Pozycja ta obejmuje również niewielkie odcinki materiału o przekroju w przybliżeniu kwadratowym i grubości około 3 mm, wykorzystywane przy wyrobie sztucznych ogni, pudełek, zabawek, modeli itd.

Pozycja ta nie obejmuje drewna skrawanego lub rozwarstwanianego w wąskie taśmy, w rodzaju stosowanych do wyplatania lub do wyrobu koszyków, pudełek na tabletki itd.

Sklejka – wg definicji w Rezolucji 10.13 jest to produkt składający się z trzech lub więcej arkuszy sklejonych i sprasowanych jeden na drugim i zwykle złożonych w taki sposób, by włókna kolejnych warstw były ułożone w stosunku do siebie pod pewnym kątem. Pojęcie to odpowiada kodom HS 44.12.13, HS 44.12.14 i HS 44.12.22.

Te podpozycje HS, stanowiące część pozycji HS 44.12, obejmują:

- 1) sklejkę składającą się przynajmniej z trzech arkuszy drewna (zwanymi warstwami) sklejonych i sprasowanych jeden na drugim i zazwyczaj tak złożonych, że włókna jednej warstwy są ułożone pod kątem w stosunku do włókien warstwy poprzedniej, co daje to płytom większą wytrzymałość i zmniejsza ich odkształcenia (sklejka składa się zwykle z nieparzystej liczby warstw, przy czym środkowa warstwa nazywana jest „rdzeniem”);
- 2) płyty fornirowane, to znaczy płyty złożone z cienkiego drewnianego forniru przymocowanego do podłoża, zwykle z drewna gorszej jakości, przez sklejanie pod naciskiem. Drewniany fornir przymocowany do podłoża innego niż drewno (np. do płyt z tworzywa sztucznego) również jest klasyfikowany do tej pozycji pod warunkiem, że to fornir nadaje całości jej zasadniczy charakter;
- 3) podobne drewno warstwowe. Grupę tę można podzielić na dwie kategorie:
 - płyty stolarskie, warstwowe i podłogowe, w których rdzeń jest gruby i składa się z drewnianych bloków, listew lub desek sklejonych w całość i pokrytych warstwami zewnętrznymi; płyty tego rodzaju są bardzo sztywne, mocne i mogą być używane bez obramowania lub podkładu,
 - płyty, w których drewniany rdzeń został zastąpiony innymi materiałami, takimi jak warstwa lub warstwy płyty wiórowej, płyty pilśniowej, sklejonych odpadów drzewnych, azbestu lub korka.

Wyroby objęte tą pozycją są tutaj klasyfikowane, nawet jeśli zostały kształtowane w sposób ciągły⁴³, wygięte, pofałdowane, dziurkowane, przycięte lub uformowane w kształty inne niż kwadrat lub prostokąt oraz nawet obrobione na powierzchni, krawędzi lub końcu, lub powleczone lub pokryte (np. materiałem włókienniczym, tworzywami sztucznymi, farbą, papierem lub metalem), lub poddane dowolnej innej operacji pod warunkiem, że operacje te nie nadały takim produktom zasadniczego charakteru artykułów objętych innymi pozycjami HS. Pozycja ta obejmuje również panele ze sklejki lub fornirowane, wykorzystywane jako panele podłogowe, zwane czasem „parkietem”. Panele te posiadają cienki fornir drewniany przymocowany do powierzchni w taki

⁴³ Inne rodzaje produktów „kształtowanych w sposób ciągły” kwalifikowane są do kodu HS 44.09.

sposób, że imitują panele podłogowe wykonane z deszczulek parkietowych.

Przy czym poszczególne podpozycje dotyczą:

HD 44.12.13 i 44.12.14 – sklejkę składającą się wyłącznie z arkuszy drewna, każdy o grubości nieprzekraczającej 6 mm, przy czym:

- w HS 44.12.13 przynajmniej jedna z zewnętrznych warstw jest z drewna tropikalnego (w HS podano listę drzew, które uważa się za tropikalne na potrzeby tej kategorii),
- w HS 44.12.14 – przynajmniej jedna z zewnętrznych warstw jest z drewna drzew liściastych.

HD 44.12.22 – pozostałe rodzaje produktów kwalifikujących się do tej kategorii, w przypadku których przynajmniej jedna zewnętrzna warstwa warstw jest z drewna tropikalnego.

Podpozycje te (jak i cała pozycja HS 44.12) nie obejmują:

- masywnych wyrobów, takich jak warstwowe belki i łuki (tak zwane wyroby glulam,
- cienkich arkuszy drewnianych na forniry, otrzymanych przez krojenie laminatu drzewnego,
- płyt z utwardzonego drewna warstwowego,
- komórkowych płyt drewnianych oraz połączonych płyt parkietowych i dachówek, w tym również złożonych z listew parkietowych połączonych na podłożu z jednej lub więcej warstw drewna,
- intarsji i mozaiki drewnianej,
- płyt wyraźnie stanowiących części mebli.

Zrębki⁴⁴ – według uproszczonej definicji zawartej w wyjaśnieniach do załączników CITES oraz w Aneksie do rozp. Komisji 1320/2014, wg której zrębki to „drewno rozdrobnione na małe cząstki”. Szczegółowa definicja zrębków ma być przedmiotem dyskusji podczas 17 Konferencji Stron CITES jesienią 2017 r. Obecnie pojęcie to nie jest zdefiniowane w Rezolucji 10.13, jednak odnosi się do niego zawarta w niej generalna rekomendacja, by do interpretacji pojęć używanych w handlu częściami i produktami pochodnymi z drewna – w tak szerokim zakresie jak to możliwe – kierować się klasyfikacją taryf określonych w Zharmonizowanym Systemie Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej. W Notyfikacji 2014/053 Sekretariat CITES zalecił, by pojęcie to rozumieć jako odpowiadające kodowi HS 44.01. Notyfikacja ta jest obecnie traktowana jako nieaktualna, jednak brak innych, alternatywnych zaleceń. Kod 44.01 obejmuje:

- 1) drewno opałowe w postaci: kawałków kłoców (zazwyczaj z korą), rozłupanych kłód lub szczap, gałęzi, wiązek chrustu, pniaków i korzeni drzew lub w podobnych postaciach;

⁴⁴ W polskojęzycznej wersji rozp. Komisji 865/2006 angielskie wyrażenie *wood chips* (spotyka się także pisownię *wood-chips* i *woodchips*) zostało przełożone jako „wióry”, co zawęża to pojęcie do tylko jednej z form zrębków. W rozporządzeniu Komisji 1320/2014 użyto poprawnego tłumaczenia.

- 2) drewno mechanicznie rozdrobnione w postaci wiórów (niewielkich, płaskich, sztywnych i w przybliżeniu kwadratowych) lub kawałków (cienkich i giętkich);
- 3) trociny, nawet aglomerowane w kłody, brykiety, gałki lub podobne postaci trociny;
- 4) drewno odpadowe i ścinki drewniane – np. odpady z tartaków; odpady produkcyjne; połamane deski, stare i nienadające się do użytku skrzynki; kora i strużyny (także aglomerowane; inne odpady i ścinki stolarskie; zużyte drewno farbiarskie i drewno lub kora garbarska, odpady i ścinki drewniane posegregowane z odpadów budowlanych i rozbiórkowych (nienadające się do wykorzystania jako tarcica).

Pozycja ta nie obejmuje:

- odpadów nadających się na tarcicę;
- odpadów na które składają się wyroby z drewna posegregowane i nadające się jako takie do ponownego użycia (np. belki, deski, drzwi);
- drewna lub odpadów drewnianych pokrytych żywicą lub w inny sposób przerobionych na pochodnie;
- kłód stosowanych do rozcierania na masę celulozową lub do wyrobu drewnianych zapalek (w przeciwieństwie do opałowych, są one starannie sortowane, mogą być okorowane lub złuszczone i na ogół nie są połamane, rozłupane, pokrzywione, sękate ani rozwidlone);
- drewna w postaci wiórów stosowanych do wyplatania lub wyrobu sit, pudełek itd. oraz drewna w postaci strużyn używanego przy wyrobie octu lub do klarowania płynów;
- wełny drzewnej i mączki drzewnej.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jedno szczególne unormowanie CITES, dotyczące drewna. Nieco inaczej niż w przypadku innych pozostałych gatunków roślin, podchodzi się do określania, czy dane drewno lub wykonane z niego produkty są okazami sztucznie rozmnożonymi. Uważa się za takie nie tylko drzewa spełniające wszystkie warunki określone w Rezolucji 11.11 (odnoszące się do odniesieniu do wszystkich roślin – (patrz rozdział VII.3.2), ale także:

- a) drzewa pochodzące z jednogatunkowych (monokulturowych) plantacji (Rezolucja 10.13);
- b) w przypadku drzew z taksonów wytwarzających drewno agarowe (*Aquilaria* spp. i *Gyrinops* spp.), także wszelkie drzewa hodowane w uprawach (i innym nienaturalnym środowisku, poddanym zabiegom człowieka w celu uzyskiwania roślin, ich części lub pochodnych), takich jak ogrody (przydomowe lub publiczne) albo państwowe, prywatne lub publiczne plantacje produkcyjne, zarówno jedno, jak i wielogatunkowe (Rezolucja 16.10).

Przepisy te zostały powtórzone także w art. 56 rozp. Komisji 865/2006.

V.7.3. Inne narzędzia prawne regulujące obrót drewnem

Poza omówionymi w poprzednim rozdziale przepisami związanymi w Konwencją Waszyngtońską, w Unii Europejskiej zagadnienie importu i obrotu drewnem reguluje także **Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 995/2010 ustanawiające obowiązki podmiotów wprowadzających do obrotu drewno i produkty z drewna**⁴⁵, zwane także skrótowo Rozporządzeniem w sprawie drewna (EUTR, od ang. *EU Timber Regulation*). Ma ono zapobiegać wprowadzaniu na rynek wewnętrzny Unii drewna pozyskanego z naruszeniem prawa. Każdy dostawca i producent, który po raz pierwszy wprowadza drewno na teren UE, ma obowiązek wdrożyć system należytej staranności w celu zapewnienia, że pochodzi ono z legalnych źródeł. Przepis ten dotyczy wszystkich rodzajów drewna, jakkolwiek wyłączone z nich są okazy z gatunków z załączników CITES, dla których zostały wydane ważne zezwolenia, gdyż w takim wypadku wymogi EUTR uważa się za spełnione, a legalne pochodzenie – za potwierdzone. Rozporządzenie jest wynikiem Planu działania Unii Europejskiej w sprawie egzekwowania prawa, zarządzania i handlu – (FLEGT Action Plan od ang. *European Union Forest Law Enforcement, Governance and Trade Action Plan*).

Dzioborożec wielki *Buceros bicornis* (UE A, CITES I). W czasie lęgów samce tych ptaków zamurują samice w dziuplach, pozostawiając jedynie małe otwory, umożliwiające im dostarczenie do wnętrza pożywienia. © Sam Rowley Photography

⁴⁵ Dz.Udz.UE L 295 z 12.11.2010, s. 23–34.

V.8. Instrumenty muzyczne

Muzycy stosunkowo często używają przedmiotów wykonanych z zagrożonych wyginięciem roślin i zwierząt. Do budowy wielu instrumentów muzycznych używa się bowiem nie tylko drewna z chronionych gatunków drzew, ale także części różnorodnych gadów czy ssaków – w tym ujętych w załącznikach CITES. Wraz ze wzrostem wiedzy celników coraz częściej zdarza się, że sławnym muzykom czy nawet orkiestrom jadącym na międzynarodowe tournée podczas kontroli granicznej zatrzymywane są ich niezwykle cenne narzędzia pracy, gdyż przewożone są bez odpowiednich dokumentów. W większości takich przypadków muzycy wchodzili w konflikt z prawem nieświadomie, nie mając pojęcia o tym, że ich instrumenty wykonane są z okazów należących do gatunków podlegających ochronie. Zwykle nieco większą wiedzę w tym zakresie mają producenci instrumentów czy osoby trudniące się ich renowacją. Najczęściej starają się uzyskiwać odpowiednie zezwolenia na import niezbędnych surowców. Zdarza się jednak, że bardziej lub mniej świadomie korzystają z produktów przemycanych. Dotyczy to najczęściej różnych materiałów z okazów należących do gatunków zamieszczonych w Załączniku I CITES, na import których do celów komercyjnych obecnie zwykle nie można uzyskać zezwolenia, albo drewna, w przypadku którego prawidłowe rozpoznanie do gatunku drzewa, z którego pochodzi, może sprawiać celnikom kłopoty, a więc ryzyko wykrycia nielegalnego przewozu oceniane jest jako mniejsze.

Niestety – skala pozyskiwania niektórych gatunków do wyrobu instrumentów jest na tyle znacząca, że może dla nich stanowić istotne zagrożenie. Jednocześnie niektóre materiały – zwłaszcza te z gatunków umieszczonych w Załączniku II CITES, np. pozyskiwane z kontrolowanych plantacji – mogą być wykorzystywane bez żadnego negatywnego wpływu na przyrodę. Komercyjni producenci instrumentów oraz osoby trudniące się ich obrotem powinni znać i przestrzegać przepisy obowiązujące w tym zakresie – nie tylko w trosce o przyrodę, ale także by zaoszczędzić sobie i swoim klientom – muzykom – poważnych kłopotów.

V.8.1. Chronione gatunki używane do produkcji instrumentów

Zapewne najbardziej znanym przykładem wykorzystywania części chronionych zwierząt do produkcji instrumentów muzycznych są białe klawisze fortepianów i pianin, które w przeszłości często były wykonywane z kości słoniowej. W rzeczywistości nie całe klawisze, a jedynie okładziny, które je pokrywają, mogą być wykonane z tego surowca. Warto zwrócić uwagę, że kość słoniowa może wchodzić w skład klawiszy także innych instrumentów – np. akordeonów. Współcześnie do wytwarzania nowych instrumentów kości słoniowej zasadniczo się nie stosuje. Fragmenty ciosów słoni afrykańskich sawannowych i leśnych lub słoni indyjskich bywają wykorzystywane jedynie do renowacji instrumentów historycznych. Najczęściej do tego celu używa się okładziny odzyskiwane z innych, uszkodzonych pianin czy fortepianów, ale bywa też kupowana nowa kość, pochodząca z kłusownictwa i przemytu. W przeszłości wytwarzano też klawisze z części innych zwierząt objętych obecnie ochroną CITES – np. z zębów kaszalota.

Instrument muzyczny wykonany ze skorupy żółwia lądowego (UE A lub B, CITES I lub II). © Andrzej Kepel / salamanadra.org.pl

Do trzech pałeczek deszczowych na osobę można przewozić przez granice państwowe bez żadnych dokumentów. © Andrzej Kepel / salamanadra.org.pl

Kość słoniowa może również wchodzić w skład innych instrumentów. Niegdyś z całych ciosów wyrabiano różne instrumenty dęte – np. afrykańskie trąbki *asante* z Ghany, czy *olifanty* spotykane na Bliskim Wschodzie i w Europie. Z kolei w japońskim instrumencie strunowym *shamisen* z materiału tego mogą być wykonane kołki do nawijania strun, mostek, na którym struny się opierają i plektron (kostka) do ich szarpania. Mostek i plektron do tego instrumentu wytwarza się też np. z szylkretu, czyli skorupy morskiego żółwia szylkretowego. Plektrony z kości słoniowej lub szylkretu używa się także do innych instrumentów szarpanych.

Mało kto spoza stosunkowo wąskiego grona muzyków i lutników zdaje sobie sprawę, że w skład jednego smyczka do skrzypiec mogą wchodzić części siedmiu taksonów roślin i zwierząt, w tym nawet z pięciu ujętych w załącznikach CITES. Drzewce dobrej jakości smyczka jest najczęściej wyrabiane z drewna chronionego gatunku drzewa – fernambuku *Caesalpinia echinata*. Tak zwana żabka (służąca do naciągania włosia) bywa wytwarzana z szylkretu i może zawierać np. zasuwkę z kości słoniowej. Często jest też zrobiona z hebanu – w tym z pochodzących z Madagaskaru drzew z rodzaju *Diospyros* (w jego przypadku tylko gatunki i populacje z tej wyspy są wpisane do Załącznika II CITES). Także w główce smyczka mogą być elementy z kości słoniowej. Włosie smyczka pochodzi zwykle z ogona niechronionego przez CITES konia, ale przy żabce może występować owijka z wielorybiego fiszbinu. Ozdobne oczko żabki często jest wykonane z masy perłowej. Niektóre małże perłorodne również są objęte Konwencją, ale przy produkcji smyczków wykorzystuje się raczej łatwo dostępne gatunki niechronione. Do załączników CITES wpisane są za to wszystkie warany oraz pytony, których skóra jest stosunkowo często wykorzystywana do owijania uchwytu smyczka.

Drewno z różnych chronionych gatunków drzew wykorzystywane jest do produkcji rozmaitych instrumentów – zwłaszcza strunowych. Jak wyjaśniono w rozdziale V.7, w przypadku wielu gatunków drzew ochroną objęty jest jedynie sam surowiec, przewożony w formie kłód, pociętego drewna, sklejki, forniru czy półproduktów, a gdy staje się elementem gotowego do użycia instrumentu, nie wymaga już żadnych dokumentów. Zasada ta nie dotyczy jednak wszystkich gatunków – w szczególności tych z Załącznika I CITES. Przykładowo, gitary i inne instrumenty wykonane z palisandru brazylijskiego *Dalbergia nigra* (zwanego także np. palisandrem Rio), zamieszczonego w Załączniku I CITES, są objęte wszystkimi ograniczeniami w komercyjnym wykorzystywaniu i przewozie przez granice, które dotyczą tego zagrożonego gatunku drzewa. Jednak skrzypce czy gitary mające przykładowo mostki czy podstrunnice wykonane z madagaskarskiego hebanu *Diospyros* spp. Nie są traktowane jako okazy CITES i nie podlegają przepisom tej Konwencji. Zezwoleń CITES wymaga jedynie sprowadzanie samego surowca do ich produkcji. Poza instrumentami strunowymi, drewno chronionych gatunków stosunkowo często wykorzystywane jest także w ksylofonach i marimbach. Dotyczy to zwłaszcza różnych palisandrow na przykład honduraskiego *Dalbergia stevensonii* i cocobolo *D. retusa* oraz mahoniowca właściwego *Swietenia mahagoni*. Z chronionego palisandru mogą być wyrabiane także inne rodzaje

instrumentów, w tym dęte (np. flety, klarnety, oboje, dudy) czy perkusyjne (np. korpusy bębnow). Obecnie jedynie niektóre palisandry objęte są ochroną CITES, jednak podczas Konferencji Stron CITES jesienią 2016 r. rozpatrywany będzie projekt włączenia do załączników tej konwencji wszystkich przedstawicieli rodzaju *Dalbergia*.

Tabela przedstawiająca kompletną listę gatunków drzew objętych w chwili wydawania tego podręcznika ochroną na mocy CITES, z których drewno wykorzystywane jest m.in. do produkcji instrumentów muzycznych, została zamieszczona w rozdziale V.7.

Innymi roślinami chronionymi przez CITES, wykorzystywanymi do produkcji instrumentów, są kaktusy. W Ameryce Łacińskiej wytwarza się z nich tak zwane pałeczki (kije) deszczowe (*palo de lluvia, rainstick*). W długie i stosunkowo grube łodygi niektórych kaktusów (np. *Eulychnia acida* i *Echinopsis pachanoi*, rzadziej także saguaro *Carnegiea gigantea*) wbija się wcześniej odłamane z nich ciernie (kolce). Po wysuszeniu do pustego wnętrza łodyg wysypuje się kamyki lub nasiona, które przesypane między cierniami wydają dźwięk przypominający szum padającego deszczu. Tak wykonane proste instrumenty są jeszcze dodatkowo zdobione.

Lista gatunków zwierząt chronionych przez CITES, które mogą być używane do produkcji instrumentów, jest długa. Przykładowo w Boliwii, Chile, Ekwadorze i Peru suszone skorupy różnych przedstawicieli rodziny pancernikowatych Dasypodidae bywają używane jako pudła rezonansowe w andyjskim instrumencie strunowym podobnym do mandoliny – *chatango*. Wykorzystywane są (lub były) różne gatunki tych zwierząt, w tym chronione przez CITES – np. włosopuklerznik (pancernik, włosopancernik) andyjski *Chaetophractus nationi*. Pancerniki, w tym wspomniany włosopuklerznik andyjski, bywają w tym regionie świata stosowane także do produkcji kołatek zwanych *matraca*. Na Nowej Gwinei ceremonialne bębny *kundu* mają membrany wykonane z różnych gatunków węży lub innych gadów – w tym chronionych (np. pytonów, waranów). Membrany tahitańskich basowych bębnow *pahu* często wykonuje się ze skóry rekinów, z których także coraz więcej gatunków wpisanych jest do załączników CITES. Skorupy żółwi bywają wykorzystywane nie tylko w formie szylkretu do produkcji różnych drobnych elementów instrumentów, ale czasami także w całości – głównie jako pudło rezonansowe różnych instrumentów strunowych lub perkusyjnych. Częściej niż żółwie morskie czy słodkowodne używa się do tego celu różne gatunki żółwi lądowych⁴⁶. Niektóre z tych instrumentów są wykonywane głównie jako pamiątki turystyczne i mają ograniczoną przydatność praktyczną. Ponieważ takie 'souveniry' bywają kupowane w dużych ilościach i popyt na nie jest ciągły – stanowi to szczególnie duże zagrożenie dla niektórych lokalnych populacji gadów.

Na koniec tego rozdziału warto wymienić te instrumenty i ich części, które często budzą podejrzenia celników i policjantów, ale zwykle nie są okazami objętymi ochroną. Czarne klawisze fortepianów i pianin bywają zrobione z hebanu, w tym także z drzew

⁴⁶ Ze skorup żółwi lądowych wytwarza się też czasem dzwonki dla bydła (np. w Etiopii) – choć dyskusyjne jest, czy można je traktować jako instrument muzyczny.

z rodzaju *Diospyros* ściętych na Madagaskarze. Jednak jak zaznaczono wcześniej, w przypadku tego taksonu gotowe instrumenty, a nawet same gotowe części instrumentów, nie są objęte ochroną CITES. Struny niektórych instrumentów bywają wykonane z jelit, ale zwykle pochodzących ze zwierząt gospodarskich. Często spotyka się instrumenty z rogów różnych zwierząt z rodziny wołowatych Bovidae. Choć nie można wykluczyć, że niektóre z nich mogą pochodzić ze zwierząt chronionych, najczęściej tak nie jest. Przykładowo szofar – żydowski liturgiczny instrument dęty, dość często przywożony do Europy z Izraela, jest standardowo wykonany z rogu baraniego (czyli owcy domowej *Ovis aries*) lub – w przypadku szofarów jemeńskich – z rogu kudu wielkiego *Tragelaphus strepsiceros* – gatunku, który do tej pory nie został objęty ochroną CITES. Skóry, z których wykonuje się membrany różnych bębnów, też zazwyczaj pochodzą z pospolitych zwierząt gospodarskich lub łownych, choć jak wskazano wyżej – zdarzają się od tego wyjątki. Opisane wcześniej kije deszczowe są obecnie wytwarzane nie tylko w Ameryce Łacińskiej, ale i na innych kontynentach – najczęściej z niechronionego bambusa. Andyjskie gruchawki *chajchas* są zazwyczaj wyrabiane z kopytek najłatwiej osiągalnych w tamtej części świata niechronionych zwierząt kopytnych – owiec, kóz, lam lub alpaka.

Makak świniškoogonowy *Macaca leonina* (UE B, CITES II). W Tajlandii samce tego gatunku bywają używane m.in. do zbierania orzechów kokosowych. © Marta Więckowska / salamandra.org.pl

Waleń południowy *Eubalaena australis* (UE A, CITES I). Wszystkie walenie objęte są ochroną na mocy CITES oraz rozporządzeń UE. © Peter Chadwick

Rekin wielorybi *Rhincodon typus* (UE B, CITES II) – największa ryba świata. Odławia się go gospodarczo – jego mięso jest wysoko cenione szczególnie w Azji. W stosunku do włączenia tego gatunku do Załącznika II CITES zastrzeżenia wprowadziły: Republika Palau, Islandia, Norwegia, Indonezja, Korea Południowa oraz Japonia. © Christian Vizl

V.8.2. Odstępstwa od ogólnych zasad, dotyczące instrumentów

Instrumenty wykonane z lub zawierające choćby niewielkie (lecz łatwo rozpoznawalne) części okazów gatunków z załączników CITES (lub mających je zawierać – zgodnie z opisem, etykietą, reklamą itp.) dotyczą te same zasady związane z obrotem w granicach Unii Europejskiej czy przewozem przez granicę, jak wszystkich innych okazów objętych tą Konwencją i powiązanymi przepisami Unii Europejskiej. Od tej reguły jest jednak kilka wyjątków.

Wyłączenia dotyczące niektórych form okazów z drewna

Jak zasygnalizowano w rozdziale V.8.1, w przypadku niektórych gatunków drzew z załączników II i III CITES oraz aneksów B, C i D EU WTR ochroną objęte są jedynie całe kłody, pocięte drewno i fornir (dotyczy to np. mahoniowca właściwego *Swietenia mahagoni*, palisandru syjamskiego *Dalbergia cochinchinensis* i cedru hiszpańskiego *Cedrela odorata*. W przypadku innych gatunków – np. mahoniowca wielkolistnego *Swietenia mactophylla* – załącznik obejmuje dodatkowo także fornir, a w odniesieniu do fernambuku *Caesalpinia echinata* – niedokończone wyroby drewniane służące do produkcji smyczków do instrumentów strunowych. Oznacza to, że gitara *phin* z palisandru syjamskiego, gitara *flamenco* z cedru hiszpańskiego, marimba z mahoniowca właściwego, werbel z mahoniowca wielkolistnego czy gotowy smyczek⁴⁷ z fenambuku nie są objęte ochroną i nie wymagają żadnych dokumentów przy sprzedaży czy przewozie przez granicę (o ile nie zawierają fragmentów z innych gatunków chronionych, których nie dotyczą te wyjątki).

W odniesieniu do niektórych gatunków drzew (a w kilku wypadkach także innych organizmów), ochroną CITES objęte są jedynie niektóre populacje. Przykładowo w przypadku 4 gatunków palisandru *Dalbergia* spp. w Załączniku III CITES zamieszczono wyłącznie populacje z krajów zgłaszających (trzy gatunki z Gwatemali i jeden z Panamy). W przypadku mahoniowca wielkolistnego *Swietenia mactophylla* do Załącznika II CITES wpisano jedynie populacje z Neotropiku. Drewno importowane np. z plantacji w Indiach czy na Fiji nie podlega wynikającym z CITES ograniczeniom w handlu.

Ograniczenia dotyczące obowiązywania przepisów CITES w odniesieniu do drewna niektórych gatunków drzew i wykonanych z niego produktów zostały przedstawione w tabeli nr 3 w rozdziale V.7.

Pałeczki deszczowe

Na podstawie art. 57 ust. 5 lit. b rozp. Komisji 865/2006, wprowadzanie lub ponowne wprowadzanie na terytorium Unii Europejskiej pałeczek deszczowych z kaktusów *Cactaceae* spp. w liczbie nie większej niż 3 na osobę nie wymaga okazania zezwolenia

⁴⁷ Smyczek bez włosia (będącego elementem wymiennym) traktuje się jako wyrób gotowy, o ile w celu jego użycia wystarczy nabić go włosiem. Jednak samo drzewce, nawet jeśli jest w takim stanie, że nie wymaga dalszej obróbki, ale bez kompletu pozostałych stałych elementów smyczka, traktuje się jako niedokończony wyrób drewniany.

importowego ani zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu. Wyjątek ten dotyczy wyłącznie sytuacji, gdy okazy te towarzyszą osobie (lub osobom), która je przewozi. Najczęściej będzie to turysta wracający z podróży po Ameryce Łacińskiej, gdzie nabył taki instrument jako pamiątkę czy prezent. Przesyłanie pałeczek deszczowych pocztą lub kurierem, a także ich wywożenie (zwykle będzie to ponowne wywożenie, czyli reeksport) poza Unię nie korzystają z tego zwolnienia i wymagają wszystkich dokumentów – jak przy standardowym przewozie okazów z Załącznika II CITES. Podobnie przy komercyjnym obrocie pałeczkami deszczowymi na terenie Unii stosuje się zasady dotyczące wszystkich gatunków z Aneksu B, czyli obowiązuje ogólny zakaz działań komercyjnych, z którego zwolnione są okazy, wobec których można wykazać zgodne z prawem ich uzyskanie (czyli najczęściej legalne sprawdzenie do UE).

Instrumenty zabytkowe

Przepisy Unii Europejskiej wprowadzają specjalne ułatwienia dla zabytkowych instrumentów muzycznych, a konkretnie takich, które zostały wyprodukowane ponad 50 lat przed wejściem w życie rozp. Rady 338/97, czyli przed 1 czerwca 1947 r. Aby dany instrument mógł skorzystać z tych uproszczeń, musi spełniać trzy warunki:

- okaz chronionej na mocy CITES rośliny czy zwierzęcia musiał zostać znacząco zmieniony w stosunku do jego naturalnego, pierwotnego stanu, w celu wytworzenia tego instrumentu (a więc nie może być to np. jedynie wysuszony owoc z nasionami, używany jako grzechotka);
- może służyć celom, do których jest przeznaczony (w przypadku instrumentów muzycznych – do grania) i nie wymaga w tym celu dalszego kształtowania, obróbki rzemieślniczej lub przetwarzania (ten warunek nie obejmuje ewentualnej naprawy, renowacji czy czyszczenia całego instrumentu, które, jeśli nie wymagają wymiany czy dalszego przekształcania fragmentów chronionej rośliny czy zwierzęcia, nie powodują utraty statusu „okazu uzyskanego przed ponad 50 laty”);
- organ administracyjny (zarządzający państwa członkowskiego, którego dotyczy dana sprawa, jest przekonany (nie ma uzasadnionych wątpliwości), że instrument został uzyskany w takim stanie, czyli był tym samym instrumentem przed 1 czerwca 1947 r. – zwolnienia te nie dotyczą więc instrumentów, które po tej dacie zostały wykonane z innego instrumentu lub przedmiotu, nawet jeśli wchodzące w jego skład części chronionych roślin czy zwierząt zostały pozyskane i przekształcone wcześniej, ale wchodziły w skład innego przedmiotu (a więc np. fortepian, którego niektóre okładziny klawiszy z kości słoniowej zostały niedawno wymienione na pochodzące z innego zabytkowego fortepianu, nie kwalifikuje się do korzystania z tych przepisów upraszczających niektóre wymagania).

W odniesieniu do okazów (nie tylko instrumentów muzycznych), które spełniają opisane wyżej warunki, obowiązują trzy rodzaje uproszczeń:

1. Zgodnie z art. 8 ust. 3 lit. b rozp. Rady 338/97, pochodzenie takie kwalifikuje do uzyskania zwolnienia z zakazów komercyjnego wykorzystania, określonych w ust. 1 tego artykułu, a jednocześnie na podstawie art. 62 pkt 3 rozp. Komisji 865/2006,

w przypadku okazów zabytkowych, w tym instrumentów, zawierających elementy wykonane z roślin lub zwierząt z gatunków wpisanych do Aneksu A do rozp. 338/97 (np. palisander brazylijski, szylkret, kość słoniowa) ich komercyjne wykorzystywanie, czyli np. sprzedaż czy wystawianie na widok publiczny do celów zarobkowych (przykładowo w muzeum o biletowanym wstępie) nie wymaga wcześniejszego uzyskania indywidualnego świadectwa do użytku komercyjnego, potwierdzającego zwolnienie tego okazu z zakazów (patrz też rozdział VI.2.4).

2. Na podstawie art. 4 ust. 5 lit. b rozp. Rady 338/97, w przypadku przywozu do Unii Europejskiej okazów zabytkowych, w tym instrumentów, zawierających elementy wykonane z roślin lub zwierząt z gatunków wpisanych do Aneksu A lub B do rozp. Rady 338/97, wydanie zezwolenia importowego nie wymaga od organu wydającego analizy spełnienia szeregu wymogów, określonych w ust. 1 i 2 tego artykułu, ani zasięgania opinii organu naukowego.
3. Na podstawie art. 5 ust. 6 i) rozp. Rady 338/97, w przypadku wywozu z Unii Europejskiej okazów zabytkowych, w tym instrumentów, zawierających elementy wykonane z roślin lub zwierząt z gatunków wpisanych do Aneksu A rozp. Rady 338/97, wydanie zezwolenia eksportowego nie wymaga zasięgania opinii organu naukowego i jest dopuszczalne także w celach głównie komercyjnych.

Instrument muzyczny jako dobro osobiste lub majątek gospodarstwa domowego

Zgodnie z art. VII ust. 3 CITES, dóbr osobistych (prywatnych) oraz majątku gospodarstwa domowego dotyczą pewne uproszczenia w procedurze przewozu przez granicę. Co to są „dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego” określono w Rezolucji CITES nr 13.7. Przepisy te są powtórzone w art. 7 ust. 3 rozp. Rady 338/97 oraz w art. 57 i 58 rozp. Komisji 865/2006, przy czym regulacje te są nieco bardziej restrykcyjne niż uregulowania CITES. Niektóre z tych zasad mogą być stosowane do przywozu czy wywozu instrumentów muzycznych zawierających części roślin i zwierząt chronionych na podstawie CITES z uproszczoną procedurą. Przepisy te są dość złożone, odmienne w odniesieniu do przywozu, wywozu, powrotnego przywozu i powrotnego wywozu. Zasady są uzależnione m.in. od tego, gdzie zwykle zamieszkuje osoba dokonująca przewozu oraz w którym załączniku CITES lub aneksie rozp. Rady 338/97 ujęty jest gatunek, którego okaz jest przewożony. Przepisy te omówiono szerzej w rozdziale V.9, a wyjaśnione tam reguły dotyczą w całości także instrumentów muzycznych.

Warto zaznaczyć, że dla instrumentów muzycznych stanowiących własność prywatną, przewożonych do niekomercyjnych celów osobistych, opracowano także specjalne, dodatkowe zasady, które zostały omówione w rozdziale V.8.3. Nie wykluczają one jednak korzystania z ogólnych uregulowań dotyczących dóbr osobistych oraz majątku gospodarstwa domowego.

Instrumenty jako elementy wystawy objazdowej

Instrumenty będące własnością osoby prawnej (np. orkiestry, cyrku, muzeum) i wywożone lub przewożone przez granicę jedynie czasowo, które zawierają fragmenty roślin lub zwierząt chronionych przez CITES, mogą być traktowane jako „wystawa objazdowa” i mogą być dla nich wydawane świadectwa dla wystaw objazdowych. Zasady dotyczące wydawania

i używania świadectw dla wystawy objazdowej zostały omówione w rozdziale V.4. Instrumentów muzycznych w tym względzie dotyczą te same przepisy, co wszystkich innych rodzajów okazów wchodzących w skład takiej wystawy. Aby jednak było to dopuszczalne, okazy musiały być nabyte lub wprowadzone na terytorium Unii Europejskiej, zanim przepisy dotyczące okazów wymienionych w załącznikach I, II lub III do Konwencji lub załączniku C do rozp. Rady 3626/82 lub aneksach A, B i C do rozp. Rady 338/97 zaczęły być względem nich stosowane. Instrumentów, dla których wydano świadectwo dla wystawy objazdowej, dotyczą dość podobne zasady jak tych, które są własnością prywatną i wydano dla nich omówione w kolejnym rozdziale V.8.3 świadectwa dla instrumentów muzycznych. Istotną różnicą jest to, że przepisy traktują wszelkie zarobkowe wykorzystywanie takich instrumentów (o własności innej niż prywatna) jako działalność komercyjną.

V.8.3. Częsty przewóz przez granicę prywatnych instrumentów muzycznych

Ponieważ muzycy dość często podróżują ze swoimi prywatnymi instrumentami, a celem przewozu tych okazów jest ich wykorzystywanie np. podczas koncertów czy konkursów, w których udział ma najczęściej charakter zarobkowy, rodzi to szereg trudności prawnych i organizacyjnych. Uzyskiwanie zezwoleń CITES na każdy przewóz jest bardzo uciążliwe i utrudnia lub uniemożliwia podróże organizowane z krótkim wyprzedzeniem. Poza tym w przypadku gatunków z Załącznika I CITES i Aneksu A do rozp. Rady 338/97 pojawiały się wątpliwości, czy zezwolenia takie można w ogóle w świetle przepisów CITES wydawać. Tymczasem zwykle chodzi o instrumenty legalnie pozyskane, często o wartości historycznej. Z tego względu podczas 16 Konferencji Stron CITES w roku 2013 państwa – strony Konwencji przyjęły Rezolucję nr 16.8 pt. „Częste niekomercyjne przewożenie instrumentów muzycznych przez granice”. Zgodnie z tym dokumentem, który jest wiążącym aktem wykonawczym Konwencji (patrz rozdział III.1.1), przyjmuje się, że wykorzystanie instrumentów muzycznych nie tylko do celów czysto osobistych, ale także np. do publicznego wykonywania muzyki, wystawiania na widok publiczny czy do udziału w konkursach, może być – na potrzeby Konwencji – traktowane jako niekomercyjny użytek prywatny. W efekcie, można do takich instrumentów zastosować artykuł VII ust. 2 i 3 Konwencji. Na tej podstawie dopuszczono i zarekomendowano wydawanie specjalnych świadectw dla instrumentów muzycznych, pozwalających na wielokrotne przekraczanie granic bez dodatkowych zezwoleń CITES. Świadectwa te mogą być jednak wydawane jedynie dla określonych kategorii okazów, na ograniczony czas i przy stosowaniu opisanych w Rezolucji zasad. Unia Europejska dostosowała swoje przepisy do tej rezolucji, dodając cały rozdział VIIIb do rozp. Komisji 865/2006 i odpowiednio uzupełniając zapisy art. 10 tego rozporządzenia. Przepisy UE zawierają wszystkie istotne postanowienia Rezolucji 16.8, nieco je rozbudowując. Poniżej przedstawiono ich omówienie.

Choć opisane niżej regulacje dotyczą wydawania i użytkowania świadectw wydawanych w państwach należących do Unii Europejskiej, na podstawie art. 44p analogiczne zasady dotyczą także świadectw wydanych przez państwa trzecie.

Można się spodziewać, że podczas zbliżającej się Konferencji Stron CITES, która odbędzie się na przełomie września i października 2016 r. w Johannesburgu, mogą zostać przyjęte kolejne uproszenia w przewożeniu instrumentów muzycznych zawierających elementy z roślin i zwierząt chronionych na podstawie CITES.

Rodzaje okazów, dla których można wydać świadectwa dla instrumentów muzycznych

Zgodnie z art. 44h rozp. Komisji 865/2006, świadectwa dla instrumentów muzycznych, umożliwiające ich transgraniczne przemieszczanie, mogą być wydane jedynie dla instrumentów, które spełniają wszystkie następujące wymogi:

- 1) pochodzą od (czyli zawierają choć jeden element wykonany z) gatunków wymienionych w Aneksach A, B lub C do rozp. Rady 338/97 (nie można więc wydawać takich świadectw dla instrumentów, które nie zawierają elementów chronionych z tych aneksów),
- 2) jeśli jakkolwiek część pochodzi z gatunku wpisanego do Aneksu A rozp. Rady 338/97, okaz ten ma pochodzenie przedkonwencyjne, czyli został uzyskany⁴⁸ (np. schwytany w naturze lub wyhodowany) przed włączeniem danego gatunku do któregośkolwiek z załączników CITES;
- 3) okaz wykorzystany (lub wszystkie wykorzystane okazy, jeśli jest ich więcej) do wyprodukowania instrumentu muzycznego został uzyskany⁴⁹ legalnie;
- 4) instrument muzyczny jest odpowiednio zidentyfikowany.

„Odpowiednie zidentyfikowanie” instrumentu nie zostało w przepisie szczegółowo wyjaśnione, ale zgodnie z art. 1 zdanie 2 rozp. Rady 338/97, należy je interpretować zgodnie z postanowieniami CITES. Z punktów c i h Rezolucji 16.8 wynika, że identyfikacja ta powinna:

- zapewniać jednoznaczne przyporządkowanie świadectwa do konkretnego instrumentu, a więc być unikatowa, trwała i, w racjonalnym zakresie, niemożliwa do skopiowania czy przeniesienia na inny instrument;
- zawierać takie informacje jak nazwa producenta i niepowtarzalny numer seryjny, albo uwzględniać inne cechy umożliwiające pewną identyfikację danego egzemplarza instrumentu (np. za pomocą dobrej jakości zdjęcia przedstawiającego fragment instrumentu z niepowtarzalnym układem słoï na jego drewnianej części).

Zgodnie z art. 44k lit. d rozp. Komisji 865/2006, identyfikacja ta musi być na tyle trwała, by pełniła swoją funkcję przez cały okres obowiązywania świadectwa.

Instrument, dla którego wydaje się świadectwo, powinien być wpisywany do rejestru prowadzonego przez organ zarządzający (w Polsce – Ministra Środowiska). Nie wymaga to dodatkowych działań ze strony wnioskodawcy – wpisywanie do rejestru dokonywane jest przez organ przy wydawaniu świadectwa.

⁴⁸ W polskiej wersji językowej rozporządzenia błędnie przetłumaczono to jako „nabyty”.

⁴⁹ Jak wyżej.

Kwezal herbowy *Pharomachrus mocinno* (UE A, CITES I). Gatunek znajdujący się na fladze i w godle Gwatemali. Odgrywał ważną rolę w mitologii prekolumbijskiej. Aktualnie największym zagrożeniem dla gatunku jest niszczenie siedlisk na skutek deforestacji. © Greg S. Garrett

Choć w rozp. Komisji 865/2006 tego nie zaznaczono jednoznacznie, z postanowień Rezolucji nr 16.8 (lit. a) wynika, że świadectwa mogą być wydawane jedynie dla instrumentów stanowiących własność prywatną osoby fizycznej. A więc przykładowo instrumenty będące własnością filharmonii i podróżujące wraz z orkiestrą nie mogą korzystać z tych przepisów. Dla nich jednak mogą być wydawane świadectwa dla wystawy objazdowej (patrz rozdziały V.4 i V.8.2)

Jak i gdzie ubiegać się o świadectwa dla instrumentów muzycznych

Organem wydającym świadectwo dla instrumentu muzycznego jest organ zarządzający państwa zwykłego pobytu wnioskodawcy (art. 44j ust. 1 i 44l ust. 2 rozp. Komisji 865/2006). Do tego organu należy więc składać wnioski o wydanie świadectwa. Pojęcie „państwo zwykłego pobytu wnioskodawcy” nie musi oznaczać państwa, którego obywatelem jest wnioskodawca.

Przepisy nie ograniczają prawa składania wniosku jedynie do właściciela instrumentu muzycznego. Należy więc przyjąć, że wnioskodawcą może być także każda inna osoba fizyczna, które zgodnie z prawem włada i wykorzystuje dany instrument (np. został on jej przez właściciela na dłuższy czas użyczony), a także ma zamiar przewozić go przez granice (zewnętrzne Unii) do celów, które zgodnie z zasadami CITES (m.in. Rezolucją 16.8) i przepisami UE (art. 44h ust. 1 rozp. Komisji 865/2006) są uznawane za niekomercyjne, a więc do użytku osobistego, występów, produkcji nagrań, transmisji, nauczania, wystaw lub konkursów.

Prawidłowo wypełniony formularz wniosku jest składany wraz z niezbędnymi informacjami i dokumentacją uzupełniającą, które organ wydający uzna za konieczne do stwierdzenia, czy świadectwo powinno zostać wydane. W Polsce do wniosku należy załączyć zaświadczenie o wniesieniu odpowiedniej opłaty skarbowej⁵⁰.

Otrzymane świadectwo będzie zawierało pouczenie, którego treść została określona w art. 44j ust. 2 rozp. Komisji 865/2006. Do świadectwa będzie załączony dodatkowy arkusz (załącznik), w którym urzędy celne będą potwierdzać każde przekroczenie granicy.

Korzystanie ze świadectw dla instrumentów muzycznych

Zgodnie z art. 44i rozp. Komisji 865/2006, świadectwa dla instrumentów muzycznych zastępują inne dokumenty CITES uprawniające do przemieszczania okazów gatunków chronionych przez tę Konwencję przez granice państw (lub zewnętrzne granice Unii Europejskiej), a więc przede wszystkim zezwolenia importowe i eksportowe oraz świadectwa reeksportu.

Ponieważ dozwolone cele wykorzystywania tych instrumentów w trakcie obowiązywania świadectwa uznaje się zgodnie z tymi przepisami za niekomercyjne, w zasadzie świadectwa te działają także jak świadectwa do użytku komercyjnego wydane dla okazji, obejmujące te rodzaje czynności, które nie są związane ze zmianą właściciela

⁵⁰ Na podstawie części II poz. 37 Załącznika do aktualnie obowiązującej wersji ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej (Dz. U. z 2015 r. poz. 783, z późn. zm.), wysokość opłaty wynosi 107 zł. Należy przyjąć, że dotyczy ona wydania świadectwa dla jednego instrumentu.

okazu (a więc przede wszystkim wykorzystywanie podczas odpłatnych występów i produkcji muzycznych, zarobkowe nauczanie, prezentacja podczas biletowanych lub w inny sposób odpłatnych wystaw czy konkursów). Nie jest jasne, czy z przepisów tych można wyciągnąć wniosek, że czynności te należy uznawać za niekomercyjne także w odniesieniu do użytkowania przez osoby fizyczne tych instrumentów, dla których nie wydano ważnego świadectwa dla instrumentu muzycznego.

W przypadku wywozu, powrotnego wywozu lub wprowadzania do Unii okazu objętego świadectwem dla instrumentu muzycznego, posiadacz świadectwa podczas odprawy celnej składa do weryfikacji oryginał świadectwa oraz oryginał i kopię jego załącznika. Urząd celny po wypełnieniu załącznika, zwraca oryginały dokumentów posiadaczowi, poświadczając kopię załącznika i przesyła ją organowi zarządzającemu CITES danego państwa (które – jeśli nie jest organem wydającym dane świadectwo, przesyła ją dalej do organu państwa, które je wydało). Urzędy celne mogą alternatywnie potwierdzić złożenie dokumentów wydanych przez organ zarządzający ich państwa członkowskiego w formie elektronicznej.

Należy zaznaczyć, że instrument muzyczny musi powrócić do państwa członkowskiego, w którym jest zarejestrowany (i w którym wydano dla niego świadectwo) przed datą upływu ważności świadectwa (art. 44k lit. c rozp. Komisji 865/2006). Chodzi o termin wygaśnięcia ważności, wpisany na świadectwie, a nie o jej utratę z innych, często niemożliwych do przewidzenia okoliczności.

Młody osobnik bielika białobrzuchego *Haliaeetus leucogaster* (UE A, CITES II). © Marta Więckowska / salamandra.org.pl

Sprzedaż okazów, dla których wydano świadectwa dla instrumentów muzycznych

Art. 44k lit. c rozp. Komisji 865/2006 stanowi, że okaz, dla którego wydano świadectwo, nie może zostać sprzedany ani prawo do jego własności nie może zostać w inny sposób przeniesione na inną osobę (także w wyniku np. darowizny), podczas gdy znajduje się poza państwem zwykłego pobytu wnioskodawcy (czyli tego, w którym wydano świadectwo). Dotyczy to także innych krajów Unii Europejskiej.

W przypadku gdy posiadacz świadectwa dla instrumentu muzycznego pragnie sprzedać instrument, którego ono dotyczy, musi najpierw zwrócić świadectwo temu organowi zarządzającemu który je wydał. Jeśli okaz znajdowałby się poza Unią Europejską – powinien najpierw wrócić na jej obszar.

Dodatkowo, jeśli instrument, który ma być przedmiotem sprzedaży, zawiera choć jeden element wykonany z roślin lub zwierząt z gatunków wymienionych w załączniku A do rozp. Rady 338/97, a nie obejmuje go wyjątek ustanowiony dla okazów wyprodukowanych przed 1 czerwca 1945 r. (patrz rozdział V.8.2), przed sprzedażą należy uzyskać dla tego instrumentu świadectwo do użytku komercyjnego, zwalniające z zakazów sprzedaży i kupna.

Utrata ważności przez świadectwa dla instrumentów muzycznych

Świadectwo dla instrumentu muzycznego wydaje się na czas ograniczony, który zgodnie z art. 10 ust. 3 rozp. Komisji 865/2006 nie może być dłuższy niż 3 lata.

Artykuł ten (ust. 4-5) reguluje także, kiedy świadectwa dla instrumentów muzycznych tracą ważność. Następuje to:

- po wygaśnięciu świadectwa (upływności terminy ważności, który w nim podano),
- jeśli okaz został sprzedany, zgubiony, zniszczony, skradziony lub w jakikolwiek inny sposób zmienił właściciela <...>.

Jeśli świadectwa z jakiegokolwiek powodu straciło ważność, jego posiadacz powinien bez nieuzasadnionej zwłoki zwrócić organowi zarządzającemu, który je wydał oryginał oraz wszelkie kopie tego świadectwa.

Na podstawie art. 44o rozp. Komisji 865/2006, świadectwo dla instrumentu muzycznego, które zostało utracone, ukradzione lub zniszczone, może zostać zastąpione innym świadectwem, wydanym wyłącznie przez ten sam organ, który wydał to świadectwo. Świadectwo zastępcze ma, jeśli organ wydający uzna to za możliwe, taki sam numer i taką samą datę ważności jak oryginał, ale wpisuje się w nim odpowiednią formułę informującą, że jest to kopia zastępująca oryginał.

UWAGA na „dobre rady” zamieszczone w Internecie!

W niektórych serwisach internetowych można znaleźć różne (najczęściej anonimowe) porady, jak sprzedać pianino z klawiaturą z kości słoniowej, nie narażając się na konflikt z prawem. Pierwsza z nich to po prostu niepodawanie w ofercie informacji, że klawiatura jest z kości słoniowej. Radzimy słuchać tej rady, jeśli rzeczywiście okładzina białych klawiszy jest z innego materiału. Reklamując tworzywo sztuczne czy kości innych zwierząt jako kość słoniową można

nie tylko odpowiadać za oszustwo, ale w przypadku ofert sprzedaży – zostać pociągniętym do odpowiedzialności za łamanie przepisów Unii Europejskiej związanych z CITES, gdyż definicja okazu z gatunku chronionego obejmuje nie tylko to, co rzeczywiście z takiego materiału jest wykonane, ale także te rzeczy, które mają być z niego wykonane na podstawie np. etykiety czy innych okoliczności, np. opisu w ofercie (patrz też: definicja okazu w słowniku – rozdział XIV). Jeśli klawiatura jest z kości słoniowej – brak takiej informacji w ofercie i tak nie obroni sprzedawcy od odpowiedzialności. Organy ścigania mogą przeprowadzić kontrolę na podstawie znajomości faktu, że instrumenty klawiszowe niektórych firm w pewnym okresie niemal zawsze miały klawisze z okładziną z kości słoniowej.

Można także spotkać się poradą, by w ofertach zamieszczać informacje typu: „sprzedam pianino bez klawiatury, klawiaturę załączam gratis na życzenie kupującego”. Byłby to rodzaj transakcji związanej i zgodnie z definicjami pojęć „oferowanie do sprzedaży” i „sprzedaż” (art. 2 lit. i oraz p rozp. Rady 338/97) czynność taka jest tak samo objęta zakazem, jak sprzedaż produktu gatunku chronionego. Stosowanie takiego wybiegu może być co najwyżej potraktowane przez sąd jako okoliczność dodatkowo obciążająca, bo wskazująca na świadomy zamiar złamania prawa.

Trzeci „zbawienny sposób”, to niczym się nie przejmować, a w razie kontroli żądać, by to policja udowodniła, iż w skład klawiatury wchodzi kość słoniowa a instrument został wyprodukowany po 1 czerwca 1947 r. Jeśli w ofercie nie było informacji, że klawiatura jest z kości słoniowej, jej rozpoznanie nie powinno nastręczać kłopotów ekspertowi powołanemu przez policję. Warto też zdawać sobie sprawę z wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie nr C-344/08, na podstawie którego na organach egzekwujących prawo spoczywa jedynie obowiązek udowodnienia wykonywania czynności zakazanej (np. oferowanie do sprzedaży produktu zawierającego lub mającego wg opisu zawierać kość słoniową), a to osobie, która tę czynność wykonywała, przysługuje prawo do obrony poprzez udowodnienie, że korzystała z jednego ze zwolnień z tego zakazu (np. wynikającego z wieku instrumentu). Zostało to szerzej omówione w rozdziale VI.3.3.

Zdecydowanie więc radzimy nie kierować się naiwnymi sugestiami, mającymi ponoć chronić przed odpowiedzialnością za łamanie przepisów, lecz przepisy te przestrzegać. Zwłaszcza że wbrew częstym poglądom, nie jest to ani bardzo kosztowne, ani szczególnie skomplikowane, a w razie wątpliwości można uzyskać fachową pomoc (patrz rozdział XVI).

Ranitomeya variabilis (UE B, CITES II) – okazy tego gatunku amazońskiego drzewołaza dość licznie występują w naturze, w szczególności na stanowiskach obfitujących w bromelie. W porównaniu z niektórymi innymi gatunkami drzewołazów, do tej pory był przemycany na niewielką skalę. © Evan Twomey

V.9. Przewóz dóbr osobistych i majątku gospodarstwa domowego

W odniesieniu do niektórych gatunków ujętych w załącznikach CITES skala handlu jest tak duża, a pojedyncze okazy tak często sprzedawane i przewożone przez granicę, że uzyskiwanie zezwoleń na wszystkie takie okazy oraz ich każdorazowa kontrola celna stanowiłyby niepotrzebne obciążenie i byłyby praktycznie niemożliwe do egzekwowania. Dodatkowo – w przypadku tych gatunków zwykle istotne zagrożenie dla ich populacji stanowi nie przewóz pojedynczych produktów dla celów osobistych, ale prowadzony na dużą skalę obrót komercyjny. Dlatego w art. VII ust. 3 CITES wprowadzono możliwość stosowania odstępstw przy przewozie **dóbr osobistych** (w tym trofeów myśliwskich) i **majątku gospodarstwa domowego** (patrz słownik w rozdziale XIV). Do prawa Unii Europejskiej postanowienia te zostały wprowadzone na mocy art. 7 ust. 3 rozp. Rady 338/97. Przepisy te istotnie upraszczają procedury opisane w rozdziałach IV.2–4 niniejszego podręcznika, w odniesieniu do importu i (re)eksportu niektórych martwych okazów gatunków ujętych w aneksach A–D. Aby móc zastosować odstępstwa względem takich okazów, nie mogą być one przewożone do celów komercyjnych, a także muszą stanowić część bagażu osobistego podróżnego przekraczającego granicę Unii Europejskiej lub stanowić własność prywatną osoby fizycznej przeprowadzającej się z państwa trzeciego na teren Unii Europejskiej (lub w kierunku odwrotnym). Odstępstwami objęte są również trofea myśliwskie z niektórych gatunków, pozyskane przez podróżującego, które mogą być wprowadzane do UE w terminie późniejszym (tj. po przyjeździe podróżnego) – po tym jak zostaną odpowiednio spreparowane.

Szczegółowe informacje: kiedy i w jakim zakresie dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego podlegają odstępstwom od art. 4 i 5 rozp. Rady 338/97 przedstawiono w tabeli 4.

Bransoletka wykonana z kości słoniowej z dobrze widocznymi charakterystycznie przecinającymi się liniami Schreger'a.
© Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Żółw szylkretowy *Eretmochelys imbricata* (UE A, CITES I). Tarczki karapaksów tych gadów poddawane są obróbce termicznej w celu wykonywania różnego rodzaju ozdób – opravek okularów, pudełek, ramek, elementów ozdobnych mebli itp. © Greg S. Garrett

Bransoletka (po lewej) i różne bibeloty (po prawej) wykonane z szylkretu pozyskanego z żółwi szylkretowych *Eretmochelys imbricata* (UE A, CITES I). © Andrzej Kepel (po lewej) i Borys Kala (po prawej) / salamandra.org.pl

Tabela 4. Odstępstwa od art. 4 i 5 rozp. Rady 338/97 przy przewożeniu przez granicę Unii Europejskiej dóbr osobistych i majątku gospodarstwa domowego

Rodzaj transakcji	Aneks	Rodzaj odstępstwa	Podstawa prawna
import	A	Osoba zwykle zamieszkująca na terenie UE lub osiedlająca się na terytorium UE, wprowadzająca na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego – brak odstępstw od ust. 4 rozp. Rady 338/97.	rozp. Komisji 865/2006 art. 57 ust. 2
		Osoba zwykle zamieszkująca na terenie państwa trzeciego, wprowadzająca na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolniona jest z ograniczeń wynikających z art. 4 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3
	B	Osoba zwykle zamieszkująca na terenie UE, wprowadzająca na teren UE dobra osobiste (w tym trofea myśliwskie, z wyjątkiem trofeów z gatunków wymienionych w Aneksie XIII ⁵¹ do rozp. Komisji 865/2006) lub majątek gospodarstwa domowego, zwolniona jest z obowiązku przedstawiania na granicy zezwolenia importowego, w przypadku gdy przedstawi oryginał lub kopię dokumentu (re)eksportu.	rozp. Komisji 865/2006 art. 57 ust. 3 i 3a
		Osoba zwykle zamieszkująca na terenie państwa trzeciego, wprowadzająca na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolniona jest z ograniczeń wynikających z art. 4 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3
C i D	Wszelkie osoby wprowadzające na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolnione są z ograniczeń wynikających z art. 4 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3	
ponowny import	A i B	Osoba zwykle zamieszkująca na terenie UE, ponownie wprowadzająca na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolniona jest z obowiązku przedstawiania na granicy zezwolenia importowego, jeśli przedstawi jeden z następujących dokumentów: a) poświadczoną przez służby celne „kopię dla posiadacza” uprzednio wykorzystanego zezwolenia na import lub eksport wydanej przez jedno z państw UE; b) kopię dokumentu (re)eksportu wydaną przez państwo wywozu okazji; c) dowód nabycia okazów na terytorium Unii Europejskiej.	rozp. Komisji 865/2006 art. 57. 4
		Osoba zwykle zamieszkująca na terenie państwa trzeciego, ponownie wprowadzająca na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolniona jest z ograniczeń wynikających z art. 4 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 ust art. 7 ust. 3
	C i D	Wszelkie osoby ponownie wprowadzające na teren UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolnione są z ograniczeń wynikających z art. 4 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3
eksport	A i B	Wszelkie osoby eksportujące z terenu UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego – brak odstępstw od ust. 5 rozporządzenia Rady 338/97.	rozp. Komisji 865/2006 art. 58 ust. 2
	C i D	Wszelkie osoby eksportujące z terenu UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolnione są z ograniczeń wynikających z art. 5 rozp. Rady 338/97, z wyjątkiem trofeów myśliwskich z gatunków z Aneksu C, pozyskanych na terenie Unii i sprowadzonych w terminie późniejszym przez myśliwego zwykle zamieszkującego na terenie państwa trzeciego.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3, rozp. Komisji 865/2006 art. 58 ust. 1

⁵¹ Aneks ten obejmuje (w czerwcu 2016 r.) 6 gatunków: nosorożca południowego *Ceratotherium simum simum*, hipopotama nilowego *Hippopotamus amphibius*, słonia afrykańskiego *Loxodonta africana*, owcę dziką *Ovis ammon*, lwa afrykańskiego *Panthera leo* i niedźwiedzia polarnego *Ursus maritimus*.

Rodzaj transakcji	Aneks	Rodzaj odstępstwa	Podstawa prawna
reeksport	A i B	Osoba zwykle zamieszkująca na terenie UE, reeksportująca z terenu UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego (w tym własne trofea myśliwskie) - zwolniona jest z obowiązku przedstawiania na granicy świadectw reeksportu, jeśli przedstawi jeden z następujących dokumentów: a) poświadczoną przez służby celne „kopię dla posiadacza” uprzednio wykorzystanego zezwolenia na import lub eksport wydanego przez jedno z państw UE; b) kopię dokumentu (re)eksportu wydaną przez państwo (re)eksportu okazji; c) dowód nabycia okazów na terytorium Unii Europejskiej.	rozp. Komisji 865/2006 art. 58 ust. 3
		Osoba zwykle zamieszkująca na terenie państwa trzeciego, reeksportująca z UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolniona jest z ograniczeń wynikających z art. 5 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3
	C i D	Wszelkie osoby reeksportujące z terenu UE dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, zwolnione są z ograniczeń wynikających z art. 5 rozp. Rady 338/97.	rozp. Rady 338/97 art. 7 ust. 3

Podczas kolejnych Konferencji Stron w różnych rezolucjach ustalano lub rekomendowano, jakie maksymalne ilości towaru przewożonego przez osobę fizyczną mogą być traktowane jako przewożone wyłącznie do celów osobistych i zwolnione z obowiązku uzyskiwania zezwoleń CITES i dokonywania odprawy. Przykładowo – w odniesieniu do kawioru rekomendacja taka znajduje się w Rezolucji 12.7. Większość z tych rekomendacji, wraz z ogólnymi zasadami ich stosowania, została zebrana w Rezolucji 13.7. Do prawa Unii Europejskiej te ogólne zwolnienia zostały wprowadzone przez art. 57 ust. 5 rozp. Komisji 865/2006. Na podstawie tych przepisów (w ramach odstępstwa od ust. 3 i 4 tego artykułu), w odniesieniu do niektórych typów okazów jako dobro osobiste korzystające z opisanych wyżej zwolnień mogą być traktowane jedynie takie ich ilości które nie przekraczają podanych poniżej limitów, a jednocześnie ilości mieszczące się w tych limitach mogą być importowane lub (re)eksportowane bez zezwoleń i świadectw niezależnie od tego, w którym aneksie jest umieszczony dany gatunek oraz gdzie jest miejsce zwykłego zamieszkania podróżnego.

Poniższe limity dotyczą ilości przewożonej jednorazowo przez pojedynczą osobę przekraczającą granicę Unii Europejskiej (na podstawie Rezolucji 13.7 dotyczy to także granic innych państw – stron CITES, które akceptują to zwolnienie):

- a) do 125 g kawioru ryb jesiotrokszałtnych *Acipenseriformes* spp., przewożonego w pojemnikach indywidualnie oznakowanych za pomocą jednorazowych etykiet (na podstawie art. 66 ust. 6 rozp. Komisji 865/2006, zgodnie z zasadami określonymi w Aneksie 1 do rezolucji 12.7 CITES – patrz rozdział VIII.2.1);
- b) do trzech sztuk „pałeczek deszczowych” (patrz słownik w rozdziale XIV) wykonanych z kaktusów *Cactaceae* spp.;
- c) do czterech sztuk martwych przetworzonych okazów krokodylowatych *Crocodylia* spp. (z wyjątkiem mięsa i trofeów myśliwskich);

- d) do trzech muszli skrzydelnika olbrzymiego *Strombus gigas*;
- e) do czterech martwych okazów pławikoników (koników morskich) *Hippocampus* spp.;
- f) do trzech okazów muszli przydaczni Tridacnidae spp., łącznie nie więcej niż 3 kg, przy czym okazem jest w tym przypadku jedna kompletna⁵² muszla lub dwie pasujące połówki;
- g) okazy⁵³ drewna agarowego (*Aquilaria* spp. oraz *Gyrinops* spp.) – w ilości:
 - do 1 kg zrębków (wiórów),
 - 24 ml olejku, a także
 - do dwóch zestawów koral⁵⁴ albo różańców⁵⁵ (lub dwóch naszyjników albo bransolet).

Jak zaznaczono na wstępie tego rozdziału, co do zasady zakazane jest wszelkie komercyjne wykorzystywanie okazów z Aneksów A i B sprowadzonych na teren Unii na podstawie opisanych wyżej zwolnień i ułatwień. Zgodnie z art. 58a ust. 2 do rozp. Komisji 865/2006, zakaz ten jest bezwzględny i nie można od niego uzyskać żadnego zwolnienia w odniesieniu do okazów z gatunków wymienionych w Aneksie A do rozp. Rady 338/97, które zostały wprowadzone do Unii zgodnie z art. 7 ust. 3 tego rozporządzenia, ani w odniesieniu do okazów gatunków wymienionych w Załączniku I CITES lub Aneksie C1 do rozp. Rady 3626/82, wprowadzonych do Unii jako dobra osobiste i majątek gospodarstwa domowego na podstawie przepisów wcześniejszych.

Art. 58a ust. 1 do rozp. Komisji 865/2006 przewiduje możliwość zastosowania odstępstwa od tego zakazu w odniesieniu do okazów gatunków wymienionych w Aneksie B do rozp. Rady 338/97, które wprowadzono na terytorium Unii zgodnie z art. 7 ust. 3 tego rozporządzenia. Organ zarządzający odpowiedniego państwa może wydać zezwolenia na taką działalność, ale jedynie po spełnieniu następujących warunków:

- a) wnioskodawca wykazał, że okaz został wprowadzony na terytorium Unii co najmniej dwa lata przed jego planowanym użyciem do celów komercyjnych;
- b) organ zarządzający zainteresowanego państwa członkowskiego sprawdził (co wymaga opinii organu naukowego), że dany okaz mógł zostać przywieziony do celów komercyjnych zgodnie z art. 4 ust. 2 rozp. Rady nr 338/97 w czasie, w którym został wprowadzony na terytorium Unii.

Po spełnieniu powyższych warunków organ zarządzający wydaje pisemne

⁵² W polskim tłumaczeniu rozporządzenia angielski wyraz *intact* przełożono jako „nieuszkodzona”. Chodzi jednak w tym wypadku o całą, kompletną muszlę, składającą się z dwóch nierozdzielonych połówek. Można sprowadzać także musze uszkodzone, albo pojedyncze połówki – bez odpowiadających im drugich części – przy obliczaniu limitu są one traktowane jako pojedyncze okazy).

⁵³ W polskojęzycznej wersji rozporządzenia angielskie wyrażenie *specimens*, gdzie indziej poprawnie tłumaczone jako „okazy”, w tym miejscu przełożono jako „próbki”. Nie ma jednak wątpliwości, że chodzi o okazy w rozumieniu zdefiniowanym w art. 2 lit. t rozp. Rady 338/97.

⁵⁴ Pojęcie „zestaw koral⁵⁴” (ang. *sets of beads*) odnosi się do jednego elementu biżuterii, który może składać się np. z jednego sznura koral⁵⁴, ale też np. z paru splecionych ze sobą sznurów.

⁵⁵ W oficjalnym polskim tłumaczeniu rozporządzenia określenia ang. *prayer beads* przetłumaczono jako „korale modlitewne”, co jest sformułowaniem nieprecyzyjnym.

zaświadczenie, potwierdzające, że dane okazy mogą być wykorzystane do celów komercyjnych.

Nie jest wymagane uzyskiwanie indywidualnych zezwoleń na komercyjne wykorzystywanie okazów z aneksów C i D, sprowadzonych jako dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego. Nie ma także okresu karencji na takie wykorzystanie. Nie zmienia to jednak ogólnej zasady, że sam przywóz nie może mieć celu komercyjnego. Uprozczone procedury w odniesieniu do importu i eksportu okazów CITES stanowiących dobra osobiste mogą być również stosowane w kilku innych sytuacjach, w tym m.in. w przypadku żywych zwierząt stanowiących własność prywatną (patrz rozdział V.3) czy instrumentów muzycznych (patrz rozdział V.8).

Dziadek do orzechów wykonany z kości słoniowej. © Borys Kala / salamandra.org.pl

V.10. Wydawanie zezwoleń i świadectw z mocą wsteczną

Jedną z podstawowych zasad stosowanych w sytuacji, gdy ktoś podejmuje próbę przewiezienia przez granicę państwową okazów CITES bez odpowiednich dokumentów, jest ich zatrzymanie oraz odpowiednie ukaranie sprawcy czynu, zgodnie z przepisami danego państwa (patrz rozdział XII). Zdarzają się jednak przypadki, w których ani importer ani eksporter nie są winni braku odpowiednich dokumentów. Przykładowo: organ wydający zezwolenie wydał je błędnie wypełnione lub niepodpisane, albo z jakiejś przyczyny wydany dokument został anulowany lub utracił ważność gdy okaz był już w transporcie, albo przepisy CITES w odniesieniu do danego gatunku weszły w życie w czasie, gdy przesyłka zawierająca jego okazy była już w drodze (w przypadku niektórych transportów, zwłaszcza odbywających się drogą morską i z przeladunkami, podróż może trwać miesiącami). Może się też zdarzyć, że z przyczyn losowych osoba przewożąca okaz ze wszystkimi wymaganymi zezwoleniami musi w trakcie podróży zmienić jej plan i zakończyć ją w kraju, do którego nie planowała się udawać i który nie był uwzględniony w dokumentach. Takich nietypowych sytuacji może być więcej i trudno je wszystkie z góry przewidzieć. Dlatego państwa – strony CITES – zgodziły się, że w szczególnie uzasadnionych przypadkach należy dopuścić możliwość odstępstw od ogólnych zasad. Odstępstwa te dotyczą możliwości wydawania zezwoleń i świadectw z mocą wsteczną (retrospektywnie). Oznacza to, że można zezwolić na eksport, reeksport lub import, który miał miejsce przed datą wydania dokumentu zezwalającego na jego realizację.

Aktualnie możliwości takich odstępstw w odniesieniu do wszystkich państw będących stronami Konwencji reguluje Rezolucja 12.3 pt. „Zezwolenia i świadectwa”, zaktualizowana podczas 16 Konferencji Stron (dalej w tym rozdziale nazywana „Rezolucją”), a w szczególności jej część XIII. Do przepisów Unii Europejskiej zasady te wprowadza artykuł 15 rozp. Komisji 865/2006 (dalej w tym rozdziale nazywany „art. 15”). Przepisy unijne nie powtarzają wszystkich uregulowań Rezolucji dotyczących tego tematu. Należy bowiem pamiętać, że zgodnie z art. 1 akapit 2 rozp. Rady 338/97 przepisy tego rozporządzenia (a więc także jego rozporządzeń wykonawczych) należy stosować zgodnie z celami, zasadami i postanowieniami Konwencji. Oznacza to, że przy wydawaniu zezwoleń czy świadectw retrospektywnych, organy państw UE powinny się kierować nie tylko treścią przepisu unijnego, ale i Rezolucją.

V.10.1. Kiedy można wydać dokument retrospektywny

Na wstępie przytoczonej wyżej Rezolucji, Konferencja Stron CITES zwróciła uwagę, że retrospektywne wydawanie zezwoleń lub świadectw dla okazów, które opuściły kraj eksportu lub reeksportu bez takich dokumentów, mogą poważnie utrudnić wysiłki krajów importujących, aby wypełniać swoje obowiązki wynikające z art. VIII ust. 1 lit. b CITES. Obowiązki te to wprowadzanie w życie postanowień Konwencji, przestrzeganie zakazu handlu (w znaczeniu CITES, czyli przewozu przez granice państwowe) okazami zwierząt

i roślin naruszającego jej postanowienia oraz konfiskowanie lub odsyłanie do kraju eksportu okazów, które są przewożone z naruszeniem przepisów CITES. Podobny skutek zdaniem Konferencji Stron może powodować deklarowanie (uznawanie), że dokumenty, które nie spełniają wymogów Konwencji, są mimo to ważne. Wydając szczegółowe unormowania Konferencja Stron kierowała się także przekonaniem, że retrospektywne wydawanie zezwoleń i certyfikatów ma coraz bardziej negatywny wpływ na możliwości prawidłowego egzekwowania Konwencji i prowadzi do powstania luk, korzystnych dla nielegalnego handlu.

Biorąc powyższe pod uwagę, na wstępie rozdziału XIII Rezolucji Konferencja Stron CITES wydała następujące zalecenia:

- a) dla organów zarządzających CITES krajów eksportu lub reeksportu, aby:
 - i) nie wydawały zezwoleń i świadectw CITES z mocą wsteczną,
 - ii) nie przekazywały eksporterom, reeksporterom oraz odbiorcom w krajach importu deklaracji potwierdzających legalność eksportu albo reeksportu okazów, które opuściły dany kraj bez wymaganych dokumentów CITES, a także
 - iii) nie dostarczały eksporterom, reeksporterom lub odbiorcom w krajach importu deklaracji potwierdzających legalność zezwoleń albo świadectw, które w chwili eksportu, reeksportu lub importu nie spełniały wymogów Konwencji;
- b) dla organów zarządzających krajów importu oraz krajów tranzytu albo przeladunku, aby nie akceptowały zezwoleń i certyfikatów, które zostały wydane z mocą wsteczną,
- c) aby wszelkie odstępstwa od zaleceń podanych w lit. a i b, nie były stosowane w odniesieniu do okazów z Załącznika I CITES.

W przepisach UE nie powtórzono ani nie zmodyfikowano zasad określonych powyżej w lit. a i b, a w lit. c w odniesieniu do potwierdzania legalności eksportu i reeksportu lub sankcjonujących je dokumentów, o których mowa w lit. a punktach (ii) oraz (iii). Oznacza to, że odpowiednie organy CITES państw Unii powinny się kierować tymi zaleceniami na podstawie samej Rezolucji, jako merytorycznymi przesłankami swoich decyzji.

W ust. 1 cytowanego wyżej art. 15, ograniczenie podane w zaleceniu lit. c, w odniesieniu do wydawania dokumentów z mocą wsteczną, zostało podane jako obowiązująca zasada, przy czym zostało ono rozszerzone. Dokumentów retrospektywnych nie wolno wydawać w odniesieniu do okazów z wszystkich gatunków umieszczonych w Aneksie A do rozp. 338/97, a Aneks ten obejmuje nie tylko taksomy z Załącznika I CITES, ale i niektóre z załączników II i III, a nawet kilka nie chronionych przez CITES. Przepis ten wyłącza jednak z tego bezwzględnego zakazu okazy, o których mowa w art. 4 ust. 5 rozp. Rady 338/97. Obejmuje to okazy, w stosunku do których osoba wnioskująca o wydanie dokumentu przedstawi dowód z dokumentu (na niej spoczywa ten obowiązek, a domyślnie należy przyjąć, że musi to być dowód przekonujący), iż należą one do co najmniej jednej z następujących kategorii:

- zostały poprzednio legalnie wprowadzone do Unii Europejskiej,
- zostały pozyskane (np. schwytane lub zebrane ze środowiska albo uzyskane w hodowli lub w uprawie) na terenie Unii Europejskiej, a obecnie są w stanie zmodyfikowanym lub niezmodyfikowanym powtórnie wprowadzone do Unii (ta opcja może więc dotyczyć jedynie świadectw reeksportu wydanych przez państwa trzecie oraz unijnych zezwoleń importowych), lub
- są to okazy przetworzone (czyli które zostały w znaczący sposób zmienione w stosunku do ich naturalnego, pierwotnego stanu, w celu wytworzenia: biżuterii, ozdoby, dzieła sztuki, przedmiotu użytkowego lub instrumentu muzycznego, i które, zdaniem organu administracyjnego państwa członkowskiego, którego to dotyczy, zostały pozyskane w takim stanie i w żadnym stopniu nie wymagają dalszego kształtowania, obróbki rzemieślniczej lub przetwarzania, aby mogły służyć celom, do których są przeznaczone), które pozyskano ponad 50 lat przed wejściem w życie rozporządzenia, a więc przez 1 czerwca 1947 r.

Dżelada brunatna *Theropithecus gelada* (UE B, CITES II). Gatunek obecnie występuje już tylko w Etiopii. W przeszłości ze skór dżelady wykonywano tradycyjne nakrycia głowy, które sprzedawane były m.in. turystom. Aktualnie działalności takiej się nie obserwuje. © Marco Marchioni

Gorzknik kanadyjski *Hydrastis canadensis* (UE B, CITES II) – roślina lecznicza pochodząca z Kanady i USA, niemal całkowicie wytępiona w naturze ze względu na jej lecznicze właściwości. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

W Rezolucji zarekomendowano, by po uwzględnieniu powyższych ograniczeń ewentualne stosowanie wyjątków od zaleceń, o których mowa w lit. a i b, w odniesieniu do okazów z załączników I i II, następowało jedynie wówczas, gdy organy zarządzające CITES zarówno kraju eksportu (lub reeksportu) jak i importu, po przeprowadzeniu szybkiego i dokładnego badania w obu krajach oraz w wyniku ścisłej konsultacji ze sobą są przekonane, że:

- 1) nieprawidłowości, które miały miejsce:
 - a) nie można przypisać (re)eksporterowi lub importerowi, albo
 - b) w przypadku okazów importowanych lub (re)eksportowanych jako dobra osobiste lub majątek gospodarstwa domowego (w tym żywych zwierząt domowych, podróżujących z właścicielem), organ zarządzający w porozumieniu z właściwym organem odpowiedzialnym za egzekwowanie prawa jest przekonany, iż istniejące dowody wskazują na zaistnienie rzeczywistej pomyłki, oraz że nie było próby oszustwa; i
- 2) poza tym (że nie dopełniono w odpowiednim czasie właściwych formalności dotyczących dokumentów), zarówno eksport (lub reeksport) jak i import danych okazów są zgodne z Konwencją oraz z odpowiednimi przepisami kraju eksportu (lub reeksportu) i importu.

Wszystkie te warunki zostały wprowadzone do prawa UE (jako bezwzględnie obowiązujące) przez art. 15 ust. 1 i 2, z następującymi uszczegółowieniami:

- A. Importer lub (re)eksporter poinformował właściwy organ zarządzający w momencie dotarcia lub przed wywozem przesyłki o przyczynach braku wymaganych dokumentów.
- B. Wyjątki można stosować w odniesieniu do wszystkich gatunków z aneksów B i C do rozp. Rady 338/97, a także tych okazów z gatunków wymienionych w Aneksie A, o których mowa w art. 4 ust. 5 tego rozporządzenia (patrz wyżej).
- C. W przypadku żywych zwierząt, o których mowa wyżej w pkt 1 lit. b, aby można zastosować wyjątek w przypadku stwierdzenia pomyłki, osobniki te muszą spełniać łącznie trzy warunki:
 - stanowić własnością prywatną (osoby fizycznej),
 - mieć leganie pochodzenie,
 - być przetrzymywane do osobistych celów niekomercyjnych.
- D. Warunek dotyczący zgodności z innymi przepisami dotyczy także rozp. Rady 338/97.
- E. Konsultacje (i porozumienie) między organem zarządzającym państwa członkowskiego UE a właściwymi organami państwa trzeciego mają być prowadzone, gdy jest to właściwe.

Przepis nie reguluje, kiedy porozumienie między organami krajów importu i eksportu nie jest właściwe (wg polskiego tłumaczenia rozporządzenia – „stosowne”). Można przyjąć, że dotyczy to trzech sytuacji:

- przy sprowadzaniu okazu z morza (szczególny przypadek importu, w którym nie występuje kraj eksportu),
- przy wwozie na teren Unii, gdy wszelkie braki i nieprawidłowości dotyczą jedynie dokumentów importowych,
- przy wywozie z Unii, gdy wszelkie braki i nieprawidłowości dotyczą jedynie dokumentów eksportowych lub reeksportowych.

Najwięcej wątpliwości praktycznych budzi warunek A. W jaki sposób importer ma powiadomić organ zarządzający CITES w chwili importu, jeśli import odbywa się poza godzinami pracy tego organu? A jeśli nawet odbywałby się w czasie godzin urzędowania – jak ma nastąpić to powiadomienie? Telefonicznie? Pisemnie? W praktyce w Polsce przyjmowano do tej pory interpretację, że jeśli powiadomienia nie przekazano wyprzedzająco do organu zarządzającego, w chwili importu lub (reeksportu), czyli w praktyce podczas odprawy celnej można przekazać tę informację za pośrednictwem organu odpowiedzialnego za egzekwowanie przepisu (służby celnej) – np. poprzez złożenie oświadczenia do protokołu. Przy czym, aby nie można było mówić o próbie oszustwa, dopuszczalne są dwie sytuacje:

- w chwili odprawy celnej importer lub (reeksporter) z własnej inicjatywy informuje celnika o nieprawidłowości lub braku dokumentu, podając od razu powód nieprawidłowości,
- nieprawidłowości lub braki zostały wykryte przez służbę celną, a ze złożonych niezwłocznie wyjaśnień wynika, że do tego przypadku ma zastosowanie warunek, o którym mowa wyżej w punkcie 1 lit. b (przewóz dotyczy dóbr osobistych lub majątku gospodarstwa domowego, a nieprawidłowość lub brak są wynikiem autentycznej pomyłki).

Lew *Panthera leo* (UE B, CITES II, z wyjątkiem podgatunku azjatyckiego *P. l. persica* – UE A, CITES I). Z uwagi na istotny spadek liczebności lwów w Afryce, podczas 17 CoP CITES rozważany będzie wniosek o przeniesienie tego gatunku w całości do Załącznika I CITES. © www.JamesWarwick.co.uk

Tygrys – ikona ochrony przyrody. Wyniki najnowszych badań sugerują, że ogólna liczba tych kotów na świecie w ostatnim czasie wzrosła. Naukowcy nie wykluczają jednak, że jest to tylko złudzenie wynikające z zastosowania bardziej dokładnych metod badawczych. Na zdjęciu tygrys bengalski *Panthera tigris tigris* (UEA, CITES I) – obecnie najliczniejszy podgatunek tygrysa. © Pranad Patil

Spreparowany tygrys syberyjski *Panthera tigris altaica* (UE A, CITES I), wystawiony na sprzedaż w jednym z moskiewskich sklepów. © Anna Grebieniow / salamandra.org.pl

V.10.2. Treść i skutki dokumentów wydanych z mocą wsteczną

Zgodnie z rekomendacją Rezolucji, art. 15 ust. 3 nakazuje, by w zezwoleniu lub świadectwie wydawanym z mocą wsteczną w jego polu nr 23 wpisać informację o takim trybie wydania oraz podać, jakie przyczyny to spowodowały. Zgodnie z Rezolucją opis ten powinien odwoływać się do kryteriów, które podano w poprzednim rozdziale (V.10.1) w pkt 1 i 2. Przy czym w przypadkach gdy zezwolenia retrospektywne są wydawane zgodnie z pkt 1 lit. b (czyli w odniesieniu do dóbr osobistych i majątku gospodarstwa domowego), Rezolucja głosi, że strony powinny zastosować sankcję oraz – gdy to właściwe – nałożyć ograniczenie prawa do sprzedaży danych okazów przez kolejne sześć miesięcy, w celu zapewnienia, że prawo do stosowania zwolnień z ogólnego zakazu wydawania zezwoleń retrospektywnych nie jest nadużywane.

Przepisy art. 15 w ust. 3a akapit 2 rozp. Komisji 865/2006 wprowadza dodatkowe (ponad te wynikające z Rezolucji) obostrzenie dotyczące żywych zwierząt, o których mowa w poprzednim rozdziale V.10.1, w punkcie C, a dla których wydano zezwolenia lub świadectwo z mocą wsteczną na podstawie wyjątku opisanego w rozdziale V.10.1 w pkt 1 lit. b, zakazuje się prowadzenia działalności komercyjnej określonej w art. 8 ust. 1 rozp. Rady 338/97 przez 2 lata od daty wydania zezwolenia. Zakaz ten obowiązuje na terenie Unii Europejskiej na mocy tego zapisu rozporządzenia i dotyczy okazów z Aneksów A, B i C do rozp. Rady 338/97. Przy czym w przypadku okazów z Aneksu A w tym dwuletnim okresie nie przyznaje się zwolnień z zakazów, przewidzianych w art. 8 ust. 3 tego rozporządzenia.

W przypadku zezwoleń importowych wydanych na mocy ust. 2 akapit drugi dla wszelkich żywych zwierząt będących własnością prywatną (niezależnie od aneksu, w którym się znajdują), a także dla okazów gatunków wymienionych w Aneksie A i jednocześnie w jego art. 4 ust. 5 lit. b (okazy przetworzone, które pozyskano przed 1 czerwca 1947 r.), w polu 23 wpisuje się klauzulę: „w drodze odstępstwa od art. 8 ust. 3 lub 5 rozporządzenia (WE) nr 338/97 zakazuje się prowadzenia działalności komercyjnej określonej w art. 8 ust. 1 tego rozporządzenia przez co najmniej 2 lata od daty wydania niniejszego zezwolenia”.

Na podstawie Rezolucji, uprawnienie do wydawania zezwoleń i świadectw retrospektywnie nie powinno być stosowane dla korzyści osób ponownie naruszających prawo (chodzi oczywiście o ponowne naruszenie przepisów dot. CITES oraz powiązanych z tą Konwencją przepisów UE i krajowych).

Zgodnie z art. 15, organ wydający zezwolenie eksportowe lub świadectwo reeksportu z mocą wsteczną ma obowiązek poinformować o tym Sekretariat Konwencji. W Rezolucji znajduje się rekomendacja, by organ wydający z mocą wsteczną jakikolwiek dokument CITES (obejmuje to także zezwolenia importowe), przysyłał jego kopię do Sekretariatu CITES, a fakt ten przedstawiał w obowiązkowym dwuletnim raporcie krajowym, dotyczącym realizacji postanowień CITES.

VI. PRZEPISY UNII EUROPEJSKIEJ REGULUJĄCE KOMERCYJNE WYKORZYSTANIE

Często można spotkać się z obiegową opinią, że polskie przepisy regulujące handel okazami chronionych gatunków są szczególnie restrykcyjne. Tymczasem wszystkie obowiązujące w naszym kraju ogólne przepisy regulujące przewóz przez granice UE czy zarobkowe wykorzystanie okazów gatunków objętych ochroną CITES i EU WTR są jednakowe na terenie całej Unii i wynikają bezpośrednio z rozp. Rady 338/97 i wykonawczych rozporządzeń Komisji Europejskiej. Jedyne zagadnienia szczegółowe, wskazujące: organy właściwe do rozstrzygnięcia różnych sprawach, zasady wykonywania i przekazywania kopii dokumentów oraz wysokość sankcji za łamanie przepisów, są regulowane przez przepisy krajowe.

VI.1. Wprowadzone zakazy

W całej Unii Europejskiej ograniczenia w zarobkowym wykorzystaniu są jednakowe i dotyczą tych samych gatunków – **wszystkich**, które są wymienione w aktualnych **aneksach A i B** do rozp. Rady 338/97.

Zgodnie z art. 8 ust. 1 i 5 rozp. Rady 338/97, w stosunku do okazów gatunków z aneksów A i B do tego rozporządzenia obowiązują zakazy:

- oferowania kupna,
- kupna,
- uzyskiwania do celów zarobkowych,
- wystawiania na widok publiczny w celach zarobkowych,
- wykorzystywania dla zysku,
- transportu w celu sprzedaży,
- przechowywania w celu sprzedaży,
- oferowania do sprzedaży,
- sprzedaży.

Zgodnie z art. 2 lit. p. tego rozporządzenia, pod pojęciem sprzedaż rozumie się także najem, handel wymienny, zamianę, i wszelkie wyrażenia pokrewne – np. oddawanie w zastaw czy sprzedaż wiążaną (np. sprzedaż pojemników do przetrzymywania zwierząt, do których „nieodpłatnie” dołącza się chronione okazy).

Zakazy dotyczące czynności związanych ze sprzedażą i kupnem oraz innym zarobkowym wykorzystywaniem okazów gatunków z aneksów A i B nie obowiązują w sposób bezwzględny. Rozporządzenie wprowadza szereg odstępstw i warunków, umożliwiających zwolnienie z tych zakazów pewnych okazów, w niektórych okolicznościach.

Nosorożec czarny *Diceros bicornis* (UE A, CITES I). Przez większą część XX wieku był najliczniejszym gatunkiem nosorożca na świecie, liczącym nawet ponad 850.000 osobników. W latach 1960–95 kłusownicy ograniczyli ich liczbę do około 2.000 zwierząt. Od roku 1995 liczba ta stopniowo wzrasta i aktualnie wynosi około 5.000 osobników. Niestety – jeden z jego podgatunków – nosorożec długonogi (zachodni) *D. b. longipes* – na początku obecnego wieku wyginął. © www.JamesWarwick.co.uk

Nosorożec indyjski *Rhinoceros unicornis* (UE A, CITES I). Jest największym oraz najliczniejszym spośród azjatyckich nosorożców. W ciągu ostatnich 100 lat światowa populacja tego gatunku wzrosła z zaledwie 200 osobników do ponad 3.000. Gatunek ten występuje obecnie na terenie Indii i Nepalu. © www.JamesWarwick.co.uk

VI.2. Zwolnienia z zakazów wobec okazów z Aneksu A

Zasady obowiązujące w stosunku do komercyjnego obrotu okazami zwierząt z gatunków umieszczonych w Aneksie A do rozp. Rady 338/97 są z punktu widzenia sprzedawców i nabywców zdecydowanie najprostsze. Wszelkie czynności objęte zakazami – w tym sprzedaż, najem, wystawianie na widok publiczny w sposób mogący przynosić lub zwiększać przychody itp.) wymaga uprzedniego indywidualnego zwolnienia wykorzystywanego do tego celu okazu z zakazu dotyczącego tej czynności lub większej liczby zakazów. Jest to dopuszczalne, o ile spełnione są ściśle określone warunki, wymienione w art. 8 ust. 3 rozp. Rady 338/97. Spełnienie tych warunków każdorazowo oceniają odpowiednie organy danego państwa Unii Europejskiej (w Polsce – Minister Środowiska, w konsultacji z Państwową Radą Ochrony Przyrody).

VI.2.1. Rodzaje dokumentów potwierdzających zwolnienie z zakazów

Zwolnienie z zakazów dotyczących komercyjnego wykorzystywania okazów z Aneksu A musi być potwierdzone przez jeden z następujących dokumentów:

- **oryginalne** świadectwo Unii Europejskiej, zwalniające okaz z zakazów (tak zwane świadectwo do użytku komercyjnego⁵⁶);
- **oryginalna** (żółta) kopia dla posiadacza zezwolenia importowego, wydanego dla tego okazu, pod warunkiem, że organ wydający zaznaczył w nim, że sprowadzany okaz jest zwolniony z zakazów (przy czym nie chodzi tu o określenie komercyjnego celu importu – symbol „T”, lecz jednoznaczne wpisanie w polu 23 zezwolenia, że okazy te są zwolnione z zakazów określonych w art. 8 ust. 1 rozp. Rady 338/97, wraz z ewentualnymi ograniczeniami dotyczącymi stosowania tego zwolnienia). Jest to wyjątek od zasady stosowania świadectwa do użytku komercyjnego, dopuszczony na podstawie art. 48 ust. 2 rozp. Komisji 865/2006. Stąd gdy w dalszej części jest mowa o tym rodzaju świadectwa, chodzi także o taki dokument⁵⁷.

Dokument taki jest ważny na terenie całej Unii Europejskiej, o ile nie zaznaczono w nim, że jest inaczej. Zwolnienie może być wydane **dla okazu** (wówczas dotyczy dowolnej liczby transakcji, niezależnie od tego, kto ich dokonuje), albo jedynie **dla określonej transakcji**. Świadectwa dla okazu wydaje się wyłącznie dla okazów odpowiednio oznakowanych. Rodzaj świadectwa rozpoznajemy po zawartości jego pola nr 20. i rubryki umieszczonej powyżej (dotyczy współcześnie używanych wzorów

⁵⁶ W polskojęzycznej wersji rozp. Komisji 865/2006 angielskie określenie *certificate for commercial use* przełożono jako „świadectwo do użytku handlowego”. Jednak zgodnie z definicją CITES oraz rozp. Rady 338/97, na potrzeby tych przepisów handel oznacza przemieszczanie przez granicę, a te świadectwa dotyczą obrotu wewnątrzunijnego. Dlatego prawidłowa nazwa powinna być zgodna z tłumaczeniem dosłownym: świadectwo do użytku komercyjnego (ew. zarobkowego).

⁵⁷ W Polsce wyjątek ten stosowano np. w odniesieniu do małych, gotowych produktów ze skóry z pochodzących z komercyjnych hodowli krokodyli syjamskich *Crocodylus siamensis*.

świadectw, zgodnych z Anekssem V do rozp. Komisji 792/2012), W przypadku świadectwa dla określonej lub określonych transakcji w rubryce umieszczonej nad tym polem, krzyżyk jest zwykle postawiony przy odpowiedzi „Tak” na potwierdzenie, że „świadectwo jest ważne wyłącznie dla posiadacza określonego w polu 1” [tego świadectwa], a w polu 20 zwykle wpisana jest informacja, dla ilu transakcji (i ew. dokonywanych w jakim państwie) świadectwo to wydano.

VI.2.2. Ważność świadectw dla transakcji

Zgodnie z art. 11 ust. 3 akapit 3 rozp. Komisji 865/2006, **świadectwo do użytku komercyjnego, dotyczące określonej transakcji**, można wydać w celu dopuszczenia **kilku** lub tylko **jednej** transakcji.

Świadectwa dotyczące określonych transakcji, zezwalające na kilka transakcji, stosuje się np. w przypadku młodych żółwi z Aneksu A, których rozmiar uniemożliwia bezpieczne oznakowanie mikrocipem. Dla takiego żółwia można wydać np. świadectwo, w którym zamieszcza się zdjęcie lub zdjęcia tego okazu, ważne dla dowolnej liczby transakcji, ale jedynie przez określony czas (np. rok), albo do czasu osiągnięcia przez okaz konkretnego rozmiaru, np. przekroczenia określonej długości karapaksu. Jednak takie świadectwa są ważne jedynie na terytorium państwa członkowskiego, które je wydało. Nie można więc np. na podstawie takiego świadectwa wywieźć okaz na giełdę do innego kraju i tam sprzedać, ale można sprzedać na giełdzie krajowej obywatelowi innego państwa Unii Europejskiej, który może następnie zabrać ten okaz do siebie. Należy pamiętać, że transakcją jest też np. wystawianie zwierzęcia na widok publiczny w celach zarobkowych.

Świadectwo dotyczące określonej transakcji, które ma być wykorzystane w innym państwie członkowskim niż to, w którym je wydano, może dotyczyć wyłącznie jednej transakcji. Ważność takiego świadectwa jest ograniczona tylko do tej pojedynczej transakcji.

W świadectwach dla określonej lub określonych transakcji w polu nr 20 powinno być wpisane:

- czy dokument ten dotyczy jednej, czy większej liczby transakcji,
- na terenie jakiego państwa (lub jakich państw) Unii Europejskiej jest ono ważne.

VI.2.3. Znaczenie pojęcia „transakcja”

Dla stosowania przepisów dotyczących świadectw zwalniających z zakazów komercyjnego wykorzystywania okazów z gatunków ujętych w Aneksie A ważne jest poprawne rozumienie pojęcia „transakcja”. Nie zostało ono w przepisach zdefiniowane. Próba stosowania bardziej czy mniej udanych definicji tworzonych w przepisach krajowych dotyczących innych dziedzin byłaby prawnie nieuzasadniona i często prowadziła do absurdów. Należy je więc interpretować zgodnie z jego rozumieniem potocznym (wg wykładni językowej), a jednocześnie w taki sposób, aby odpowiadało to intencji prawodawcy (wg wykładni systemowej i funkcjonalnej).

W przypadku przepisów CITES pojęcie „transakcja” pojawia się w rezolucjach, notyfikacjach i innych dokumentach, przede wszystkim w odniesieniu do pojedynczego transportu okazu lub okazów objętych jednym zezwoleniem eksportowym lub świadectwem CITES (i ew. odpowiadającym mu zezwoleniem importowym). Na transakcję w tym znaczeniu składa się więc kilka powiązanych czynności: (re)eksport, import, transport, czasami także tranzyt.

W odniesieniu do działalności komercyjnej, regulowanej przez EU WTR pojęcie to bywa utożsamiane z pojedynczą czynnością zakazaną, ale nie zawsze jest to właściwe.

Przykładem transakcji równoważnej jednej czynności zakazanej będzie umieszczenie posiadanego okazu na widoku w miejscu prowadzenia działalności gospodarczej (np. w witrynie sklepu) – nie na sprzedaż, ale w celu zwrócenia uwagi potencjalnych klientów. Będzie to wystawianie na widok publiczny w celach zarobkowych. Bywają jednak przypadki, gdy na podstawie świadectwa dla określonej, jednej transakcji (np. sprzedaży) niemożliwe byłoby czynności, które też są objęte zakazami ale w praktyce występują zawsze „w pakiecie” wraz z tą czynnością, dla której wydano zezwolenie. W przypadku sprzedaży okazu, zwykle mamy do czynienia także z oferowaniem do sprzedaży, często także z transportem w celu sprzedaży i przechowywaniem w tym samym celu – wykonywanymi przez ten sam podmiot. Nie da się tych czynności rozdzielić, a w efekcie chodzi o jedną „transakcję” (czyli wyzbycie się praw majątkowych do danego okazu), która jest dozwolona na podstawie świadectwa wydanego dla jednej transakcji. Gdyby traktować wszystkie te czynności jako odrębne transakcje, nie byłoby by możliwości wydania świadectwa dla transakcji zezwalającego na sprzedaż okazu za granicą (jak zaznaczono w rozdziale VI.2.2, takie świadectwo może dotyczyć tylko jednej transakcji).

Jedną transakcją będzie także przykładowo wynajęcie zwierzęcia do udziału w reklamie telewizyjnej. W takim przypadku producent reklamy uzyskuje je do celu zarobkowego, a producent i posiadacz wykorzystują je dla zysku – w transakcję tę zaangażowane są więc dwa podmioty. Należy jednak zwrócić uwagę że czynności związane ze sprzedażą i związane z kupnem, choć są ze sobą nierozzerwalnie związane, przez przepisu EU WTR są traktowane jako odrębne transakcje, z tym że czynności związane ze sprzedażą wymagają zezwolenia przyznane w formie świadectwa, a czynności związane z kupnem okazów, dla których wydano świadectwo (zakup, oferowanie zakupu i nabycie) korzystają z ogólnego zwolnienia na podstawie art. 61 rozp. Komisji 865/2006⁵⁸.

Pewne wątpliwości co do liczby transakcji może budzić także dość częsty przypadek wystawiania okazu żywego zwierzęcia w ogrodzie zoologicznym lub np. cyrku o biletowanym wstępie. Każdy zakup biletu przez odwiedzającego/widza (kupowanego m.in. w celu zobaczenia tego zwierzęcia) jest oddzielną transakcją w rozumieniu przepisów

⁵⁸ Przepisy UE nie są w tym względnie do końca konsekwentne, gdyż formularze świadectw nie przewidują możliwości wystawiania odrębnych zezwoleń na samą transakcję kupna okazów, które nie korzystają ze zwolnienia na podstawie art. 61 rozp. Komisji 865/2006.

handlowych. W praktyce przyjmuje się najczęściej, że wystawianie przez jeden podmiot (np. dany ogród czy cyrk) jest jedną transakcją. A więc cyrk (czy wędrowna menażeria) dysponujący świadectwem dla transakcji, dopuszczającym wystawianie posiadanego niedźwiedzia na widok publiczny, może wykonywać tę działalność w różnych krajach Unii Europejskiej, po których się przemieszcza. Jednak już wszelka inna działalność tego podmiotu związana z tym okazem, a objętą zakazami (np. wynajęcie do reklamy czy zaoferowanie do sprzedaży), albo działalność wykonywaną przez inny podmiot (np. po nieodpłatnym przekazaniu czy wypożyczeniu zwierzęcia innemu cyrkowi czy ogrodowi zoologicznemu) należy traktować jako odrębną transakcję⁵⁹. Jednak organ zarządzający danego państwa może także uznać, że stałe wystawianie zwierzęcia w danym ogrodzie czy używanie do wielu pokazów w jednym cyrku to wiele transakcji, a w efekcie wydać świadectwo dla wielu transakcji. Zgodnie z art. 11 ust. 3 akapit 3 rozp. Komisji 865/2006, może być ono wówczas wykorzystywane tylko na terenie tego jednego państwa. Przyjęty sposób interpretacji znajdzie swoje odzwierciedlenie w opisie rodzaju wydanego świadectwa w jego polu 23.

Wszystkie gatunki papug, za wyjątkiem czterech: papużki falistej *Melopsittacus undulatus*, nimfy *Nymphicus hollandicus*, nieozłączki czerwonoczelnej *Agapornis roseicollis* oraz aleksnadretty obrożnej *Psittacula krameri*, objęte są ochroną (UE A lub B, CITES I lub II). © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

⁵⁹ Warto również zwrócić uwagę, że w przepisach dotyczących CITES pojęcie „transakcji” jest także stosowane w odniesieniu do pojedynczego przemieszczenia okazów z państwa (re)eksportu do państwa przeznaczenia (importu). Zezwolenia importowe i eksportowe CITES oraz świadectwa reeksportu dotyczą zawsze jednej tak rozumianej transakcji. Niektóre świadectwa (np. własności osobistej czy dla wystawy objazdowej) mogą być wykorzystywane do wielu transakcji.

VI.2.4. Okazy niewymagające świadectw

Od generalnej zasady, że wszelkie komercyjne wykorzystanie okazów z Aneksu A na terenie Unii Europejskiej wymaga zezwolenia potwierdzonego odpowiednim dokumentem (świadectwem lub zezwoleniem), rozp. Komisji 865/2006 wprowadza w art. 62 pięć wyjątków dotyczących wybranych grup okazów.

Następujące okazy gatunków z Aneksu A nie wymagają świadectw do użytku komercyjnego, przy ich zarobkowym wykorzystaniu:

1. Okazy zwierząt wymienionych w Aneksie X do rozp. Komisji 865/2006 oraz ich hybrydy⁶⁰; jeśli zostały urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z zasadami określonymi w art. 54 rozp. Komisji 865/2006 (patrz rozdział VII.3.1).
2. Sztucznie rozmnożone (zgodnie z zasadami określonymi w art. 56 rozp. Komisji 865/2006 – patrz rozdział VII.3.2) okazy wszystkich gatunków roślin.

Młode żółwie lamparcie *Stigmochelys pardalis* (UE B, CITES II) oferowane na sprzedaż w sklepach zoologicznych zazwyczaj mają pochodzenie „C” – urodzone (wyklute) i wyhodowane w niewoli. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

⁶⁰ Art. 62 pkt 1 rozp. Komisji 865/2006 zawiera także warunek odpowiedniego oznakowania tych okazów, jeśli w Aneksie X do tego rozporządzenia przy danym gatunku jest odpowiedni przypis. Jednak obecnie żaden z tych gatunków nie ma takiego przypisu, a więc obowiązek oznakowania ich nie obowiązuje.

3. Okazy, które zostały przed 1 czerwca 1947 r. w znaczący sposób zmienione w stosunku do ich naturalnego, pierwotnego stanu, w celu wytworzenia:
 - biżuterii,
 - ozdoby,
 - dzieła sztuki,
 - przedmiotu użytkowego,
 - instrumentu muzycznego,i które, zdaniem organu zarządzającego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, którego to dotyczy, zostały uzyskane w takim stanie. Okazy takie kwalifikują się do tego zwolnienia tylko wówczas, gdy wyraźnie należą do jednej z wymienionych pięciu kategorii i w żadnym stopniu nie wymagają dalszego kształtowania, obróbki rzemieślniczej lub przetwarzania, aby mogły służyć celom, do których są przeznaczone).
4. Martwe okazy wymienionych w załączniku A gatunków z rzędu krokodyli Crocodylia, urodzonych i wyhodowanych w niewoli w komercyjnych hodowlach zarejestrowanych w Sekretariacie CITES⁶¹, pod warunkiem, że są oznakowane lub zidentyfikowane w sposób określony w Rezolucji 11.12 CITES⁶².
5. Kawior jesiota krótkonosego *Acipenser brevirostrum* i jego hybryd, urodzonych i wyhodowanych w niewoli w komercyjnych hodowlach zarejestrowanych w Sekretariacie CITES⁶³, pod warunkiem, że znajduje się w pojemniku oznakowanym w sposób określony w art. 66 ust. 6 rozp. Komisji 865/2006 oraz w Rezolucji 12.7 CITES.

W przypadku tych pięciu grup okazów obowiązek wykazania, że spełniają one wymienione wyżej kryteria, spoczywa na podmiocie wykonującym czynność podlegającą zakazom, na zasadach takich, jak w omówionym niżej przypadku okazów z Aneksu B.

VI.2.5. Podmioty, które nie potrzebują świadectwa

Kolejne odstępstwo od generalnej zasady, że wszelkie komercyjne wykorzystanie okazów z Aneksu A na terenie Unii Europejskiej wymaga zezwolenia potwierdzonego odpowiednim dokumentem (świadectwem lub zezwoleniem), wprowadza art. 60 rozp. Komisji 865/2006. Dotyczy ono instytucji naukowych zatwierdzonych przez organ zarządzający CITES w porozumieniu z organem naukowym CITES (patrz też rozdział V.5). Dla takiej instytucji organ zarządzający może wydać świadectwo obejmujące wszystkie należące do jej kolekcji okazy gatunków wymienionych w Aneksie A do rozp. Rady 338/97, które są przeznaczone co najmniej do jednego z następujących celów:

⁶¹ Aktualną listę takich hodowli można znaleźć na stronie internetowej Sekretariatu CITES pod adresem https://cites.org/eng/common/reg/e_cb.html.

⁶² Art. 61 pkt 4 rozp. Komisji 865/2006 mówi ogólnie o sposobie oznakowania zgodnym z tym rozporządzeniem. Dla sprowadzanych do UE produktów z krokodyli zasady te określa art. 64 ust. 1 lit. 1 tego rozporządzenia, który odsyła do art. 66 ust. 6, który z kolei mówi o „znakowaniu zgodnie z metodą zatwierdzoną lub zalecaną przez Konferencję Stron Konwencji dla danych okazów”.

⁶³ Aktualną listę takich hodowli można znaleźć na stronie internetowej Sekretariatu CITES wskazanej w przypisie nr 61, przy czym w połowie roku 2016 wpisano tam jedną kanadyjską firmę: Breviro Caviar Inc.

- 1) hodowli w niewoli (zwierzęta) lub sztucznego rozmnażania (rośliny), co pozwoli na uzyskanie korzyści w zakresie ochrony danych gatunków;
- 2) do celów badawczych bądź edukacyjnych, służących ochronie lub zachowaniu danych gatunków.

Jak wynika z tego przepisu, świadectwo nie musi być wydane dla wszystkich okazów posiadanych przez daną jednostkę, a jedynie dla tych, które spełniają podane kryteria. Wydawanie takiego łączonego świadectwa przebiega na ogólnych zasadach, dotyczących wydawania świadectw do użytku komercyjnego.

Ewentualna sprzedaż okazów objętych takim świadectwem może być dokonywana jedynie na rzecz innych instytucji naukowych posiadających takie samo świadectwo (a więc jest ograniczona do Unii Europejskiej).

Do połowy roku 2016 w Polsce zarejestrowano 5 jednostek naukowych, jednak żadna nie otrzymała takiego świadectwa.

VI.3. Zwolnienia z zakazów wobec okazów z Aneksu B

Zgodnie z art. 8 ust. 5 rozp. Rady 338/97, zakazy z art. 8 ust. 1 nie obowiązują w stosunku do gatunków z Aneksu B, jeśli osoba wykonująca daną czynność zakazaną (np. sprzedający) może w sposób zadowalający udowodnić (na nim spoczywa ten obowiązek – patrz rozdział VI.3.3.), że pochodzenie okazu, którego dotyczy dana czynność zakazana, jest zgodne zarówno z prawem krajowym jak i międzynarodowym (UE i CITES) w dziedzinie ochrony fauny i flory, mającym w stosunku do niego zastosowanie w chwili uzyskania.

VI.3.1. Legalne źródła pochodzenia

Aby można było uznać, że okaz z Aneksu B do rozp. Rady 338/97 jest dopuszczony do zarobkowego wykorzystania, musi mieć pochodzenie kwalifikujące się do jednej z następujących 5 kategorii:

1. Okaz został zgodnie z prawem **wprowadzony na teren Unii Europejskiej lub państwa, które następnie weszło do Unii**, na podstawie odpowiednich dokumentów CITES, o ile warunki wydania tego dokumentu lub jego rodzaj nie wykluczają sprzedaży, np. o ile nie jest to świadectwo własności osobistej. Najczęściej takim odpowiednim dokumentem CITES będzie zezwolenie importowe lub eksportowe, albo świadectwo reeksportu, przy czym na każdym z takich dokumentów powinno znajdować się potwierdzenie służb celnych, że zgłoszono przywóz podczas przekraczania granicy Polski lub UE⁶⁴.

⁶⁴ Brak takiego potwierdzenia nie oznacza, że dokument jest sfałszowany czy z innych przyczyn nieważny. Zwłaszcza w początkowych latach wprowadzania w życie przepisów CITES zdarzały się błędy służby celnej, w tym polegające na braku potwierdzenia odprawy na kopii dla posiadacza zezwolenia CITES. Brak takiego potwierdzenia kwalifikuje jednak dokument do weryfikacji jego autentyczności i ważności w organie zarządzającym CITES.

2. Okaz został legalnie schwytyany, zebrany lub w inny sposób pozyskany ze środowiska naturalnego (np. na podstawie właściwego zezwolenia i w zgodzie z jego postanowieniami) na terenie państwa wchodzącego obecnie w skład Unii Europejskiej (w którym dany gatunek występuje i rozmnaża się na wolności), a przepisy danego państwa zezwalają na wprowadzenie takiego okazu do obrotu.
3. Okaz został legalnie **urodzony i wyhodowany w niewoli (zwierzęta) lub sztucznie rozmnożony** (rośliny) na terenie Unii Europejskiej, przy spełnieniu wszystkich warunków określonych odpowiednio w art. 54 lub 56 rozp. Komisji 865/2006 (czyli np. stado hodowlane zostało utworzone zgodnie z przepisami obowiązującymi w momencie jego uzyskania – zobacz także rozdział VII.3.1). Rodzaj dowodu lub dowodów poświadczających ten fakt może być bardzo różny, przy czym w Polsce jednym z takich dokumentów może być zaświadczenie powiatowego lekarza weterynarii o urodzeniu w niewoli, choć zwykle potwierdza ono spełnienie tylko jednego z warunków (urodzenie lub wyklucie w środowisku kontrolowanym), a pozostałe powinny być wykazane odrębnie.
4. W stosunku to tego okazu na terenie jednego z państw należących obecnie do Unii Europejskiej **orzeczono przepadek, a następnie został on dopuszczony do sprzedaży** na podstawie decyzji odpowiedniego organu tego państwa członkowskiego – zgodnie z postanowieniami art. 8 ust. 6 rozp. Rady 338/97 (rodzaj dokumentu będzie uzależniony od kraju i organu, który go wydał – nie ma ujednoliconego wzoru).
5. Okaz został legalnie **sprowadzony na obecne terytorium Unii Europejskiej lub uzyskany na tym terenie zanim zaczęły mieć do niego zastosowanie ograniczenia** wynikające z CITES, rozp. Rady 3626/82, rozp. Rady 338/97 i zakazy wynikające z prawodawstwa krajowego w zakresie ochrony dzikiej fauny i flory (należy brać pod uwagę, czy przepisy te miały do niego zastosowanie zarówno w kraju jego pochodzenia, jak i kraju, do którego został wprowadzony). W ramach tej kategorii można wyróżnić kilka podkategorii, których nie będziemy tu szczegółowo omawiać (okazy przedkonwencyjne, przedratyfikacyjne, przedakcesyjne, przedregulacyjne). Istotne jest to, że w każdym przypadku należy ocenić, czy okaz został uzyskany zgodnie z przepisami w dziedzinie ochrony fauny i flory, które w danym czasie obowiązywały.

VI.3.2. Dokumenty potwierdzające pochodzenie

Dokumenty lub inne dowody służące do wykazania legalności transakcji będą uzależnione od źródła pochodzenia (rodzaju uzyskania) okazu.

Zgodnie z art. 64 ust. 9 ustawy o ochronie przyrody, podmiot prowadzący działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami objętymi ograniczeniami na podstawie rozp. Rady 338/97 (dotyczy to także podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie hodowli zwierząt na sprzedaż), gdy posiadają lub sprzedają zwierzęta objęte ograniczeniami Unii Europejskiej (aneksy A, B, C i D do rozp. Rady 338/97) są

obowiązane do posiadania i przekazywania wraz ze sprzedawanym zwierzęciem oryginału lub kopii dokumentu stwierdzającego legalność jego pochodzenia. Na podstawie tego ustępu, dla ważności kopii powinna być ona przez podmiot sprzedający zaopatrzona w:

- 1) numer nadawany według numeracji ciągłej,
- 2) datę wystawienia kopii,
- 3) pieczęć (podmiotu sprzedającego),
- 4) podpis osoby sprzedającej (np. właściciela firmy lub upoważnionego przez niego sprzedawcy),
- 5) informację o liczbie zwierząt, dla których kopia ta została wystawiona,
- 6) informacje o przynależności gatunkowej osobników, dla których wystawiana jest ta kopia (tylko wówczas, jeżeli kopiowany dokument dotyczy więcej niż jednego gatunku).

Przekazywanie kopii, które nie spełniają tych warunków, stanowi wykroczenie na podstawie art. 131 pkt 1 ustawy o ochronie przyrody. Jednak niespełnienie tych warunków nie oznacza automatycznie, że taka nieprawidłowo wykonana kopia nie może zostać uznana za wystarczający dowód, wykazujący legalne pochodzenie okazu gatunku umieszczonego w Aneksie B⁶⁵. Należy jednak zdawać sobie sprawę, że wystawianie większej liczby nienumerowanych kopii, niż liczba osobników, których dotyczy dokument, jest jedną z metod wprowadzania do obrotu zwierząt pochodzących z nielegalnego źródła.

Dopuszczalne jest kopiowanie kopii wystawionych przez podmiot sprzedający zwierzęta danemu sprzedawcy (np. przez hurtownię). Jednak aby taka kopia kolejnego rzędu była ważna, na każdym etapie kopiowania trzeba spełnić wszystkie ustawowe wymagania.

Obecnie (rok 2016) trwają prace Komitetu ds. Handlu Dziką Fauną i Florą nad wypracowaniem zaleceń dotyczących stosowania we wszystkich krajach UE podobnych sposób dokumentowania legalnego pochodzenia okazów gatunków z Aneksu B.

W wypadku jeśli oferujący do sprzedaży nie prowadzi wspomnianej wyżej działalności gospodarczej w zakresie handlu zwierzętami objętymi ograniczeniami, obowiązek posiadania odpowiedniego dokumentu (świadcstwa zwalniającego z zakazów) dotyczy jedynie gatunków z Aneksu A i wynika bezpośrednio z przepisów Unii Europejskiej. Nie ma obecnie ustawowego obowiązku (obwarowanego sankcją) posiadania i przekazywania takich dokumentów w odniesieniu do gatunków z Aneksu B. Pochodzenie okazu może zostać wykazane np. dopiero na żądanie odpowiedniego organu kontrolującego. Ponieważ jednak osoba, która nabyła okaz z Aneksu B, także jest

⁶⁵ W przypadku sprzedaży okazów z Aneksu A rozp. Rady 338/97 na podstawie świadectw Unii Europejskiej zwalniających okazy z zakazów (lub ew. oryginalnych „kopii dla posiadacza” zezwoleń importowych wydanych dla tych okazów, na których organ wydający zaznaczył, że okazy te są zwolnione z zakazów), prawo unijne nie dopuszcza stosowania jakichkolwiek samodzielnie wykonanych kopii tych dokumentów. Wymagane jest posiadanie i przekazywanie ich oryginałów (wydanych przez odpowiedni organ żółtych kopii dla posiadacza).

zobligowania do posiadania możliwości udowodnienia jego legalnego pochodzenia w przypadku dalszej odsprzedaży zwierząt (patrz wyrok TSWE opisany w ramce poniżej), a w przypadku wielu gatunków – także przy ich rejestracji, przekazywanie odpowiednich dokumentów lub co najmniej informacji o miejscu, gdzie są dostępne, jest zalecane także w odniesieniu do osób nie prowadzących działalności gospodarczej w zakresie handlu chronionymi zwierzętami.

VI.3.3. Na kim spoczywa ciężar wykazania źródła pochodzenia okazu?

W roku 2008 Sąd Rejonowy w Kościanie zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z pytaniem prejudycjalnym, w związku z postępowaniem karnym przeciwko osobie, która handlowała w Internecie pająkami z chronionych gatunków. Sąd zadał pytanie, w jaki sposób, w myśl prawa wspólnotowego, posiadacz zwierząt wymienionych w Aneksie B do rozp. Rady 338/97 może udowodnić (biorąc pod uwagę zasadę domniemania niewinności), że jego okazy zostały pozyskane zgodnie z prawodawstwem obowiązującym w zakresie dzikiej fauny i flory. Choć sprawa dotyczyła pajaków, Rząd Hiszpanii zwrócił się do Trybunału, by rozstrzygnięcie dotyczyło **wszystkich gatunków z Aneksu B**.

Przed ogłoszeniem wyroku Trybunału w tej sprawie pojawiały się w Polsce próby takiej interpretacji przepisów, że przy sprzedaży czy innym zarobkowym wykorzystywaniu okazów z Aneksu B wystarczy jakikolwiek dokument (np. oświadczenie hodowcy), a w razie wątpliwości dotyczących legalności okazu (a więc i transakcji), to na stronie skarżącej (prokuratorze) spoczywa obowiązek udowodnienia, że okazy mają nielegalne pochodzenie.

W wyroku z 16 lipca 2009 r. Trybunał jednoznacznie przychylił się do stanowiska prezentowanego przez polskie organy CITES (Ministra Środowiska i PROP), a przedstawionego Trybunałowi przez polski Rząd. Podobne stanowisko zaprezentowała także Komisja Europejska i jest ono powszechnie stosowane w całej Unii Europejskiej. Można je streścić w następujących punktach:

1. Domniemanie niewinności ma na celu zagwarantowanie każdej osobie, że nie będzie wskazana ani traktowana jako winna czynu zabronionego, zanim jej wina nie zostanie dowiedziona przed sądem.
2. W ramach postępowania karnego dotyczącego łamania zakazów wynikających z art. 8 ust. 1 i 5 rozp. Rady 338/97, **na oskarżycielu ciąży obowiązek dowiedzenia, że oskarżony wykonywał czynność zakazaną** (czyli np. wykorzystywał do celów zarobkowych okazy gatunków wymienionych w Aneksie B do rozp. Rady 338/97).
3. Jeśli fakt wykonywania przez oskarżonego wymienionego wyżej czynu zabronionego w stosunku do okazu gatunku ujętego w Aneksie B zostanie udowodniony, w związku z art. 8 ust. 5 rozp. Rady 338/97 przysługuje mu prawo do obrony poprzez udowodnienie, że w posiadanie rzezczonego okazu wszedł on

zgodnie z prawem, spełniając wymogi określone we wspomnianym przepisie (okazy te zostały pozyskane, a jeśli pochodzą spoza Unii Europejskiej, zostały wprowadzone na ten obszar zgodnie z prawodawstwem obowiązującym w zakresie ochrony dzikiej fauny i flory). Tak więc **legalne pochodzenie okazów musi udowodnić osoba, wobec której dowiedziono, że wykonywała czynność zakazaną.**

4. W celu udowodnienia legalnego pochodzenia okazów i spełnienia wymogów określonych w przepisach dotyczących ochrony dzikiej fauny i flory, **można wykorzystywać wszelkie środki dowodowe, na które w tego rodzaju postępowaniach zezwala prawo procesowe danego państwa członkowskiego.**

Orzeczenia TSUE stanowią obowiązującą wykładnię prawa wspólnotowego jako prawa mającego pierwszeństwo w stosunku do wszystkich przepisów krajowych. Ta jednoznaczna interpretacja Trybunału usuwa wiele wątpliwości, które miałyby np. polskie sądy czy prokuratury przy rozpatrywaniu spraw związanych z handlem chronionymi gatunkami.

VI.4. Obowiązki związane z komercyjnym obrotem okazami z aneksów C i D

Prawo Unii Europejskiej nie wprowadza ograniczeń dotyczących wewnątrzunijnego obrotu, w tym zarobkowego wykorzystania okazów z gatunków wpisanych do Aneksu C lub D (poza ogólnymi ograniczeniami niezwiązanymi z przynależnością do tych aneksów – np. dotyczącymi wszystkich ptaków). Polska skorzystała jednak z prawa wprowadzenia bardziej restrykcyjnych rozwiązań. Zgodnie z art. 64 ust. 9 ustawy o ochronie przyrody podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami z gatunków podlegających ograniczeniom na podstawie rozp. Rady 338/97 są zobowiązane do posiadania i przekazywania wraz ze sprzedawanym zwierzęciem odpowiednich dokumentów także w odniesieniu do gatunków z Aneksu C i D (patrz rozdział VI.3.2). Do niedawna głównym celem tego rozwiązania było umożliwienie nabywcom zarejestrowania tych okazów w starostwie, co wymagało udokumentowania ich legalnego pochodzenia. Obecnie (od 15 listopada 2008 r., po zniesieniu obowiązku rejestracji w odniesieniu do okazów żywych zwierząt z aneksów C i D) można uznać, że ma to znaczenie przede wszystkim dla tych nabywców, którzy chcieliby w przyszłości wywieźć dany okaz poza Unię Europejską, a dla uzyskania odpowiedniego dokumentu CITES będą musieli wykazać jego legalne pochodzenie. Obowiązku tego nie ma obecnie w odniesieniu do gatunków z Aneksu D, ale Aneks ten jest pewnego rodzaju „poczekalnią” i niektóre znajdujące się w nim taksony mogą być w przyszłości przeniesione do jednego z aneksów o wyższym statusie ochronnym.

Podmioty, na które prawo krajowe nakłada wspomniany wyżej obowiązek, mogą w zasadzie stosować te same dokumenty, co w wypadku okazów z gatunków wpisanych do Aneksu B, gdyż rodzaje legalnego pochodzenia są te same także w odniesieniu do okazów z aneksu C i D. W wypadku okazów importowanych spoza Unii Europejskiej

zastosowanie będą miały poświadczone przez urząd celny kopie zgłoszenia importowego (wskazujące na ich zgodny z przepisami import). Przy czym w odniesieniu do gatunków z Aneksu C przywóz taki może się odbyć jedynie przy jednoczesnym przedłożeniu w urzędzie celnym odpowiedniego zezwolenia eksportowego, świadectwa reeksportu świadectwa pochodzenia lub innego świadectwa przewidzianego przez CITES i przepisy UE, które dla okazów z tego Aneksu także mogą stanowić dowód legalnego pochodzenia.

VI.5. Handel internetowy okazami CITES

Handel za pośrednictwem Internetu, zwany również e-handlem lub z j. ang. *e-commerce*, to zjawisko stosunkowo nowe. Sama nazwa *e-commerce* pochodzi z 1997 r. i wykreowana została przez firmę IBM. Handel internetowy polega na zamawianiu towarów lub usług za pośrednictwem sieci internetowej oraz ich dostarczeniu za pośrednictwem Internetu lub drogą tradycyjną, np. kurierów. W chwili obecnej w krajach rozwiniętych coraz mniej jest sklepów specjalistycznych, które nie posiadają swoich witryn internetowych, przez które można kupić sprzedawane przez nie produkty. Niektóre z nich oferują swoje towary i usługi już tylko za pośrednictwem Internetu, rezygnując z tradycyjnej formy funkcjonowania. Dzięki zastosowaniu takiego rozwiązania oszczędzają np. na wynajmie drogich powierzchni sklepowych czy też ograniczając liczbę zatrudnionego personelu. Można z całą pewnością stwierdzić, że *e-commerce* zrewolucjonizował rynek handlowy. Lokalni sprzedawcy nagle uzyskali dostęp do klientów z całego świata, i to bez konieczności tworzenia filii w poszczególnych krajach.

Tylko kwestią czasu było pojawianie się okazów CITES w obrocie internetowym. Podobnie jak w innych branżach, również i tutaj nowa forma handlu wpłynęła na jego specyfikę. Jedną z zauważalnych nowych cech było istotne skrócenie łańcucha pośredników, którzy w handlu tradycyjnym odgrywali istotną rolę. Przewozili oni pomiędzy państwami zazwyczaj większe ilości chronionych okazów, przez co stanowili łatwiejszy cel dla organów ścigania. Handlarze internetowi zazwyczaj przesyłają pojedyncze okazy z kraju ich pochodzenia bezpośrednio do ostatecznego klienta, który je u nich zamówił. Znacząco zmniejsza to i rozprasza ryzyko podejmowane przez sprzedawcę. Wykrycie pojedynczej paczki zawierającej np. bransoletkę wykonaną z włosów z ogona słonia czy torebkę ze specyfikiem medycyny tradycyjnej, w praktyce graniczy z cudem. Poza tym wysyłający zazwyczaj pozostaje poza zasięgiem organów celnych, wykrywających przemyt podczas kontroli przychodzących do danego kraju listów i paczek. W przypadku wykrycia i konfiskaty pojedynczego okazu, strata dla hurtowego sprzedawcy jest nieznaczna i może on łatwo ponowić wysyłkę. Ciężar nielegalnego przewozu okazów CITES przenoszony jest na renomowane firmy kurierskie, przewożące miliony drobnych przesyłek i korzystające często z uproszczonej procedury celnej. Sytuacja ta ma także swój aspekt związany z dobrostanem zwierząt, gdyż w przesyłkach pocztowych i kurierskich przesyłane są także żywe okazy.

Lori szary *Loris lydekkerianus* (UE B, CITES II). Gatunek wykorzystywany na potrzeby tradycyjnej medycyny wschodniej, a także przetrzymywany jako zwierzę towarzyszące. W zasięgu swojego naturalnego występowania (w Indiach i na Sri Lance) bywa również prześladowany z uwagi na uprzedzenia ludowe. © Angad Achappa

Internetowy handel okazami chronionych roślin i zwierząt prowadzony jest za pośrednictwem szerokiej gamy różnorodnych platform, stworzonych na potrzeby e-handlu. Są to internetowe sklepy, giełdy, zamknięte i otwarte fora dyskusyjne, serwisy aukcyjne lub ogłoszeniowe, a w ostatnich latach także cieszące się coraz większą popularnością serwisy społecznościowe. Często dostęp do takich platform możliwy jest wyłącznie dla osób zaproszonych przez ich moderatorów, co dość skutecznie utrudnia monitorowanie ofert tam zamieszczanych.

W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, handel okazami CITES za pośrednictwem Internetu staje się coraz bardziej popularny. Obserwacje tego zjawiska prowadzone przez PTOP „Salamandra” wskazują na stały i dość szybki wzrost jego skali zarówno pod względem liczby oferowanych okazów, ich wartości, jak i zróżnicowania gatunków.

Obrót okazami CITES za pośrednictwem Internetu przez długi czas był zjawiskiem niedocenianym przez Sekretariat CITES oraz większość stron Konwencji. Dopiero w 2007 r. 14 Konferencja Stron przyjęła dwie decyzje: 14.35 i 14.36, kierowane do Sekretariatu oraz Komitetu Stałego CITES, nakazujące rozpoznanie skali i charakteru tego zjawiska, powodowanych przez nie zagrożeń, zmian w metodach i drogach przesyłania okazów CITES będących efektem tego handlu, oraz o podejmowanych do tej pory środkach zaradczych i ich efektywności. Jeszcze tego samego roku, Notyfikacją nr 2007/026, strony CITES zostały poproszone przez Sekretariat CITES o przekazanie informacji na te tematy, w odniesieniu do poszczególnych krajów. Na wezwanie to odpowiedziało 19 państw (w tym Polska) oraz jedna międzynarodowa organizacja pozarządowa (IFAW). Pod koniec lutego 2009 r. w kanadyjskim Vancouver zorganizowano warsztaty, w trakcie których przedyskutowano informacje zebrane przez Sekretariat. Jeszcze w tym samym roku, podczas 58 spotkania Komitetu Stałego, powołano specjalną Grupę Roboczą ds. Internetowego Handlu Okazami Gatunków CITES (nazwa ang. *Working Group on E-commerce of Specimens of CITES-listed Species*), na czele której stanęła Wielka Brytania. Do tej pory Grupa ta nie wykazała się jednak specjalnymi osiągnięciami, poza omówionymi niżej zaleceniami w Rezolucji CITES 11.3 oraz decyzjami kolejnych Konferencji Stron.

Obecnie obrót okazami CITES za pośrednictwem Internetu nie podlega żadnym specjalnym, odrębnym ograniczeniom wynikającym z przepisów Konwencji Waszyngtońskiej czy odpowiadających jej przepisów Unii Europejskiej. Oczywiście oferty takiej sprzedaży podlegają takim samym regułom jak obrót drogą tradycyjną, tj. np. w sytuacji, gdy ktoś oferuje na sprzedaż okaz należący do gatunku ujętego w Aneksie A do rozp. Rady 338/97, wolno mu to robić na terenie Unii Europejskiej wyłącznie, jeśli dla tego okazu lub danej transakcji wydano wcześniej wspólnotowe świadectwa do użytku komercyjnego (z przewidzianymi w rozp. Komisji 865/2006 wyjątkami dotyczącymi niektórych gatunków i rodzajów okazów), a w przypadku okazów z Aneksu B – można wykazać jego legalne pochodzenie (patrz rozdział VI.3). Okazy wysyłane w wyniku

transakcji internetowej poza obszar Unii Europejskiej lub sprowadzane spoza jej granic wymagać będą stosowanych zezwoleń eksportowych i importowych lub świadectw reeksportowych CITES.

Pomimo braku konkretnych zasad obrotu okazami CITES za pośrednictwem Internetu na poziomie samej Konwencji czy unijnych rozporządzeń, w obowiązującej obecnie wersji Rezolucji 11.3, Konferencja Stron wprowadziła pewne zapisy dotyczące tego zjawiska, które kierowane są do stron CITES oraz Interpolu. Mają one formę zaleceń, a więc stanowią miękką formę przepisów, których wprowadzenie w życie zależy od dobrej woli poszczególnych państw – stron Konwencji. Zalecenia kierowane do stron CITES skupiają się na trzech zagadnieniach:

- utworzeniu na poziomie krajowym przepisów, które umożliwią kontrolowanie legalnego obrotu okazami roślin i zwierząt, śledzeniu handlu nielegalnego oraz karaniu osób łamiących prawo, ze szczególnym uwzględnieniem obrotu okazami gatunków ujętych w Załączniku I CITES;
- utworzeniu na poziomie krajowym służby odpowiedzialnej za śledztwa w związku z internetową przestępczością przeciwko przyrodzie lub włączeniu monitorowania tego typu przestępczości w zakres działań istniejących służb powołanych do zwalczania cyberprzestępczości;
- utworzeniu na poziomie krajowym systemu umożliwiającego koordynację monitoringu internetowego obrotu dzikimi roślinami i zwierzętami oraz systematyczne udostępnianie zebranych danych wyznaczonym przedstawicielom organów zarządzających oraz egzekwujących przepisy CITES.

Ponadto w ramach rezolucji, Konferencja Stron rekomenduje Stronom CITES oraz Interpolowi:

- dostarczenie Sekretariatowi CITES informacji na temat metodologii używanych przez inne podmioty, które mogłyby zostać wykorzystane do uregulowania legalnego obrotu okazami CITES za pośrednictwem Internetu;
- zapewnienie odpowiedniego finansowania działań związanych z wykrywaniem nielegalnego handlu okazami CITES za pośrednictwem Internetu;
- wykorzystywanie danych z monitoringu do tworzenia strategii wdrażania przepisów CITES, podnoszenia kwalifikacji oraz edukacji społeczeństwa;
- rozważenie możliwości budżetowych utworzenia pełnego etatu dedykowanego problematyce internetowej przestępczości związanej z zasobami przyrodniczymi (w ramach takiego etatu na bieżąco miałyby być zbierane informacje o internetowym obrocie okazami CITES i przekazywane do odpowiednich organów ścigania poszczególnych państw).

15 i 16 Konferencje Stron wydały kilka kolejnych decyzji nawiązujących do kwestii związanych z obrotem okazami CITES w Internecie. Decyzja 15.57 skierowana jest do stron Konwencji Waszyngtońskiej i wzywa je między innymi do:

- publikowania oraz udostępniania Sekretariatowi CITES rezultatów badań naukowych, których celem jest ocena zależności pomiędzy wykorzystywaniem Internetu a skalą przestępstw przeciwko przyrodzie;

- oceny zakresu i tendencji obserwowanych w handlu okazami CITES za pośrednictwem Internetu oraz udostępnienie takich informacji Sekretariatowi CITES;
- przekazywania Sekretariatowi CITES materiałów, które mogą wskazywać, w jaki sposób handel internetowy wpływa na zmianę szlaków transportu i sposobu przesyłania okazów CITES.

Z kolei Decyzja 15.58 kierowana była do Sekretariatu CITES i wzywała go do utworzenia internetowej platformy, na której zamieszczane będą wszelkie informacje dostarczone do Sekretariatu przez strony Konwencji oraz innych interesariuszy, dotyczące kwestii związanych z obrotem okazami CITES w Internecie. W efekcie Sekretariat stworzył niewielką podstronę⁵³ i zakomunikował o tym w Notyfikacji 2010/035, traktując to jako wypełnienie nałożonego obowiązku. Nie zawiera ona praktycznie żadnych treści czy dokumentów, co świadczy, że Sekretariat CITES nadal z dużą rezerwą odnosi się do zagadnień związanych z handlem internetowym. Wspomniana Decyzja wzywała także Sekretariat do nawiązania kontaktu z Interpolem w celu utworzenia bezpiecznego interaktywnego forum, na którym zamieszczane będą informacje poufne, dotyczące przestępstw przeciwko przyrodzie powiązanych z handlem internetowym. Forum powinno być aktualizowane w trybie bezpośrednim przez autoryzowanych użytkowników.

W Decyzji 16.62 Konferencja Stron zwraca się do Komitetu Stałego, aby wraz z Sekretariatem CITES nawiązał kontakt ze Światową Organizacją Celną w celu włączenia gatunków ujętych w załącznikach do Konwencji Waszyngtońskiej do Zharmonizowanego Systemy Oznaczania i Kodowania Towarów.

Niestety, postęp w postulowanych przez Konferencję Stron działaniach jest niewielki. Miękkie zalecenia traktowane są przez strony CITES jako zadania drugorzędnej wagi, a ich realizacja odkładana jest na bliżej nieokreśloną przyszłość. Co ciekawe, jednym z państw, które podjęło wysiłek wdrożenia części opisanych powyżej zaleceń, jest Republika Czeska. W kraju tym wprowadzono specjalne przepisy, które m.in. nakazują podmiotom proponującym sprzedaż okazów CITES za pośrednictwem Internetu zamieszczania w ofercie informacji, jakiego rodzaju obostrzenia prawne dotyczą sprzedawanego okazu, a także jakie dokumenty towarzyszą sprzedawanemu okazowi. W Polsce obecnie brak jest tego typu rozwiązań. Niektóre platformy internetowe działające w branży *e-commerce* starają się na własną rękę rozwiązać ten problem, wprowadzając odpowiednie regulacje w swoich wewnętrznych regulaminach.

⁶⁶ Obecny adres: <https://cites.org/eng/prog/e-commerce.php>.

VII. PRZETRZYMYWANIE, TRANSPORT, ROZMNAŻANIE

VII.1. Transport

Nieprawidłowe warunki transportowe są częstą przyczyną poważnych strat wśród przewożonych żywych okazów dzikiej fauny i flory. W celu zminimalizowania tego zjawiska, strony CITES przyjęły m.in. Rezolucję 10.21, która zaleca, w przypadku lotniczego transportu żywych okazów CITES, a także o ile z jakichś przyczyn nie jest to niewłaściwe – również w odniesieniu do wszelkich innych form transportu, stosowanie się do standardów IATA (z ang. *International Air Transport Association*). Przewożąc żywe zwierzęta należy stosować się do tzw. Zasad dotyczących żywych zwierząt⁶⁷ (ang. *Live Animals Regulations*), zaś transportując żywe rośliny do Zasad dotyczących łatwo psujących się towarów⁶⁸ (ang. *Perishable Cargo Regulations*). Obie pozycje są co roku uaktualniane. Zgodnie z przepisami Unii Europejskiej (przede wszystkim na podstawie art. 1 akapit 2 rozp. Rady 338/97, a także przypisów w polu 23 w Aneksie I i w polu 5 w Aneksie III rozp. Komisji 792/2012) uregulowania CITES dot. stosowania zasad IATA obowiązują także w odniesieniu do transportu wewnątrzunijnego.

Kwestię transportu żywych okazów zagrożonych gatunków regulują również inne przepisy prawa Unii Europejskiej. Zgodnie z rozp. Rady 338/97 art. 9 ust. 5, wszelkie żywe okazy należące do aneksów A–D powinny być transportowane w sposób zapewniający im bezpieczeństwo oraz zachowanie zdrowia, zaś w przypadku zwierząt, ich przemieszczanie powinno odbywać się zgodnie z prawodawstwem unijnym dotyczącym ochrony zwierząt w czasie transportu (czyli w szczególności **rozporządzeniem Rady (WE) nr 1/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas transportu i związanych z tym działań oraz zmieniającym dyrektywę 64/432/EWG i 93/119/WE oraz rozporządzenie (WE) nr 1255/97⁶⁹**).

VII.2. Przetrzymanie

W rozp. Rady 338/97 stosunkową dużą uwagę przykładają się do warunków przetrzymywania żywych okazów gatunków objętych tym rozporządzeniem. W przypadku chęci sprowadzenia okazów z Aneksu A lub B, kwestia odpowiednio przygotowanego docelowego miejsca ich przetrzymywania jest jednym z kluczowych warunków, jakie sprowadzający zobowiązany jest zapewnić. Warto zdawać sobie sprawę, że nie wynika to tylko z potrzeby zapewnienia dobrostanu zwierząt, ale ma również istotne znaczenie dla ochrony gatunków. Przetrzymanie zwierząt w warunkach dostosowanych do ich biologicznych potrzeb zwykle przyczynia się bowiem do

⁶⁷ <http://www.iata.org/publications/pages/live-animals.aspx>.

⁶⁸ <http://www.iata.org/publications/Pages/perishable-cargo.aspx>.

⁶⁹ Dz.Urz.UE L 3 z 5.1.2005, str. 1–44, z późn. zm.

Warunki przetrzymywania żywych zwierząt zazwyczaj znacząco odbiegają od warunków panujących w ich środowiskach naturalnych. Na zdjęciu makak berberyjski *Macaca sylvanus* (UE B, CITES II). Podczas 17 Konferencji Stron CITES dyskutowana będzie propozycja zgłoszona przez Maroko i Unię Europejską, o przeniesienie gatunku do Załącznika I. © Borys Kala / salamandra.org.pl

zmniejszenia ich śmiertelności. Dzięki temu hodowcy rzadziej kupują kolejne żywe okazy, co przekłada się między innymi na ograniczenie odłowów takich zwierząt ze środowiska naturalnego, a więc zmniejszenie negatywnego oddziaływania człowieka na poszczególne populacje.

W celu sprowadzenia żywego okazu z Aneksu A, zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. c rozp. Rady 338/97, zezwolenie importowe może być wydawane jeśli właściwy organ naukowy kraju importu potwierdzi, że docelowe miejsce przetrzymywania takiego okazu jest właściwie wyposażone aby zapewnić mu odpowiednią ochroną i opiekę. W razie wątpliwości co do spełnienia tego warunku, przedstawiciel organu naukowego powinien przeprowadzić kontrolę takiego miejsca docelowego. Z kolei dla żywych okazów z Aneksu B, zgodnie z art. 4 ust. 2 lit. b wspomnianego rozporządzenia, zezwolenie importowe wydawane jest na podstawie oświadczenia importera o zapewnieniu odpowiednich warunków przetrzymywania w miejscu docelowego przetrzymywania okazów. W tym przypadku organ naukowy nie jest zobligowany do potwierdzenia takiego stanu rzeczy. W odniesieniu do gatunków ujętych w Aneksie B, które charakteryzują się dużą śmiertelnością w trakcie transportu lub w czasie ich przetrzymywania w niewoli, Komisja Europejska, zgodnie z art. 4 ust. 6 lit. c wspomnianego rozporządzenia może zawiesić import okazów takich gatunków na teren Wspólnoty. Obecnie Komisja nie korzysta jednak z takiej możliwości⁷⁰.

Ponadto zgodnie z art. 9 ust. 1 rozp. Rady 338/97, w przypadku żywych okazów należących do gatunków ujętych w Aneksie A, dla których w zezwoleniu importowym lub jakimkolwiek wydanym dla nich świadectwie wskazano konkretne miejsce przeznaczenia lub miejsce ich przetrzymywania, przewożenie ich w obrębie Unii Europejskiej wymaga uprzedniego uzyskania zezwolenia (potwierzonego przez specjalne świadectwo na przemieszczenie) wydawanego przez organ zarządzający kraju, w którym dany okaz znajduje się przed planowanym transportem. Zezwolenie takie nie jest wymagane w dwóch przypadkach:

- 1) w odniesieniu do okazów zwierząt, które urodziły się i zostały wyhodowane w niewoli zgodnie z zasadami określonymi w art. 54 rozp. Komisji 865/2006 i okazów roślin sztucznie rozmnożonych zgodnie z zasadami określonymi w art. 56 tego rozporządzenia (wyjątek ten wynika z art. 7 ust. 1 lit a rozp. Rady 338/97);
- 2) gdy żywe zwierzę przewożone jest w celu pilnego leczenia weterynaryjnego – w takim wypadku, po zakończeniu leczenia powinno ono wrócić do miejsca pierwotnego przetrzymywania (wyjątek ten wynika z art. 9 ust. 3 rozp. Rady 338/97).

Zezwolenie na przewóz w obrębie Unii (w formie świadectwa) wydawane jest wyłącznie w sytuacji, kiedy odpowiedni pod względem nowego miejsca

⁷⁰ W rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) nr 2015/736 z dnia 7 maja 2015 r. zakazującym wprowadzania do Unii okazów niektórych gatunków dzikiej fauny i flory (Dz.Urz.UE. L 117 z 08.05.2015, str. 25–44) nie ma gatunków, przy którym by zaznaczono, że przyczyną, dla której nie mogą być wprowadzane na teren Unii Europejskiej, jest ich duża śmiertelność w trakcie transportu lub dalszego przetrzymywania.

przechowywania okazu organ naukowy upewni się, że pomieszczenie przeznaczone dla tego okazu w miejscu przeznaczenia jest właściwie wyposażone, aby zapewnić mu odpowiednią ochronę i opiekę.

W stosunku do żywych okazów o pochodzeniu innym niż opisane powyżej w przypadku pierwszym, dla których nie wydano zezwolenia importowego lub żadnych świadectw, albo nie wskazano w nim miejsca przeznaczenia lub miejsca ich przechowywania, osoba odpowiedzialna za przewóz okazu musi być w stanie w razie kontroli przedstawić dowód jego legalnego pochodzenia.

W przypadku przemieszczania w obrębie Unii Europejskiej żywego okazu należącego do gatunku ujętego w Aneksie B (oraz okazu gatunku wymienionego w Aneksie A, lecz traktowanego jako okaz z Aneksu B na podstawie art. 7 ust. 1 lit. a rozp. Rady 338/97), właściciel okazu musi być pewny, że planowany odbiorca jest odpowiednio poinformowany, jakie pomieszczenia, wyposażenie i rozwiązania praktyczne są wymagane, by zapewnić temu okazowi właściwą opiekę.

VII.3. Hodowla i uprawa

Zarówno Konwencja Waszyngtońska jak i odpowiadające jej przepisy Unii Europejskiej z zasady nastawione są na zwalczanie rabunkowego pozyskiwania okazów zagrożonych gatunków do celów komercyjnych. Przepisy te skupiają się zatem na gatunkach, dla których nadmierne pozyskiwanie z przyrody stanowi, lub w najbliższym czasie może stanowić, realne zagrożenie. Myli się jednak ten, kto uważa, że CITES czy rozp. Rady 338/97 stworzone zostały w celu całkowitego uniemożliwienia handlu. Wręcz przeciwnie, w wielu przypadkach mają one promować zrównoważoną gospodarkę człowieka, polegającą na takim zarządzaniu dzikimi populacjami, aby pozyskiwanie okazów przynosiło korzyści społecznościom lokalnym nie prowadząc jednocześnie do eksterminacji danej populacji czy gatunku.

Mając powyższe na uwadze, oba akty prawa międzynarodowego (CITES i rozp. Rady 338/97) traktują wykorzystywanie do celów komercyjnych okazów chronionych gatunków uzyskanych w warunkach hodowli lub uprawy, w sposób ulgowy. Aby jednak dany okaz mógł być zakwalifikowany jako pochodzący z hodowli lub uprawy, musi spełnić kilka istotnych warunków.

VII.3.1. Urodzenie i wyhodowanie w niewoli

W przypadku zwierząt, kryteria uznania okazu za urodzony i wyhodowany w niewoli są praktycznie takie same wg Konwencji Waszyngtońskiej (Rezolucja 10.16) jak i przepisów Unii Europejskiej (art. 54 rozp. Komisji 865/2006). Aby zwierzę mogło być uznane przez właściwy organ zarządzający za **urodzone i wyhodowane w niewoli**, konieczne jest spełnienie czterech warunków:

- okaz ten został poczęty w kontrolowanym środowisku (patrz słownik);
- stado hodowlane (czyli wszystkie zwierzęta w hodowli wykorzystywane do reprodukcji) zostało utworzone zgodnie z prawem i w sposób nieszkodliwy dla gatunku;

- stado hodowlane jest utrzymywane bez wprowadzania do niego okazów pochodzących z warunków naturalnych (w wyjątkowych sytuacjach dopuszczalne są odstępstwa od tej zasady);
- stado hodowlane uzyskało, lub jest utrzymywane w taki sposób, że na pewno można w nim uzyskać potomstwo w drugim pokoleniu (F2).

Organ zarządzający przed uznaniem, że warunki te są (lub nie) spełnione, jest zobowiązany zasięgnąć w każdej rozpatrywanej sprawie opinii organu naukowego.

Osiół nubijski *Equus africanus* (UE A, CITES I) – ochroną objęte są wyłącznie okazy z populacji dzikich. Forma udomowiona, zwana *Equus sinus*, nie podlega przepisom rozp. Rady 338/97 ani CITES. © Borys Kala / salamandra.org.pl

VII.3.2. Sztuczne rozmnażanie roślin

W myśl art. 56 rozp. Komisji 865/2006, aby roślina mogła być uznana za sztucznie rozmnożoną, właściwy organ zarządzający CITES (po zasięgnięciu obowiązkowej opinii organu naukowego) musi być przekonany, że spełnia ona następujące warunki:

- okaz jest lub pochodzi od roślin wyhodowanych w warunkach kontrolowanych z nasion, sadzonek, przez fragmentację, z merystemów przyrannych (kalusa) lub innych tkanek roślinnych, zarodników lub innych propaguli;
- uprawowy materiał rozmnożeniowy⁷¹ utworzony został zgodnie z przepisami (obowiązującymi w momencie jego tworzenia), a jego utrzymywanie nie ma negatywnego wpływu na przetrwanie gatunku w środowisku naturalnym;
- uprawowy materiał rozmnożeniowy utrzymywany jest w ilościach wystarczających do rozmnażania, tak by ograniczyć lub wyeliminować konieczność uzupełniania go roślinami ze środowiska naturalnego, przy czym takie uzupełnianie może się odbywać jedynie w drodze wyjątku i jest ograniczone do ilości niezbędnych do utrzymania jego żywotności i produktywności;
- w przypadku szczepienia roślin zarówno podkładka (patrz słownik) jak i zraz (patrz słownik) zostały sztucznie rozmnożone (spełniając wszystkie trzy warunki wymienione powyżej).

Kukulka szerokolistna *Dactylorhiza majalis* (UE B, CITES II) – jeden z najczęściej spotykanych storczyków rodzimych dla Polski. Podobnie jak inne gatunki bywa w ostatnich latach wykopywany z naturalnych stanowisk na wilgotnych łąkach i sprzedawany w sklepach i na giełdach ogrodniczych lub poprzez różne serwisy internetowe, jako pochodzący z uprawy. © Andrzej Kepel/ salamandra.org.pl

⁷¹ W polskojęzycznej wersji rozp. Komisji 865/2006 trzykrotnie użyte angielskie wyrażenie *cultivated parental stock* zostało przetłumaczone każdorazowo inaczej, jako: „uprawowy materiał rozmnożeniowy”, „uprawowy materiał rodzicielski” i „uprawowy matecznik”.

Kapturnica *Sarracenia* sp. (UE B, CITES II) – owadożerna roślina występująca we wschodniej części Ameryki Północnej. Wiele mieszańców międzygatunkowych jest pospolicie uprawianych. © Andrzej Kepel/salamandra.org.pl

Powyższe warunki nie muszą być spełnione w przypadku drzew. Są one traktowane jako rośliny sztucznie rozmnożone, jeśli pochodzą z jednogatunkowych plantacji (Rezolucja 10.13). Drzewa taksonów wytwarzających drewno agarowe uznaje się za sztucznie rozmnożone jeśli są hodowane w uprawach, takich jak ogrody (przysadkowe lub publiczne) albo państwowe, prywatne lub publiczne plantacje produkcyjne, zarówno jednogatunkowe, jak i wielogatunkowe (Rezolucja 16.10). Nieco dokładniej omówiono to w rozdziale V.7.2.

Szczegółowe zasady dotyczące uznawania roślin za sztucznie rozmnożone zostały opisane w Rezolucji 11.11 CITES i przepisy unijne powinny być interpretowane zgodnie z tą rezolucją,

Niektóre sztucznie rozmnożone rośliny zostały zwolnione z ograniczeń wynikających z rozp. Rady 338/97. Są to często spotykane w handlu mieszańce międzygatunkowe i kultywary (patrz słownik) kaktusów, mieszańce niektórych rodzajów storczyków (wyłącznie w określonych sytuacjach), kultywary niektórych okazów cyklamenu perskiego *Cyclamen persicum* czy rośliny lub kultywary niektórych okazów cisa japońskiego *Taxus cuspidata*. Zostało to dokładniej omówione w rozdziale V.6.

VII.3.3. Działalność ranczerska

Działalnością ranczerską, zwaną również w skrócie ranczingiem (z ang. *ranching*), nazywa się formę gospodarowania dzikimi populacjami niektórych gatunków zwierząt, polegającą na odchowywaniu w środowisku kontrolowanym młodych osobników (lub jaj) pobranych ze środowiska naturalnego, dotyczące sytuacji, w których w przeciwnym wypadku szanse na osiągnięcie przez nie wieku dojrzałego byłby znikome. Odchowane osobniki wykorzystywane są następnie do celów komercyjnych, przy czym zazwyczaj część z nich przywracana jest środowisku naturalnemu. Działalność ta przez wielu uważana jest jako bezpieczna forma gospodarowania dzikimi populacjami, ponieważ skupia się na gatunkach, których osobniki młodociane w warunkach naturalnych zazwyczaj występują w znacznie większej liczbie niż osobniki dorosłe i podlegają większej śmiertelności, a więc w skali krótkoterminowej mają niską wartość reprodukcyjną. Po raz pierwszy termin „ranczing” zdefiniowany został w Rezolucji 3.15 w roku 1981, podczas Konferencji Stron CITES w New Dehli. Warto jednak zwrócić uwagę, że ta forma gospodarowania stosowana była w niektórych krajach jeszcze przed powołaniem Konwencji Waszyngtońskiej – np. w Papui Nowej Gwinei wobec krokodylowatych. Obecnie warunki ranczingu określone są w Rezolucji 11.16.

W stosunku do populacji gatunków ujętych w Załączniku II lub III, ranczing może być stosowany w zasadzie bez ograniczeń, o ile jest to zgodne z przepisami danych krajów i nie powoduje osłabienia dziko żyjących populacji. Należy jednak pamiętać, że odchowane okazy nie są wyłączone z załączników CITES i wciąż podlegają ograniczeniom wynikającym z jej przepisów. W rozumieniu Konwencji Waszyngtońskiej, ranczing dotyczy jednak z reguły populacji gatunków ujętych w Załączniku I CITES. Jako że Konwencja zabrania odławiania z warunków naturalnych

okazów należących do gatunków z tego Załącznika w celach komercyjnych, konieczne jest przeniesienie populacji, z których planuje się pobieranie młodych osobników (lub jaj) do ranczingu, do Załącznika II, nie objętego takimi ograniczeniami. Zgodnie z Rezolucją 11.16, możliwe jest to wyłącznie w sytuacji, gdy Konferencja Stron CITES uzna, iż dana populacja nie jest już zagrożona wyginięciem, a przeniesienie jej do Załącznika II w celu umożliwienia ranczingu przyczyni się do jej ochrony (np. dzięki wsiedlaniu części odchowanych osobników).

Rezolucja nakłada również obowiązek znakowania wprowadzanych na rynek okazów pochodzących z ranczingu, dzięki czemu możliwe jest ich łatwe odróżnienie od okazów tego samego gatunku pochodzących z innych źródeł (szczególnie od okazów z populacji, które wciąż ujęte są w Załączniku I). Sposób znakowania powinien odpowiadać jednolitej metodzie przyjętej przez Konferencję Stron (patrz rozdział VIII.2.5).

Państwa prowadzące ranczing raz do roku zobowiązane są do przesyłania do Sekretariatu CITES raportu na temat wpływu tej działalności na kondycję danych populacji. Raport powinien zawierać wyniki monitoringu dzikich populacji, prowadzonego z odpowiednią częstotliwością i metodą umożliwiającą dostrzeżenie i ocenę ewentualnego wpływu ranczingu na wielkość i strukturę dzikich populacji, a także dane na temat liczby okazów (jaj, osobników młodocianych lub dorosłych) pobranych w danym kraju ze środowiska naturalnego w roku, którego dotyczy raport, wraz z informacją, jaki procent z tego wykorzystany został do celów ranczingu. Ponadto w raporcie należy wskazywać, jakiego rodzaju produkty powstają z odchowanych zwierząt, jaka jest ich roczna produkcja oraz ile z tych produktów przeznaczonych jest na eksport. Organy tych państwa mają także obowiązek gromadzić dane dodatkowe, które muszą być na żądanie udostępniane Sekretariatowi CITES.

W razie jakichkolwiek wątpliwości Sekretariat CITES ma prawo zażądać informacji uzupełniających, a w razie potrzeby, po konsultacji z Komitetem Stałym oraz organem zarządzającym danego kraju, przeprowadzić kontrolę obiektów wykorzystywanych do ranczingu. W przypadku wykazania przez Sekretariat niezgodności z Rezolucją 11.16 i braku właściwej reakcji strony, której to dotyczy. Komitet Stały może zwrócić się do państwa depozytariusza Konwencji – Szwajcarii o przygotowanie propozycji ponownego włączenia danej populacji do Załącznika I.

Obecnie ranczing w odniesieniu do gatunków z Załącznika I CITES stosowany jest wyłącznie w stosunku do krokodyłowatych, które wykorzystywane są głównie na potrzeby przemysłu skórzanego.

Afrykański słoń leśny *Loxodonta cyclotis* (UE A, CITES I) charakteryzuje się mniejszymi rozmiarami ciała niż jego kuzyn z sawanny oraz mniej zakrzywionymi ciosami, dzięki czemu łatwiej mu przemieszczać się w leśnym gąszczu. W CITES i EU WTR wciąż traktowany jest jak podgatunek słonia afrykańskiego *Loxodonta africana*. © Martin Harvey

VIII. ZNAKOWANIE OKAZÓW CITES

Obowiązek lub rekomendacja znakowania żywych zwierząt z gatunków chronionych, a także niektórych typów martwych okazów i produktów, wynika z kilku rezolucji CITES: 7.12, 8.13, 10.10, 10.14, 10.15, 10.16, 10.20, 11.12, 11.16, 12.7, 12.10, 13.5 i 16.8. Do porządku prawnego Unii Europejskiej, a więc i Polski, jest on aktualnie transponowany przez rozp. Komisji 865/2006. W różnych artykułach tego rozporządzenia wskazano, w odniesieniu do jakich okazów, których gatunków i w jakich przypadkach znakowanie jest wymagane. W art. 66 określono podstawowe zasady znakowania.

Poszczególne państwa członkowskie stosują nieco odmienną wykładnię niektórych z tych przepisów. Wszystkie państwa mają także możliwość i obowiązek samodzielnego przyjmowania praktycznych rozwiązań związanych ze znakowaniem. Niektóre z państw informują inne strony Konwencji o stosowanych przez siebie rozwiązaniach za pośrednictwem Sekretariatu, który ogłasza te informacje w notyfikacjach. Przykładem może być Notyfikacja 1999/64, dotycząca sposobu znakowania okazów kotów bengalskich *Prionailurus bengalensis* w Chinach.

Polska jest jednym z kilku członków Unii Europejskiej, którzy nie przyjęli jeszcze przepisów wykonawczych, regulujących szczegółowo krajowe metody znakowania okazów z gatunków chronionych na podstawie rozp. Rady 338/97. Obecnie pewne wskazówki dotyczące miejsc umieszczania mikroczipów oraz wieku lub rozmiaru zwierząt kwalifikujących do wszczepiania, znajdują się jedynie w Załączniku 4 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi. Choć dotyczą one zwierząt objętych inną grupą przepisów, można je stosować także w odniesieniu do gatunków chronionych przez CITES, a uwzględnionych w tym rozporządzeniu.

Zalecenia podane w niniejszym rozdziale, o ile nie odnoszą się do konkretnych przepisów wspólnotowych, należy traktować jako porady z zakresu dobrej praktyki, sugerowane do stosowania w Polsce. Np. miejsca wszczepiania mikroczipów (poza wspomnianą wyżej grupą gatunków niebezpiecznych) czy zasady fotograficznej dokumentacji cech nie są w Polsce normowane prawnie. W odniesieniu do znakowania żywych zwierząt w rozdziale tym wykorzystano m.in. ekspertyzy opracowane na zlecenie Ministerstwa Środowiska (Kepel i in. 2008)⁷² oraz GDOŚ (Kepel i in. 2010)⁷³. Kierowano się także rozwiązaniami przyjętymi w innych państwach.

⁷² Kepel A., Kruszewicz A., Maślak S., Piasecki T. 2008. Propozycje rozwiązań praktycznego wdrażania przepisów Unii Europejskiej w zakresie znakowania żywych zwierząt gatunków zagrożonych wyginięciem, podlegających regulacjom w dotyczącym handlu dziką fauną. Ekspertyza PTO „Salamandra” wykonana na zlecenie Ministerstwa Środowiska, manuskrypt.

⁷³ Kepel A., Kruszewicz A., Hryniewicz A., Michalak S. 2010. Sposoby znakowania i ich techniczne wykonanie oraz warunki przetrzymywania zwierząt należących do gatunków niebezpiecznych dla zdrowia i życia ludzi – szczegółowe propozycje rozwiązań praktycznych z uwzględnieniem przepisów Unii Europejskiej w zakresie znakowania żywych zwierząt gatunków zagrożonych wyginięciem, podlegających regulacjom dotyczącym handlu dziką fauną. Ekspertyza PTO „Salamandra” wykonana na zlecenie GDOŚ, manuskrypt.

Zgodnie z art. 68 ust. 2 rozp. Komisji 865/2006, jeśli zgodnie z przepisami tego rozporządzenia wydawane jest zezwolenie lub świadectwo w odniesieniu do oznakowanego okazu, szczegółowe informacje na temat tego oznakowania powinny być w nim zamieszczone w odpowiednim polu. Należy przyjąć, że opis ten powinien umożliwiać identyfikację okazu, a więc powinien zawierać nie tylko numer zamieszczony na oznakowaniu, ale także jego szczegółowy rodzaj i typ, np. informację, że jest to niezdejmowalna obrączka bezszwowa albo mikroczip konkretnego systemu (aby było wiadomo, jaki rodzaj czytnika jest konieczny do jego odczytania), a także miejsce lokalizacji tego oznakowania, o ile nie jest oczywiste lub bardzo łatwe do ustalenia (w szczególności wskazane jest podanie miejsca wszczęcia mikroczipa u zwierząt o większych rozmiarach).

VIII.1. Znakowanie żywych zwierząt

VIII.1.1. Zwierzęta podlegające obowiązkowi znakowania

Obowiązek znakowania żywych zwierząt, wynikający z omawianych przepisów, może dotyczyć okazów z aneksów A, B i C do rozp. Rady 338/97. W tabeli 5 przedstawiono zestawienie sytuacji, w których należy znakować żywe zwierzęta z gatunków zamieszczonych w poszczególnych aneksach.

Zgodnie z polskim prawem krajowym lub innymi przepisami Unii Europejskiej (np. weterynaryjnymi), obowiązek znakowania dotyczy także innych grup żywych zwierząt, wśród których mogą być także gatunki z załączników CITES i aneksów do rozp. Rady 338/97. Dotyczy to w szczególności:

- wszystkich koniowatych;
- wszystkich papug przewożonych przez wewnętrzne granice Unii Europejskiej;
- wszystkich przywożonych do Unii ptaków z gatunków dziko występujących;
- zwierząt z gatunków uznanych za niebezpieczne na podstawie art. 73 ust. 11 ustawy o ochronie przyrody.

Dla każdej z tych dodatkowych grup przyjęto w przepisach unijnych lub krajowych sposoby znakowania zbieżne z tymi określonymi w rozp. Komisji 865/2006.

Ranitomeya summersi (UE B, CITES II). Od 2001 r. drzewołazy te bywają eksportowane z Peru na podstawie zezwoleń CITES. Niestety wciąż większość okazów spotykanych w obrocie w Unii Europejskiej pochodzi z nielegalnych odłowów lub z hodowli wywodzących się od osobników niegdyś przemyconych. © Evan Twomey

Tabela 5. Okoliczności obowiązkowego znakowania żywych zwierząt z gatunków chronionych na podstawie rozp. Rady 338/97

OKOLICZNOŚCI		OBOWIĄZEK ZNAKOWANIA		
Żywe okazy, dla których wydawane są:		Gatunki z Aneksu A do rozp. Rady 338/97, z wyjątkiem urodzonych i wyhodowanych w niewoli okazów z gatunków zamieszczonych w Aneksie X do rozp. Komisji 865/2006	Aneksy B i C do rozp. Rady 338/97 oraz urodzone i wyhodowane w niewoli okazy z gatunków zamieszczonych w Aneksie X do rozp. Komisji 865/2006	
	świadectwa	świadectwa dla wystawy objazdowej	TAK – wszystkie	TAK – wszystkie
		świadectwa własności osobistej	TAK – wszystkie	TAK – wszystkie
		świadectwa dotyczące określonego okazu, do użytku komercyjnego	TAK – kręgowce (pozostałe – NIE)	nie dotyczy
zezwolenia importowe oraz świadectwa reeksportu	okazy pochodzące z hodowli lub ranczingu zatwierdzonego przez Konferencję Stron CITES	TAK – gatunki z Załącznika I CITES (pozostałe – NIE)	nie dotyczy	
	okazy z populacji gatunków, dla których Konferencja Stron Konwencji zatwierdziła kontyngenty eksportowe	TAK – gatunki z Załącznika I CITES (pozostałe – NIE)	nie dotyczy	
	okazy należące do wystawy objazdowej	TAK – kręgowce (pozostałe – NIE)	NIE	
zezwolenia eksportowe	wszystkie okazy	TAK – kręgowce (pozostałe – NIE)	NIE	

Powyższe zasady odnoszą się w znacznej części także okazów martwych, części i produktów pochodnych. Ich jednak dotyczą także dodatkowe uregulowania, omówione w rozdziale VIII.2.

VIII.1.2. Ogólne zasady znakowania żywych zwierząt

Ptaki urodzone (wyklute) i hodowane w niewoli oraz inne ptaki, które wykluły się w kontrolowanym środowisku (bez spełnienia wszystkich warunków określonych w art. 54 rozp. Komisji 865/2006) znakuje się za pomocą bezszwowo zamkniętej obrączki lub opaski zakładanej na nogę. Powinna ona mieć następujące cechy:

- unikatowe oznakowanie,
- nieprzerwany obwód, bez żadnych przerw lub spoiw,
- brak jakichkolwiek śladów ingerencji (dot. np. zmiany oznakowania albo otwierania i ponownego zamykania),
- rozmiar musi być tak dobrany, by można ją było założyć w pierwszych dniach życia ptaka, ale by jej zdjęcie z dorosłego okazu bez jego kalectwa było już niemożliwe,
- powinny być wyprodukowane komercyjnie⁷⁴, specjalnie w tym celu (nie należy uznawać obrączek wykonywanych samodzielnie przez hodowców).

Wszystkie pozostałe kręgowce (w tym ptaki, które nie zostały oznakowane w opisany wyżej sposób) znakuje się standardowo za pomocą mikroczipów, które muszą spełniać następujące cechy:

- mieć niezmienny i niepowtarzalny numer (nie wyklucza to, by mikroczip miał także dodatkowo numer zmienny),
- odpowiadać normom ISO⁷⁵ 11784: 1996 (E) i 11785: 1996 (E) (patrz ramka).

Ilekróć w niniejszym podręczniku mowa o obrączkach czy mikroczipach, chodzi o urządzenia spełniające opisane wyżej warunki, o ile nie zaznaczono, że jest inaczej.

Znakowanie powinno być wykonywane zawsze w sposób humanitarny, z uwzględnieniem dobra i naturalnych zachowań znakowanego okazu (art. 67 rozp. Komisji 865/2006).

Jeśli właściwy organ zarządzający (w Polsce – Minister Środowiska) uzna, że jedna z opisanych wyżej metod jest niewłaściwa ze względu na fizyczne właściwości lub zachowanie konkretnego okazu lub gatunku, może, na podstawie z art. 66 ust. 2 i 3 rozp. Komisji 865/2008, wskazać inną metodę oznakowania, umożliwiającą identyfikację okazów (np. innych niepowtarzalnych, numerowanych obrączek, opasek, metek, tatuaży itp.). Zgodnie z ust 4 tego artykułu organ ten może też uznać, że danego okazu czy okazów danego gatunku nie można w sposób bezpieczny oznakować (w ogóle lub czasowo – np.. do chwili osiągnięcia konkretnego rozmiaru lub wieku). W odniesieniu do takich okazów, póki nie zostaną trwale oznakowane, nie można wydawać świadectw dla wystaw objazdowych, świadectw własności osobistej ani świadectw dotyczących określonych okazów (można wydać świadectwa dotyczące określonej transakcji).

⁷⁴ W polskim tłumaczeniu rozp. Komisji 865/2006 omyłkowo pominięto warunek, że obrączki powinny być wyprodukowane komercyjnie (a nie np. przez hodowcę).

⁷⁵ Normy ustalone przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną (w skrócie ISO od ang. *International Organization for Standardization*).

Cyjon rudy *Cuon alpinus* (UE B, CITES II). Głównym zagrożeniem dla cyjonów jest niszczenie ich naturalnych siedlisk. W przeszłości drapieżniki te były eliminowane przez myśliwych jako potencjalni konkurenci w łowiskach. © www.JamesWarwick.co.uk

Szakal złocisty *Canis aureus* (UE C, CITES III). Gatunek spotykany w handlu sporadycznie – zazwyczaj w formie wyprawionej, kompletnej skóry lub samego ogona. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Jeśli organ zarządzający jednego z państw Unii Europejskiej przyjmie jakąś alternatywną metodę znakowania, inne państwa należące do Unii powinny zastosowanie tej metody akceptować (art. 68 ust. 1 rozp. Komisji 865/2006). Muszą więc uznawać, że okazy oznakowane danym sposobem na terytorium państwa, które go przyjęło, są oznakowane zgodnie z prawodawstwem wspólnotowym. Fakt przyjęcia tej alternatywnej metody (zawsze w odniesieniu do konkretnego okazu) musi być potwierdzony świadectwem lub zezwoleniem wydanym przez organ danego państwa. Skoro więc niektóre państwa przyjmują metodę identyfikacji za pomocą fotografii jako sposób znakowania i wydają na tej podstawie świadectwa lub zezwolenia, dokumenty te powinny być akceptowane na terenie całej Unii Europejskiej – także w państwach, które u siebie nie stosują tej metody. Nie oznacza to jednak, że metody przyjęte w jednych państwach, muszą lub mogą być stosowane także w innych. Byłoby to zresztą niemożliwe, gdyż w wielu przypadkach przyjmowane w różnych krajach zasady znakowania nawzajem się wykluczają.

MIKROCZIPPY ZGODNE, KOMPATYBILNE I NIEZGODNE Z ISO 11784/85

Wprowadzenie norm ISO 11784 i ISO 11785 porządkuje i ujednocila zasady radiowej identyfikacji zwierząt. Normy ISO 11784/85 wprowadzone zostały w roku 1996, a w roku 2003 Unia Europejska uznała je za standard obowiązujący w krajach Unii Europejskiej.

ISO 11784 to norma określająca strukturę kodu informacyjnego zapisanego w mikroczipie. Opisuje, jak powinien wyglądać strumień informacji przekazywanych przez chip (w postaci ciągu bitów zero-jedynkowych), aby był właściwie interpretowany przez odbiornik (czytnik).

ISO 11785 to norma określająca koncepcję techniczną komunikacji czytnika z mikroczipem. Precyzuje, jak aktywowany jest mikroczip i jak przechowywana informacja jest przenoszona do urządzenia odbiorczego (definiuje protokoły transmisji pomiędzy nadajnikiem a odbiornikiem).

Mikroczippy zgodne ze standardem ISO 11784/85 mają 15-cyfrowy numer, w którym pierwsze trzy cyfry (np. 977) opisują kod producenta nadany przez instytut ICAR (*International Committee for Animal Recording*) bądź kod kraju według listy kodów normy ISO 3166.

977000079013542

kod kraju lub producenta

kod identyfikacyjny

Przykładowy 15-cyfrowy numer identyfikacyjny

Długość narodowego kodu identyfikacyjnego (lub kodu producenta) została wybrana tak, aby istniała dostateczna liczba kombinacji, wystarczająca dla wszystkich znakowanych zwierząt w dużym kraju. Powinno to zapewniać niepowtarzalność kodu przez co najmniej trzydzieści lat.

Do zadań danego kraju lub producenta należy zapewnienie unikalności stosowanych kodów identyfikacyjnych. Każdy kraj powinien prowadzić centralną bazę danych, w której będą przechowywane wszystkie wydawane kody, wraz z odniesieniami do bazy danych, z której można uzyskać informacje dotyczące skojarzonych z nimi zwierząt.

Ponieważ przed wprowadzeniem normy ISO 11785 stosowano inne systemy komunikacji z identyfikatorami, norma dopuszczała stosowanie w okresie przejściowym (2 lata od wprowadzenia, czyli do roku 1998) trzech wybranych znanych i powszechnie stosowanych technologii – **Destron (FECAVA, FDX-A), Datamars i Trovan**. W związku z tym te technologie określa się jako kompatybilne z normą ISO 11785, choć nie są z nią zgodne (pojęciem „kompatybilne” określane są czasem nieprawidłowo również wszystkie te identyfikatory, które można całkowicie lub częściowo programować – w tym tak, aby były zgodne lub kompatybilne z normą).

Obecnie na świecie w wielu krajach funkcjonują nadal równolegle różne inne systemy radiowej identyfikacji zwierząt, a system ISO 11784/85 wcale nie jest dominujący. Dotyczy to np. Stanów Zjednoczonych (gdzie stosowany jest powszechnie system AVID) oraz krajów Ameryki Południowej, Azji i Afryki. Pojawiają się też nowe systemy, o większych możliwościach, które w przyszłości mogą zastąpić lub uzupełnić system ISO 11784/85.

Obecnie stosowanie mikroczipów z systemów kompatybilnych lub innych niezgodnych z ISO 11784/85 do znakowania zwierząt na potrzeby procedur związanych z CITES i rozp. Rady 338/97 nie jest już dopuszczalne. Od tej zasady, zgodnie z art. 66 ust. 3 i 5 rozp. Komisji 865/2006, mogą być stosowane dwa odstępstwa. Za oznakowane zgodnie z obowiązującymi przepisami uznaje się:

- 1) okazy, które zostały oznakowane za pomocą mikroczipów innych niż zgodne z normami ISO 11784/85 przed dniem 1 stycznia 2002 r.;
- 2) okazy, których właściwości fizyczne lub zachowanie sprawiają, że zdaniem odpowiedniego organu zarządzającego CITES niewłaściwe byłoby ich oznakowanie zgodne z systemem ISO 11784/85, a które za zgodą tego organu zostały oznakowane innym typem mikroczipa (np. o znacząco mniejszych rozmiarach).

Krokodyl krótkopyski *Osteolaemus tetraspis* (UE A, CITES I) w trakcie wszczepiania mikroczipa.
© Robert Maślak

VIII.1.3. Obrączkowanie ptaków

Dotychczasowa praktyka

Obecnie w Polsce przepisami krajowymi (rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 marca 2006 r. w sprawie obrączkowania ptaków⁷⁶) uregulowane jest wyłącznie obrączkowanie krajowych gatunków ptaków (głównie do celów naukowych). Zgodnie z tymi przepisami, poszczególne gatunki mają przyporządkowane określone typy i wielkości obrączek. Ponieważ do tych celów obrączkuje się przede wszystkim ptaki dorosłe lub podrośnięte pisklęta, wykorzystuje się zaciskowe obrączki otwarte. Są one produkowane w Polsce, a ich dystrybucja odbywa się poprzez Stację Ornitologiczną Muzeum i Instytutu Zoologii PAN, koordynującą działania związane z obrączkowaniem ptaków w naszym kraju. Obrączki te nie spełniają warunków określonych w art. 66 ust. 8 rozp. Komisji 865/2006.

Działające w Polsce związki hodowców stosują obrączki zamknięte do indywidualnego znakowania hodowanych ptaków, co ma znaczenie np. podczas wystaw i konkursów. Stosowane obrączki są wykonane z aluminium i mają średnicę wewnętrzną od 2,0 do 18,0 mm. Przeznaczenie określonej średnicy obrączki dla poszczególnych gatunków ptaków jest wzorowane na bazie doświadczeń Światowej Organizacji Ornitologicznej (*Confédération Ornithologique Mondiale* – COM). Poszczególne związki stosują na obrączkach własne symbole, w tym symbol hodowcy, i same prowadzą rejestry wykorzystanych obrączek. Niektóre z tych obrączek są komercyjnie produkowane w Polsce lub na potrzeby Polski w Niemczech. Co najmniej część z nich spełnia wymagania art. 66 ust. 8 rozp. Komisji 865/2005, choć brak właściwej kontroli nad niepowtarzalnością ich oznakowania i sprawozdawczości z wykorzystania.

Część hodowców (np. papug i ptaków szponiastych) stosuje obrączki własnej produkcji, o dowolnej symbolice, wykonywane przez grawerów. Np. sokolnicy przyjęli, że dla ptaków drapieżnych stosują obrączki stalowe o średnicach 11, 13 i 15 mm oraz o wysokości 5 mm. Mają one symbole grawerowane o wysokości 3 mm. Symbole obejmują znak PL, numer bieżący i inicjał hodowcy.

Zalecenia dotyczące jednolitych zasad obrączkowania

Osobniki ptaków z gatunków ujętych w Aneksie A, które przyszły na świat w hodowli, powinny być oznakowane obrączką zamkniętą, zgodnie z opisem podanym w rozdziale VIII.1.2. Należy przestrzegać wymiarów wewnętrznej średnicy obrączek przeznaczonych dla danego gatunku ptaka. Średnice obrączek rekomendowane dla wybranych gatunków ptaków z aneksów do rozp. Rady 338/97 można znaleźć w Internecie pod adresem http://www.salamandra.org.pl/do_pobrania/srednice-obraczek.pdf.

W stosunku do ptaków z pozostałych gatunków, przy wyborze obrączek należy zmierzyć największą średnicę skoku ptaka dorosłego (tuż nad palcami) danego gatunku i do wyniku tego dodać 1–2 mm u gatunków o masie ciała wynoszącej do 500 g lub 2–3

⁷⁶ Dz.U z 2006 r. nr 48 poz. 350.

mm u gatunków większych. Można też dobrać obrączkę do konkretnego osobnika. Palce u piskląt osiągają ostateczny rozmiar później niż pozostałe kości nóg. Należy jednak pamiętać, że pisklę w wieku odpowiednim do obrączkowania może mieć skok nawet nieco grubszy niż ptak dorosły tego samego gatunku, więc nie należy stosować obrączki zbyt luźnej. Znakując tą metodą pisklę o nieznannej płci należy zastosować obrączkę jak dla płci o większych wymiarach skoku.

Obrączki powinny być wykonane z następujących materiałów: twarde aluminium dla sokołowych Falconiformes i papugowych Psittaciformes do wielkości nimfy *Nymphicus hollandicus*, stal dla papugowych większych od nimfy, twarde tworzywo sztuczne dla ptaków z pozostałych rzędów.

Proponuje się jednolity system numerowania obrączek wg następującego wzoru: PL AB 0000 X, gdzie PL to symbol kraju (wg ISO), AB – dwuznakowy symbol serii, 0000 – czterocyfrowy kolejny numer obrączki z tej serii, X – jednoznakowy symbol typu obrączki (w razie potrzeby można wprowadzić symbol dwuznakowy). Przy zastosowaniu alfabetu łacińskiego dla numeru serii, umożliwiałoby to wydanie 6,76 mln. obrączek każdego typu o niepowtarzalnych numerach.

Alternatywne metody znakowania ptaków

Jeżeli ze względów hodowlanych lub behawioralnych nie jest możliwe oznakowanie piskląt obrączkami zamkniętymi (np. w przypadku nieznannej płci przy znacznej różnicy wielkości pomiędzy samcem i samicą lub gdy brak ingerencji wynika z konieczności zachowania dobrostanu zwierząt), w pierwszej kolejności należy zastosować mikroczip. Jeśli również zastosowanie mikroczipa nie jest wskazane, można założyć obrączkę otwartą zaciskową z zamkiem uniemożliwiającym jej otwarcie bez uszkodzenia lub metody alternatywne, opisane w dalszej części. Decyzje o zastosowaniu metod alternatywnych (włączając obrączki z nieotwieralnym zamkiem) należy wcześniej skonsultować z organem zarządzającym CITES.

VIII.1.4. Stosowanie mikroczipów

Jeszcze kilka lat temu najmniejsze stosowane mikroczipy (transpondery), o których mowa w punkcie VIII.1.2 (czyli zgodne z ISO 11784/85), miały wymiary 12x2,12 mm. Do dziś jest to najbardziej popularny typ transponderów. Igła służąca do ich aplikowania jest odpowiednio większa (średnica ok. 2,5 mm). Taki stan rzeczy uniemożliwiał wykonanie tego zabiegu u okazów małych gatunków oraz u wielu osobników bardzo młodych. Obecnie na rynku są już dostępne mikroczipy zgodne z wymaganymi normami, o mniejszych rozmiarach: 8x2,12 mm, 8x1,4 mm, 7x1,25 mm. Ceny wszystkich tych urządzeń są podobne (ok. 10–20 zł/szt.). Krótsze czipy wymagają mniejszego dystansu odczytywania – są więc odpowiednie dla zwierząt małych, przy których łatwiej manipulować czytnikiem.

Stosowane mikroczipy po wszczępieniu powinny ulec zrostowi z otaczającymi tkankami, tak, aby pozostawały w tym samym miejscu. W tym celu powierzchnia mikroczipów pokrywana jest specjalną powłoką, która ma ułatwiać ten proces. Jednak jak

wynika z obserwacji u różnych grup systematycznych, często dochodzi do niekontrolowanego przemieszczania się mikroczypa z pierwotnego miejsca wszczepienia. W nielicznych przypadkach może to powodować ucisk oraz drażnienie wrażliwych tkanek (naczynia krwionośne, nerwy) zwłaszcza w przypadku zastosowania większego transpondera u małych gatunków zwierząt, co może doprowadzić do procesów patologicznych, a w skrajnych przypadkach do śmierci. U dużych zwierząt takie niekontrolowane przemieszczenie się mikroczypa utrudnia (czasami uniemożliwia) odnalezienie go i odczytanie danych przy kontroli zwierzęcia. Aby zminimalizować tego typu przypadki, zawsze należy wszczepiać mikroczyp w ściśle określonej okolicy topograficznej i stosować wyłącznie mikroczipy przeznaczone do znakowania zwierząt – pokryte powłoką antymigracyjną.

Mikroczyp powinien być wszczepiony w sposób możliwie jak najbardziej utrudniający jego ewentualne przyżyciowe usunięcie i nie powinien być widoczny przez skórę oznakowanego zwierzęcia. Miejsce wszczepiania mikroczypa powinno uwzględniać specyfikę gatunku, dobrostan i bezpieczeństwo zwierząt.

Mikroczypa nie wprowadza się w trakcie hibernacji zwierzęcia ani w czasie uniemożliwiającym pełne zagojenie się miejsca wszczepienia przed wejściem w ten stan. Nie należy także wszczepiać mikroczypów świeżo wyklutym czy urodzonym zwierzętom w ciągu pierwszych 5 dni życia.

Wszczepianie mikroczypa może być dokonywane przez lekarza weterynarii posiadającego prawo wykonywania zawodu, spełniającego wymogi ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o zakładach leczniczych dla zwierząt⁷⁷. Powinien on być przeszkolony w tym zakresie oraz posiadać odpowiednie zaplecze sprzętowe (np. aparat do narkozy wziewnej, zwłaszcza do celu czipowania ptaków i gadów z małych gatunków).

W poprzednim wydaniu podręcznika podawaliśmy standardowe miejsca wszczepiania mikroczypów u różnych grup zwierząt, sposoby wszczepiania oraz graniczne rozmiary umożliwiające znakowanie transponderami o rozmiarach 12x2,12 mm. Zalecenia te w odniesieniu do niektórych grup zwierząt powielił Załącznik 4 do cytowanego wyżej rozporządzenia w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi. Obecnie jednak, po upowszechnieniu się mikroczypów o rozmiarach 7x1,2 mm, metodą tą mogą być już znakowane o wiele mniejsze zwierzęta. Przykładowo z powodzeniem znakuje się żółwie o długości karapaksu 7, a nawet 5 cm, podczas gdy poprzednio zalecana minimalna długość wynosiła 10 cm. W odniesieniu do niektórych grup zwierząt (np. płazy) doświadczenia ze stosowaniem najmniejszych mikroczypów są jeszcze zbyt małe, by ich wyniki mogły stanowić podstawę do stanowczych rekomendacji. Jednocześnie zarówno wiedza na ten temat, jak i dostępna technika, dynamicznie się rozwijają. Dlatego w tym wydaniu rezygnujemy ze szczegółowych zaleceń dotyczących techniki znakowania mikroczypami. Wykonujący te zabiegi lekarze weterynarii powinni kierować się najlepszą aktualnie dostępną wiedzą oraz własnym doświadczeniem.

⁷⁷ Dz.U. 2015 poz. 1047, z późn. zm.

Słoń afrykański (zwany też afrykańskim słoniem sawannowym) *Loxodonta africana* (UE A, CITES I z wyjątkiem populacji Botswany, Namibii, Republiki Południowej Afryki oraz Zimbabwe, których niektóre rodzaje okazów ujęte są odpowiednio w UE B, CITES II). Możliwości komercyjnego wykorzystania okazów słoni objętych mniej restrykcyjną ochroną są szczegółowo określone w przypisach do rozp. Komisji 1320/2014 oraz przypisach do załączników CITES. © Martin Harvey

Rządowy magazyn kości słoniowej w jednym z afrykańskich państw. © Jamie Unwin

Opracowanie szczegółowych wytycznych w tym względzie to temat na odrębną publikację. Ograniczamy się więc jedynie do pewnych ogólnych zaleceń, przede wszystkim wynikających z zasad CITES i EU WTR.

W każdym przypadku w dokumentach (świadectwach, zezwoleniach, wpisach do rejestru) należy opisać zastosowaną lokalizację wszczęcia mikroczipa. Jest to istotne nie tylko w przypadku zwierząt większych, ale także przy zastosowaniu ultra małych czipów, gdyż niektóre popularne czytniki są w stanie odebrać ich sygnał tylko z bardzo niewielkiego dystansu (1–2 cm). Podobnie, jeśli z jakiegoś powodu okaz jest oznakowany mikroczipem innego systemu niż obowiązujący – należy podać nazwę tego systemu, by było wiadomo, jaki rodzaj czytnika jest potrzebny do jego odczytania.

Ponieważ zdarza się, że wkrótce po wszczęciu czip wypada lub jest przez zwierzę wydlubowany przez niezagojoną ranę, dobrą praktyką jest przeprowadzenie kontroli obecności mikroczipa po około 1–2 tygodni od oznakowania.

W przypadku przypuszczalnej utraty mikroczipa przez zwierzę i wprowadzenia kolejnego mikroczipa, w rejestrze oraz na dokumentach podaje się numery wszystkich zastosowanych do tej pory czipów, z informacją, który z nich uległ prawdopodobnej utracie.

Rekomendujemy stosowanie zasady że zwierzęta z gatunków objętych obowiązkiem znakowania, które osiągnęły rozmiar umożliwiający wszczęcie mikroczipa, dla wydania świadectwa czy zezwolenia wymagają takiego oznakowania. Decyzję o przyznaniu odstępstw od tej zasady podejmuje organ zarządzający (Minister Środowiska) na zasadach określonych w art. 66 ust. 4 rozp. Komisji 865/2006. Jeśli przyczyna uniemożliwiająca oznakowanie mikroczipem jest przemijalna (np. wraz z osiągnięciem konkretnych rozmiarów lub wieku), proponujemy by w ewentualnie wydawanych dla takich okazów świadectwach wpisywać, po osiągnięciu jakiego parametru okaz powinien zostać zaczipowany. Okazy, dla których wydano takie świadectwo (np. z wykorzystaniem alternatywnych metod znakowania), po osiągnięciu podanego w świadectwie parametru granicznego powinny zostać niezwłocznie oznakowane mikroczipem. Ponieważ określenie „niezwłocznie” bywa różnie rozumiane, należy przyjąć, że musi to nastąpić przed dokonaniem jakiegokolwiek sprzedaży czy eksportu okazu, który ów graniczny rozmiar osiągnął. Po oznakowaniu należy uzyskać nowe świadectwo z nr mikroczipa oraz zgłosić ten nr do rejestru (o ile posiadacz nie jest podmiotowo zwolniony z obowiązku rejestracji okazów).

VIII.1.5. Identyfikacja fotograficzna

Zasadniczo nie zalecamy obecnie stosowania metody fotograficznej identyfikacji zwierząt (zwłaszcza jako jedynej), gdyż współczesne mikroczipy można stosować do większości zwierząt. Metoda ta w szczególności nie nadaje się do znakowania większych partii zwierząt, gdyż w razie kontroli lub rozdzielania grupy dopasowania poszczególnych osobników do zdjęć (i dokumentów) może być bardzo trudne i czasochłonne. Bardziej przydatna może być ta metoda w przypadku pojedynczych osobników, okazów martwych (patrz rozdział VIII.2.7) oraz ewentualnie jako znakowanie uzupełniające.

W stosunku do zwierząt oznakowanych mikroczipem lub obrączką, można dobrowolnie zgłosić do rejestru także zdjęcia, jeśli umożliwiają one identyfikację okazu. Zdjęcia takie mogą być pomocne np. przy wstępnej identyfikacji okazu przy braku czytnika mikroczipów lub w przypadku utraty przez okaz zasadniczego oznakowania.

Dokumenty (np. świadectwa do użytku komercyjnego) okazów „oznakowanych” metodą fotograficzną powinny zawierać aktualne zdjęcia okazu wydrukowane na tych dokumentach w kolorze i dużej rozdzielczości (np. drukarką laserową), metodą zapewniającą trwałość obrazu i jego cech.

Po aktualizacji zdjęć okazu identyfikowanego metodą fotograficzną, w nowo wydawanych świadectwach czy zaświadczeniach zamieszcza się tylko aktualne zdjęcia.

Zwierzęta fotografowane do celów identyfikacyjnych powinny być suche (oczywiście z wyjątkiem ryb, a także płazów, u których dopuszcza się zawilgocenie skóry) i jednolicie oświetlone. O ile w zasadach szczegółowych nie zaznaczono inaczej, należy wykonać zdjęcie lewej strony ciała. Jeżeli jednak ubarwienie prawej strony znacznie różni się od lewej (blizny, uszkodzenia i aberracje barwne), albo jeśli są wątpliwości, czy cechy z lewej strony umożliwiają pewną identyfikację okazu, należy wykonać zdjęcie z obu stron. Jeżeli jakaś partia ciała ma nietypowe ubarwienie, należy wykonać dodatkowo fotografię dokumentującą tę anomalię.

U zwierząt, u których rozmiar zwierzęcia jest cechą istotną (przede wszystkim w przypadku płazów i gadów o rozmiarach do 30 cm) osobniki w miarę możliwości fotografuje się na czarnobiałej kratce z bokami kwadratów o długości 1 cm.

Zdjęcie powinno mieć dobrą jakość techniczną: obraz musi być ostry, nieporuszony, właściwie naświetlony, z poprawnie oddanymi barwami. Zwierzę (lub jego fotografowana część – np. głowa) powinno w miarę możliwości zajmować większość powierzchni całego zdjęcia.

Zdjęcie powinno być wykonane w technice cyfrowej (dopuszcza się zdjęcia wykonane na kliszy, a następnie zeskanowane). Rozmiar zdjęcia powinien być równy lub większy od 800 x 1200 pikseli. Można ew. dopuścić także odbitki barwne o wymiarach minimum 10 x 15 cm. W dokumentacji należy zaznaczyć datę wykonania każdego zdjęcia.

Ryby

Ryby o charakterystycznym dla każdego osobnika i niezmiennym wraz z wiekiem wzorze fotografujemy w wodzie. W przypadku większości ryb zdjęcie powinno obejmować lewy bok i być robione przez szybę akwarium. W przypadku używania lampy błyskowej zdjęcie należy robić pod kątem ostrym do szyby, aby odbłask lampy na szybie nie przesłaniał ryby. W przypadku ryb przydennych o charakterystycznym ubarwieniu górnej strony ciała, zdjęcie wykonuje się od strony powierzchni wody. Zalecenie dotyczące odchylenia od kąta 90° od jej powierzchni przy stosowaniu lampy błyskowej także ma zastosowanie.

Płazy

W szczególnych przypadkach można stosować metodę identyfikacji fotograficznej – o ile dany osobnik ma cechy umożliwiające jego pewne odróżnienie od innych osobników tego gatunku. W odniesieniu do płazów bezogonowych z gatunków o wyraźnym, zróżnicowanym indywidualnie wzorze barwnym, wykonuje się zdjęcia całego ciała od lewej strony i od strony grzbietu. Ponieważ wykonanie dobrych zdjęć osobników bardzo małych jest trudne, a wraz ze wzrostem proporcje plam mogą się zmieniać, metodę tę można stosować u osobników o długości ciała (głowa + tułów) powyżej 2,5 cm. W przypadku płazów o jednolitym lub mało urozmaiconym ubarwieniu, stosowanie metody fotograficznej jest o wiele trudniejsze i nie jest zalecane.

Gady

Na fotografii powinny być ukazane indywidualne cechy zwierzęcia, które pozwolą odróżnić je od innych osobników tego gatunku. Dokumentacja powinna być uaktualniana w miarę wzrostu zwierzęcia. Każda część ciała powinna być sfotografowana pod kątem prostym, np.: prostopadle do powierzchni plastronu i karapaksu u żółwi. Standardowo zwierzę fotografujemy od góry oraz z lewej strony ciała.

W Internecie pod adresem http://www.salamandra.org.pl/do_pobrania/gady-identyfikacja-foto.pdf znajduje się zestawienie przedstawiające zestawienie fragmentów ciała i cech, które należy przedstawiać na zdjęciach u poszczególnych gatunków lub grup gatunków gadów, czas, po jakim dokumentację należy uaktualnić oraz przedziały wiekowe, w których można tę metodę stosować u różnych taksonów. Zasady można stosować, jeśli na zdjęciu możliwe jest wskazanie cech jednoznacznie identyfikujących osobnika. W przypadku odmian barwnych – np. jednolicie białych czy jednolicie ciemnych – może to być niemożliwe. W takim wypadku jedyną metodą może być zastosowanie mikroczipa, po osiągnięciu przez zwierzę odpowiedniego rozmiaru.

Identyfikację fotograficzną jako jedyną metodę identyfikacji można stosować wyłącznie do osiągnięcia przez zwierzę rozmiarów umożliwiających zastosowania mikroczipa. Od tej chwili konieczne jest zaczipowanie, a zdjęcia mogą pełnić jedynie funkcję pomocniczą. Po wszczępieniu mikroczipa nie ma obowiązku dalszej aktualizacji zdjęć.

Ptaki

Zasadniczo identyfikacja ptaków na podstawie zdjęć jest bardzo trudna i zwykle niepotrzebna (gdyż zwierzęta te powinny być identyfikowane za pomocą obrączek lub ewentualnie mikroczipów). Do rozpoznawania osobników mogą być przydatne bardzo drobne szczegóły – jak układ fałd skóry wokół oczy czy na nogach albo uszkodzenia dzioba. Do celów ewentualnej identyfikacyjnych należy wykonać dobre jakości i wysokiej rozdzielczości zdjęcie lewego profilu ptaka (jego głowy) oraz lewej strony całego ciała. Jeżeli jednak prawy profil znacznie różni się od lewego (uszkodzenia i deformacje dzioba, aberracje barwne), należy wykonać zdjęcie z obu stron. Jeżeli jakaś partia upierzenia ma nietypowe ubarwienie, to należy wykonać fotografię dokumentującą taką anomalię. W przypadku gołębiowatych i papug (a także w odniesieniu do niektórych

innych ptaków – np. niektórych sów) możliwe jest uzupełnienie dokumentacji fotograficznej o zdjęcie lewego oka, jeśli widoczny na zdjęciu wzór na tęczówce pozwala na jednoznaczną identyfikację osobnika.

Ssaki

W przypadku ssaków stosowanie fotografii może być traktowane jako uzupełniająca metoda znakowania (wraz z mikroczipem). W przypadku gatunków ssaków pozyskiwanych dla trofeów lub skór, taki sposób identyfikacji często umożliwia rozpoznanie osobnika także po jego śmierci i spreparowaniu (np. wypchaniu) lub zdjęciu jego skóry. Przykładem mogą być antylopy, zebry i wszelkie kotowate.

Do celów identyfikacyjnych należy wykonać zdjęcie lewej strony całego ciała. W przypadku zebr najbardziej diagnostyczne jest zdjęcie zadu, w przypadku słoni portret *en face* z szeroko rozłożonymi uszami, u nosorożców portret lewego profilu, a w przypadku małych człekokształtnych i dużych kotowatych portret *en face*. Jaguary, tygrysy i gepardy mogą mieć dodatkowo wykonane zdjęcia nasadowej części ogona.

VIII.1.6. Inne metody identyfikacji żywych zwierząt

W odniesieniu do zwierząt, których oznakowanie opisanymi wyżej metodami jest niemożliwe lub niewskazane ze względu na ich dobrostan, jeśli zaistnieje taka konieczność (np. dla potrzeb okazów wchodzących w skład wystawy objazdowej) można rozważyć inne metody. Muszą one umożliwiać jednoznaczne rozróżnienie osobnika od innych przy jednoczesnym minimalnym ryzyku przeniesienia oznakowania na inny okaz. Zastosowanie takiej metody jako wystarczającej na potrzeby procedur CITES wymaga każdorazowej, indywidualnej decyzji organu zarządzającego CITES. Przykładowo, na zwierzętach mających twarde elementy (np. przydacznie, koralowce twarde przyrośnięte do martwych fragmentów skały, koniki morskie), można montować numerowane znaczniki, których usunięcie powoduje ich uszkodzenie – np. tzw. *floy tags* lub *Soft Visible Implant Alphanumeric tags*.

W stosunku do ptaków i ssaków z gatunków wymienionych w Aneksie A rozporządzenia Rady nr 338/97 z rzędów: papugowe Psittaciformes, sokołowe Falconiformes, kondorowe Cathartiformes, sowy Strigiformes i naczelne Primates, poza oznakowaniem standardowym (obrączka, mikroczip) zaleca się wprowadzenie obowiązku analizy genetycznej potwierdzającej rodzicielstwo lub umożliwiającej przyszłą identyfikację okazu. Materiałem do badań DNA powinna być próbka krwi. Taki obowiązek wprowadziły już niektóre inne kraje Unii Europejskiej w odniesieniu do niektórych gatunków z Aneksu A.

U ptaków lekarz weterynarii może pobrać próbkę krwi z żyły jarzmowej, skrzydłowej lub dostępowej, wykonując sterylnie punkcję tych żył. Krew można też pobrać z przyciętego pazura lub wrywając rosnące pióro. Próbka krwi od ssaków może być pobrana przez lekarza weterynarii z dowolnego miejsca – w zależności od gatunku zwierzęcia i okoliczności (np. przy okazji jakichkolwiek zabiegów weterynaryjnych).

Żółw karreta *Caretta caretta* – wszystkie siedem gatunków żółwi morskich objętych jest ochroną (UEA, CITES I). © Christian Vizl

Próbka krwi do celów identyfikacyjnych powinna być naniesiona na bibułę i dokładnie wysuszona. Taką opisaną ołówkiem bibułę należy zamknąć w kopercie lub foliowej saszetce w sposób uniemożliwiający jej pomylenie z inną próbką. Przy pobieraniu próbki krwi należy unikać możliwości jej zanieczyszczenia materiałem genetycznym pochodzącym od innego zwierzęcia (pył z piór, krew, wydaliny) lub człowieka (próbka krwi nie może być dotykana).

VIII.2. Znakowanie na podstawie unormowań szczegółowych

VIII.2.1. Znakowanie opakowań kawioru

Zgodnie z Rezolucją 12.7. oraz jej Aneksiem 1, wprowadzonymi do prawodawstwa Unii Europejskiej przez rozp. Komisji 865/2006 (art. 57 ust. 5 lit. a., art. 64 ust. 1 lit. g i ust. 2, art. 65 ust. 3 oraz art. 66 ust. 6), wszelkie bezpośrednie⁷⁸ opakowania, w których znajduje się kawior, powinny być indywidualnie oznakowane za pomocą dobrze widocznych i umożliwiających sprawną kontrolę jednorazowych⁷⁹ etykiet, mocowanych na każdym bezpośrednim opakowaniu. Oznakowanie takie jest obowiązkowe w przypadku importu, eksportu, reeksportu, przywozu w ilościach zwolnionych z obowiązku posiadania dokumentów (patrz rozdział V.9) oraz wszelkiego komercyjnego obrotu wewnątrzunijnego.

Jeśli opakowanie kawioru oznakowane zostało w kraju jego pochodzenia, a następnie kawior ten nie był przepakowywany, wówczas na etykiecie tej powinien znajdować się kod zawierający co najmniej następujące informacje: trzyliterowy kod określający przynależność gatunkową kawioru, jednoliterowy kod źródła pochodzenia, dwuliterowy kod państwa pochodzenia (wg ISO), rok pozyskania kawioru, kod rejestracyjny zakładu przetwarzającego kawior (aktualne kody dostępne są w Internecie pod: <http://cites.org/eng/common/reg/ce/PL>) oraz numer identyfikacyjny partii kawioru (nadawany przez zakład pakujący). Z kolei, jeśli kawior został przepakowany poza pierwotnym zakładem przetwarzającym, wówczas kod na etykiecie zawiera co najmniej: trzyliterowy kod określający przynależność gatunkową kawioru, jednoliterowy kod źródła pochodzenia, dwuliterowy kod państwa pochodzenia (wg ISO), rok przepakowania kawioru, kod rejestracyjny zakładu przepakowującego kawior oraz numer identyfikacyjny partii lub numer zezwolenia eksportowego bądź świadectwa reeksportu.

W przypadku przewozu przez granicę Unii Europejskiej kawioru w opakowaniach zbiorczych (tj. zawierających wewnątrz opakowania bezpośrednie), powinny być one dodatkowo zaopatrzone w dokładną informację o ilości kawioru, którą zawierają.

⁷⁸ W polskim oficjalnym tłumaczeniu rozp. Rady 865/2006 w kilku miejscach zamiast pojęcia „bezpośrednie opakowanie” (czyli takie, w którym bezpośrednio znajduje się kawior) użyto określenia „opakowanie podstawowe”. Dla zapewnienia jednolitego stosowania przepisów wspólnotowych należy przyjąć, że są to w tym przypadku pojęcia tożsame.

⁷⁹ Warunek jednorazowości etykiety oznacza, że po wykorzystaniu (otwarciu) opakowania nie można jej ponownie użyć, a także, że nie można jej przenieść na inne opakowanie. Oznacza to w praktyce takie wykonanie i mocowanie etykiet (najczęściej paska z papieru lub podobnego materiału), że ulegają one przedarciu w chwili otwierania opakowania lub próby ich odklejenia.

Żółwie pajęczce *Pyxis arachnoides* (UE A, CITES I) z widocznymi odmiennymi układami plam na karapaksach. © Robert Maślak

Owinięte taśmą klejącą żółwie stepowe *Testudo horsfieldii* (UE B, CITES II), zatrzymane na przejściu granicznym między Ukrainą a Polską. Podobnie jak wiele innych zwierząt, żółwie lądowe przemycane są zazwyczaj w fatalnych warunkach. © Izba Celna w Przemyślu

Można zastosować dwa sposoby mocowania etykiet na opakowaniach. Pierwszy to taki, przy którym etykieta pieczętuje opakowanie (czyli nie można go otworzyć nie niszcząc etykiety. Drugi to taki, w którym etykieta nie pieczętuje opakowania, przy czym w odniesieniu do opakowania bezpośredniego tę drugą opcję można zastosować tylko wówczas, jeśli bezpośrednie opakowanie umożliwia wizualne sprawdzenie, czy nie było w jakikolwiek sposób otwierane.

VIII.2.2. Znakowanie skór i części krokodyli

Zgodnie z art. 64 ust. 1 lit. e, art. 65 ust. 2 i art. 66 ust. 6 rozp. Komisji 865/2006, zezwolenia na import oraz świadectwa reeksportu dla surowych, garbowanych i wykończonych krokodylich skór, boków, ogonów, podgardli, łap, pasów grzbietowych i innych ich części, są wydawane oraz akceptowane podczas przewozu przez granicę wyłącznie wówczas, jeśli okazy te są oznakowane zgodnie z zasadami określonymi szczegółowo w Rezolucji 11.12, a informacje o tych oznakowaniach są zawarte w tych zezwoleniach lub świadectwach.

System znakowania skór krokodyli⁸⁰ obejmuje jednorazowe, trudne do sfalszowania znaczki (tagi) z mechanizmem samozatraskowym, odporne na temperaturę, chemikalia i uszkodzenia mechaniczne, zawierające trwałe, stemplowane oznaczenie alfanumeryczne, które może także zawierać kod kreskowy. Oznaczenie powinno składać się co najmniej z: dwuliterowego kodu ISO dla kraju pochodzenia, unikalnego seryjnego numeru identyfikacyjnego, standardowego kodu gatunku (zgodnego z zasadami określonymi w Rezolucji 11.12 i jej Aneksie 1) oraz, w stosownych przypadkach, roku pozyskania lub produkcji okazu.

Ogony, łapy, pasy grzbietowe i pozostałe części krokodyli mogą być przewożone w przejrzystych, zapieczętowanych opakowaniach, oznaczonych wyraźnymi jednorazowymi znaczkami lub etykietami o oznaczeniu takim jak w przypadku znaczków dla skór krokodyli, a także zaopatrzonych w opis zawartości wraz z podaniem jej całkowitej masy.

Omawiana rezolucja rekomenduje także wprowadzenie systemu licencjonowania i rejestracji producentów, garbarzy, importerów i eksporterów krokodylich skór, a także systemu zarządzania i monitoringu wykorzystywania znaczków. Wprowadza także system zatwierdzania i rejestrowania przez Sekretariat CITES producentów tagów do znakowania tych produktów.

VIII.2.3. Znakowanie ciosów słoni afrykańskich

Zgodnie z rekomendacją z Rezolucji 10.10, wprowadzoną do prawa Unii Europejskiej przez art. 64 ust. 1 lit. d rozp. Komisji 865/2006, zezwolenie na import całych surowych ciosów słoni afrykańskich o dowolnych rozmiarach, a także ciętych fragmentów kości

⁸⁰ Pod pojęciem skóra krokodyla należy w tym przypadku rozumieć całe skóry lub ich części (w tym skóry z boków i brzucha, tzw. *chalecos* oraz skóry będące trofeami myśliwskimi), surowe, solone, garbowane, częściowo garbowane lub poddane obróbce w inny sposób (Rezolucja 11.12).

słoniowej, które mają jednocześnie 20 lub więcej cm długości i jeden lub więcej kilogram masy, można wydać tylko wówczas, jeśli okazy te są oznakowane za pomocą znaku wybitego stemplem, przy wykorzystaniu niezmywalnego tuszu, lub innej formy trwałego znakowania. Stosować należy numerację wg następującego wzoru: kraj pochodzenia wg dwuliterowego kodu ISO, dwie ostatnie cyfry roku (np. pozyskania, odzyskania lub rejestracji okazu) / numer seryjny dla danego roku / waga okazu w kilogramach (np. KE 00/127/14). Oznakowanie to powinno być zaznaczone jaskrawym kolorem, a w przypadku całych ciosów – powinno znajdować się na ciemniejszym pierścieniu wskazującym na miejsce, w którym cios wychodził z czaszki (około 1/3 długości ciosu od jego podstawy).

VIII.2.4. Znakowanie okazów gatunków z Załącznika I CITES, pochodzących z hodowli zarejestrowanych w Sekretariacie CITES⁸¹

Zgodnie z Rezolucją 12.10 CITES, okazy należące do gatunków ujętych w Załączniku I Konwencji, pochodzące z hodowli zarejestrowanych w Sekretariacie CITES⁸², powinny być oznakowane w sposób bezpieczny i właściwy. Zgodnie z wymienioną Rezolucją, oznakowane powinny być także okazy stanowiące stado hodowlane w ramach takiej hodowli. Zarejestrowane hodowle zobligowane są do wprowadzania nowych, lepszych metod znakowania, jeśli takowe zostaną opracowane.

W celu zarejestrowania danej hodowli, organ zarządzający państwa, w którym przedmiotowa hodowla się znajduje, zobligowany jest do przedstawienia Sekretariatowi m.in. informacji na temat przyjętego przez daną hodowlę sposobu znakowania okazów oraz rodzaju okazów względem których sposób ten będzie wykorzystywany (np. skóry, mięso, okazy żywe). Sekretariat CITES zobligowany jest powiadomić w formie notyfikacji państwa strony Konwencji o złożonym wniosku o wpis do rejestru, w której zawarte będą m.in. szczegółowe informacje na temat stosowanych przez hodowlę sposobów znakowania okazów oraz, jeśli to możliwe, informacje na temat kodów i numerów służących do identyfikacji stosowanych oznaczeń.

Ponadto zgodnie z przywołaną Rezolucją zaleca się, aby Strony CITES ograniczały import do celów komercyjnych okazów z Załącznika I CITES, wyłącznie do tych pochodzących z zarejestrowanych w Sekretariacie hodowli. Import taki powinien być jednak wstrzymany, jeśli z przedstawionej do celów importowych dokumentacji nie wynika informacja na temat unikatowego oznakowania poszczególnych osobników.

Zgodnie z art. 64 ust. 1 lit. a rozp. Komisji 865/2006, w przypadku okazów należących do gatunków z Załącznika I, które pochodzą z hodowli zarejestrowanych w Sekretariacie CITES, zezwolenia importowe wydawane są wyłącznie w sytuacjach, kiedy

⁸¹ W art. 64 ust. 1 lit. a jest mowa o hodowlach zatwierdzonych przez Konferencję Stron. Chodzi o hodowle zarejestrowane przez Sekretariat CITES (akceptacja stron jest warunkiem rejestracji i może odbywać się zarówno przez niezgłoszenie zastrzeżeń do pisemnej notyfikacji Sekretariatowi, jak i poprzez głosowanie podczas CoP.

⁸² Obowiązki rejestracji podlegają hodowle okazów z Załącznika I do celów komercyjnych (w odniesieniu do okazów z takich hodowli dla określenia źródła pochodzenia stosuje się kod „D”).

Paw indyjski *Pavo cristatus* (UE C, CITES III). Gatunek często spotkany w prywatnych hodowlach. Bywa krzyżowany z pawiem jawańskim *Pavo muticus* (UE B, CITES II), w wyniku czego powstają hybrydy nazywane pawiami szmaragdowymi. Okazy takie traktowane są jak gatunek z Aneksu B EU WTR oraz Załącznika II CITES. © Borys Kala / salamandra.org.pl

wnioskodawca wykaże przed właściwym organem zarządzającym, że każdy okaz został oznakowany zgodnie z art. 66 ust. 6 tego rozporządzenia (a więc zgodnie z opisanymi wyżej zasadami wynikającymi z Rezolucji 12.10). Na podstawie art. 65 ust. 1 tego rozporządzenia, w przypadku reeksportu z Unii Europejskiej okazów, które nie zostały na jej terenie znacząco przekształcone, świadectwa reeksportu wydawane są wyłącznie wówczas, gdy wnioskodawca wykaże, że oryginalne oznakowanie nie zostało naruszone.

VIII.2.5. Znakowanie okazów z gatunków z Załącznika I CITES, pochodzących z działalności ranczerskich

Zgodnie z Rezolucją 11.16, okazy gatunków z Załącznika I pochodzące z działalności ranczerskiej, których populacje zostały w związku z tym na podstawie decyzji Konferencji Stron przeniesione do Załącznika II, powinny być unikatowo oznakowane według metod zaakceptowanych przez Konferencję Stron, przy czym metody te powinny być jednolite w stosunku do poszczególnych gatunków. Oznaczenie winno zawierać co najmniej: dwuliterowy kod państwa pochodzenia okazu wg ISO, unikalny numer identyfikacyjny oraz rok powstania produktu, a w przypadku okazów pozyskanych przed przeniesieniem danej populacji do Załącznika II (lub z nich wyprodukowanych) – rok tego przeniesienia. Szczegółowy sposób znakowania przyjęty w danym kraju musi być zgodny z powyższymi zasadami i przedstawiony wszystkim stronom Konwencji wraz z wnioskiem o przeniesienie populacji danego gatunku do Załącznika II w celu umożliwienia ranczingu.

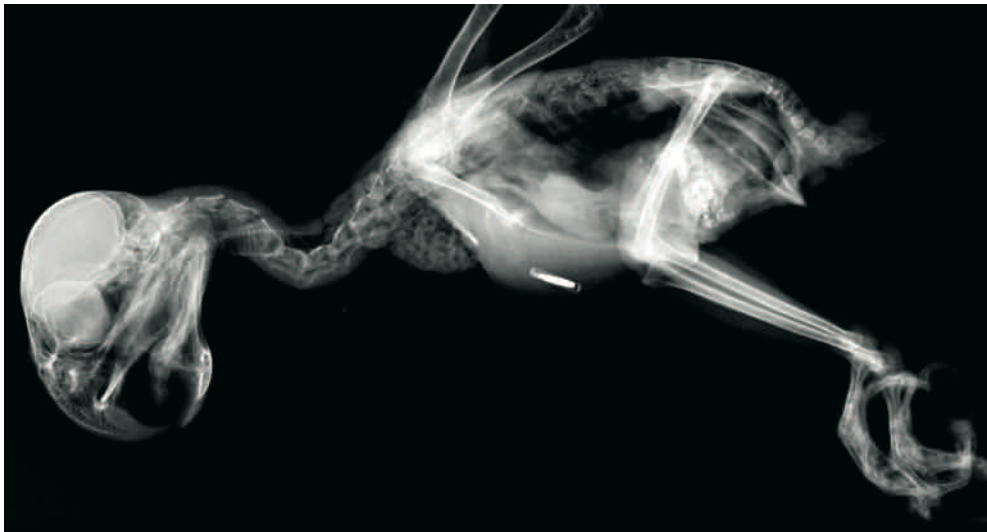
Torebka wykonana ze skóry krokodyla syjamskiego *Crocodylus siamensis* (UE A, CITES I) wyhodowanego na tajlandzkiej farmie krokodyli, zarejestrowanej w Sekretariacie CITES.
© Borys Kala / salamandra.org.pl

Rezolucja 7.12 CITES stanowi, że w przypadku części lub części pochodnych okazów pochodzących z rancingu (lub wyhodowanych w niewoli), na prośbę danego państwa strony CITES, Sekretariat może zakupić i dystrybuować odpowiednio zakodowane tagi lub znaczki. Koszty takiej usługi pokrywane są przez zainteresowane państwo.

Na podstawie art. 64 ust. 1 lit. a i art. 65 ust. 1 rozp. Komisji 865/2006, zezwolenia importowe oraz świadectwa reeksportu (jeśli okazy nie zostały znacząco przekształcone na terenie Unii Europejskiej) mogą być dla takich okazów wydawane jedynie pod warunkiem spełnienia opisanych wyżej warunków znakowania.

VIII.2.6. Znakowanie okazów z populacji gatunków wymienionych w Załączniku I CITES, dla których Konferencja Stron zatwierdziła kwoty eksportowe

Konferencja Stron CITES, przyjmując w swoich rezolucjach kwoty eksportowe dla niektórych gatunków, określa jednocześnie metody znakowania ich okazów. I tak np. na podstawie Rezolucji 10.14 zezwolenia na import skór lamparta *Panthera pardus*, a na podstawie Rezolucji 10.15 wszelkich trofeów myśliwskich z markura śruborogiego *Capra falconeri*, mogą być wydawane wyłącznie wówczas, jeśli okazy te są oznakowane samozatrząskowym znacznikiem, który wskazuje kraj eksportu (standardowo stosuje się 2-literowy kod ISO), numer okazu w odniesieniu do rocznej kwoty eksportowej (np. 5/150 oznacza piąty okaz z kwoty wynoszącej 150 osobników) oraz rok pozyskania okazu z wolności. Te same informacje co na znaczkach, powinny być podane na zezwoleniu eksportowym. W przypadku znakowania skór lampartów Rezolucja 10.14 podaje dokładniejszy opis wymaganych cech tych tagów (np. powinny być odporne na manipulacje, mieć samoblokujący się mechanizm zatrząskowy, być odporne na wysoką

Papuga z widocznym na zdjęciu RTG mikroczipem. © Tomasz Piasecki

temperaturę, chemikalia i oddziaływania mechaniczne, oraz zawierać trwale wytłoczoną informację alfanumeryczną, która może obejmować kod paskowy. Reguluje także zasady postępowania w przypadku zagubienia tagów oraz niewykorzystania części tagów wyprodukowanych dla danego roku (powinny być niszczone).

Podobne, lecz nie identyczne zasady ustalono w Rezolucji 13.5 dla nosorożców czarnych *Diceros bicornis*. Wszelkie części stanowiące trofea myśliwskie z tego gatunku powinny być indywidualnie oznakowane z podaniem kraju pochodzenia, gatunku, wielkości kwoty eksportowej oraz roku eksportu.

VIII.2.7. Znakowanie instrumentów często przewożonych przez granice

Zgodnie z postanowieniami Rezolucji 16.8, wprowadzonymi do porządku prawnego UE przez art. 44h ust. 1 lit. c rozp. Komisji 865/2006, świadectwo dla instrumentu muzycznego (patrz rozdział V.8.3) może być wydane wyłącznie w odniesieniu do instrumentu, który został „odpowiednio zidentyfikowany”. Rezolucja precyzuje to jako zastosowanie jednej z dwóch opcji:

- za pomocą znaku identyfikującego, lub
- za pomocą dokładnego opisu instrumentu.

Sposoby te są „odpowiednie”, jeśli pozwalają organom kraju, do którego instrument przybywa, na jednoznaczną weryfikację, czy to ten sam okaz, dla którego wydano świadectwo. Niektóre instrumenty mają trwale zamontowane indywidualne, niepowtarzalne znaki fabryczne czy numery seryjne (np. fortepiany i pianina). Jeśli ich brak, jednoznaczny opis instrumentu za pomocą słów może być trudny. W takich przypadkach rekomendujemy stosowanie identyfikacji fotograficznej. Praktycznie wszystkie instrumenty zawierające okazy CITES mają jakieś cechy o niepowtarzalnym charakterze (układ słoików na elementach drewnianych, wzorów na części wykonanej z szylkretu, pęknięcia, zarysowania i linie Schregera na kości słoniowej itp.). Dobrej jakości zdjęcie dołączone jako załącznik do świadectwa, będzie zwykle stanowiło wystarczający, jednoznaczny i łatwy do weryfikacji „opis” okazu.

VIII.2.8. Martwe okazy wchodzące w skład wystaw objazdowych

Zgodnie z art. 33 ust. 1. lit c rozp. Komisji 865/2006, aby martwy okaz został objęty świadectwem dla wystawy objazdowej, musi być zidentyfikowany w sposób umożliwiający władzom każdego państwa członkowskiego, na którego terytorium okaz zostanie wprowadzony, sprawdzenie, czy świadectwo dotyczy przywożonego lub wywożonego okazu. Rodzaj identyfikacji nie został określony. Może być to fotografia, trwała i niepowtarzalna numeracja, Tagi i inne metody, które w opinii państwa wydającego świadectwo dla wystawy objazdowej spełniają warunek pewnej identyfikacji okazu.

VIII.2.9. Znakowanie innych okazów, zgodnie z przypisami do załączników CITES i innymi regulacjami

Produkty wytworzone z wełny strzyżonej z żywych wikunii andyjskich *Vicugna vicugna* pochodzących z niektórych populacji z Argentyny, Boliwii, Chile i Peru, w tym tkaniny i przedmioty z niej wykonane, łącznie z luksusowymi wyrobami rzemiosła oraz dzianinami, są traktowane jako okazy z Aneksu B, jeśli odwrotna strona tkaniny jest opatrzona logotypem przyjętym przez państwa leżące w zasięgu występowania tego gatunku, które są sygnatariuszami *Convenio para la Conservación y Manejo de la Vicuña*, a fabryczny brzeg tkaniny jest opatrzony napisem: »VICUÑA – [nazwa państwa po hiszpańsku]«. W przypadku innych produktów niż tkaniny, muszą być one opatrzone etykietą obejmującą wspomniany logotyp wraz z informacją o kraju pochodzenia »VICUÑA – [nazwa państwa po hiszpańsku] ARTESANÍA«. Wszystkie inne okazy uznaje się za okazy gatunku objętego Aneksem A.

Okazy (przede wszystkim tzw. suplementy diety) zawierające produkty z roślin z rodzaju *Hoodia*, które znakowane są etykietą zawierającą informację: »Wyprodukowane z materiału *Hoodia* spp. uzyskanego z kontrolowanego zbioru i produkcji we współpracy z organami zarządzającymi CITES Botswany/Namibii/ Republiki Południowej Afryki na mocy umowy nr BW/NA/ZA xxxxxx« – zwolnione są spod ograniczeń nałożonych przez omawiane przepisy. Oczywiście dotyczy to przypadków, gdy informacja zawarta na takiej etykiecie odpowiada prawdzie.

Sztucznie rozmnożone osobniki mieszańców storczyków z rodzajów: *Cymbidium*, *Dendrobium*, *Phalaenopsis* i *Vanda*, jeśli są przedmiotem obrotu w stanie kwitnienia, tj. z co najmniej jednym rozchylonym kwiatem na okazie, aby mogły być zwolnione z ograniczeń wynikających z omawianych przepisów, poza spełnieniem innych warunków określonych w rozp. Komisji 1320/2014, powinny być oznakowane drukowanymi etykietami lub zapakowane w opakowania z nadrukiem, które wskazują nazwę handlową okazu i kraj, gdzie okaz zaopatrzono w etykietę i zapakowano. Oznaczenia te powinny być łatwo widoczne i umożliwiać sprawną kontrolę.

Do sztucznie rozmnożonych roślin lub kultywarów cisa japońskiego *Taxus cuspidata*, żywych, w doniczkach lub innych małych pojemnikach, nie stosuje się ograniczeń wynikających z omawianych przepisów, jeśli opatrzone są etykietą lub innym dokumentem zawierającym nazwę tego taksonu lub taksonów wraz z informacją: »sztucznie rozmnożone«.

Na podstawie art. 18 ust. 3 rozp. Komisji 865/2006, 3. Pojemnik, w którym przewożone są próbki biologiczne na podstawie wstępnie wydanych świadectw lub zezwoleń, powinien być oznaczony etykietą z określeniem „Muestras biológicas CITES” lub „CITES Biological Samples”, lub „Échantillons biologiques CITES” oraz z numerem dokumentu wydanego zgodnie z Konwencją.

Niedźwiedź czarny (baribal) *Ursus americanus* (UE B, CITES II). Okazy tego północnoamerykańskiego gatunku stosunkowo często sprowadzane są do Europy, w tym również do Polski, jako trofea myśliwskie. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Wargacz leniwy *Melursus ursinus* (UE A, CITES I). Gatunek w regresie, którego główną przyczyną jest degradacja jego siedlisk oraz celowe zabijanie w celu pozyskania surowców do produkcji specyfików tradycyjnej medycyny wschodniej. © www.JamesWarwick.co.uk

IX. REJESTRACJA ZWIERZĄT U STAROSTY

Obowiązek zgłaszania wszystkich posiadanych zwierząt z niektórych gatunków wpisanych w aneksach do rozp. Rady 338/97 do rejestru prowadzonego przez odpowiednie organy nie wynika bezpośrednio z przepisów Unii Europejskiej ani CITES, chyba że chodzi o okazy, dla których wydano niektóre rodzaje świadectw⁸³. W państwach, w których go wprowadzono jako dodatkowe narzędzie kontroli obrotu gatunkami podlegającymi ograniczeniom w obrocie, opiera się jedynie na przepisach krajowych. Tak jest też w Polsce.

IX.1. Jak zmieniały się zasady rejestracji w Polsce?

Przy analizie legalności pochodzenia poszczególnych okazów często istotne jest sprawdzenie, czy, a jeśli tak to kiedy i na podstawie jakich przepisów były one wcześniej (lub mogły być) zarejestrowane. Dlatego warto znać historię wprowadzania i modyfikowania tych zasad.

Obowiązek rejestracji przetrzymywania, uprawy i hodowli wszystkich żywych roślin i zwierząt, których przewożenie przez granicę państwową podlegało ograniczeniom na podstawie umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną (czyli gatunków wymienionych w Załącznikach I, II i III CITES), wprowadziła ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody⁸⁴. Zasady rejestracji były podobne do obowiązujących obecnie, z tym że dotyczyły bez wyjątku wszystkich podmiotów przetrzymujących, uprawiających lub hodujących takie rośliny lub zwierzęta. Listę gatunków podlegających tym ograniczeniom miał określić minister właściwy do spraw środowiska. Rozporządzenie to weszło w życie w dniu 1 maja 2002 roku. Od tego dnia zaczął w Polsce istnieć obowiązek rejestracji tych okazów.

W cytowanej wyżej ustawie wprowadzającej obowiązek rejestracji określono jednocześnie (w art. 9), że w odniesieniu do okazów roślin i zwierząt, które znajdowały się już w czyimś posiadaniu w chwili wejścia w życie obowiązku rejestracji, ich zgłoszenia do rejestru należy dokonać w ciągu 18 miesięcy od dnia wejścia w życie rozporządzenia określającego listę tych gatunków – czyli do 3 listopada 2003 r. W odniesieniu do tych okazów nie trzeba było wykazywać ich legalnego pochodzenia, lecz wystarczyło załączyć oświadczenie, że pochodzą sprzed dnia wejścia w życie wspomnianego rozporządzenia, czyli że posiadało się je już 30 kwietnia 2002 r.

Ten pierwszy system rejestracji przestał obowiązywać 1 maja 2004 r., z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej. W tym dniu weszła w życie cytowana wcześniej ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Wyłączyła ona rośliny, bezkręgowce i ryby

⁸³ Obowiązek rejestracji na podstawie CITES lub przepisów Unii Europejskiej dotyczy żywych zwierząt, dla których wydawane są świadectwa własności osobistej (patrz rozdział V.3), okazów, dla których wydawane są świadectwa dla wystaw objazdowych (rozdział V.4) oraz świadectwa dla instrumentów muzycznych (rozdział V.8.3), a także niektórych rodzajów podmiotów – np. instytucji naukowych (rozdział V.5) czy całych hodowli lub zakładów produkujących lub przepakowujących kawior (patrz także hasło „rejestracja” w słowniku w rozdziale XIV).

⁸⁴ Dz.U. 2001 nr 3 poz. 21.

z obowiązku rejestracji, zwolniła niektóre podmioty z tego obowiązku oraz zmieniła listę gatunków podlegających ograniczeniom. Obowiązek ten dotyczył od tego momentu wszystkich czterech aneksów (A–D) do rozporządzenia Rady nr 338/97. Ustawa wprowadziła także kolejny okres przejściowy, pozwalający na zarejestrowanie wszystkich okazów, które nie miały potwierdzonego legalnego pochodzenia. Art. 149 tej ustawy stanowił: „Zwierzęta, o których mowa w art. 61 ust. 1, na które nie ma dokumentu stwierdzającego legalność pochodzenia lub zezwolenia ministra właściwego do spraw środowiska, podlegają rejestracji, zgodnie z art. 64 ust. 1, w okresie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.” Wprowadzony w tej sposób drugi okres przejściowy obowiązywał do 2 listopada 2004 r.

Ostatnia nowelizacja ustawy o ochronie przyrody, która miała miejsce 3 października 2008 r. (wejście w życie: 15 listopada 2008 r.) wprowadziła kolejne zmiany w przepisach regulujących rejestrację zwierząt. Z obowiązku zgłaszania do rejestru wyłączono okazy gatunków ujętych w Aneksach C i D oraz dodano obowiązek rejestracji okazów należących do gatunków niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, na posiadanie których należy uzyskać zgodę regionalnego dyrektora ochrony środowiska. W przypadku tej drugiej grupy zwierząt, w art. 11 **ustawy z dnia 3 października 2008 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw**⁸⁵ na uzyskanie zezwolenia oraz zarejestrowanie okazów już posiadanych przewidziano 12 miesięcy, licząc od daty wejścia w życie rozporządzenia, określającego, które gatunki traktowane są jako niebezpieczne dla życia i zdrowia człowieka, a także sposoby ich znakowania raz warunki przetrzymywania. **Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi**⁸⁶ weszło w życie 23.11.2011 r., a więc termin na uzyskanie zezwoleń i dokonanie rejestracji minął rok później.

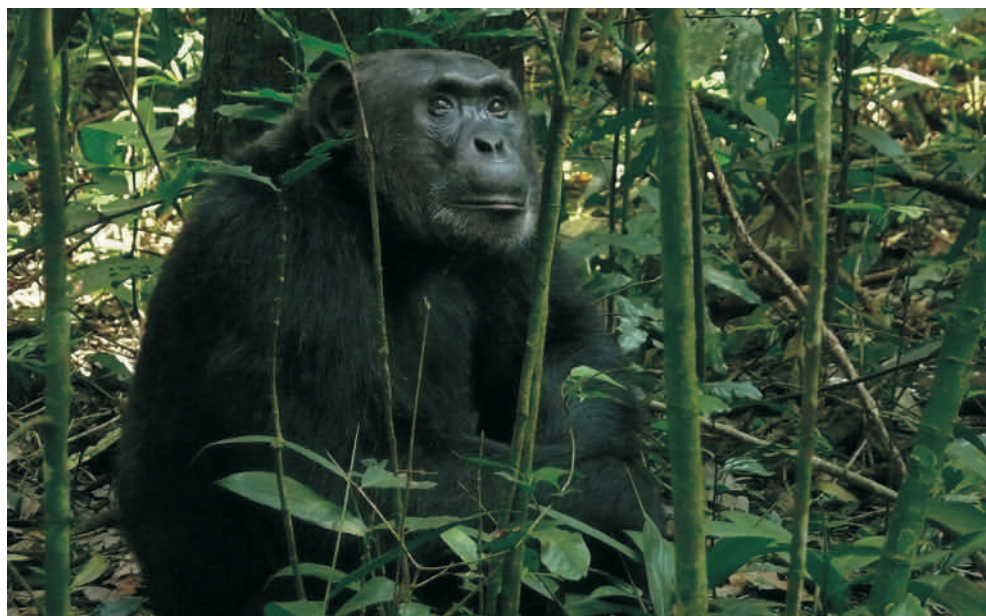
IX.2. Co podlega rejestracji?

Jak wskazano powyżej, obowiązek zgłoszenia do rejestru dotyczy obecnie dwóch grup organizmów, częściowo się ze sobą pokrywających. Pierwsza z nich, to zgodnie z art. 64 ust 1 ustawy o ochronie przyrody: żywe płazy, gady, ptaki i ssaki należące do gatunków wymienionych w aneksach A i B do rozp. Rady 338/97⁸⁷. Druga, to zgodnie z art. 73 ust. 10 wspomnianej ustawy, wszelkie żywe zwierzęta z gatunków niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, zakwalifikowane do kategorii II na podstawie rozporządzenia Ministra Środowiska, a posiadane na podstawie zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

⁸⁵ Dz.U. 2008 nr 201 poz. 1237.

⁸⁶ Dz.U. 2011 nr 173 poz. 1037.

⁸⁷ Gdy niniejszy podręcznik jest oddawany do druku, trwają prace nad projektem nowelizacji ustawy o ochronie przyrody, która ma m.in. wprowadzić możliwość wydania przez Ministra Środowiska rozporządzenia określającego, jakie gatunki są zwolnione z obowiązku rejestracji. Trudno przewidzieć, czy i kiedy taka nowelizacja, a później rozporządzenie, zostaną wydane.

Szympany zwyczajny wschodni *Pan troglodytes schweinfurthii* (UE A, CITES I). Szympany z uwagi na duże podobieństwo z człowiekiem wciąż odławiane są w niektórych krajach na potrzeby badań laboratoryjnych. Poza tym zabijane są dla mięsa, a młode osobniki sprzedawane na czarnym rynku jako zwierzęta towarzyszące. © Bernard Dupont

Gerezanka trójbarwna *Procolobus kirkii* (UE A, CITES I) – endemit występujący wyłącznie na terenie Tanzanii. Gatunek zagrożony wyginięciem. Cała światowa populacja liczy poniżej 2000 osobników. © Greg S. Garrett

IX.3. Kto zgłasza do rejestru?

Obowiązek zgłoszenia do rejestru spoczywa na każdym posiadaczu okazji podlegającego rejestracji. Pod pojęciem „posiadacza” zwierzęcia rozumie się zarówno właściciela, jak i użytkownika, najemcę, zastawnika, czy każdego, kto posiada inny tytuł prawny do władania tym zwierzęciem. Ustawa zwalnia jednak niektóre rodzaje podmiotów z obowiązku rejestrowania niektórych grup zwierząt. Wyłączenia te dotyczą:

- ogrodów zoologicznych, posiadających zezwolenie, o którym mowa w art. 67 ustawy o ochronie przyrody (podmioty te nie muszą rejestrować niczego),
- podmiotów prowadzących zgłoszoną do ewidencji lub wpisaną do KRS (patrz ramka poniżej) działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami podlegającymi ograniczeniom na podstawie przepisów prawa Unii Europejskiej – przede wszystkim hurtowni, giełd i sklepów zoologicznych i akwarystycznych (w przypadku tych podmiotów, wyłączenie to nie dotyczy gatunków niebezpiecznych),
- w odniesieniu do zwierząt przetrzymywanych w celu leczenia i rehabilitacji – posiadających zezwolenie na działalność ośrodków rehabilitacji zwierząt oraz lecznic weterynaryjnych (w przypadku lecznic weterynaryjnych wyłączenie także nie dotyczy gatunków niebezpiecznych),
- cyrków i placówek naukowych prowadzących badania nad zwierzętami (w przypadku tych podmiotów wyłączenie dotyczy z kolei wyłącznie zwierząt niebezpiecznych, a gatunki chronione na podstawie prawa Unii Europejskiej muszą być przez nie rejestrowane na ogólnych zasadach).

TYLKO LEGALNICZY WSZYSZY?

Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁸⁸, za działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami podlegającymi ograniczeniom na podstawie przepisów prawa Unii Europejskiej należy uznać każdą działalność handlową w tym zakresie, wykonywaną zarobkowo w sposób zorganizowany i ciągły. Zgodnie z art. 14 ust. 1 tej ustawy, przedsiębiorca z zasady może podjąć działalność gospodarczą dopiero w dniu złożenia wniosku o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (osoby fizyczne) albo po uzyskaniu wpisu do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym (uzyskaniu osobowości prawnej). Prowadzenie działalności gospodarczej przed uzyskaniem wpisu do ewidencji stanowi wykroczenie z art. 60¹ § 1 ustawy z 20 maja 1971 Kodeks wykroczeń⁸⁹ oraz może narażać na odpowiedzialność karnoskarbową, np. za nieujawnienie przedmiotu i podstawy opodatkowania.

Zgodnie z powszechnie przyjmowaną interpretacją (np. Stoga 2000⁹⁰), w związku z art. 4 ust. 2 cytowanej wyżej ustawy o nabyciu statusu przedsiębiorcy przez osobę fizyczną decyduje spełnienie warunków ustawowych, określonych w jej art. 2, a wpis do ewidencji ma charakter deklaratoryjny

⁸⁸ Dz.U. 2015 poz. 584, z późn. zm.

⁸⁹ Dz.U. 2015 poz. 1094, z późn. zm.

⁹⁰ Stoga K. 2000. [w:] J. Sommer, K. Stoga, R. Potrzezszcz, Prawo działalności gospodarczej. Komentarz, Warszawa, 45 ss.

i jedynie potwierdza ten status i umożliwia legalne wykonywanie działalności gospodarczej. Stąd – choć intencją ustawodawcy było zwolnienie z obowiązku rejestracji czy nadanie pewnych uprawnień jedynie podmiotom prowadzącym zarejestrowaną, legalną działalność, pojawiają się także interpretacje, że brak takiego jednoznacznego zapisu w ustawie sprawia, iż z przywilejów tych mogą korzystać także podmioty, które taką działalność prowadzą nielegalnie, bez zgłoszenia do ewidencji. Na podmiotach takich ciążyłyby też wynikające z ustawy obowiązki – w tym np. zobowiązanie do przekazywania dokumentów świadczących o legalnym pochodzeniu zwierząt wraz z każdym sprzedawanym okazem z aneksów A–D do rozp. Rady 338/97.

Przyjęcie takiej wykładni oznaczałoby, że konsekwentnie z uprawnień przyznanych w ustawie np. ogrodom zoologicznym, ośrodkom rehabilitacji czy cyrkom mogą także korzystać te jednostki, które taką działalność prowadzą jedynie faktycznie, choć nielegalnie (ustawa o ochronie przyrody uwzględnia wszak możliwość prowadzenia np. ogrodów zoologicznych czy ośrodków rehabilitacji bez właściwego zezwolenia, skoro przewiduje za to sankcje, a cyrki to jedynie inna forma działalności gospodarczej). Stąd w niniejszym podręczniku przyjęto wykładnię celowościową, uznając, że dla skorzystania ze specjalnych uprawnień i zwolnień z zakazów przysługujących niektórym typom podmiotów konieczny jest ich legalny status, a nie tylko faktyczne istnienie. Tym niemniej dla pełnej jednoznaczności tych przepisów wskazana byłaby korekta zapisów ustawy o ochronie przyrody.

Słoń indyjski *Elephas maximus* (UE A, CITES I) – w przeciwieństwie do słoni afrykańskich, u tego gatunku cioty wyrastają wyłącznie samcom. © Marta Więckowska / salamandra.org.pl

IX.4. Kiedy i gdzie należy zgłosić zwierzę?

Zgłoszenie do rejestru składa się u starosty właściwego ze względu na miejsce przetrzymywania zwierzęcia w ciągu 14 dni od chwili wejścia w jego posiadanie lub sprowadzenia do Polski. W takim samym terminie od utraty, śmierci, wywozu za granicę lub zmiany danych wpisanych do rejestru należy zgłosić wniosek o wykreślenie z rejestru lub uaktualnienie wpisanych danych.

W przypadku niektórych gatunków nie jest możliwe określenie dokładnej liczby potomstwa w ciągu 14 dni od jego urodzenia – np. dlatego, że w tak krótkim czasie od urodzenia nie należy niepokoić tych zwierząt w ich kryjówce. Wówczas hodowca może złożyć wniosek o przywrócenie terminu, a jeśli spełnione są warunki określone w art. 58 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego⁹¹, powinien zostać on rozpatrzony pozytywnie (skutki innych przypadków opóźnień w składaniu wniosków omówiono w dalszej części tego rozdziału).

IX.5. Jakie informacje należy podać w zgłoszeniu do rejestru?

Zgłoszenie powinno zawierać wszystkie informacje, które zgodnie z art. 64 ust. 4 ustawy o ochronie przyrody mają znaleźć się w rejestrze, z wyjątkiem daty dokonania wpisu, a więc:

- imię, nazwisko i adres albo nazwę i siedzibę posiadacza lub prowadzącego hodowlę (podmiotem rejestrującym może być także osoba prawna),
- adres miejsca przetrzymywania zwierząt lub prowadzenia hodowli (w powiecie, w którym dokonuje się zgłoszenia),
- liczbę zwierząt posiadanych lub hodowanych (w jednym wniosku można zgłaszać większą liczbę zwierząt z jednego gatunku),
- nazwę gatunku w języku naukowym i polskim, jeżeli polska nazwa istnieje (nazwa naukowa powinna być zgodna z aktualnie obowiązującą wg rozporządzeń Unii Europejskiej⁹²),
- datę i miejsce urodzenia lub wyklucia zwierzęcia (na tyle dokładne, na ile to możliwe – jeśli data dzienna nie jest znana, należy przynajmniej podać przypuszczalny zakres lat w których zwierzę się urodziło, a w przypadku miejsca urodzenia, np. kraj pochodzenia, jeśli znany),
- datę wejścia w posiadanie zwierzęcia oraz źródło jego pochodzenia (podobnie jak w poprzednim punkcie – na tyle dokładne informacje, na ile to możliwe),
- płeć zwierzęcia, jeżeli jest możliwa do ustalenia (uwaga – z przepisu wynika, że jeśli płeć jest możliwa do ustalenia przy racjonalnym wysiłku i bez znaczącego narażania zdrowia zwierzęcia, a jedynie właściciel nie potrafi tego zrobić,

⁹¹ Dz.U. 2016 poz. 23.

⁹² Obowiązujące (zgodnie ze standardowymi źródłami nomenklatury, wymienionymi w Aneksie VIII do rozp. Komisji 865/2006 oraz Rezolucji 12.11 CITES) naukowe nazwy gatunków znaleźć można m.in. w ogólnodostępnej bazie danych zamieszczonej na stronie: <http://speciesplus.net>.

- np. z powodu braku wiedzy, powinien zwrócić się o pomoc do fachowca i zawrzeć taką informację w zgłoszeniu),
- opis trwałego oznakowania zwierzęcia, jeżeli jest oznakowane (w rozdziale VIII.1 podano, w odniesieniu do których okazów oznakowanie jest obowiązkowe i jakie powinno spełniać warunki),
 - cel przetrzymywania lub prowadzenia hodowli zwierzęcia (np. hodowla do celów komercyjnych, niekomercyjna hodowla hobbystyczna, zarobkowe wykorzystywanie do pokazów),
 - numer i datę wydania dokumentu (lub dokumentów) stwierdzającego legalność pochodzenia zwierzęcia.

Dodatkowo, zgodnie z ust. 6 tego artykułu, do wniosku należy załączyć kopię dokumentu stwierdzającego legalność pochodzenia zwierzęcia. W przypadku zgłoszenia zmiany danych zawartych w rejestrze, wystarczy przekazać informacje, które uległy zmianie, oraz wskazać, którego zwierzęcia one dotyczą (podając np. jego nr w rejestrze).

IX.6. Jakie dokumenty mogą wskazywać na legalne pochodzenie?

To jest chyba najtrudniejsze spośród często zadawanych pytań dotyczących rejestracji. W ustawie, obok krótkiej listy przykładowych dokumentów, widnieje też zapis mówiący o „innym dokumencie stwierdzającym legalność pochodzenia zwierzęcia”. Co to może być? Lista jest długa. Wynika to między innymi z wielości potencjalne legalnych źródeł pochodzenia zwierząt i braku ujednoczonych dokumentów potwierdzających takie pochodzenie dla gatunków innych niż zamieszczone w Aneksie A. Nieco łatwiej wskazać, co na pewno nie jest takim „wystarczającym dokumentem”. Nie kwalifikują się tu faktury, rachunki czy umowy kupna–sprzedaży (poza bardzo wyjątkowymi przypadkami – np. gdy wskazują na przedkonwencyjne pochodzenie). Nie jest nim z reguły także sam wypis z rejestru innego starosty, gdyż do oceny legalności wejścia w posiadanie zwierzęcia potrzebne są także informacje dotyczące pochodzenia okazu i prawnej formy zmiany posiadacza (zwierzęta zarejestrowane na podstawie tzw. „oświadczenia woli”, czyli przepisów przejściowych, nie mogą zwykle stanowić przedmiotu handlu).

Dla oceny, czy podmiot zgłaszający żywe zwierzę do rejestru spełnił warunki określone w art. 64 ust. 4 pkt 11 oraz ust. 6 ustawy o ochronie przyrody, czyli czy dostarczył kopię dokumentu stwierdzającego legalność pochodzenia zwierzęcia, ważne jest ustalenie, co rozumie się pod pojęciem „legalne pochodzenie zwierzęcia”. Należy przyjąć, że w tym wypadku ustawodawcy chodziło zarówno o to, czy zwierzę to zostało uzyskane na terenie Unii Europejskiej lub wprowadzone na jej teren w zgodzie z obowiązującym prawodawstwem, jak i czy podmiot wszedł w posiadanie tego zwierzęcia legalnie (i może je posiadać).

Stworzenie zamkniętej listy dokumentów świadczących o legalnym pochodzeniu okazów zwierząt wymagających rejestracji jest w obecnej sytuacji prawnej zadaniem niewykonalnym, z uwagi na różnorodność możliwych sytuacji oraz ogólną zasadę,

że dowodem może być wszystko, co dopuszczają przepisy danego kraju (w więc wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem). Poniżej przedstawiono listę dokumentów, które w praktyce mogą być dołączane do wniosku o wpis do rejestru. Warto jednak pamiętać, że lista ta nie może być traktowana jako zamknięta, a nie każdy z wymienionych dokumentów z osobna zawsze świadczy o legalnym pochodzeniu.

1. Oryginał lub oryginalna kopia dla posiadacza dokumentu, na podstawie którego legalnie sprowadzono okaz na teren Polski lub innego państwa Unii Europejskiej, w szczególności (rodzaj dokumentu będzie zależał od gatunku, kraju pochodzenia oraz daty przywozu):
 - zezwolenie importowe CITES,
 - zezwolenie eksportowe CITES z kraju pochodzenia (np. w odniesieniu do okazów z Aneksu B, sprowadzonych do obecnego państwa UE zanim zaczęły w nim obowiązywać przepisy krajowe lub unijne obligujące do uzyskiwania zezwoleń importowych),
 - świadectwa reeksportu CITES.
2. Dokument potwierdzający, że zwierzę z taksonu rodzimego zostało legalnie schwyte w Polsce lub innym kraju (np. zezwolenie właściwego organu na schwyte w środowisku zwierzęcia objętego ochroną gatunkową lub dowody, że zwierzę zostało legalnie schwyte przed objęciem go ochroną gatunkową).
3. Dokumenty potwierdzające, że dany okaz z gatunku obcego faunie Polski lub innego państwa Unii Europejskiej został w nim legalnie schwyty, jego pochodzenie w tym państwie nie jest znane (mogą to być np. zeznania świadków, dokumentacja fotograficzna itp.), a podmiot zgłaszający ma prawo przetrzymywania tego okazu. Okazy uzyskane w ten sposób nie mogą być przedmiotem wykorzystania komercyjnego.
4. Zezwolenie na czynności objęte zakazami innymi niż odłów (np. posiadanie, sprzedaż, kupno, transport) w odniesieniu do taksonów objętych w Polsce ochroną gatunkową, wydane przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska albo właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska (w zależności od formy ochrony – ścisłej lub częściowej i rodzaju zakazu).
5. Jedno ze świadectw Unii Europejskiej, np.: dla wystawy objazdowej, własności osobistej, przewozu żywych okazów, do użytku komercyjnego. Każde z tych świadectw może poświadczать inne fakty – w zależności od ich rodzaju i zawartych w nich informacji i zastrzeżeń. Zakres informacji, o których mogą świadczyć, wynika przede wszystkim z przepisów rozp. Komisji 865/2006.
6. Dokument świadczący o urodzeniu danego zwierzęcia w niewoli. Przy analizie tego, do czego uprawnia taki dokument, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na:
 - datę urodzenia (istotne zwłaszcza w przypadku okazów urodzonych przed akcesją Polski do Unii Europejskiej),
 - spełnienie (bądź nie) warunków pozwalających na uznanie, że okaz ten został

urodzony i wyhodowany w niewoli zgodnie z prawodawstwem obowiązującym w zakresie ochrony dzikiej fauny i flory, w tym w szczególności art. 54 rozp. Komisji 865/2006 oraz Rezolucji 10.16 CITES (patrz rozdział VII.3.1).

Obecnie w Polsce organem właściwym do wydawania zaświadczeń o urodzeniu w niewoli jest powiatowy lekarz weterynarii. Jednak dla wykazania spełnienia wszystkich warunków określonych w CITES i prawodawstwie Unii Europejskiej (niezbędne w przypadku komercyjnego wykorzystywania okazu) może być konieczne przedstawienie także innych dokumentów – np. świadczących o pochodzeniu rodziców oraz dotyczących warunków prowadzenia hodowli lub liczby otrzymanych w niej pokoleń danego gatunku. Dokumentem potwierdzającym pochodzenie z hodowli może być także wypis z rejestru hodowlanego ogrodu zoologicznego (np. raport z bazy ZIMS) – on także wymaga analizy pod kątem spełniania wspomnianych wyżej warunków.

7. Zaświadczenie o wpisaniu zwierzęcia do rejestru prowadzonego przez starostę na podstawie przepisów przejściowych.
8. Faktura, rachunek, umowa kupna lub darowizny albo inny dokument potwierdzający w sposób nie budzący wątpliwości wejście w posiadanie okazu na terenie Polski lub Unii Europejskiej przed objęciem gatunku, do którego należy, przepisami Unii Europejskiej lub CITES (czyli przed 1 lipca 1975 r., datą przystąpienia państwa pochodzenia i państwa importu do Konwencji albo przed dniem, w którym dany gatunek został dodany do załącznika CITES lub aneksu rozporządzenia Unii Europejskiej implementującego na jej terytorium przepisy Konwencji).
9. Dokument potwierdzający w sposób nie budzący wątpliwości, że dane zwierzę gatunku obcego rodzimej faunie znajdowało się w Polsce przed wejściem w nasz kraj przepisów CITES, czyli przed 12 marca 1990 r., np. faktura zakupu z podaniem oznakowania lub cech szczególnych, dokumentacja weterynaryjna.
10. Dokument potwierdzający w sposób nie budzący wątpliwości, że dane zwierzę objęte przepisami Unii Europejskiej, lecz nie objęte CITES (np. żółw czerwonolicy) znajdowało się w Polsce lub w innym z państw nowoprzyjętych do Unii Europejskiej przed dniem akcesji, np. faktura zakupu z podaniem oznakowania lub cech szczególnych, dokumentacja z oznakowaniem, zaświadczenie o rejestracji u starosty.
11. Dokument potwierdzający, że w stosunku do okazu zasądzono przepadek na terenie Polski lub innego państwa Unii Europejskiej, a następnie okaz ten został przez właściwy dla danego państwa organ:
 - wprowadzony do obrotu zgodnie z art. 8 ust. 6 rozp. Rady 338/97, albo
 - przekazany nieodpłatnie w posiadanie (np. w depozyt).
12. Oświadczenia zawierające informację, że składający je zdaje sobie sprawę z odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań, zawierające istotne dane dotyczące pochodzenia okazów.

13. Inne dokumenty świadczące o sposobie wejścia w posiadanie zwierzęcia, np. umowa darowizny lub użyczenia, dokumenty wskazujące na otrzymanie okazu w spadku, faktury, rachunki, inna dokumentacja dotycząca transakcji (potrzebne przede wszystkim do oceny legalności wejścia w posiadanie).
14. Dokument uznawany przez inne państwo członkowskie, jako wystarczający dowód świadczący o legalnym pochodzeniu okazu. W razie wątpliwości należy potwierdzić, czy dokument spełnia ten warunek. Można to zrobić, zwracając się z pytaniem bezpośrednio do organu zarządzającego danego państwa lub za pośrednictwem polskiego Ministerstwa Środowiska.

Wymienione wyżej dokumenty nie mogą być automatycznie traktowane jako wystarczające do wykazania legalności pochodzenia okazu. Czasami rzeczywiście jeden z tych dokumentów może okazać się wystarczający (np. „kopia dla posiadacza” zezwolenia na import okazu z Aneksu B), czasami takich dokumentów potrzeba będzie kilka, a czasami takie dostarczone wraz z wnioskiem dokumenty mogą wręcz świadczyć, że w posiadanie danego zwierzęcia wnioskodawca wszedł nielegalnie, popełniając przestępstwo.

IX.7. Kiedy wpisać do rejestru, a kiedy odmówić?

Celem wprowadzenia systemu rejestracji żywych okazów zwierząt z niektórych gatunków objętych ograniczeniami na podstawie rozp. Rady 338/97 (a wcześniej CITES) było ograniczenie nielegalnego obrotu chronionymi gatunkami. Jednocześnie wprowadzając przepisy przejściowe ustawodawca dopuścił zarejestrowanie (a więc i posiadanie) okazów o nieudokumentowanym pochodzeniu, które znajdowały się na terenie Polski przed wejściem w życie tego obowiązku (ostatnio – przed 1 maja 2004 r.).

Oznacza to, że analizując dokumenty przedstawiane przy rejestracji, należy kolejno rozważyć trzy zagadnienia:

- Czy okaz został legalnie uzyskany lub wprowadzony na teren Unii Europejskiej?
- Czy zgłaszający wszedł w posiadanie tego okazu w sposób legalny?
- Czy zgłaszający może legalnie posiadać dany okaz?

Wpis do rejestru nie jest potwierdzeniem legalnego pochodzenia. Jest to tylko czynność materialno–prawna, wykonywana automatycznie po złożeniu właściwego wniosku i uiszczeniu opłaty skarbowej, czyli spełnieniu przez wnioskodawcę warunków formalnych. Urzędnik starostwa powiatowego nie musi więc zastępować organów ścigania czy odgrywać roli organów CITES i dogłębnie analizować, czy wszystkie dostarczone dokumenty są prawdziwe i czy np. zgłaszane okazy spełniają wszystkie warunki uznania za urodzone i wyhodowane w niewoli. Powinien jednak sprawdzić, czy przedstawione dokumenty, przy założeniu ich prawdziwości, uprawniają do pozytywnych odpowiedzi na wszystkie trzy wymienione wyżej pytania (czyli wypełniono obowiązek wynikający z art. 64 ust. 6 ustawy) oraz czy spełnione są wszystkie inne warunki formalne.

Żółw kanciasty *Chersina angulata* (UE B, CITES II). Wszystkie żółwie lądowe objęte są ochroną na mocy Konwencji Waszyngtońskiej oraz odpowiadających jej rozporządzeń Unii Europejskiej. © Javier Abalos Wildlife Photography; <https://www.flickr.com/photos/globuloblanco/>

Kameleon trójrogi *Trioceros jacksonii* (UE A, CITES I). Prawie wszystkie gatunki kameleonów objęte są ochroną na mocy Konwencji Waszyngtońskiej oraz odpowiadających jej rozporządzeń Unii Europejskiej. Podczas 17 Konferencji Stron CITES rozpatrywane będą propozycje włączenia do Załącznika II pozostałych dwóch rodzajów tych gadów – *Rhampholeon* i *Rieppoleon*. © Charles Kinsey

Chociaż niezłożenie we właściwym terminie wniosku o rejestrację stanowi wykroczenie, nie oznacza to, że zwierząt zgłoszonych z opóźnieniem (także bez spełnienia warunków umożliwiających przywrócenie terminu) nie można wpisać do rejestru. O wpisaniu do rejestru decyduje spełnienie przesłanek ustawowych. Obecnie (po zakończeniu okresów przejściowych) o wpisaniu do rejestru powinno więc decydować przede wszystkim to, czy wnioskodawca złożył prawidłowy wniosek, a więc m.in. czy załączył kopie dokumentów potwierdzających legalne pochodzenie okazu. Analogicznie można także wpisać zwierzę bez takiego udokumentowanego pochodzenia, jeśli wnioskodawca wykaże, że posiadał je już w czasie, który umożliwiał skorzystanie z przepisów przejściowych (taki okaz nie będzie jednak mógł być przedmiotem wykorzystania zarobkowego, w tym sprzedaży).

W przypadku opóźnienia w złożeniu wniosku organ rejestrujący może (ale nie musi) przekazać informację o wykroczeniu Policji. Jeśli opóźnienie jest spowodowane jedynie przez brak wcześniejszej wiedzy o obowiązku i ma charakter jednorazowy, a wszystkie przesłanki wskazują, że zgłaszany okaz ma legalne pochodzenie, można uznać, że wystarczające jest pouczenie sprawcy.

Jeśli jednak opóźnienia mają u danego podmiotu charakter uporczywy, albo inne okoliczności jednocześnie poddają w wątpliwość legalność pochodzenia zgłaszanych okazów – wskazane jest zwrócić się do odpowiednich organów o zbadanie sprawy i ew. doprowadzenie do ukarania sprawcy. Jeśli wnioskodawca nie wypełnił wszystkich warunków formalnych – np. nie przedstawił wszystkich danych, nie dołączył obowiązkowych załączników (lub załączniki te są niewystarczające), albo nie uiszczył właściwej opłaty skarbowej, starostwo wzywa go do uzupełnienia wniosku w trybie przewidzianym przez art. 64 § 2 Kodeksu postępowania administracyjnego. Jeśli wady formalne nie zostaną w terminie uzupełnione, starosta pozostawia sprawę bez rozpatrzenia i jednocześnie powiadamia Policję (w przeciwnym wypadku akceptowałby stan trwałego naruszania przepisów, poprzez posiadanie okazów bez obowiązkowego właściwego zgłoszenia do rejestru). Policja w postępowaniu ustala, czy doszło jedynie do wykroczenia polegającego na niezłożeniu w terminie właściwego wniosku, czy również do innych naruszeń prawa.

W przypadku dokumentów obcojęzycznych (innych niż zezwolenia i świadectwa UE, które mają swoje oficjalne polskie tłumaczenia w aneksach do rozp. Komisji 792/2012, lub inne dokumenty, które mają swoje urzędowe tłumaczenia na język polski), organ musi dla ważności postępowania uzyskać ich urzędowe tłumaczenie (zgodnie z licznymi orzeczeniami sądów administracyjnych w oparciu o art. 4 ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim⁹³). Starosta może zwrócić się do wnioskodawcy o przedstawienie tłumaczenia dokumentu przez tłumacza przysięgłego, a jeśli nie skorzysta z takiej możliwości lub tłumaczenia nie uzyska, powinien je zlecić we własnym zakresie (z przepisów nie wynika jednoznaczny wymóg, że powinno być wykonane przez

⁹³ Dz.U. 2011 nr 43 poz. 224, z późn. zm.

tłumacza przysięgłego, jeśli jednak zostanie sporządzone i poświadczone przez takiego tłumacza, będzie miało bez wątpienia walor tłumaczenia urzędowego, korzystającego z domniemania zgodności z treścią dokumentu tłumaczonego). Tłumaczenie to powinno mieć formę pisemną. Nie zastępuje ono oryginalnego dowodu (tym jest kopia obcojęzycznego dokumentu), a jedynie umożliwia jego poprawną analizę.

W przypadku wątpliwości dot. znaczenia czy prawdziwości przedstawionych dokumentów, starosta może zawiesić postępowanie i podjąć konsultacje z innymi organami. Np. w przypadku wątpliwości dot. prawdziwości zezwolenia CITES czy świadectwa Unii Europejskiej, może zwrócić się do organu, który wydał dany dokument, o potwierdzenie jego autentyczności. W przypadku budzącego wątpliwości dokumentu dot. urodzenia i wyhodowania w niewoli, może zwrócić się do organu zarządzającego CITES danego państwa, o stwierdzenie, czy dany okaz spełnia warunki określone w art. 54 rozp. Komisji 865/2006 (w przypadku organów zagranicznych, można skorzystać z pośrednictwa polskiego organu zarządzającego (w praktyce – Wydziału ds. Konwencji w Departamencie Leśnictwa i Ochrony Przyrody w Ministerstwie Środowiska).

Jeśli przedstawione wraz z wnioskiem dokumenty jednoznacznie wskazują na nielegalne pochodzenie okazu, zaistnienie innego przestępstwa albo nasuwają uzasadnione podejrzenia co do zaistnienia takiego faktu (np. przedstawiono fakturę zakupu żółwia z gatunku z Aneksu A, a wnioskodawca nie dysponuje świadectwem do użytku komercyjnego dla tego okazu, przedstawiono oświadczenie o urodzeniu okazu w hodowli, która nie istnieje, albo organ państwa pochodzenia stwierdził, że w jego opinii urodzenie i wyhodowanie w niewoli zgodnie z prawodawstwem Unii Europejskiej nie zostało przekonująco wykazane), należy wydać decyzję odmowną⁹⁴ i niezwłocznie powiadomić organy ścigania o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Niezgłoszenie takiego faktu przez starostę Policji lub prokuraturze stanowiłoby przestępstwo i narażało na odpowiedzialność karną na podstawie art. 231 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁹⁵ w związku z art. 304 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁹⁶.

IX.8. Do czego upoważnia wpisanie do rejestru?

Wpisanie do rejestru starosta potwierdza wydaniem zaświadczenia. Zwierzęta objęte obowiązkiem rejestracji, wpisane do rejestru starosty, można legalnie posiadać (w przypadku gatunków niebezpiecznych, łownych lub objętych ochroną gatunkową potrzebne jest także zezwolenie wymagane na podstawie odrębnych przepisów). Z wyjątkiem okazów z Aneksu A, które nie zostały urodzone i wyhodowane w niewoli, oraz zwierząt objętych krajową ochroną gatunkową, można je także bez dodatkowych

⁹⁴ W wypadku, gdy okazu nie można zarejestrować z przyczyn merytorycznych, a nie czysto formalnych, decyzja odmowna (dająca stronie możliwość odwołania się od niej) jest rozwiązaniem właściwszym, niż pozostawienie sprawy bez rozpatrzenia, mimo że nieudokumentowanie legalnego pochodzenia można także traktować jako wadę formalną wniosku.

⁹⁵ Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553, z późn. zm.

⁹⁶ Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555, z późn. zm.

zezwoleń lub świadectw przekazać w formie darowizny, co wiąże się z obowiązkiem złożenia wniosków o wykreślenie z rejestru przez dotychczasowego właściciela oraz o wpisanie do rejestru przez nowego właściciela. Mogą być też dziedziczone, a zwierzęta, które są wyłącznie na liście gatunków niebezpiecznych, mogą być także sprzedawane (w przypadku gatunków niebezpiecznych lub łownych przekazanie może nastąpić wyłącznie podmiotowi posiadającemu odpowiednie zezwolenie). Inne czynności – przede wszystkim wszelkie formy zarobkowego wykorzystania okazów z gatunków z aneksów A i B – mogą być także dozwolone. Jednak fakt wpisania do rejestru nie ma na to bezpośredniego wpływu.

Wypisy z rejestru zasadniczo nie mogą być obecnie traktowane jako dowody legalnego pochodzenia, uprawniające do sprzedaży czy kupna. Komercyjny obrót chronionymi gatunkami na terenie Unii Europejskiej regulują szczegółowo przepisy unijne, odrębne od tych dotyczących rejestracji (patrz rozdział VI). Wypis z rejestru potwierdza jedynie fakt dokonania przez starostę czynności materialno-prawnej, polegającej na wpisaniu okazu do rejestru na wniosek posiadacza. Dlatego zaleca się, by na formularzach tych wypisów zamieszczać informację, że nie stanowią one dowodu legalnego pochodzenia (w języku polskim i np. angielskim), co utrudni nadużywanie tych dokumentów w nielegalnym handlu.

IX.9. Ile to kosztuje?

Na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej⁹⁷ (część I, pozycja 19 w Załączniku do ustawy) za dokonanie wpisu do rejestru zwierząt pobiera się opłatę skarbową w wysokości 26 zł. Po dokonaniu wpisu zwierzęcia do rejestru jego właściciel otrzymuje zaświadczenie. Za zmianę danych w rejestrze lub za wykreślenie okazu z rejestru nie pobiera się opłaty. Za wydanie dodatkowego zaświadczenia o zarejestrowaniu okazu (np. zawierającego zmodyfikowane dane), pobiera się opłatę skarbową w wysokości 17 zł (część II, pozycja 21 w Załączniku do cytowanej wyżej ustawy).

Obowiązek opłaty skarbowej powstaje z chwilą złożenia wniosku o wpis do rejestru zwierząt lub o wydanie zaświadczenia. Opłacie podlega rozpatrzenie wniosku o dokonanie wpisu do rejestru i podjęcie odpowiedniej czynności lub decyzji. Jeden wpis może dotyczyć wielu okazów jednego gatunku/podgatunku, a więc przy jednorazowym zgłoszeniu kilku okazów tego samego gatunku/podgatunku i o tym samym pochodzeniu, wnosi się opłatę jak za jedną czynność. Okazy różnych gatunków (a także okazy tego samego gatunku, ale np. o różnym pochodzeniu) wymagają oddzielnej analizy dokumentów i oddzielnego wpisu do rejestru. Stąd w przypadku zgłoszenia do rejestru np. po kilka okazów z trzech gatunków – za każdy z gatunków należy wnieść oddzielną opłatę (patrz ramka poniżej). Opłaty dokonuje się gotówką w kasie organu podatkowego (urzędu skarbowego) lub przelewem na rachunek tego organu.

⁹⁷ Dz.U. 2015 poz. 783, z późn. zm.

Chwytnica czerwonooka *Agalychnis callidryas* nadrzewny płaz, który od 2010 r. wraz z pozostałymi gatunkami z tego rodzaju został objęty ochroną CITES (UE B, CITES II). © Borys Kala / salamandra.org.pl

Ameerega bassleri (UE B, CITES II). Ten kolorowy płaz jest zagrożony przede wszystkim z powodu zmian siedliskowych na skutek działalności rolniczej – głównie tworzenia plantacji kawy. © Evan Twomey

OPŁATA ZA WNIOSEK CZY ZA GATUNEK?

Brak oficjalnej interpretacji, czy w przypadku dokonywania wpisu w osobnych pozycjach rejestru osobników tego samego gatunku i o tym samym pochodzeniu, ale o odrębnych cechach (np. innej płci czy innym oznakowaniu), należy pobierać jedną opłatę, czy oddzielną opłatę za każdy wpis. Racjonalna wydaje się wykładnia, że oddzielną sprawą/czynnością podlegającą opłacie jest każda część wniosku, która wymaga oddzielnej analizy i może powodować odmienną decyzję lub postanowienie organu. Niewątpliwie oddzielną analizę należy przeprowadzić dla osobników różnych gatunków (różne gatunki mogą podlegać odmiennym rygorom ochronnym). Podobnie oddzielną analizę i decyzję/postanowienie należy przeprowadzić dla okazów o różnym pochodzeniu (wobec których należało więc przedstawić odmienne dokumenty wskazujące na legalność tego pochodzenia). Jednak w przypadku np. kilku okazów z tego samego miotu, mających odmienną płęć, oznakowania czy nawet szczegółową datę urodzenia, jeden wniosek będzie wymagał zawsze tylko jednej decyzji / postanowienia, a więc wymaga wniesienia pojedynczej opłaty.

Koroniec plamoczuby *Goura victoria* (UE B, CITES II). Bywa zabijany dla mięsa oraz ozdobnych piór. Przepuszcza się, że dzikie koronice są również odławiane i trafiają na rynek handlarzy ptaków.
© Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

X. INNE WYBRANE UREGULOWANIA

X.1. Ochrona gatunkowa – pozyskiwanie z natury

Choć większość okazów dzikich roślin i zwierząt (zarówno żywych, jak i martwych czy produktów z nich pochodzących), znajdujących się w Polsce w handlu, to gatunki egzotyczne, spotyka się także przypadki pozyskiwania i sprzedaży okazów fauny i flory krajowej. Część z nich, ze względu na różny stopień zagrożenia, objęta jest krajową ochroną gatunkową – częściową lub ścisłą. Ponieważ niniejszy podręcznik dotyczy przede wszystkim przepisów związanych z CITES i powiązanych z tą Konwencją regulacjami krajowymi i Unii Europejskiej, przepisy dotyczące ochrony gatunkowej zostały w niniejszym opracowaniu jedynie zasygnalizowane w zakresie, w jakim powiązane są z omawianymi przepisami międzynarodowymi. Za takim rozwiązaniem przemawia także fakt, że szczegółowe rozwiązania prawne dot. ochrony gatunkowej są dość często nowelizowane i wkrótce można się spodziewać kolejnych zmian, a więc ich dokładne omówienie szybko straciłoby swoją aktualność.

Ochrona gatunkowa jest regulowana przez odpowiednie rozporządzenia wydawane przez Ministra Środowiska (oddzielnie dla roślin, grzybów i zwierząt), a także przez ustawę o ochronie przyrody. Aktualnie obowiązujące rozporządzenia zgodnie z prawem Unii Europejskiej⁹⁸ obejmują nie tylko gatunki rodzime dla Polski, ale także wiele gatunków znajdujących się pod ochroną gatunkową w innych krajach Unii, a w Polsce nie występujących naturalnie w stanie dzikim.

Spośród licznych zakazów i ograniczeń, które obecnie zgodnie z ustawą o ochronie przyrody mogą dotyczyć gatunków objętych ścisłą ochroną gatunkową (i które zwykle są w stosunku do nich wprowadzane) w kontekście omawianych tu zagadnień należy zwrócić uwagę na zakazy: pozyskiwania, transportu (obecnie dotyczy wyłącznie żywych zwierząt oraz okazów niektórych gatunków roślin objętych ochroną ścisłą), chowu, przetrzymywania i posiadania. Zakazy standardowo obejmują także zbywanie, nabywanie, oferowanie do sprzedaży, wymianę, darowiznę oraz wwożenia z zagranicy i wywożenia poza granicę państwa okazów tych gatunków. Wszystkie te czynności w odniesieniu do gatunków chronionych (w stosunku do których wprowadzono te zakazy) można wykonywać jedynie po uzyskaniu zezwolenia odpowiedniego organu ochrony przyrody (w zależności od rodzaju ochrony i rodzaju zakazu – Głównego Dyrektora Ochrony Środowiska lub odpowiedniego regionalnego dyrektora ochrony środowiska). Od tych ogólnych zasad jest kilka wyjątków – np. dotyczących okazów większości gatunków roślin i niektórych gatunków zwierząt pozyskanych za granicą i wwiezionych do Polski na podstawie zezwolenia, albo uzyskiwania zezwoleń na czynności zakazane wykonywane na terenie parków narodowych.

⁹⁸ Zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (tzw. Dyrektywa Ptasia) i Dyrektywą Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywa Siedliskowa).

Sokół wędrowny *Falco peregrinus* (UE A, CITES I). Dla tego gatunku Arabia Saudyjska i Republika Palau wprowadziły zastrzeżenia. Oznacza to, że kraje te mogą traktować sokoły wędrowne tak, jakby były ujęte w Załączniku II. © Scott Latham

Sowa śnieżna *Nyctea scandiaca* (UE A, CITES II). Wszystkie sowy Strigiformes spp. ujęte są w aneksach do rozp. Rady 338/97 i załącznikach CITES. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Nowelizacja ustawy o ochronie przyrody z jesieni 2008 r. rozstrzygnęła także ostatecznie wątpliwość, czy ochrona gatunkowa dotyczy jedynie tych okazów zwierząt, które są aktualnie „dziko żyjące”, jak to niekiedy próbowano interpretować na podstawie wcześniejszego, stylistycznie niejednoznacznego zapisu. Poprawione brzmienie przepisu jednoznacznie wskazuje, że ochrona gatunkowa dotyczy wszystkich okazów należących do objętych nią gatunków – także tych, które np. są w danej chwili w hodowli. Jednak w odniesieniu do okazów dziko występujących oraz innych niż dziko występujących wprowadzono nieco inne zestawy zakazów i odstępstw od nich.

Warto zaznaczyć, że zgodnie z ustawową definicją pojęcia gatunek, ograniczenia prawne dotyczą nie tylko „czystych” gatunków biologicznych, ale także ich mieszańców w pierwszym lub drugim pokoleniu. Oznacza to, że np. hybrydy (tzw. bastardy) kanarków z rodzimymi gatunkami ptaków także podlegają tym przepisom. Ponadto zgodnie z art. 119a znowelizowanej ustawy o ochronie przyrody samo krzyżowanie międzygatunkowe bez specjalnej zgody Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska także jest zakazane i karane.

W przypadku żywych zwierząt, w Polsce najbardziej narażone na nielegalne pozyskiwanie są płazy (ogoniaste – do hodowli, żaby – głównie na „darmową” karmę dla innych trzymanyh hobbyistycznie zwierząt – głównie egzotycznych gadów) oraz gady (węże i żółwie – do hodowli, jaszczurki – głównie na karmę). Spośród ptaków w handlu spotyka się przede wszystkim blaszkodziobe (różne kaczki, bernikle, łabędzie), rzadziej sowy i ptaki drapieżne (które są trzymane i rozmnażane komercyjnie, głównie na potrzeby krajowych i unijnych sokolników, ale także na eksport – np. do krajów arabskich), a także drobne wróblowate i ich mieszańce (zwłaszcza z kanarkami). Wszystkie rodzime gatunki wymienionych wyżej grup zwierząt objęte są ochroną gatunkową lub ew. podlegają ograniczeniom wynikającym z prawa łowieckiego (niektóre kaczki). Spośród gatunków objętych obecnie ochroną ścisłą w handlu spotyka się też stosunkowo często pijawki lekarskie lub otrzymane z nich produkty⁹⁶. Jednak najczęściej pochodzą one z przemytu z zagranicy. Podobne źródło ma znaczna część produktów pochodnych z chronionych w Polsce ssaków – przede wszystkim różnego rodzaju odzież wykonana z futra wilków (rzadziej także rysi, wydr czy bobrów). Część z tych eksploatowanych gatunków (pijawki, ptaki drapieżne i sowy, duże ssaki drapieżne) objętych jest też ochroną na podstawie CITES i rozp. Rady 338/97. W nielegalnym obrocie spotyka się także trofea myśliwskie z gatunków objętych w Polsce ochroną gatunkową (np. z niedźwiedzi, rzadziej wilków lub różnych gatunków ptaków). Niektóre pochodzą z legalnego importu – np. z Federacji Rosyjskiej (jednak zgodnie z zasadami EU WTR nie mogą stanowić przedmiotu komercyjnego obrotu), inne najprawdopodobniej z kłusownictwa lub nielegalnego pozyskiwania martwych okazów na terenie kraju.

⁹⁶ Wszelkie kremy, maści czy kosmetyki zawierające wyciągi (ekstrakty) z pijawki lekarskiej („medycznej”, „leczniczej”) *Hirudo medicinalis* (synonim: *H. officinalis*, obejmuje także stosunkowo niedawno wyróżnioną *H. orientalis*) lub *H. verbana*, objęte są przepisami CITES. W Polsce znaczna część tych produktów znajdujących się w handlu pochodzi z przemytu z Federacji Rosyjskiej lub z Ukrainy.

Do roślin objętych jednocześnie ochroną krajową i ograniczeniami w handlu na podstawie CITES należą m.in. wszystkie storczyki, miłek wiosenny oraz śnieżyczka przebiśnieg. W ostatnich latach raportowane są przypadki niszczenia całych stanowisk różnych gatunków storczyków, które po zakończeniu kwitnienia są wykopywane i trafiają do sprzedaży w sklepach ogrodniczych lub na serwisach internetowych w Polsce lub innych krajach Unii Europejskiej – jako rośliny pochodzące a uprawy.

Jedynym gatunkiem grzyba, który jest objęty jednocześnie krajową ochroną gatunkową (częściową) oraz przepisami rozp. Rady 338/97 (Aneks D) jest porost – płucnica islandzka *Cetraria islandica*. W handlu jest wykorzystywana w kwiaciarstwie (głównie jako element ozdobny) oraz w ziołolecznictwie. Znaczna część znajdujących się w obrocie okazów pochodzi z nielegalnego importu z innych krajów europejskich (głównie Skandynawii).

X.2. Obce gatunki inwazyjne

X.2.1. Przepisy krajowe

Na podstawie aktualnego brzmienia art. 120 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody, przetrzymywanie, hodowla, rozmnażanie, oferowanie do sprzedaży i zbywanie na terenie kraju żywych okazów¹⁰⁰ zwierząt, roślin i grzybów z gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić rodzimym gatunkom lub siedliskom przyrodniczym, wymaga zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Sprowadzenie okazów tych gatunków z zagranicy oraz wymienione wyżej czynności dotyczących tych importowanych organizmów wymagają zezwolenia Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Listę gatunków, których to dotyczy, ustala w drodze rozporządzenia minister właściwy ds. Środowiska, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa. Obecnie obowiązuje **rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym**¹⁰¹. Obejmuje ono obecnie 16 gatunków roślin oraz 36 gatunków zwierząt (w tym 6 taksonów z Aneksu B do rozp. Rady 338/97).

Warto dodać, że zgodnie z art. 120 ust. 1, 3 i 4 ustawy o ochronie przyrody zabronione jest wprowadzanie do środowiska przyrodniczego oraz przemieszczanie w tym środowisku jakichkolwiek roślin, zwierząt lub grzybów gatunków obcych, z wyjątkiem:

- organizmów morskich, na których prowadzenie chowu, hodowli, zarybiania, prowadzenia lub przenoszenia, wymagane jest zezwolenie ministra właściwego do spraw rybołówstwa, wydawane na podstawie art. 3 ust. 1 ustawy

¹⁰⁰ W art. 120 ust. ustawie nie ma mowy o żywych okazach, ale gatunkach. Ponieważ nie można posiadać czy sprzedawać całych gatunków, należy uznać, że jest to oczywisty błąd. Już z przepisu karnego zawartego w art. 131 pkt 10 jednoznacznie wynika, że chodzi jedynie o żywe okazy tych gatunków.

¹⁰¹ Dz.U. 2011 nr 210 poz. 1260.

z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym¹⁰² albo na podstawie art. 97 lub art. 99 ustawy z dnia 19 grudnia 2014 r. o rybołówstwie morskim¹⁰³;

- roślin niewymienionych w cytowanym wyżej rozporządzeniu w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych <...> – przy zakładaniu i utrzymywaniu terenów zieleni, zakładaniu i utrzymywaniu zadrzewień poza lasami i obszarami objętymi formami ochrony przyrody oraz wykorzystywanych w ramach racjonalnej gospodarki leśnej i rolnej.

Łamanie wyżej wymienionych przepisów stanowi wykroczenie na podstawie art. 131 pkt 9 i 10 ustawy o ochronie przyrody.

X.2.2. Przepisy Unii Europejskiej¹⁰⁴

Z początkiem stycznia 2015 roku weszło w życie **Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych**¹⁰⁵. Na podstawie art. 4 tego aktu Komisja Europejska powinna w pierwszych dniach stycznia 2016 r. przyjąć wykaz inwazyjnych gatunków obcych, stwarzających zagrożenie dla Unii. Dopiero gdy wykaz ten wejdzie w życie, rozporządzenie to zacznie realnie obowiązywać wszystkich obywateli Unii. Na podstawie art. 7 ust. 1 tego rozporządzenia, gatunków, które znajdują się we wspomnianym wykazie, dotyczyć będą zakazy:

- przywożenia do Unii, wywożenia z Unii, przemieszczania w granicach Unii (z wyjątkiem transportu w celu eliminacji) i wszelkiego innego wprowadzania na terytorium Unii (w tym przemieszczania tranzytem pod nadzorem celnym);
- przetrzymywania, hodowania oraz zezwalania na ich rozmnażanie, hodowlę lub uprawę – w tym w obiekcie izolowanym;
- wprowadzania do obrotu, wykorzystywania lub wymieniania;
- uwalniania do środowiska.

Od tych ogólnych zakazów rozporządzenie przewiduje kilka wyjątków:

1. Właściciele zwierząt z gatunków wymienionych w wykazie, przetrzymywanych w celach niekomercyjnych, mają prawo je zatrzymać do naturalnej śmierci, pod warunkiem że zwierzęta te były już przetrzymywane przed ich umieszczeniem w wykazie unijnym oraz jeśli znajdują się w obiekcie izolowanym i podjęto właściwe środki w celu uniemożliwienia im rozmnażania lub ucieczki (właścicielom, którzy nie mogą spełnić tych warunków, państwa członkowskie mogą zaoferować przejęcie zwierząt, z uwzględnieniem ich dobrostanu – np. do odpowiednich azyli).

¹⁰² Dz.U. 2015 poz. 652, z późn. zm.

¹⁰³ Dz. U. 2015 poz. 222

¹⁰⁴ Ten rozdział stanowi zaktualizowany skrót omówienia zawartego w publikacji: Kepel A. Obce w luce prawnej. *Magazyn Przyrodniczy Salamandra* 2/2015: 48-50.

¹⁰⁵ Dz.U.U.E.L 317 z 4.11.2014, s. 35-55.

2. Posiadacze „stad” handlowych tych gatunków, nabytych przed ich umieszczeniem w wykazie, mają prawo, do dwóch lat od umieszczenia tych gatunków w wykazie, przetrzymywać i przemieszczać „żywe osobniki tych gatunków lub ich zdolne do rozmnażania części” w celu sprzedaży lub przekazania ośrodkom, które otrzymają odpowiednie zezwolenie (a przez jeden rok – także użytkownikom niekomercyjnym, pod warunkiem że osobniki te będą przetrzymywane i przemieszczane w obiekcie izolowanym i podjęto środki zapobiegające ich rozmnażaniu lub ucieczce).
3. Państwa członkowskie powinny wprowadzić system umożliwiający uzyskiwanie zezwoleń na czynności zakazane ośrodkom prowadzącym badania naukowe, ochronę ex situ tych gatunków lub wykorzystującym je do istotnych celów medycznych, pod warunkiem że spełniają one kryteria określone w art. 8 rozporządzenia.
4. Państwa członkowskie mogą także, po wcześniejszym uzyskaniu indywidualnego upoważnienia od Komisji Europejskiej i spełnieniu dodatkowych warunków podanych w art. 9 rozporządzenia, wydawać zezwolenia na prowadzenie działań innych niż wymienione w poprzednim punkcie (np. prowadzenie azyli przyjmujących niechciane zwierzęta z tych gatunków).
5. Handlowe wykorzystywanie zadomowionych już gatunków obcych (w Polsce np. rak pręgowaty) może być dozwolone czasowo w ramach środków zaradczych, które mają na celu ich eliminację, kontrolę lub izolację populacji, na podstawie szczegółowego uzasadnienia i pod warunkiem, że wdrożone zostały odpowiednie środki kontroli, aby uniknąć dalszego ich rozprzestrzeniania.

Rozporządzenie dopuszcza stosowanie przez kraje członkowskie środków ostrzejszych niż podane w rozporządzeniu, a także przewiduje procedury obejmowania podobnymi ograniczeniami obcych gatunków inwazyjnych, które stanowią zagrożenie nie dla całej Unii, ale dla jej regionów lub poszczególnych krajów. Oznacza to, że Polska będzie mogła nadal stosować ograniczenia także w odniesieniu do gatunków innych niż podane w wykazie ogłoszonym przez Komisję UE, a także współpracować w tym względzie z innymi państwami członkowskimi i uzyskiwać ich pomoc.

Choć omawiane rozporządzenie obowiązuje bezpośrednio i wprost w całej Unii Europejskiej, w celu jego skutecznej realizacji państwa członkowskie muszą wprowadzić wiele własnych regulacji prawnych i rozwiązań organizacyjnych, a także przedsięwziąć odpowiednie działania. Niektóre z tych obowiązków należy wypełnić w ciągu 18 miesięcy od przyjęcia wspomnianego wykazu. Dotyczy to przede wszystkim ustanowienia systemu nadzoru, w którym gromadzi się dane o występowaniu w środowisku wymienionych w wykazie gatunków, przeprowadzenia analiz dróg niezamierzonego wprowadzania lub rozprzestrzeniania się tych gatunków i zidentyfikowania tych z nich, które wymagają priorytetowych działań (w terminie trzech lat należy ustanowić i wdrożyć plany działania w celu rozwiązania kwestii tych priorytetowych dróg) oraz wprowadzenia skutecznych środków zaradczych wobec tych gatunków, które rozprzestrzeniły się już na szeroką skalę

w danych państwach. Niektóre regulacje prawne powinny być jednak wprowadzone do 2 stycznia 2016 roku. Dotyczy to m.in. utworzenia w pełni funkcjonujących struktur prowadzenia kontroli urzędowych niezbędnych do zapobiegania zamierzonemu wprowadzaniu do Unii tych gatunków (tę funkcję może w Polsce pełnić Służba Celna) oraz wprowadzenia skutecznych, proporcjonalnych i odstrasżających sankcji (kar) za naruszenie tego rozporządzenia, a także zapewnienia ich stosowania. Regulacje te powinny zakładać zwracanie przez sprawców czynów zabronionych kosztów podjętych środków zapobiegających, minimalizujących, łagodzących i renaturyzacji, zgodnie z zasadą „zanieczyszczający płaci”. Gdy tylko ukaże się wykaz gatunków, których rozporządzenie dotyczy, odpowiednie organy państw członkowskich powinny też „podjąć wszelkie racjonalne kroki”, w szczególności rozpocząć programy uświadamiające i edukacyjne, w celu powiadomienia niekomercyjnych właścicieli zwierząt wpisanych do wykazu (którzy mieli te zwierzęta, zanim zostały do wykazu wpisane) o ryzyku, jakie stanowi przetrzymywanie tych zwierząt, i środkach, jakie należy podjąć w celu zminimalizowania ryzyka ich rozmnażania i ucieczki. Powinny także podejmować „wszelkie niezbędne kroki w celu zapobieżenia niezamierzonemu wprowadzaniu lub rozprzestrzenianiu tych gatunków”.

Żółw czerwonolicy *Trachemys scripta elegans* (UE B) – jeden ze 100 najbardziej inwazyjnych gatunków według IUCN. Obecnie ten podgatunek żółwia ozdobnego obecny jest na wszystkich kontynentach za wyjątkiem Antarktydy. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Niestety – w Polsce do tej pory nie wprowadzono specjalnych regulacji, które umożliwiałyby efektywne przestrzeganie rozporządzenia, gdy tylko ukaże się wspomniany wykaz gatunków. Nie ustalono np. żadnych sankcji. Brak nawet tak elementarnych rozstrzygnięć, jak wskazanie organów, które są odpowiedzialne za realizację poszczególnych postanowień tego rozporządzenia (nie mówiąc już o zarezerwowaniu funduszy na niezbędne działania). Nie ma realnych szans, by odpowiednie przepisy powstały do chwili opublikowania wykazu, a więc początkowo – przez trudny do przewidzenia czas – rozporządzenie będzie w Polsce martwe.

Nie tylko Polska ma opóźnienia we wprowadzaniu w życie postanowień omawianego rozporządzenia. Także opublikowanie kluczowego unijnego wykazu gatunków ma w chwili oddawania tego wydania podręcznika do druku ponad półroczne opóźnienie. Co prawda 4 grudnia 2015 roku Komisja Europejska wraz z Komitetem Ekspertów (reprezentującym państwa członkowskie) przyjęły w tzw. procedurze uzgodnieniowej propozycję pierwszej „listy inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii Europejskiej”, zawierającej 37 taksonów (14 roślin i 23 zwierząt). Jednak 16 grudnia 2015 roku Parlament Europejski w specjalnej rezolucji wezwał Komisję do wycofania projektu tego wykazu, zarzucając m.in. to, że nie został on przygotowany w zgodzie z wiedzą ekspercką, lecz głównie na podstawie przesłanek politycznych. W rezolucji wskazano, że niektóre gatunki z listy nie są w opinii unijnych parlamentarzystów groźne, a brakuje wielu taksonów, które stwarzają realne zagrożenie lub wymierne szkody. Rezolucja ta spowodowała spowolnienie prac. Gdy ostatecznie wykaz zostanie przyjęty (oczekiwane jest to w połowie lipca 2016 r.), wejdzie w życie 20 dni po opublikowaniu.

X.3. Gatunki stanowiące zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzi

Lista gatunków, których posiadanie i obrót podlegają ograniczeniom ze względu na zagrożenie, jakie mogą stanowić dla ludzi, znajduje się w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi¹⁰⁶. Zawiera ona 566 pozycji, w tym wiele obejmujących całe rodzaje, rodzimy, a nawet rzędy (krokodyli i trąbowców). Wiele z nich to taksony umieszczone w załącznikach CITES i aneksach do rozp. Rady 338/97. Zostały one podzielone na dwie kategorie, w zależności od stopnia zagrożenia stwarzanego dla człowieka przez zwierzęta z poszczególnych gatunków. W przypadku kategorii I na podstawie art. 73 ustawy o ochronie przyrody obowiązuje całkowity zakaz posiadania ich żywych okazów (poza jednostkami wymienionymi w ustawie). W przypadku zwierząt wymienionych kategorii II – można je posiadać pod warunkiem uzyskania odpowiedniego zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które można uzyskać po spełnieniu warunków określonych w ustawie i rozporządzeniu. Rozporządzenie zawiera szczegółowy opis

¹⁰⁶Dz.U. 2011 nr 173 poz. 1037.

Tropidolaemus wagleri, wąż niebezpieczny dla życia i zdrowia człowieka, kategoria II. Aby uzyskać zezwolenie na jego przetrzymywanie należy spełnić warunki opisane w rozporządzeniu.
© Jerome Micheletta / Macaca Nigra Project

Arabska żmija rogata *Cerastes gasperettii* – stanowi poważne zagrożenie dla życia i zdrowia człowieka, kategoria I. Jej przetrzymywanie jest dozwolone wyłącznie w ogrodach zoologicznych, placówkach naukowych i cyrkach. Obie fotografie
© Seyed Bagher Mousavi

warunków przetrzymywania, w odniesieniu do poszczególnych grup organizmów (przede wszystkim dla zachowania bezpieczeństwa hodowców i osób postronnych, a nie dobrostanu zwierząt). Rozdział 4 i Załącznik 4 do tego rozporządzenia dotyczą zasad znakowania kręgowców, które w nim wymieniono. Są one zgodne z zasadami określonymi w art. 66 rozp. Komisji 865/2006.

Zwierzęta z gatunków ujętych w tym rozporządzeniu mogą być przekazywane jedynie podmiotom, które są uprawnione do ich przetrzymywania (na podstawie zezwolenia, ogólnego odstępstwa zawartego w ustawie, albo na podstawie faktu, że znajdują się w innym kraju, w którym przepisy tego rozporządzenia nie obowiązują).

Osobom, które przetrzymywały zwierzęta niebezpieczne w chwili wejścia w życie omawianego rozporządzenia, ustawodawca dał rok na spełnienie warunków i uzyskanie zezwoleń, albo oddanie okazów innemu uprawnionemu podmiotowi (np. innemu hodowcy, który spełni te warunki). Termin ten minął 23.11.2012 r.

Naruszanie zakazów dotyczących zwierząt niebezpiecznych, a także dopuszczenie, w wyniku niezachowania należytej ostrożności, do ucieczki takiego zwierzęcia (lub jakiegokolwiek zwierzęcia z gatunku obcego, z wyjątkiem organizmów morskich) stanowi wykroczenie na podstawie art. 131 pkt 4 i 4a ustawy o ochronie przyrody.

X.4. Wybrane przepisy weterynaryjne dotyczące handlu żywymi zwierzętami

Na podstawie różnych rozporządzeń i dyrektyw Unii Europejskiej oraz związanych z nimi krajowych przepisów weterynaryjnych, w stosunku do niektórych grup gatunków obowiązują różnorodne zakazy, ograniczenia i zasady dotyczące sprowadzania z zagranicy lub obrotu na terenie kraju.

Na przykład zgodnie z tymi przepisami ptaki nie będące drobiem mogą być przedmiotem handlu (przewożenia) pomiędzy krajami UE, jeżeli:

- pochodzą z gospodarstw lub innych podmiotów, które spełniają warunki wymienione w przepisach szczegółowych (w tym zwłaszcza warunki dotyczące zdrowia zwierząt),
- są zaopatrzone w świadectwo zdrowia zgodne z załącznikiem E do **dyrektywy Rady 92/65/EWG z dnia 13 lipca 1992 r. ustanawiającej wymagania dotyczące zdrowia zwierząt regulujące handel i przywóz do Wspólnoty zwierząt, nasienia, komórek jajowych i zarodków nieobjętych wymaganiami dotyczącymi zdrowia zwierząt ustanowionymi w szczególnych zasadach Wspólnoty określonych w załączniku A pkt I do dyrektywy 90/425/EWG¹⁰⁷** albo dokument handlowy, potwierdzający, że w czasie wysyłki zwierzęta nie wykazywały klinicznych objawów chorób, a gospodarstwo pochodzenia nie jest objęte ograniczeniami ze względów zdrowotnych.

¹⁰⁷ Dz.Urz.WE. L 268 z 14.9.1992, str. 54–72, z późn. zm.

Dodatkowo ptaki z rodziny papugowatych (także 4 gatunki nie objęte ochroną przez CITES i rozp. Rady 338/97) mogą być przedmiotem handlu, jeżeli oprócz spełnienia wymagań określonych dla wszystkich ptaków:

- pochodzą z gospodarstwa, w którym nie stwierdzono choroby papuziej *Chlamydia psittaci* w okresie 2 miesięcy poprzedzających wysyłkę, liczonych od dnia stwierdzenia wystąpienia ostatniego przypadku tej choroby lub zakończenia ich leczenia oraz nie miały w tym okresie kontaktu ze zwierzętami pochodzącymi z gospodarstw, w których tę chorobę stwierdzono,
- zostały oznakowane w sposób umożliwiający ich identyfikację,
- zostały zaopatrzone w dokument handlowy wydany przez urzędowego lekarza weterynarii lub upoważnionego lekarza weterynarii odpowiedzialnego za gospodarstwo pochodzenia ptaków.

W odniesieniu do wszystkich naczelnych¹⁰⁸, w tym małp właściwych (*Simiiformes*, dawniej *Simiae*) oraz małpiatek (*Prosimiae*¹⁰⁹) zgodnie z § 4–6, w powiązaniu z § 2 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych mających zastosowanie do niektórych gatunków zwierząt¹¹⁰, mogą być one przedmiotem obrotu handlowego między państwami członkowskimi Unii Europejskiej wyłącznie, jeśli pochodzą z **zatwierdzonych instytucji, instytutów lub ośrodków** oraz są przeznaczone dla takich samych zatwierdzonych instytucji, instytutów lub ośrodków. Sprzedaż poza systemem takich jednostek wymaga specjalnego zezwolenia.

Przepisów takich jest znacznie więcej. Np. koniowate muszą być m.in. specjalnie oznakowane i posiadać odpowiednie dokumenty. Szczegółowe omówienie tych przepisów wykracza poza zakres niniejszego podręcznika. W wypadku wątpliwości, czy warunki określone w przepisach weterynaryjnych zostały spełnione, można zwrócić się o poradę do odpowiedniego inspektoratu weterynarii.

X.5. Postępowanie ze zwierzętami znalezionymi

21 czerwca 2015 r. weszła w życie ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych¹¹¹ (*uorz*). Tego też dnia weszły w życie zmiany w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks cywilny (*Kc*), odnoszące się do postępowania z rzeczami znalezionymi. Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 o ochronie zwierząt (dalej cytowanej jako *uooz*), ze względu na zdolność do odczuwania cierpienia żywe zwierzę nie jest rzeczą. Jednak ust. 2 tego samego artykułu stanowi, że w sprawach nieuregulowanych tą ustawą w odniesieniu do zwierząt stosuje się przepisy dotyczące rzeczy. Dotyczy to między innymi postępowania ze zwierzętami innymi niż dzikie, które zostały przez kogoś znalezione.

¹⁰⁸ W latach ubiegłych używano tu błędnie określenia „człekokształtne”, a w obecnej wersji rozporządzenia – nadal niezgodnego z przepisami UE określenia „małpy”, choć obejmuje ono także małpiatki.

¹⁰⁹ Aktualna systematyka nie wyróżnia małpiatek, które zostały podzielone na dwa odrębne infařędy: wyrakokształtne *Tarsiiformes* i lemurokkształtne *Lemuriformes*.

¹¹⁰ Dz.U. 2015 poz. 98.

¹¹¹ Dz.U. 2015 poz. 397.

Lampart *Panthera pardus* (UE A, CITES I). Co roku setki tych kotów zabijane są w Afryce przez dewizowych myśliwych – przede wszystkim z USA i UE, w tym z Polski. © Manoj Shah

Gepard *Acinonyx jubatus* (UE A, CITES I) – stonkowo często przetrzymywany na Bliskim Wschodzie jako zwierzę domowe, podkreślające status właściciela. Do Polski przywożony zazwyczaj w formie trofeów myśliwskich. © www.JamesWarwick.co.uk

W art. 1 ust. 2 nowej *uorz* jednoznacznie napisano, że stosuje się ją odpowiednio w odniesieniu do zwierząt, które zabłąkały się lub uciekły (należy przyjąć, że chodzi o zwierzęta inne niż dzikie). Biorąc pod uwagę pozostałe zapisy art. 1 ust. 1 i 2 *uorz*, a także cytowany wyżej art. 1 ust. 2 *uooz*, trzeba uznać, że nową ustawę stosuje się także do zwierząt, które zgubiono lub porzucono bez zamiaru wyzbycia się ich (ale już nie do zwierząt, które porzucono w zamiarze wyzbycia się).

Należy przyjąć, że omawiane przepisy stosuje się do zwierząt, które stanowią (lub stanowiły) czyjąś własność i były przetrzymywane w niewoli. Nie odnoszą się one do zwierząt dzikich – „dziko występujących” w rozumieniu art. 5 ust. 15a ustawy z dnia 16 kwietnia o ochronie przyrody (*uoop*), czyli nie pochodzących z hodowli lub wprowadzonych do środowiska przyrodniczego w celu odbudowy lub zasilenia populacji¹¹². Zwierzęta „dziko występujące” są albo własnością Skarbu Państwa (np. gatunki łowne), albo stanowią „dziedzictwo i bogactwo narodowe” (art. 4 ust. 1 *uoop*), czyli w praktyce są „niczyje”, a ich chwytnie lub pozyskiwanie ze środowiska naturalnego nie stanowi „znalezienia” i regulują je odrębne przepisy.

„Zabłąkanie”, „ucieczka”, „zgubienie”, „porzucenie” są określeniami, które nie zostały w przepisach zdefiniowane, więc należy je interpretować zgodnie z ich potocznym rozumieniem (i ew. zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem). O zabłąkaniu zwierzęcia mówimy zwykle wówczas, gdy w ramach posiadanej swobody przemieszczania weszło (ew. wleciało, wpłynęło czy wpełzło) w miejsce, gdzie jego obecność nie jest oczekiwana/pożądana, a w przypadku zwierząt innych niż dzikie – gdzie dotychczasowy posiadacz stracił nad nim kontrolę. Dotyczy to najczęściej tych zwierząt domowych czy gospodarskich, które mają względną swobodę ruchu (np. psy czy koty, ale także np. owce czy krowy puszczane luzem na pastwisko), a które zwykle same trzymają się jakiegoś terenu, lub zwykle same wracają po pewnym czasie do posiadacza. O takie zwierzęta zapewne chodziło autorom *uoorz*. Pojęcie to zasadniczo nie będzie miało zastosowania do gadów i płazów, które zwykle nie są puszczane swobodnie przez ich posiadaczy. Niestety, zgodnie z art. 52 ust. 2 pkt 3 *uoop*, pod pojęciem zwierzęcia zabłąkanego rozumie się także zwierzę dziko żyjące, które dostało się poza miejsce jego regularnego przebywania (czyli np. na teren zabudowany, jeśli zwierzę zwykle żyje poza nim). Choć literalna wykładnia art. 1 ust. 2 *uorz* mogłaby prowadzić do wniosku, że przepisy tej ustawy odnoszą się także do takich zwierząt, biorąc pod uwagę, że *uoop* czy ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie¹¹³ (*Pł*) zupełnie odrębnie regulują możliwość chwytania i wchodzenia w posiadanie takich zwierząt, należy przyjąć, że przepisy te są w tym wypadku nadrzędne w stosunku do *uorz* (jako *lex specialis*), a więc jej postanowień nie można wobec nich stosować. Ucieczka zwierzęcia to jego niekontrolowane wydostanie się poza miejsce, w którym było przetrzymywane, będące

¹¹² Wyjątkiem są zwierzęta dzikie, które zostały schwytane i były trzymane w niewoli, z której np. uciekły – do nich przepisy te stroje się.

¹¹³ Dz.U. 2015 poz. 2168.

wynikiem jego własnej aktywności (aczkolwiek mogące być także efektem działania lub zaniechania ze strony posiadacza – np. niewłaściwego zamknięcia terrarium lub pomieszczenia). W odniesieniu do gadów i płazów ucieczka zdarza się w praktyce dość często. Zgubienie to nieświadome pozostawienie w jakimś (zwykle nieznanym dokładnie) miejscu. Gdy pozostawienie to jest świadome (zamierzone), mówimy o porzuceniu. Porzucenie nie zawsze musi być związane z zamiarem wyzbycia się prawa własności. Przykładowo – ktoś mógł podrzucić swoje mienie (w tym posiadane zwierzęta) czasowo, w związku z różnymi przyczynami losowymi (np. ucieczka, utrata pamięci). Do tak porzuconych zwierząt stosuje się nową ustawę, gdy zostaną przez kogoś „znalezione” (schwyte lub tylko zauważone).

Przepisów *uorz* nie stosuje się do „zwierząt porzuconych w zamiarze wyzbycia się”, co wynika z art. 180 i 181 kc. Dotyczy to będzie zarówno zwierząt celowo wypuszczonych na wolność (także – jeśli wypuszczenie to stanowiło naruszenie przepisów *uoop*), jak i podrzuconych z zamiarem trwałego pozbycia się jakiegoś podmiotowi – np. do ogrodu zoologicznego (takie przypadki można ew. uznać nie za porzucenie, ale za celowe przeniesienie władania zwierzęciem na inny podmiot, ale skutek prawny może być taki sam). W odniesieniu do takiego zwierzęcia, osoba (fizyczna lub prawna), która je „objęła w samoistne posiadanie” zgodnie z art. 181 Kc automatycznie staje się jego właścicielem. Nie musi to być osoba, która jako pierwsza zwierzę schwyła. Jeśli nie jest ona zainteresowana przyjęciem zwierzęcia na własność – może je np. przekazać innemu podmiotowi (np. ośrodkowi rehabilitacji zwierząt), który zechce je objąć w posiadanie.

Kodeks nie mówi nic o sytuacji, gdy osoba, która porzucone zwierzę schwyłała, nie ma prawa do jego posiadania, a z taką sytuacją będziemy mieli w przypadku zwierząt stosunkowo często, bo będzie się ona odnosiła np. do zwierząt łownych, objętych ochroną gatunkową, z gatunków obcych i inwazyjnych lub uznanych za niebezpieczne. Odrębny problem stanowi rozpoznanie – z jakim zamiarem zwierzę zostało porzucone. W odniesieniu do niektórych zwierząt, które mają znikomą wartość rynkową i po tym, jak znudzą się lub zaczną być kłopotliwe dla właścicieli, są licznie wypuszczane na wolność, można przyjąć z dużym prawdopodobieństwem, że ich porzucenie było zawsze w zamiarze wyzbycia się. Dotyczy to przede wszystkim żółwia ozdobnego *Trachemys scripta*, a zwłaszcza jego podgatunku – żółwia czerwonoliciego *T. s. elegans*. Jednak ponieważ gatunek ten znajduje się w załączniku do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym¹¹⁴, zgodnie z art. 120 ust. 2 pkt 2 *uoop* jego odłowienie i wejście w posiadanie powinno być poprzedzone uzyskaniem zezwolenia właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Gdy brak pewności co do tego, czy zwierzę zostało porzucone (i z jakim zamiarem), czy też uciekło lub zostało zgubione,

¹¹⁴Dz.U. 2011 nr 210 poz. 1260.

bezpieczniej jest traktować je jako znalezione (czyli stosować do niego przepisy *uorz*). W przypadku błędnego uznania zwierzęcia za porzucone w celu wyzbycia się, a w konsekwencji objęcia go w posiadanie bez zgłaszania odpowiedniemu organowi, zawłaszczenie to może być uznane za bezprawne i prowadzić do sankcji.

Co należy zrobić w świetle aktualnie obowiązujących przepisów, w wypadku znalezienia zwierzęcia? Jeśli znalazca zna „osobę uprawnioną do odbioru” zwierzęcia (czyli zwykle jego właściciela) i miejsce jego pobytu, niezwłocznie zawiadamia go o znalezieniu zwierzęcia i wzywa do jego odbioru (art. 5 ust. 1 *uorz*). Takie sytuacje będą jednak rzadkie. W pozostałych przypadkach, jeśli posiadanie zwierzęcia z danego gatunku nie wymaga zezwolenia, zgodnie z art. 5 *uorz* znalazca powinien niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu rzeczy starostę właściwego ze względu na miejsce swojego zamieszkania lub miejsce znalezienia zwierzęcia – wybór należy do znalazcy. Od tej zasady jest kilka wyjątków. Jeśli zwierzę znalezione w cudzym pomieszczeniu, należy o tym fakcie niezwłocznie zawiadomić osobę zajmującą to pomieszczenie i to na tę osobę przechodzi obowiązek powiadomienia właściciela lub starosty. Osoba zajmująca pomieszczenie może (ale nie musi) zażądać oddania jej znalezionego zwierzęcia na przechowanie – żądania takie należy spełnić. Jeśli zwierzę znalezione w budynku publicznym, innym budynku lub pomieszczeniu otwartym dla publiczności albo w środku transportu publicznego, zwierzę oddaje się jego zarządcy (nie wystarczy go powiadomić). Jeśli w ciągu 3 dni od tego przekazania do zarządcy nie zgłosi się właściciel, zarządca przekazuje zwierzę właściwemu staroście. Przepisy nie mówią, co należy zrobić w przypadku znalezienia zwierzęcia na przykład w ogrodzie botanicznym czy zoologicznym, poza budynkami czy pomieszczeniami. Nieracjonalne byłoby jednak wynoszenie znalezionych zwierząt z takich miejsc przez odwiedzających. Wszak należy założyć, że zwierzę to mogło uciec z hodowli w takim ogrodzie, lub mogło być tam podrzucone przez byłego właściciela z intencją przekazania własności. Dlatego proponujemy przyjąć, że w przypadku znalezienia zwierzęcia na czymś zamkniętym terenie (np. w zoo), należy postąpić jak w przypadku znalezienia w pomieszczeniu – choć nie wynika to jednoznacznie z zapisów ustawy.

Nieco odmiennie ustawa reguluje zasady postępowania w przypadku znalezienia zwierzęcia, którego posiadanie wymaga „pozwolenia” (zezwolenia). Dotyczyć to będzie zwierząt z gatunków łownych, niebezpiecznych, obcych gatunków inwazyjnych, a także z gatunków objętych ochroną gatunkową, których cechy wskazują, że są zwierzętami zbiegłymi z niewoli (np. oznakowanych w sposób charakterystyczny dla zwierząt hodowlanych lub z gatunków niewystępujących na terenie Polski). W takich przypadkach, zgodnie z art. 6 *uorz*, niezwłocznie oddaje się zwierzę najbliższej jednostce organizacyjnej Policji, a jeżeli wiązałoby się to z zagrożeniem życia lub zdrowia (dotyczy np. zwierząt niebezpiecznych – w tym wielu węży) – zawiadamia Policję o miejscu, w którym zwierzę to się znajduje. Powiadomiona jednostka organizacyjna Policji niezwłocznie zawiadamia właściwego starostę o znalezieniu tego zwierzęcia oraz o znalazcy. Choć ustawa tego nie

określa, można zapewne założyć, że w przypadku wskazania Policji miejsca przebywania zwierzęcia niebezpiecznego, powinna ona doprowadzić do jego odłowienia, w celu usunięcia zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi. Oczywiście nie musi tego robić sama, ale może do tego celu wynająć wyspecjalizowany podmiot.

Zgodnie z art. 8 *uorz*, znalazca zwierzęcia nie jest zobowiązany do odławiania także tych zbiegłych zwierząt, których przetrzymywanie nie wymaga zezwolenia. W przypadku gdy przechowanie lub oddanie zwierzęcia przez znalazcę jest niemożliwe, może zaszkodzić zwierzęciu albo jest związane z trudnościami (nie każdy umie złapać węża) lub znacznymi kosztami, znalazca może ograniczyć się do wskazania miejsca, w którym zwierzę się znajduje, osobie uprawnionej do jego odbioru (np. właścicielowi), właściwemu staroście lub właściwemu zarządcy (jeśli zwierzę przebywa w budynku publicznym).

Zgłaszając fakt znalezienia zwierzęcia staroście, znalazca (lub właściwy zarządca¹¹⁵) może mu je przekazać na przechowanie, lub zdecydować, że sam będzie je przechowywał (art. 5 ust. 5 *uorz*). Jak wspomniano wyżej, nie dotyczy to zwierząt znalezionych w budynkach lub pomieszczeniach publicznych, albo w środkach transportu publicznego, których przekazanie jest obligatoryjne). Na podstawie art. 12 ust. 4 i 5 starosta może odmówić przyjęcia zwierzęcia, którego szacunkowa wartość nie przekracza 100 złotych. W takim wypadku znalazca albo właściwy zarządca „może postąpić z rzeczą według swojego uznania”. Należy jednak pamiętać, że to postępowanie nie może naruszać innych przepisów – nie można więc takich zwierząt zabijać (art. 6 ust. 1 *uooz*), wypuszczać na wolność (np. art. 120 ust. 1 *uoop*), a często także sprzedawać, a nawet przekazywać nieodpłatnie innym podmiotom (na podstawie różnych przepisów – zależnie od gatunku). Oznaczałoby to, że odmowa przyjęcia żywego zwierzęcia przez starostę może stawiać znalazcę czy zarządcę w bardzo trudnej sytuacji – w zasadzie zmuszając go do chowu tego zwierzęcia, nawet jeśli nie ma takich możliwości. Dlatego racjonalne jest przyjęcie wykładni i praktyki, że w odniesieniu do żywych zwierząt starostowie nie powinni korzystać z prawa do odmowy ich przyjęcia. To z kolei nakłada na starostów obowiązek zapewnienia wszystkim znalezionym zwierzętom (przynajmniej czasowo) „bezpieczeństwa i trwałości”, czyli życia w dobrych warunkach (art. 16 *uorz*). Art. 17 *uorz* upoważnia do szybkiego sprzedania znalezione zwierzęcia, jeśli jego chów powodowałby trudności lub byłoby związane z kosztami niewspółmiernie wysokimi w stosunku do jego wartości rynkowej. Uzyskana ze sprzedaży suma zastępuje wówczas zwierzę. Znow jednak należy pamiętać, że korzystanie z tego uprawnienia w odniesieniu do zwierząt z wielu gatunków będzie niedopuszczalne (lub uzależnione od wcześniejszego uzyskania zezwolenia odpowiedniego organu) na podstawie odrębnych przepisów, stanowiących *lex specialis* w odniesieniu do ogólnych regulacji dotyczących rzeczy znalezionych.

Przyjmując zgłoszenie o znalezieniu zwierzęcia, a także przyjmując takie zwierzę na przechowanie, starosta sporządza odpowiedni protokół oraz poświadczenie dla

¹¹⁵ Można przyjąć, że także policja – choć w odniesieniu do niej brak takiego jednoznacznego wskazania w ustawie.

Żarłacz biały *Carcharodon carcharias* (UE B, CITES II). Odławiany głównie w celach konsumpcyjnych (pletwy) oraz na potrzeby rynku turystycznego (zęby i szczęki). © Christian Vizl

Zęby rekinów sprzedawane są zazwyczaj w nadmorskich miejscowościach turystycznych w sklepach z pamiątkami, w handlu ulicznym i obnośnym oraz na targach rybnych. © Borys Kala / salamandra.org.pl

dokonującego zgłoszenia. Podczas zgłaszania staroście (lub oddając właścicielowi) znalazca może poinformować, że chce otrzymać (w przypadku odnalezienia właściciela) znaleźne, które wynosi 10% wartości zwierzęcia. Dodatkowo znalazca i kolejny przechowujący mogą, w przypadku znalezienia właściciela zwierzęcia, żądać od niego zwrotu poniesionych przez siebie kosztów przechowywania oraz utrzymania zwierzęcia, a także kosztów poszukiwania właściciela, jednak tylko do wysokości wartości zwierzęcia w dniu odbioru. Przysługuje im także prawo zatrzymania zwierzęcia do czasu, aż ich uzasadnione roszczenia dotyczące zwrotu kosztów zostaną zaspokojone.

Po otrzymaniu zgłoszenia o znalezieniu zwierzęcia starosta ma obowiązek aktywnie poszukiwać jego właściciela. W tym celu powinien m.in. wystąpić do organu prowadzącego właściwą ewidencję, rejestr lub zbiór danych o udzielenie informacji umożliwiających ustalenie tego adresu (art. 15 ust. 1 *uorz*). W przypadku zwierząt podlegających rejestracji na podstawie art. 64 ust. 1 i 73 ust. 10 *uoop* powinien sprawdzić rejestr, który sam prowadzi (ew. także rejestr innego starosty – zależnie od miejsca znalezienia zwierzęcia i jego mobilności. Może to pomóc zwłaszcza, jeśli znaleziony osobnik jest oznakowany. W przypadku zwierząt podlegających różnym ograniczeniami w obrocie i posiadaniu, pomocne mogą być także dane innych organów wydających zezwolenia dotyczące tych zwierząt. Aby poszukiwanie było skuteczne, można przyjąć, że po ustaleniu racjonalnie niewielkiej listy potencjalnych właścicieli – powinien się do nich zwrócić z zapytaniem, czy np. nie uciekło im zwierzę z danego gatunku. Jeśli ta metoda okaże się nieskuteczna, a szacunkowa wartość zwierzęcia przekracza 100 zł, starosta zamieszcza na okres roku informację na specjalnej tablicy w starostwie oraz publikuje ogłoszenie w Biuletynie Informacji Publicznej. A jeżeli szacunkowa wartość zwierzęcia przekracza 5000 zł (co może dotyczyć np. przedstawicieli szczególnie rzadkich w hodowlach gatunków), zamieszcza również ogłoszenie w dzienniku o zasięgu lokalnym lub ogólnopolskim (art. 15 ust. 3 *uorz*).

Jeżeli przez dwa lata od znalezienia zwierzęcia nie uda się ustalić jego właściciela, albo jeśli zostanie ustalony, ale przez rok od dostarczenia wezwania nie odbierze „zguby”, zwierzę staje się własnością znalazcy, o ile wypełnił on wszystkie wynikające z prawa obowiązki, czyli przede wszystkim zgłosił fakt znalezienia staroście (art. 187. § 1 *Kc*). Przyjmując własność zwierzęcia znalazca przejmuje także wspomniany wcześniej obowiązek pokrycia kosztów utrzymywania zwierzęcia i poszukiwania właściciela. Od tej generalnej zasady jest kilka wyjątków. Po pierwsze – zgodnie z art. 189 *Kc*, jeśli zwierzę zostało znalezione „w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe”, staje się ono przedmiotem współwłasności w częściach ułamkowych znalazcy i właściciela nieruchomości, na której rzecz została znaleziona. Przepis ten jest modyfikacją wcześniejszego zapisu, który stworzono przede wszystkim z myślą o znalezieniu różnych „skarbów”, których wiek i sposób ukrycia wskazuje, że właściciela nie ma już zapewne wśród żywych, a jego spadkobierców nie da się ustalić. Jednak obowiązuje on także w odniesieniu do zwierząt – np. nieoznakowanych

i pospolitych w hodowlach ptaków (które mogą się przemieszczać na duże odległości). Przepis nie określa, kto i w jaki sposób decyduje o tym, czy poszukiwanie właściciela może być celowe. Wydaje się, że racjonalne byłoby przyjęcie, iż zgłoszenie znaleziska staroście jest zawsze obowiązkowe, a ten (zwłaszcza w odniesieniu do pospolitych w chowie zwierząt, których osobniki są do siebie bardzo podobne, a wartość niewielka) może zdecydować o zastosowaniu art. 189 *Kc*. Kolejny wyjątek dotyczy przypadku, w którym znalazca nie staje się właścicielem. Dzieje się tak, jeśli znalezione zwierzę przechowywał starosta, a znalazca nie odebrał go w wyznaczonym przez starostę terminie, o którym dostał powiadomienie. W takim wypadku właścicielem staje się powiat (art. 19 ust. 1 *uorz*). Nieodebranie zwierzęcia może wynikać z różnych przyczyn – np. braku chęci posiadania danego okazu, braku środków na pokrycie kosztów jego przetrzymywania (które mogą dorównać rynkowej cenie zwierzęcia), albo nieuzyskania w wyznaczonym przez starostę terminie zezwolenia na przetrzymywanie zwierzęcia – jeśli takie jest wymagane (art. 20 ust. 2 *uorz*).

Rozdział 4 *uorz* i niektóre przepisy w innych jej rozdziałach regulują zasady specjalnego postępowania ze znalezionymi rzeczami o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej. Oceny takich rzeczy dokonuje wojewódzki konserwator zabytków. Określono też, jakie jednostki przejmują takie przedmioty po ewentualnym przejściu ich własności na rzecz Skarbu Państwa. Niestety, nie przewidziano podobnej procedury dla zwierząt z gatunków podlegających ochronie czy innym ograniczeniom w posiadaniu. Należy przyjąć, że w takim wypadku działają przepisy ogólne, dotyczące danych grup zwierząt. Niestety, nie są one precyzyjne. Regulują, np., kto może posiadać okazy danych gatunków, albo ograniczają możliwość sprzedaży niektórych z nich. Jak zaznaczono wyżej, na ich sprzedaż może w niektórych wypadkach zezwolić wskazany w *uop* czy *Pł* organ.

Podstawową zmianą, jaką wprowadziła nowa ustawa, jest to, że znaleziona rzecz (w tym zwierzę), w przypadku nieustalenia dotychczasowego właściciela może przejść na własność znalazcy. Przedtem standardowo stawała się ona własnością Skarbu Państwa. Oznacza to, że przepisy te mogą być potencjalnie wykorzystywane do „legalizacji” posiadania zwierząt chronionych o nielegalnym pochodzeniu, poprzez zgłoszenie ich „znalezienia”. Próby takie były podejmowane już za obowiązywania poprzednich przepisów. Co prawda proces taki będzie obecnie dość czasochłonny (zwykle ok. 2 lat), jednak także w trakcie jego trwania „znalazca” będzie zwykle mógł (nadal) przetrzymywać dane zwierzę. Należy podkreślić, że takie „znalezione” zwierzę o nieustalonym pochodzeniu, jeśli należy do gatunku podlegającego przepisom Unii Europejskiej powiązanych z CITES, nigdy nie będzie mogło być uznane za mające potwierdzone legalne pochodzenie. Oznacza to, że ani ono, ani jego potomstwo (i kolejne pokolenia) nie będzie mogło być np. wykorzystywane do jakichkolwiek celów zarobkowych, w tym sprzedawane czy wystawiane odpłatnie na widok publiczny¹¹⁶.

¹¹⁶ Dotyczy to gatunków z Aneksu A lub B do rozp Rady 338/97.

Drugą ważną zmianą jest jednoznaczne nałożenie na starostów obowiązku przetrzymywania niektórych znalezionych zwierząt we właściwych warunkach. Rozwiązanie to może wymusić tworzenie azylów dla takich zwierząt (możliwe jest kontraktowanie usług przechowywania przez inne podmioty).

Powyżej omówiono przepisy dotyczące rzeczy znalezionych w odniesieniu do zwierząt żywych, gdyż po pierwsze – w odniesieniu do okazów CITES ze znalezieniem ich właśnie najczęściej mamy w praktyce do czynienia, po drugie – są one najbardziej skomplikowane ze względu na konieczność zapewnienia im właściwych warunków do życia. Jednak ustawa o rzeczach znalezionych i wynikające z niej zasady dotyczą także żywych roślin czy wszelkich martwych okazów gatunków ujętych w aneksach rozp. Rady 338/97.

Najczęściej ludzie zgłaszają znalezienia zwierząt o stosunkowo niskiej wartości rynkowej, tak jak przedstawiona na zdjęciu mnicha nizinna *Myiopsitta monachus* (UE B, CITES II). Właściciele zwierząt o wyższej wartości z reguły bardziej dbają o takie ich zabezpieczenie, aby uniemożliwić ewentualną ucieczkę. © Borys Kala / salamandra.org.pl

XI. NIEPRAWIDŁOWOŚCI NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE W POLSCE

Biorąc pod uwagę złożoność przepisów, brak materiałów wyjaśniających oraz niedobór kampanii edukacyjnych, a także zysk, jaki można uzyskać z nielegalnego handlu okazami chronionych gatunków, trudno się dziwić, że obserwuje się wiele nieprawidłowości związanych z tą działalnością. Część jest skutkiem działań przestępczych lub umyślnych wykroczeń. Zapewne jednak większość jest spowodowana brakiem wiedzy. Poniżej omówiono przykładowe grupy nieprawidłowości spośród najczęściej spotykanych w Polsce.

1. Sprzedaż okazów o nielegalnym pochodzeniu, bez żadnej dokumentacji

Sprzedaż okazów o nielegalnym pochodzeniu niestety wciąż odbywa się w Polsce jawnie i na szeroką skalę – na giełdach, w restauracjach, w różnego rodzaju sklepach (również renomowanych firm), w Internecie... Wg doświadczeń organów ścigania oraz organizacji zajmujących się monitorowaniem nielegalnego handlu chronionymi gatunkami, dotyczy to w szczególności następujących rodzajów okazów:

- żywych ptaków – nielegalny obrót najliczniej dotyczy dość pospolitych w hodowlach ptaków przywożonych giełd w innych krajach UE bez odpowiednich dokumentów, ale dochodzą także sygnały o przemytach jaj czy dorosłych ptaków z zagrożonych wyginięciem gatunków (dotyczy zwłaszcza okazów o bardzo wysokich cenach lub bardzo rzadko spotykanych w hodowlach),
- żywych gadów i płazów – niegdyś były to głównie żółwie stepowe, przemycane przez Ukrainę, ale obecnie skala tego zjawiska zapewne uległa ograniczeniu i w nielegalnym obrocie przeważają inne żółwie lądowe przywożone z krajów basenu Morza Śródziemnego i Afryki, a także różne atrakcyjne, w tym rzadkie gatunki jaszczurek i węży (niektóre z nich podlegają dodatkowo zakazowi przetrzymywania jako zwierzęta niebezpieczne),
- trofeów myśliwskich – obejmuje to zarówno legalnie przywożone z zagranicy trofea (ich zarobkowe wykorzystanie jest w większości przypadków zakazane), jak i stanowiących wynik nielegalnego zabijania lub zbioru martwych okazów gatunków chronionych w Polsce (dotyczy to np. wypchanych ptaków szponiastych czy sów),
- ubrań z futer chronionych zwierząt – głównie futra z wilków, rzadziej z kotowatych (lub reklamowane jako pochodzące z tych zwierząt),
- butów i galanterii skórzanej z chronionych gadów – dotyczy to głównie produktów wykonanych ze skór krokodyli, waranów, teju i węży – np. pytonów czy kobr,
- różnych produktów z kości słoniowej – w nielegalnym obrocie znajdują się przede wszystkim drobne przedmioty przemycane z Afryki i Azji, ale zdarzają się także większe figury, czy materiał do renowacji starych instrumentów,

- kawioru z ryb jesiornowych – prawdziwego, lub podróbek wykonanych z wykorzystaniem mięsa ryb z tej chronionej grupy (dzięki działaniom policji i służby celnej, a także na skutek rozwoju legalnych hodowli, nielegalny handel kawiorom do celów spożywczych w Polsce został w ostatnich latach znacząco zredukowany i obecnie częściej spotyka się oferty sprzedaży różnych specyfików zawierających lub mających zawierać wyciągi z czarnego kawioru, przywożonych nielegalnie zza wschodniej granicy UE),
- martwych koralowców i muszli przydaczni – najczęściej są sprzedawane jako różnego rodzaju „pamiątki z nad morza” (często w formie wymyślnych konstrukcji zawierających połączenie szkieletów koralowców z muszlami, suszonymi zwierzętami morskimi, w tym pławikonikami, oraz ozdobami z tworzyw sztucznych), ale spotyka się także duże fragmenty koralowców sprzedawane jako ozdoby do mieszkań, a także niewielkie fragmenty (zwłaszcza koralowca niebieskiego *Heliopora coerulea*, koralowców czarnych *Antipatharia* spp. i wpisanych do Załącznika III głównie azjatyckich gatunków czerwonych koralowców szlachetnych *Corallium elatius*, *C. japonicum*, *C. konjoi* lub *C. secundum*) w formie biżuterii,

Pióra kura siwego *Gallus sonneratii* (UE B, CITES II), z uwagi na charakterystyczną kolorystykę, znajdują zastosowanie przy wytwarzaniu przynęt na ryby (tzw. much). © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Figurka wykonana z kości słoniowej. © Borys Kala / salamandra.org.pl

- produktów medycyny alternatywnej – w tym w szczególności: medykamentów medycyny azjatyckiej, zawierających lub mających zawierać wg opisu produkty z gatunków chronionych. np. piżmo, kości kotowatych, wyciągi z koników morskich, storczyków, *Saussurea costus* (synonim – *S. lappa*), tłuszczu z niedźwiedzia, produktów z pijawek lekarskich, środków na odchudzanie zawierających lub mających zawierać produkty z *Hoodia gordonii*,
- storczyków – w tym przede wszystkim okazów z gatunków rodzimych, objętych ochroną gatunkową (storczyki egzotyczne dostępne w kwaciarniach mają najczęściej legalne pochodzenie),
- kaktusów – nielegalny handel lub wymiana dotyczy przede wszystkim przemyconych z Ameryki Południowej okazów gatunków rzadkich,
- drewna i produktów z drewna – obejmuje to zarówno pocięte drewno, sklejkę i fornir, jak i gotowe produkty z gatunków z Załącznika I CITES i Aneksu A do rozp. Rady 338/97 (np. instrumenty z palisandru brazylijskiego (*Rio Dalbergia nigra* oraz tych gatunków z Załącznika II i Aneksu B, w przypadku których także gotowe produkty są objęte ograniczeniami (np. kije bilardowe z raminu *Gonystylus* spp.).

2. Sprzedaż na podstawie dokumentów nie świadczących o legalnym pochodzeniu okazu

Nieprawidłowość polegająca na załączaniu do sprzedawanych okazów jakichkolwiek dokumentów wyglądających na urzędowe, ale dotyczących zupełnie innych spraw niż pochodzenie, występuje najczęściej (choć nie wyłącznie) w przypadkach sprzedaży okazów o nieznanym lub ewidentnie nielegalnym pochodzeniu. Inwencja sprzedawców jest urozmaicona. Czasami do zwierząt dołączane są paragony zakupu w sklepie (polskim lub zagranicznym), albo jakiegokolwiek zaopatrzone w pieczętkę dokumenty w obcym języku, zawierające nazwę naukową danego gatunku, np. zaświadczenia lekarza weterynarii o stanie zdrowia okazu albo o jego płci (szczególnie częste w przypadku zwierząt kupowanych na giełdach w innych krajach Unii Europejskiej).

3. Sprzedaż na podstawie dokumentów sfalszowanych

W tym wypadku inwencja przestępców jest także praktycznie nieograniczona. Wydaje się, że najczęściej fałszuje się oświadczenia o pochodzeniu okazu z hodowli w innym kraju Unii Europejskiej. Minimalnym środkiem ostrożności, który pomoże uniknąć części takich oszustw, może być np. sprawdzenie w Internecie, czy hodowla taka istnieje i przesłanie za pomocą faksu zaświadczenia z prośbą o potwierdzenie autentyczności. O potwierdzenie, czy okazy z danej hodowli spełniają warunki określone w przepisach Unii Europejskiej, można się także zwrócić do organu zarządzającego CITES państwa pochodzenia (bezpośrednio, lub za pośrednictwem Ministerstwa Środowiska). Zdarzają się także „przeróbki” oryginalnych dokumentów – np. zezwoleń importowych, szczególnie łatwe do wykonania w przypadku używania tylko ich kserokopii (w razie wątpliwości warto zwrócić się o potwierdzenie zgodności z oryginałem do organu wydającego dokument).

4. Sprzedawanie zwierząt wyłącznie na podstawie zaświadczenia o ich wpisie do rejestru

Zaświadczenie takie potwierdza jedynie wykonanie przez starostę czynności materialnoprawnej i nie potwierdza legalnego pochodzenia okazu. Zarejestrować i posiadać można także zwierzęta, których pochodzenie na terenie Unii Europejskiej jest nieznane – np. które zostały zarejestrowane na podstawie przepisów przejściowych (na podstawie oświadczenia o braku dowodów wskazujących na ich pochodzenie), albo które należą do gatunków egzotycznych, zostały odłowione w Polsce na wolności i nie udało się ustalić ich poprzedniego właściciela. Takie okazy nie mogą jednak zgodnie z przepisami unijnymi stanowić przedmiotu zarobkowego wykorzystania i ich sprzedaż stanowi przestępstwo. Jeśli zwierzę zarejestrowano na podstawie dokumentów świadczących o ich legalnym pochodzeniu, to te dokumenty należy także przekazywać lub okazywać przy ich dalszej sprzedaży.

5. Sprzedaż na podstawie wadliwie wykonanej kopii dokumentu

Cechy prawidłowo wykonanej kopii omówiono w rozdziale VI.3.2. Jeśli nieprawidłowość polega jedynie na tym, że kopia nie ma wszystkich właściwych cech, mamy co najwyżej do czynienia z wykroczeniem. Jeśli jednak wiąże się to np. z tym, że sprzedawca wystawił więcej kopii (i sprzedał więcej okazów), niż liczba zwierząt, której dotyczy dokument, stanowi to już zbieg przestępstw (nielegalna sprzedaż plus przestępstwo przeciwko wiarygodności dokumentów). Część tego typu przestępstw powinna wyjść na jaw w przypadku wprowadzenia centralnej bazy rejestrów zwierząt prowadzonych przez starostów, co jest od wielu lat postulowane przez wszystkie organy i instytucje związane z przestrzeganiem omawianych grup przepisów w Polsce.

6. Sprzedaż na podstawie samego zaświadczenia o urodzeniu w niewoli, które nie pozwala ocenić, czy spełnione zostały warunki art. 54 rozp. Komisji 865/2006

Zaświadczenie powiatowego lekarza weterynarii o urodzeniu w niewoli jest dopuszczone przez polską ustawę o ochronie przyrody jako wystarczający dokument do wypełnienia obowiązku przekazania dokumentu nabywcy przez podmiot prowadzący działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami. Niestety, w większości

Ararauna *Ara ararauna* (UE B, CITES II) – najpopularniejszy gatunek ary na polskim rynku. © Borys Kala/ salamandra.org.pl

przypadków zaświadczenia takie nie zawierają wystarczających informacji, by ocenić, czy dane zwierzę zostało urodzone i wyhodowane w niewoli zgodnie z prawodawstwem Unii Europejskiej. Jeśli więc organy ochrony przyrody lub kontrolne będą miały co do tego wątpliwości – mogą przeprowadzić kontrolę spełnienia tych warunków (rozstrzygnięcie następuje po zasięgnięciu opinii organu naukowego właściwego dla kraju, w którym zwierzę zostało urodzone). W przypadku jeśli okaże się, że warunki te nie zostały spełnione (np. rodzice tego okazu mają nieznane pochodzenie), zarówno sprzedawca jak i nabywca może odpowiadać karnie. Warto więc stosować zasadę ograniczonego zaufania i handlować wyłącznie okazami, co do których ma się pewność, że ich pochodzenie z hodowli spełnia warunki prawa Unii Europejskiej (np. na podstawie kompletu świadczących o tym dokumentów). Odrębny problem stanowi wiarygodność niektórych zaświadczeń powiatowych lekarzy weterynarii. Gdy są wystawiane wiele miesięcy po urodzeniu się zwierzęcia – bez badań genetycznych praktycznie nie było możliwości potwierdzenia rodzicielstwa. Zdarzały się też np. potwierdzenia urodzenia potomstwa u osób, które nie dysponują dorosłymi okazami obu płci z danego gatunku.

7. Nieinformowanie o zasadach chowu

Obowiązek wynikający z art. 9 ust. 4 rozp. Rady 338/97 dot. **upewnienia się**, że przewoźniany odbiorca żywych okazów zwierząt z gatunków z Aneksu B jest odpowiednio poinformowany o warunkach, jakie powinien im zapewnić, jest powszechnie ignorowany. Odpowiednie informowanie nabywców jest przejawem dobrej praktyki i stanowi wyróżnik dobrych sprzedawców, szanujących swoich klientów i dbających o losy sprzedawanych zwierząt.

8. Nieprzestrzeganie przepisów weterynaryjnych i niewłaściwy transport

Wybrane przepisy weterynaryjne zostały wspomniane w rozdziale X.4, a zasady dobrostanu zwierząt w trakcie transportu w rozdziale VII.2. Są one dość powszechnie ignorowane – zwłaszcza w przypadku przewozu żywych zwierząt między krajami Unii Europejskiej (np. sprowadzanie ptaków czy przedstawicielei naczelnych z giełd w Czechach czy Niemczech).

9. Posiadanie, przetrzymywanie i obrót zwierzętami z gatunków niebezpiecznych oraz zwierzętami i roślinami z obcych gatunków inwazyjnych

Dość powszechnie ignorowane są zakazy wynikające z art. 70 ust. 1 i 120 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody, dotyczące organizmów stwarzających zagrożenie dla przyrody lub człowieka. Obrót (w tym komercyjny) takimi okazami odbywa się pół oficjalnie – głównie za pośrednictwem Internetu, ale także podczas różnych giełd, a czasami również w sklepach zoologicznych. Niektórzy właściciele zwierząt niebezpiecznych, aby uniknąć odpowiedzialności, rejestrują działalność gospodarczą polegającą na prowadzeniu cyrku, ale zwykle nie spełniają żadnych lub większości związanych z taką działalnością obowiązków prawnych.

10. Wystawianie okazów gatunków z Aneksu A na widok publiczny w celach zarobkowych bez wymaganych unijnych świadectw do użytku komercyjnego

Jeszcze parę lat temu była to powszechna praktyka np. we wszystkich ogrodach zoologicznych w Polsce. Wraz ze wzrostem świadomości w tym względzie wśród pracowników ogrodów, w wielu z nich sytuacja się poprawiła, jednak nadal w większości można znaleźć okazy z gatunków z Aneksu A udostępnione do oglądania płaćcej biletu publiczności bez wymaganych świadectw. To samo dotyczy prywatnych zwierzyńców (z których niektóre kwalifikują się jako nielegalne ogrody zoologiczne), ogrodów botanicznych (o ile mają płaćny wstęp) i palmiarni.

Co najmniej kilka muzeów w Polsce wystawia współcześnie pozyskane (czasami bez udokumentowanego legalnego pochodzenia) okazy zwierząt z Aneksu A i B, nie dysponując ani świadectwami do użytku komercyjnego, ani innymi dokumentami. Wystawiane są m.in. trofea myśliwskie, które zostały sprowadzone na podstawie przepisów wykluczających ich jakiegokolwiek komercyjne wykorzystanie.

W różnych publicznie dostępnych miejscach prowadzących działalność komercyjną – np. restauracjach czy hotelach, można spotkać np. wiszące na ścianach wypchane ptaki szponiaste, sowy, trofea innych chronionych gatunków, skorupy żółwi. W miążdzącej większości są one wystawiane nielegalnie, bez odpowiednich świadectw czy innych dokumentów. Ta działalność była do tej pory powszechnie ignorowana zarówno przez organy ochrony przyrody, jak i policję.

Omulek daktylowy *Lithophaga lithophaga* (UE B, CITES II) w charakterystycznych korytarzach wydrążonych w skale wapiennej. Małże te pozyskiwane są m.in. nad Morzem Śródziemnym w celach konsumpcyjnych. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Wino węzowe – wietnamski napój alkoholowy wytwarzany na bazie wina ryżowego. Kluczowym składnikiem są węże – przeważnie gatunki jadowite, w tym m.in. azjatyckie kobry z rodzaju *Naja* (UE B, CITES II). © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

XII. PRZEPISY KARNE

Sankcje karne związane z łamaniem przepisów Unii Europejskiej powinny być ustanowione w prawie krajowym. Różne akty prawa międzynarodowego, w tym UE, zawierają wytyczne dotyczące zakresu i zawartości tych uregulowań. Oczywiście krajowe przepisy karne powinny dotyczyć także łamania nakazów i ograniczeń ustanowionych wyłącznie w prawodawstwie polskim.

Pewne ogólne postanowienia zawarte są już w samej Konwencji. Zgodnie z jej art. VIII, w celu zapewnienia przestrzegania postanowień CITES oraz zakazu takiego handlu okazami zwierząt i roślin, który narusza jej postanowienia, państwa mają obowiązek wprowadzić dwa rodzaje środków:

- sankcje karne za handel (w rozumieniu CITES) lub przetrzymywanie takich okazów, albo za jedno i drugie naruszenie,
- konfiskatę okazów będących przedmiotem naruszenia prawa lub ich odesłanie do państwa eksportu.

Rekomendowane jest także wprowadzenie zasady zwrotu przez podmiot naruszający przepisy wydatków, jakie poniosły organy państwa w związku z konfiskatą okazów.

Zagadnień związanych ze ściganiem i karaniem przypadków łamania przepisów regulujących handel zagrożonymi gatunkami dotyczy też szereg rezolucji CITES, w szczególności: 8.4, 9.9, 9.10, 11.3. Sugerują one m.in., że konfiskata powinna być rozwiązaniem preferowanym w stosunku do odsyłania okazów, regulują zasady postępowania ze skonfiskowanymi okazami, wskazują, że przepisy powinny traktować łamanie postanowień Konwencji priorytetowo, a szczególnie duża waga powinna być przykładana do nielegalnego handlu okazami z Załącznika I, rekomendują specjalne środki w odniesieniu do ścigania i karania nielegalnego handlu w Internecie, zalecają informowanie opinii publicznej o przypadkach wykrycia i ukarania łamania zakazów dot. handlu okazami zagrożonych gatunków itd.

W przepisach Unii Europejskiej kluczowe są dwa artykuły rozp. Rady 338/97. Art. 1 akapit 2 stanowi, że rozporządzenie to stosuje się zgodnie z celami, zasadami i postanowieniami Konwencji – odsyła więc m.in. do rezolucji CITES, jeśli chodzi o szczegółowe zalecenia dot. implementacji i egzekucji zasad dot. handlu okazami zagrożonych gatunków. Z kolei art. 16 ust. 1 rozp. Rady 338/97 zawiera listę czynów, za które należy ustanowić „stosowną” sankcję. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu, rodzaj sankcji powinien „odpowiadać charakterowi i powadze naruszenia prawa”, a przepisy te powinny także uwzględniać zasady zatrzymywania, a gdy to stosowne, także konfiskaty okazów.

To, co jest karą „stosowną”, „odpowiadającą charakterowi i powadze naruszenia prawa”, reguluje częściowo dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/99/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne¹¹⁷ (tzw. dyrektywa karna). Wskazuje ona m.in., jakie rodzaje czynów należy uznawać za

¹¹⁷ Dz.Urz.UE L 328 z 6.12.2008, str. 28–37.

przestępstwa, a za jakie można karać jedynie jak za wykroczenia. Zgodnie z art. 8 ust. 1 tej dyrektywy, odpowiednie krajowe przepisy wdrażające jej postanowienia powinny wejść w życie przed dniem 26 grudnia 2010 r. Nowelizacja¹¹⁸ przepisów karnych, mająca dostosować polskie prawo do tych wymogów (co nie do końca się udało), weszła w życie 9 czerwca 2011 r.

Polskie przepisy karne związane z naruszaniem przepisów w zakresie przewożenia przez granicę, posiadania i komercyjnego obrotu okazami zagrożonych gatunków rozproszone są między kilka aktów prawnych. Zasadnicza ich część, odnosząca się do konkretnych regulacji dot. tego handlu, znajduje się w ustawie z dnia 16 kwietnia 2014 r. o ochronie przyrody¹¹⁹ (art. 127–132). Sankcji za łamanie zasad związanych z zachowaniem dobrostanu zwierząt należy szukać przede wszystkim w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt¹²⁰ (art. 35–38). Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny¹²¹ (np. art. 181, 270, 272, 273) i ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy¹²² (np. art. 86) zawierają także inne sankcje związane np. z negatywnym oddziaływaniem na gatunki chronione, naruszaniem przepisów celnych, przestępstwami przeciwko wiarygodności dokumentów i pewne ogólne zasady karania za przestępstwa. W przypadku łamania omawianej grupy przepisów często może też dochodzić do zbiegu wykroczeń czy przestępstw z różnych aktów – np. dodatkowo z łamaniem różnych regulacji weterynaryjnych.

Niestety – nie wszystkie zakazy czy nakazy wynikające z unijnych czy krajowych przepisów regulujących handel zagrożonymi gatunkami doczekały się do tej pory w Polsce penalizacji za ich łamanie. Dotyczy to także niektórych czynów, których karanie jest obowiązkowe na podstawie art. 16 ust. 1 rozp. Rady 338/97. Również sposób dostosowania krajowych przepisów do dyrektywy karnej budzi wątpliwości. Poniżej przedstawiono najważniejsze z uregulowań, wynikające z ustawy o ochronie przyrody.

XII.1. Wykroczenia

Wykroczenia, zagrożone karą aresztu albo grzywny, zostały wymienione w art. 127 i 131 ustawy o ochronie przyrody. W odniesieniu do przepisów związanych z regulacją posiadania i obrotu okazami zagrożonych gatunków, dotyczy to przede wszystkim następujących czynów umyślnych:

1. Naruszanie zakazów obowiązujących w stosunku do roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową (art. 131 pkt 1a i 14)

Niektóre z gatunków zwierząt, grzybów i roślin objętych ochroną CITES i rozp. Rady 338/97 są jednocześnie objęte krajową ochroną gatunkową. W takich przypadkach

¹¹⁸ Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 94 poz. 549).

¹¹⁹ Dz.U. 2015 poz. 1651, z późn. zm.

¹²⁰ Dz.U. 2013 poz. 856, z późn. zm.

¹²¹ Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553, z późn. zm.

¹²² Dz.U. 2013 poz. 186, z późn. zm.

dotatkowo mogą ich dotyczyć zakazy wprowadzone przez odpowiednie rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej. Łamanie tych zakazów stanowi więc wykroczenie, o ile nie należy tego uznać za przestępstwo na podstawie przepisów art. 127a tej ustawy (omówionych poniżej) lub art. 181 Kodeksu karnego (jeśli czyn ten polegał na niszczeniu lub uszkodzaniu żywych okazów i spowodował „istotną szkodę”).

2. Niezgłaszanie do rejestru prowadzonego przez starostę posiadanych lub hodowanych¹²³ zwierząt, objętych obowiązkiem rejestracji (art. 127 pkt 3)

Przepis dotyczy zwierząt rejestrowanych na podstawie art. 64 ust. 1 i odwołującego się do niego art. 73 ust. 10 ustawy o ochronie przyrody. Należy rozumieć, że wykroczeniem jest brak dokonania zgłoszenia zgodnego z przepisami art. 64 ustawy. Nie wystarczy więc dokonać „jakiegokolwiek” zgłoszenia, ale należy wypełnić wszelkie ustawowe wymagania w tym zakresie – w więc także te dotyczące np. załączenia do wniosku dokumentów wskazujących na legalne pochodzenie okazu. Wniosek o wpis do rejestru niespełniający warunków formalnych nie jest wypełnieniem obowiązku ustawowego, a więc jego złożenie nie zwalnia z odpowiedzialności karnej, wynikającej z tego przepisu.

Celem obowiązku rejestracji niektórych rodzajów okazów jest ograniczanie nielegalnego handlu chronionymi gatunkami. Nie można więc przyjąć interpretacji, że w przypadku gdy ktoś nabył zwierzę z Aneksu A lub B rozp. Rady 338/97 z nieznanego lub nielegalnego źródła (po zakończeniu okresów przejściowych – patrz przepisy dot. rejestracji), a następnie zgłosił je do rejestru nie przedstawiając odpowiednich dowodów legalnego pochodzenia, dopełnił obowiązku i może to zwierzę legalnie posiadać, mimo że wniosek o wpis spotkał się z decyzją odmowną lub został pozostawiony bez rozpatrzenia w związku z niespełnieniem wymogów formalnych mimo wezwania do usunięcia braków czy wad. W takich przypadkach, jako że okaz taki nie będzie mógł być przez taką osobę zarejestrowany (nie ma możliwości dopełnienia warunków formalnych), a nie można dopuścić do stanu trwałego naruszenia prawa, karze za wykroczenie powinno towarzyszyć orzeczenie przepadku okazu (art. 129 pkt 1 ustawy). W przeciwnym wypadku cel regulacji byłby naruszony. Przepadku nie trzeba orzekać, jeśli mimo dokonania wykroczenia polegającego na niedopełnieniu w terminie właściwego zgłoszenia do rejestru, sprawca może dokonać takiego zgłoszenia, gdyż ma możliwość wykazania legalnego pochodzenia okazu.

Nie jest karalne niedopełnienie obowiązków związanych z aktualizacją danych w spisie czy złożenia wniosku o wykreślenie z rejestru. Są więc one powszechnie ignorowane.

Należy zaznaczyć, że wykroczeniem jest w tym wypadku jedynie „umyślne” niezgłoszenie do rejestru. Jeśli podmiot posiadający zwierzę podlegające obowiązkowi rejestracji mógłby spełnić wszystkie warunki złożenia wniosku zgodnego z ustawą, ale nie czyni tego, gdyż pozostaje w błędzie co do zakresu tego obowiązku (w wyniku błędnej

¹²³ W tym punkcie ustawy jest oczywisty błąd literowy – zamiast „hodowanych” wpisano „hodowlanych”.

Żółw lamparci *Stigmochelys pardalis* (UE B, CITES II) – okazy tego gatunku odławiane są w celach konsumpcyjnych oraz do produkcji różnego rodzaju ludowych mikstur o działaniach leczniczych. W Etiopii ze skorup młodych osobników wytwarza się dzwonki dla krów. © Borys Kala / salamandra.org.pl

interpretacji przepisu sądzi, że dany takson nie podlega obowiązkowi zgłoszenia do rejestru), można przyjąć, że niedopełnienie tego obowiązku ma w jego przypadku charakter nieumyślny.

3. Nieposiadanie lub nieprzekazywanie odpowiedniej dokumentacji stwierdzającej legalność pochodzenia zwierzęcia przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie handlu zwierzętami gatunków podlegających ochronie na podstawie przepisów rozp. Rady 338/97 (art. 131 pkt 1)

Należy przyjąć, że nie chodzi o „jakiegokolwiek dokumenty”, lecz takie, które można uznać za wystarczające na potrzeby art. 8 rozp. Rady 338/97 (jeśli okaz jest przedmiotem obrotu komercyjnego) lub rejestracji w starostwie (jeśli jest np. przedmiotem darowizny lub jest posiadany przez ten podmiot w celach niekomercyjnych). Tak więc np. czyjeś ogólne, nieweryfikowalne oświadczenie, że zwierzę „ma legalne pochodzenie”, nie można zwykle uznać za **odpowiednią** dokumentację.

Z wykroczeniem będziemy mieli do czynienia zawsze, gdy wymieniony w przepisie podmiot posiada odpowiednią dokumentację, ale jej nie przekazuje wraz z okazem. Pewne wątpliwości interpretacyjne może jednak budzić zapis o nieposiadaniu takiej dokumentacji. Jeśli podmiot oferujący sprzedaż, sprzedający lub wystawiający na widok publiczny okaz gatunku zamieszczonego w Aneksie A nie dysponuje dla tego okazu świadectwem do użytku komercyjnego, popełnia przestępstwo na podstawie art. 128 ust. 2 lit. d ustawy o ochronie przyrody, w związku z art. 8 ust. 1 rozp. Rady 338/97. Takie samo przestępstwo (w związku z art. 8 ust. 5 rozp. Rady 338/97) popełnia, jeśli wykonuje jedną z tych czynności w stosunku do okazów gatunków z Aneksu B, nie mając możliwości udowodnienia legalnego pochodzenia okazu. Jaki więc przypadek miał na myśli racjonalny prawodawca, pisząc w art. 131 pkt 1 o nieposiadaniu odpowiedniej dokumentacji? Dość częstą praktyką jest sprzedawanie (także w sklepach zoologicznych) zwierząt z gatunków z Aneksu B bez jakichkolwiek dokumentów. W szczególności praktyka taka dotyczy chronionych bezkręgowców (głównie pajaków i skorpionów) oraz ryb (zwłaszcza jesiotrów), których nie trzeba rejestrować w starostwie. Gdy dochodzi do kontroli w sklepie, w toku postępowania sprzedawca czasami zdobywa dowody legalnego pochodzenia tych okazów. Wykazuje więc, że nie naruszał art. 8 ust. 5 rozp. 338/97, nie popełniał więc przestępstwa. Jednak dokumentacji tej nie miał zgromadzonej i gotowej do przekazania nabywcy w chwili kontroli. Popełniał więc wykroczenie z art. 131 pkt 1.

Wątpliwości interpretacyjne dot. tego, czy podmiot, którego dotyczy ten przepis, musi mieć prowadzoną działalność zarejestrowaną, omówiono w rozdziale IX.3 dotyczącym rejestracji zwierząt. Zagadnienia dotyczące dokumentowania legalnego pochodzenia omówiono szerzej w rozdziale VI, dotyczącym obrotu komercyjnego.

4. Prowadzenie ogrodu botanicznego, ogrodu zoologicznego lub ośrodka rehabilitacji zwierząt bez zezwolenia lub wbrew jego warunkom (art. 131 pkt 2)

Obecnie w Polsce wiele podmiotów spełniających kryteria z ustawowej definicji ogrodu zoologicznego działa bez odpowiedniego zezwolenia. Problem ten dotyczy także

ośrodków rehabilitacji zwierząt – które dodatkowo dość często przetrzymują zwierzęta inne, niż będące w trakcie leczenia czy rehabilitacji. W odniesieniu do ogrodów botanicznych, skala zjawiska nie jest rozpoznana (prawdopodobnie jest obecnie niewielka). Znaczna część tych podmiotów posiada okazy chronione na podstawie rozp. Rady 338/97. Ewentualne nielegalne wystawianie tych okazów na widok publiczny w celach zarobkowych podlega odrębnym przepisom karnym.

5. Naruszanie zakazów dotyczących zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi (art. 131 pkt 4) lub roślin, zwierząt albo grzybów gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić rodzimym gatunkom lub siedliskom (art. 131 pkt 10) lub dopuszczenie do ucieczki zwierzęcia z jednej z tych grup (art. 131 pkt 4a)

Wiele gatunków niebezpiecznych i 6 taksonów obcych gatunków inwazyjnych, wymienionych w odpowiednich rozporządzeniach Ministra Środowiska, podlega jednocześnie ochronie na podstawie rozp. Rady 338/97. Przy ściąganiu wykroczeń dotyczących tych zwierząt należy więc brać pod uwagę możliwość zbiegu naruszeń lub zbiegu przepisów.

6. Wprowadzanie do obrotu produktów z fok wbrew warunkom określonym w art. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1007/2009 z dnia 16 września 2009 r. w sprawie handlu produktami z fok¹²⁴ (art. 127 pkt 6)

Choć zagadnienie obrotu produktami z „fok” stanowi przedmiot odrębnego rozporządzenia UE, wynikającego głównie z zagadnień dotyczących dobrostanu zwierząt, należy zdawać sobie sprawę, że zgodnie z definicją z art. 2 pkt 1 tego rozporządzenia, pod pojęciem „foki” należy w tym wypadku rozumieć wszystkie gatunki

Wszystkie gatunki cyklamenów *Cyclamen* spp. objęte są ochroną (UE B, CITES II), poza popularnymi w handlu kutywarami oraz sztucznie rozmnożonymi okazami cyklamenu perskiego *Cyclamen persicum* (z wyjątkiem bulw w stanie przetrwalnikowym). © Andrzej Kepel/salamandra.org.pl

¹²⁴ Dz.Urz. UE L 286 z 31.10.2009, str. 36.

płatwonogich (foki Phocidae, uhatki Otariidae i morsy Odobenidae). Oznacza to, że 15 objętych tymi przepisami gatunków jest jednocześnie wpisanych w załącznikach I–III CITES i aneksach A lub B do rozp. Rady 338/97. Pojęcie „wprowadzanie do obrotu” zgodnie z art. 1 pkt 3 tego rozporządzenia oznacza wprowadzanie na rynek Unii Europejskiej, a tym samym udostępnianie osobom trzecim, odpłatnie. Ustawa uznaje wszelkie łamane przepisów tego rozporządzenia (niezależnie od skali) za wykroczenie, jednak w odniesieniu do gatunków objętych jednocześnie przepisami EU WTR – jeśli ich sprowadzenie na teren Unii nastąpiło ze złamaniem przepisów wspomnianego rozporządzenia, ich sprzedaż będzie stanowić przestępstwo w związku z naruszeniem art. 8 ust. 1 lub 5 rozp. Rady 338/97 (patrz niżej).

7. Krzyżowanie (bez zezwolenia) zwierząt objętych ochroną gatunkową, łownych lub obcych ze zwierzętami innych gatunków albo ze zwierzętami z form i odmian hodowlanych, a także rozmnażania zwierząt uzyskanych w wyniku krzyżowania (art. 127 pkt 5)

Dokonywanie takich krzyżówek wymaga zezwolenia Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, który może odmówić jego wydania m.in. gdy stwarza to zagrożenie dla rodzimych gatunków lub siedlisk przyrodniczych. Nielegalne krzyżowanie w odniesieniu do zwierząt z gatunków chronionych przez CITES i EU WTR dotyczy w Polsce w praktyce najczęściej: ptaków drapieżnych (na potrzeby sokolnictwa), czyżyka czerwonego krzyżowanego z kanarkami, różnych bażantów oraz, mniej licznie, dzikich gatunków kotowatych z kotami domowymi oraz wilków z psami. Zdarzają się jednak także przypadki krzyżowania innych taksonów.

XII.2. Przestępstwa

Poniżej zostaną omówione jedynie te przepisy karne dotyczące przestępstw, które znajdują się w ustawie o ochronie przyrody. Jak zaznaczono wcześniej, łamanie prawa związanego z CITES i powiązanych przepisami krajowymi i wspólnotowymi jest też penalizowane na podstawie innych ustaw – np. o ochronie zwierząt, Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego czy kilku różnych ustaw regulujących zagadnienia weterynaryjne.

Przestępstwa mogące dotyczyć gatunków ujętych w załącznikach CITES oraz w powiązanych przepisach krajowych i Unii zostały wymienione w art. 127a, 128 i 128a ustawy o ochronie przyrody. Jak podkreślają przedstawiciele wszystkich zainteresowanych instytucji, zajmujących się kontrolą przestrzegania tych przepisów, wprowadzone rozwiązania mają zasadniczą wadę – traktują jako przestępstwo zarówno czyny stanowiące poważne zagrożenie dla przyrody lub powodujące istotne szkody, jak i niewielkie przewinienia, które racjonalnie powinny być traktowane jako wykroczenia. Niestety – ta powszechna zgodna osób zorientowanych w temacie już od kilkunastu lat nie może przełożyć się na decyzje prawodawcy.

W odniesieniu do regulacji posiadania i obrotu okazami zagrożonych gatunków, przepisy ustawy o ochronie przyrody dotyczą następujących czynów:

1. Niezgodne z prawem wchodzenie w posiadanie okazów gatunków objętych ochroną gatunkową w liczbie większej niż nieznaczną, w takich warunkach lub w taki sposób, że ma to wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony gatunku (art. 127a)

Wśród taksonów objętych ochroną gatunkową w Polsce znajduje się znaczna liczba gatunków roślin (np. storczyki) i zwierząt (np. ptaki szponiaste) rodzimych dla Polski i Unii Europejskiej oraz jeden gatunek grzyba (porost – płucnica islandzka). Na podstawie art. 127a ustawy o ochronie przyrody niezgodne z jej przepisami wejście w posiadanie okazów z taksonów objętych ochroną gatunkową stanowi przestępstwo zagrożone sankcją do pięciu lat pozbawienia wolności za czyn umyślny, do dwóch lat za nieumyślny (czyli znacznie więcej niż za ich zabijanie i niszczenie wg Kodeksu karnego). Przepis ten ma istotne wady – przykładowo wymaga jednoczesnego spełnienia warunków: „wchodzenia w posiadanie” (nie wystarczy np. niszczyć), „liczby większej niż nieznaczną” oraz „wpływu na zachowanie właściwego stanu gatunku” (pojęcie zdefiniowane w ustawie i przepisach UE). Biorąc jednak pod uwagę, że w odniesieniu do tej grupy gatunków przepisy karne są uzupełnione przez art. 131 ust. 14 ustawy o ochronie przyrody oraz art. 181 § 3 Kodeksu karnego – jej zabezpieczenie przez przepisy karne jest stosunkowo pełne.

2. Przewożenie przez granicę Unii Europejskiej okazu gatunku podlegającego ochronie na podstawie przepisów rozp. Rady 338/97 bez dokumentu wymaganego na podstawie przepisów, o których mowa w art. 61 ust. 1, lub wbrew jego warunkom (art. 128 pkt 1)

W powszechnej opinii przepis ten jest zbyt restrykcyjny, gdyż traktuje jako przestępstwo także np. przewożenie pojedynczych okazów o niewielkiej wartości, z Aneksów B–D, bez celu komercyjnego. W prawodawstwie większości państw takie czyny, o nieznaczącej szkodliwości, traktowane są jako wykroczenie i karane grzywną oraz przypadkiem okazu (zgodnie z zasadami CITES). Takie podejście znacznie zwiększa sprawność i efektywność przestrzegania tych przepisów. Umożliwia niezwłocznie ukaranie sprawców drobnych wykroczeń, bez obciążania systemu sądowego, który powinien zajmować się sprawami większej wagi – np. przemytem okazów z Załącznika I CITES i Aneksu A do rozp. Rady 338/97 lub nielegalnym handlem w większej, komercyjnej skali. Jednak do czasu zmiany tych rozwiązań należy uznawać zasadę *dura lex sed lex*.

Dokumentami, o których tu mowa, mogą być odpowiednie zezwolenia (importowe lub eksportowe), różnego rodzaju świadectwa, etykiety lub zgłoszenia importowe. Przepis dotyczy wszelkich granic Unii Europejskiej, a nie jedynie tych, które są jednocześnie granicami Polski.

Zgodnie z zasadami wynikającymi z art. VIII CITES oraz rezolucji tej Konwencji, wyrokom wydawanym na podstawie tych przepisów z zasady powinno towarzyszyć orzeczenie przypadku okazów (na podstawie art. 129 ust. 1 ustawy). Taka interpretacja

Kolce jeżozwierza afrykańskiego *Hystrix cristata* (UE A). Poza Afryką, gatunek ten występuje również w Europie – we Włoszech. ©Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

przepisów Konwencji jest powszechna wśród państw stron CITES i członków Unii Europejskiej. O ew. odesłaniu skonfiskowanych okazów do kraju pochodzenia mogą później zdecydować odpowiednie organy CITES, działając wg zasad ustalonych w jej rezolucjach.

Od zasady orzekania przypadku należy jednak odstąpić, jeśli naruszenie przepisów wynikało jedynie z przyczyn formalnych, na które sprawca nie miał wpływu. Przykładem może być sytuacja, w której w stosunku do tego przewozu zastosowano przepisy art. 15 rozp. Komisji 865/2006 i wydano sprawcy właściwe dokumenty z mocą wsteczną (patrz rozdział V.10). Zgodnie z interpretacją powszechnie stosowaną w Unii Europejskiej, wydanie dokumentów z mocą wsteczną nie zwalnia z odpowiedzialności karnej i jeśli doszło do naruszenia przepisów rozp. Rady 338/97, czyn taki powinien być karany zgodnie z jego art. 16 pkt 1 (w innych państwach takie naruszenie przepisów, które kwalifikuje jednak do wydania dokumentów z mocą wsteczną, uznawane jest zwykle za wykroczenie).

3. Nieprzedkładanie zgłoszenia importowego¹²⁵ (art. 128 pkt 2 lit. a)

Jako przestępstwo traktowane jest także naruszenie prawa poprzez wprowadzanie na teren celny UE okazów gatunków ujętych w aneksach C i D do rozp. Rady 338/97 bez przedstawiania podczas ich odprawy w granicznym urzędzie celnym w miejscu wprowadzenia zgłoszenia importowego, którego wzór zawiera Aneks II do rozp. Komisji 792/2012. Z naruszeniem prawa nie mamy do czynienia, jeśli dany przywóz/import okazów z aneksów C lub D jest na podstawie przepisów szczegółowych zwolniony z obowiązku przedstawiania takiego dokumentu. Dotyczy to np. przedmiotów będących dobrami osobistymi lub stanowiących część gospodarstwa domowego.

4. Używanie okazów określonych gatunków w innym celu niż wskazany w zezwoleniu importowym (art. 128 pkt 2 lit. b)

Cel importu jest wskazany w polu 14 zezwolenia importowego CITES (wg wzoru obowiązującego w UE na podstawie Aneksu II do rozp. Komisji 792/2012). W przypadku okazów importowanych wyłączenie na podstawie zezwolenia eksportowego lub świadectwa reeksportu CITES wydanego przez państwo trzecie, może być podany w dowolnym innym miejscu, wg wzoru przyjętego w danym państwie. Omawiany przepis nie wprowadza jednak sankcji za niezgodność używania okazu z celem wskazanym w innym rodzaju dokumentu niż zezwolenie importowe. Cel importu jest określany przez organ wydający zezwolenie za pomocą kodów celu transakcji, przyjętych przez Rezolucję 12.3 CITES, powtórzonych w aneksach do rozp. Komisji 792/2012 (patrz słownik).

¹²⁵ Wbrew zasadom techniki prawodawczej, polskie tłumaczenia przepisów Unii Europejskiej charakteryzują się dużą nonszalancją i często te same pojęcia tłumaczone są odmiennie w różnych aktach. Dokument, który w wersji angielskiej omawianych przepisów nazywa się *import notification*, a w wersji francuskiej *notification d'importation*, w oficjalnym polskim tłumaczeniu rozp. Rady 338/97 nazywany jest zawiadomieniem o przywozie, w tłumaczeniu rozp. Komisji 865/2006 oraz 792/2012 powiadomieniem o przywozie, w ustawie o ochronie przyrody – zgłoszeniem importowym. Nie ma jednak wątpliwości, że chodzi o te same dokumenty.

Sankcję wprowadzono w związku z tym, że w niektórych wypadkach o wydaniu lub niewydaniu zezwolenia importowego decyduje cel importu. W szczególności okazy z Aneksu A (i Załącznika I CITES) mogą być importowane (z pewnymi wyjątkami) wyłącznie do celów niekomercyjnych. Oznacza to, że podanie niekomercyjnego celu importu, spełniającego warunki przepisów CITES i rozp. Rady 338/97, w celu uzyskania zezwolenia na import, a następnie wykorzystywanie okazów do celów komercyjnych lub innych, dla których na okaz ten nie uzyskano by zezwolenia importowego, powinno być karane. Zgodnie z art. 16 pkt 1 lit. g rozp. Rady 338/97, sankcją taką należy wprowadzić co najmniej w odniesieniu do przekroczenia celów podanych w zezwoleniu na import okazów z Aneksu A lub w wydanych dla nich później upoważnieniach (organ zarządzający może w niektórych wypadkach po pewnym czasie wydać świadectwo zezwalające na wykorzystanie okazu w innym celu, niż określony w zezwoleniu na import, czego w omawianym przepisie karnym nie uwzględniono). Zgodnie z prawem do ustanawiania przepisów krajowych ostrzejszych od regulacji Unii Europejskiej, polski ustawodawca objął sankcją wszystkie okazy importowane na podstawie zezwolenia importowego, a więc także większość przypadków importu okazów z Aneksu B. Nieobjęto jednak okazów sprowadzanych wyłącznie na podstawie zezwoleń eksportowych (np. trofeów myśliwskich z większości gatunków z Aneksu B) różnego rodzaju świadectw (np. własności osobistej, wystawy objazdowej, dla instrumentu muzycznego) czy etykiet. Jest to istotna luka.

Cele importu wyrażone w kodach celu transakcji nie zawsze są jednoznaczne i zakresy niektórych z nich pokrywają się. Należy przyjąć, że karane jest takie użycie okazu, które nie jest dopuszczone w ramach celu, na który wydano zezwolenie. W tabeli 6 podano pomocnicze zestawienie, zawierające sugestie, jakie wykorzystanie można uznać za mieszczące się w innej kategorii, a jakiego za takie uznać zwykle nie można¹²⁶. Nie uwzględniono tu wszystkich możliwości. W przypadkach wątpliwych, wskazane jest zasięgnięcie opinii organu zarządzającego CITES.

Ranitomeya benedicta (UE B, CITES II) – endemit występujący w lasach Peru. Z uwagi na atrakcyjne ubarwienie cieszący się dużym zainteresowaniem wśród hobbystów. W latach 2007 i 2008 nielegalnie odłowione osobniki trafiły na rynek terrarystyczny – w tym m.in. do Niemiec. W 2009 r. na rynku pojawiły się osobniki legalnie eksportowane przez Understory Enterprises. © Evan Twomey

¹²⁶ Warto podkreślić, że w przypadku okazów gatunków z Aneksu A importowanych w większości celów o kodach innych niż „T”, wykorzystanie ich do celów komercyjnych jest niedopuszczalne.

Tabela 6. Wskazówki dotyczące pokrywania się zakresów kodów celów transakcji

Cel określ. w zezwoleniu importowym	Inne użycie, dopuszczone w ramach tego celu importu	Użycie niedozwolone w ramach tego celu importu
B	(E, P, S) – niekomercyjne, połączone z hodowlą lub sztucznym rozmnażaniem lub po zakończeniu takiego użytkowania, a także: G, L, N, S, Z	T, M, Q
E	B, G, L, N, S, Z	(T, Q) – inne niż wystawiane na widok publiczny połączone z edukacją; H, M, P
G	(B, E, S) – w ogrodzie botanicznym, L, N	T – inne niż wystawianie na widok publiczny w ogrodach botanicznych, M, P, Q
H	(E, S) – niekomercyjne, L, P	T, M, Q
L	(E, S) – niekomercyjne	T, H, M, P, Q
M	(B, E, P, S) – w celach medycznych lub z nimi połączonych, L	T – inne niż komercyjne cele medyczne, N, Q
N	(B, E, G, S, Z) – w ramach programów reintrodukcji lub introdukcji, E – niekomercyjne, L	T, M, H, P, Q
P	(B, M) – dla celów osobistych, niekomercyjnych, (E, S) – niekomercyjne, H, L	T, G, N, Q, Z
Q	(B, E) – w ramach cyrku lub innej wystawy objazdowej, L	T – inne niż wystawianie na widok publiczny w celach zarobkowych, H, M, N, P
S	(B, M, G, Z) – do celów naukowych, E, L, N	T, H, P, Q
T	B, E, G, H, L, M, N, P, Q, S, Z	
Z	(B, E, S) – w ogrodzie zoologicznym, L, N	T – inne niż wystawiane na widok publiczny w ogrodach zoologicznych, H, M, P, Q

5. Korzystanie w sposób nieuprawniony ze zwolnień od nakazów przy dokonywaniu obrotu sztucznie rozmnożonymi roślinami (art. 128 pkt 2 lit. c)

Przepis ten ma w założeniu stanowić sankcję, którą należy zapewnić w związku z art. 16 ust. 1 lit. h rozp. Rady 338/97. Karane jest więc nadużycie zwolnień, które na podstawie art. 7 ust. 1 lit. b rozp. Rady 338/97 zostały ustanowione w art. 17, 60 oraz

62 pkt 2 rozp. Komisji 865/2006, a także: w niektórych przepisach w uwadze 12, w uwadze 13 i na podstawie przypisów od ⁽¹⁾ do ⁽¹⁵⁾ w Aneksie do rozp. Rady 338/97 w brzmieniu zmienionym przez rozp. Komisji 1320/2014.

Część tych nadużyć jest także karalna na podstawie innych przepisów, zwłaszcza art. 128 pkt 1 oraz art. 128 pkt 2 lit. d–e ustawy o ochronie przyrody (ta sama sankcja, gdyż to jest ten sam artykuł), ale nie wszystkie. Np. sankcja ta dotyczy sprzedaży okazów objętych świadectwem wydanym na podstawie art. 60 rozp. Komisji 865/2006 podmiotowi innemu niż inna instytucja naukowa posiadająca takie świadectwo.

6. Oferowanie (z naruszeniem prawa) zbycia lub nabycia, nabywanie lub pozyskiwanie, używanie lub wystawianie publicznie w celach zarobkowych, zbywanie, przetrzymywanie lub przewożenie w celu zbycia okazów określonych gatunków roślin lub zwierząt (art. 128 pkt 2 lit. d)

Przepis ten należy interpretować w sposób zgodny z prawodawstwem Unii Europejskiej dotyczącym ochrony gatunków dziko żyjących zwierząt i roślin w zakresie regulacji obrotu nimi, do których odwołują się wszystkie sankcje z art. 128 pkt 2 ustawy. Wymienione tu czynności podlegają ograniczeniom na podstawie art. 8 ust. 1 i 5 rozp. Rady 338/97 w stosunku do okazów z gatunków zamieszczonych w aneksach A i B do tego rozporządzenia. Zasady dotyczące zarobkowego wykorzystywania okazów z tych gatunków zostały omówione w rozdziale VI.

Klatki z łuskowcami *Manis* sp. (UE B, CITES II), oferowanymi na sprzedaż na azjatyckim bazarze.
© Soggydan Benenovitch

7. Używanie zezwolenia albo świadectwa dla okazu innego niż ten, dla którego było ono wydane (art. 128 pkt 2 lit. e)

Sankcja dotyczy przypadków, gdy przewóz przez granicę lub przemieszczanie w ramach Unii Europejskiej, zgłaszanie do rejestru starosty, wykorzystywanie do celów komercyjnych lub wykonywanie innych czynności na podstawie świadectw lub zezwoleń wydanych na podstawie rozp. Rady 338/97 lub rozp. Komisji 865/2006 dotyczy innego okazu niż ten, dla którego wydano dany dokument. Jednym z częstszych przestępstw tego rodzaju, które mają miejsce, to wykorzystywanie dokumentów zwierząt, które padły, do innych zwierząt tego samego gatunku, o nielegalnym lub nieznanym pochodzeniu. Czasami towarzyszy temu dodatkowo przenoszenie oznakowania na to inne zwierzę (jeśli takie oznakowanie jest opisane w dokumencie).

Jednym ze sposobów używania takich dokumentów jest ich kopiowanie i wykorzystywanie takich kopii (np. opisanych i poświadczonych zgodnie z zasadami określonymi w art. 64 ust. 9 ustawy o ochronie przyrody) w handlu okazami z Aneksu B do rozp. Rady 338/97. Jeśli kopie te są wydawane dla okazów innych niż te, dla których wydano oryginalny dokument, należy przyjąć, że czyn ten objęty jest omawianą sankcją.

8. Składanie wniosku o wydanie zezwolenia importowego, eksportowego lub świadectwa reeksportu, bez poinformowania o wcześniejszym odrzuceniu wniosku (art. 128 pkt 2 lit. f)

Sankcja ta ma zapobiegać sytuacji, gdy ktoś otrzymawszy odmowę wydania zezwolenia czy świadectwa w jednym organie, będzie składał kolejne wnioski w innych organach (np. innych państwach), licząc, że któryś z nich omyłkowo nie zauważy, że warunki do wydania danego dokumentu nie są spełnione i wyda taki dokument.

W przypadku takiego czynu mamy obecnie w Polsce do czynienia ze zbiegiem przepisów, gdyż w formularzach wniosków znajduje się oświadczenie, że dla danych okazów taki wniosek nie został odrzucony, a więc takie zatajenie faktu jest jednocześnie zeznaniem nieprawdy i podlega przepisom Kodeksu karnego. W odniesieniu do zeznania nieprawdy w tej sprawie ustawa o ochronie przyrody przewiduje wyższą maksymalną sankcję niż art. 233 § 1 K.k. Dodatkowo ustawa nie zawiera szeregu rozwiązań szczegółowych i zwolnień z odpowiedzialności karnych, zawartych w Kodeksie. Tymczasem co najmniej jedno z tych zwolnień powinno być w tym wypadku powszechnie stosowane. Zgodnie z art. 233 § 5 K.k. sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpić od jej wymierzania, jeśli okoliczności, których dotyczy fałszywe zeznanie, nie mogą mieć wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, lub sprawca dobrowolnie sprostował swoje zeznanie przed rozstrzygnięciem sprawy. Nagminnie są przypadki, gdy wnioskodawcy otrzymawszy odmowę wydania zezwolenia czy świadectwa z różnych przyczyn, składają wniosek ponownie do tego samego organu po ustaniu przyczyn odmowy (np. zmianie opinii SRG w sprawie importu okazów danego gatunku z określonego kraju, albo zgromadzeniu dokumentów bardziej przekonujących wskazujących na legalne pochodzenie danych okazów). Stosując podpisany formularz

z odpowiedniego aneksu rozp. Komisji 865/2006 bez zastanowienia, nie wykreślają wspomnianego wyżej oświadczenia o nieodrzuceniu wniosku. Karanie takiego błędu byłoby nieracjonalne, gdyż organ wie, że wniosek w tej sprawie już raz rozpatrywał, więc takie nieprawdziwe oświadczenie nie powinno mieć wpływu na rozstrzygnięcie. W takich przypadkach wskazane byłoby uznawanie, że brak jest znamion przestępstwa. Organ otrzymujący takie nieprawdziwe (z powodu niedopatrzenia) zeznanie powinien wezwać wnioskodawcę do jego sprostowania.

9. Handlowanie okazami gatunku z jednego z aneksów A-D do rozp. Rady 338/97, w liczbie większej niż nieznaczna, w takich warunkach lub w taki sposób, że ma to wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony gatunku (art. 128a)¹²⁷

Art. 128a ustawy o ochronie przyrody, dodany do ustawy o ochronie przyrody w roku 2011, stanowi niezbyt udaną próbę dostosowania polskich przepisów do art. 3 lit. g Dyrektywy karnej. Wprowadza on sankcję do 5 lat pozbawienia wolności za czyn umyślny i do 2 lat za nieumyślny, za wszelki „handel” okazami gatunku podlegającego ochronie na podstawie rozp. Rady (WE) nr 338/97, o ile dotyczy „liczby większej niż nieznaczna w takich warunkach i w taki sposób, że ma to wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony gatunku”. Pojęcie „handel” nie zostało zdefiniowane w tej ustawie, należy je więc rozumieć zgodnie z definicją z art. 2 lit. u rozp. Rady 338/97, jako przewożenie przez granicę UE oraz wykorzystanie, przewóz lub przekazanie prawa własności w jej obrębie. Oznacza to, że te same czyny umyślne, jeśli wykonywane z naruszeniem przepisów, są karalne równocześnie na podstawie sąsiadujących ze sobą art. 128 i 128a – niezależnie od ich skali i skutku. Już to budzi wątpliwości. Jeśli jednak czyny te spełniają kryteria dotyczące liczby i skutku, to art. 128a nakłada na nie sankcje także w przypadku braku umyślności. Dosłowna wykładnia przepisu art. 128a wskazywałaby, że czyn taki jest karany nawet wówczas, jeśli nie naruszono żadnych innych przepisów, lecz skala handlu ma „wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony gatunku”¹²⁸.

Zmiana sposobu zapisu warunków uznania za przestępstwo powoduje, że zakres karalności w art. 128a jest inny niż nakazany w Dyrektywie, wg której za przestępstwo należy uznać czyn „znaczny” choć pod jednym względem: liczby lub skutku. Chodziło o to, by surowo karany był zarówno czyn o dużej skali (np. przemyt ilości hurtowych), niezależnie od tego, czy można ocenić jego skutki, jak i występki, który dotyczy co prawda tylko jednego czy kilku osobników, ale np. z tak rzadkiego gatunku, że mógł mieć wpływ na stan jego ochrony (co najmniej lokalnie). Tymczasem wg naszej ustawy warunkiem uznania za przestępstwo jest spełnienie obu tych kryteriów jednocześnie.

¹²⁷ Ten punkt stanowi zaktualizowany skrót omówienia zawartego w publikacji: Kepel A. (Nie)właściwy stan ochrony. *Magazyn Przyrodniczy Salamandra* 1/2014: 55.

¹²⁸ W artykule tym nie zaznaczono, jaki kierunek ma mieć ów „wpływ”. Jednak stosowanie próby literalnej interpretacji, że karalny jest także handel przynoszący efekt korzystny (np. realizowany w związku z programem ochronnym), byłoby absurdalne. Stosując ten przepis trzeba się więc odwoływać do intencji prawodawcy, która powinna być racjonalna.

Jastrząb gołębiarz *Accipiter gentilis* (UEA, CITES II) – gatunek powszechnie wykorzystywany do celów sokolniczych. © Henryk Mąka

Orzeł przedni *Aquila chrysaetos* (UE A, CITES II) – młody osobnik. © Henryk Mąka

Następnym poważnym błędem tego przepisu jest to, że użyte w Dyrektywie wyrażenie „zachowanie gatunków” (w wersji angielskiej: „stan ochrony gatunku”), w art. 128a (podobnie jak w art. 127a) zastąpiono „zachowaniem właściwego stanu ochrony gatunku”. Określenia te mogą się wydawać równoznaczne, jednak interpretacja pojęć użytych w przepisach musi być zgodna z zasadami. Wyrażenie użyte w Dyrektywie karnej należy rozumieć jako wszelkie czynniki mogące wpływać w dłuższej perspektywie na liczebność i rozmieszczenie dowolnej (sub)populacji danego gatunku. Tymczasem użyte w przepisach karnych ustawy o ochronie przyrody określenie „właściwy stan ochrony gatunku” zostało w tej ustawie zdefiniowane w art. 5 pkt 24 i odnosi się jedynie do kilku parametrów ocenianych w skali Polski, Unii Europejskiej lub całego zasięgu gatunku¹²⁹. Podniesiono więc poprzeczkę uznania czynu za przestępstwo do poziomu znacznie powyżej tego, który ustaliła Dyrektywa karna. Poza tym w odniesieniu do wielu gatunków poziom rozpoznania stanu ich populacji oraz zagrożeń jest zbyt mały, by eksperci byli w stanie rozstrzygnąć, czy pojedyncze działanie rozpatrywane w danej sprawie karnej miało wpływ określony w tej definicji. W sprawach dotyczących handlu często w ogóle nie wiadomo, skąd pochodzą okazy. A ograniczenie analiz wpływu na taksony egzotyczne wyłącznie do skali całego gatunku jest w sposób oczywisty sprzeczne z intencją Dyrektywy.

XII.3. Konfiskata i odesłanie do kraju pochodzenia

W razie ukarania za wykroczenia lub przestępstwa opisane w poprzednich punktach sąd może orzec: „przepadek przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia lub przestępstwa oraz przedmiotów, roślin, zwierząt lub grzybów pochodzących z wykroczenia lub przestępstwa, chociażby nie stanowiły własności sprawcy” (art. 129 pkt 1). Przepis ten, jak wiele zapisów ustawy o ochronie przyrody, pozostawia wiele do życzenia pod względem jasności i zasad techniki prawodawczej. Zgodnie jednak z wyrokami Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, należy przyjmować taką jego wykładnię, by zapewniała zgodność z prawem UE, w tym z art. 16 ust. 2 rozp. Rady 338/97, który nakazuje, by przepisy krajowe uwzględniały możliwość konfiskaty (orzeczenia przepadku) okazów zawsze, gdy jest to stosowne (czyli co najmniej zawsze wówczas, gdy wynika to z CITES i jej rezolucji oraz przepisów i celów rozp. Rady 338/97 wraz z przepisami wykonawczymi). Należy więc przyjąć, że zastosowane tu pojęcie „przedmiot” obejmuje także wszelkie okazy gatunków chronionych, tak, jak zdefiniowano pojęcie „okaz” w CITES, rozp. Rady 338/97 i ustawie o ochronie przyrody (z pierwszeństwem definicji z rozp. Rady 338/97 w przypadku niezgodności). Taka wykładnia jest też zgodna z brzmieniem art. 130 ustawy, w którym jest mowa o przepadku okazów.

Przepisy te oczywiście umożliwiają również orzeczenie przepadku niebędących „okazami”: przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia lub przestępstwa, a także przedmiotów, roślin, zwierząt i grzybów pochodzących z tych występów

¹²⁹ Dodatkowo – w związku z innymi przepisami ustawy o ochronie przyrody – pojęcie „stan ochrony gatunku” powinno być w niej interpretowane w zgodzie z definicją Dyrektywy siedliskowej UE, czyli odnosić się wyłącznie do stanu populacji gatunków na europejskim terytorium państw członkowskich UE, co nie ma sensu w przypadku gatunków egzotycznych, chronionych na podstawie rozp. Rady 338/97.

(np.. klatek, w których przetrzymywano żywe okazy, komputera i oprogramowania służących do nielegalnej sprzedaży internetowej, niebędących okazami mebli wykonanych z przemycanego drewna chronionego gatunku drzew, nie będących okazami chronionymi żywych hybryd roślin czy zwierząt, otrzymanych w wyniku nielegalnej hodowli komercyjnej).

Zgodnie z art. VIII CITES i jej rezolucjami, a także celami rozp. Rady 338/97 i przepisów krajowych, można przyjąć, że z prawa do orzeczenia przypadku okazów gatunków z aneksów do rozp. Rady 338/97 należy skorzystać zawsze wówczas, gdy bez takiego orzeczenia dochodziłoby do utrwalenia stanu naruszenia prawa, a także gdy wynika to z zasad przyjętych przez CITES i prawodawstwo Unii Europejskiej, a także celów tych uregulowań. Przypadki takie można podzielić na 4 grupy:

- sprzeczne z prawem wprowadzenie takich okazów na teren celny Unii Europejskiej, jeśli później nie wydano dla nich zezwolenia importowego z mocą wsteczną,
- komercyjne wykorzystywanie (sprzedaż, wystawianie na widok publiczny w celach zarobkowych, wykorzystywanie w hodowli do celów zarobkowych itd.) okazów z aneksów A i B o nielegalnym lub nieznanym pochodzeniu (nie dotyczy to więc naruszenia jedynie wymagań formalnych, przy komercyjnym wykorzystaniu okazów, które mają pochodzenie umożliwiające dopuszczenie do działań komercyjnych),
- w przypadku posiadania okazów, które ze względu na nielegalne lub nieznanne pochodzenie nie mogą zostać wpisane do rejestru starosty,
- w przypadku sprzecznego z prawem eksportu (lub reeksportu) z Polski lub ze Unii Europejskiej okazów o nielegalnym lub nieznanym pochodzeniu.

W pozostałych przypadkach orzeczenie przypadku jest także możliwe, jeśli w ocenie sądu na taką potrzebę wskazują dodatkowe okoliczności.

Sąd może także orzec obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli nie byłoby to wykonalne – nawiazkę do wysokości 10.000 złotych na rzecz organizacji społecznej działającej w zakresie ochrony przyrody lub właściwego, ze względu na miejsce popełnienia wykroczenia lub przestępstwa, wojewódzkiego funduszu ochrony środowiska i gospodarki wodnej. W przypadku omawianych wykroczeń czy przestępstw najczęściej nie ma możliwości orzeczenia przez sąd obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego (rozumianego jako naprawienie szkody). Zgodnie z zasadami CITES, decyzję o ew. odesłaniu okazów do kraju pochodzenia podejmują właściwe organy CITES po wzajemnych konsultacjach. Sąd nie jest kompetentny do podejmowania takiej decyzji. Podobnie wypuszczenie okazów nielegalnie pozyskanych na wolność, nawet jeśli uda się ustalić miejsce ich schwytania, może być wykonywane po szczegółowej analizie, na podstawie decyzji kompetentnych organów ochrony przyrody, gdyż pochopna decyzja i jej nieumiejtna realizacja może spowodować więcej szkody niż pożytku.

Zgodnie z rezolucjami CITES transponowanymi do prawa Unii Europejskiej przez art. 8 ust. 6 i art. 16 ust. 3 lit. a rozp. Rady 338/97, o dalszych losach okazów gatunków chronionych, wobec których orzeczono przepadek, decydują właściwe organy zarządzające CITES. Zasadę tę wprowadza do ustawy o ochronie przyrody jej art. 130 ust. 1–3. Wskazuje on, które organy są powiadamiane przez sąd o prawomocnych orzeczeniach przepadku okazów poszczególnych gatunków. Warto zwrócić uwagę, że w przypadku okazów gatunków z aneksów do rozp. Rady 338/97 sąd ma zawsze obowiązek powiadomić o przepadku Ministra Środowiska, czyli organ zarządzający CITES.

W przypadku okazów gatunków z aneksów do rozp. Rady 338/97 to Minister Środowiska (zgodnie z cytowanymi wyżej przepisami Unii Europejskiej) wyznacza decyzją administracyjną podmioty uprawnione do „utrzymywania” okazu (zapewne chodzi o posiadanie lub przetrzymywanie – w zależności od formy „przekazania” wybranej następnie przez organ). W przypadku okazów innych gatunków, organem tym jest odpowiedni (powiadamiany) dyrektor ochrony środowiska. Minister Środowiska przy wyborze uprawnionych podmiotów kieruje się odpowiednimi rezolucjami CITES.

Należy przyjąć, że o samym „przekazaniu” okazów do tych podmiotów (w tym o wyborze formy tego przekazania, której ustawa nie narzuca) decyduje ten sam organ, który wyznacza podmioty uprawnione do ich przejęcia, czyli w przypadku okazów chronionych na podstawie rozp. Rady 338/97 – Minister Środowiska, po obowiązkowym zasięgnięciu opinii polskiego organu naukowego CITES¹³⁰. W przypadku zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, w związku z art. 131a ust. 2 dochodzi do pozornego nałożenia się kompetencji organów przekazujących skonfiskowany okaz uprawnionemu podmiotowi. Jednak zgodnie z zasadą pierwszeństwa prawa wspólnotowego, jeśli zwierzę takie jest jednocześnie chronione na podstawie rozp. Rady 338/97, kompetencje takie ma Minister Środowiska. Warto zaznaczyć, że w przypadku żywych okazów, w związku z niedostatkiem w Polsce azyli CITES, zgodnie z zasadami CITES (Rezolucja 10.7) mogą być one przekazane także do azyli zagranicznych – zwłaszcza w innych państwach Unii Europejskiej.

Zgodnie z art. 130 ust. 3, Minister Środowiska (w przypadku okazów gatunków z aneksów do rozp. Rady 338/97) może także zarządzić, w drodze decyzji administracyjnej, na koszt skazanego, odesłanie okazów gatunków, wobec których przepadek orzeczono, do państwa, z którego dokonano ich przywozu. Przy podejmowaniu takiej decyzji powinien kierować się zasadami określonymi w Rezolucjach 9.9, 9.10 i 10.7 CITES.

Art. 130 ust. 4 daje regionalnemu dyrektorowi ochrony środowiska prawo do zarządzenia, w drodze decyzji administracyjnej, na koszt skazanego, uśmiercenia zwierząt lub zniszczenia roślin albo grzybów z gatunków obcych, stanowiących własność

¹³⁰ W polskim tłumaczeniu rozp. Rady 338/97 dodano w art. 16 ust. 3 twórczo informację, że ma to być organ „odnośnego” państwa, przez co przepis stał się niejednoznaczny. Jednak z innych wersji językowych wynika, że ma to być organ naukowy państwa konfiskaty.

sprawcy (wykroczeń lub przestępstw). Z brzmienia tego przepisu wynika, że dotyczy to przypadków, w których sąd nie orzekł przepadku. Pomijając kontrowersyjność prawną takiego rozwiązania, należy zaznaczyć, że może to dotyczyć co najwyżej okazów obcych gatunków inwazyjnych oraz gatunków niebezpiecznych dla zdrowia i życia ludzi, gdyż w odniesieniu do pozostałych gatunków chronionych na podstawie przepisów rozp. Rady 338/97 byłoby to działanie nieracjonalne, sprzeczne z celami Konwencji. Dlatego też wskazane jest przyjęcie zasady, że w przypadku gdyby odpowiedni regionalny dyrektor chciał skorzystać z tego uprawnienia w stosunku do okazów będących jednocześnie okazami gatunków z aneksów rozp. Rady 338/97, powinien taką decyzję przekonsultować z organami CITES, gdyż w praktyce byłaby ona równoważna konfiskacie tych okazów i podjęciu decyzji o ich dalszym przeznaczeniu.

Koraliki wykonane z koralu niebieskiego *Heliopora coerulea* (UE B, CITES II) z wyraźnie widczymi koralitami (szkielet pojedynczego polipa). © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Na całym świecie w ofercie straganów z pamiątkami wykonanymi z roślin i zwierząt, znaleźć można okazy gatunków objętych ochroną na podstawie CITES i rozp. Rady 338/97. Nie mając pewności, czy dany okaz podlega ograniczeniom, czy nie, lepiej wstrzymać się od zakupu takich pamiątek, gdyż mogą one kosztować nas znacznie więcej, niż oczekuje od nas sprzedawca. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

XIII. PODSTAWY NAZEWNICTWA JEDNOSTEK KLASYFIKACJI BIOLOGICZNEJ

Przy stosowaniu przepisów CITES nieustannie mamy do czynienia z nazwami różnych gatunków i innych taksonów (jednostek podziału) zwierząt i roślin. Występują one w załącznikach do Konwencji, aneksach do rozp. Rady 338/97, wnioskach, zezwoleniach i świadectwach wydawanych na mocy tych przepisów, w bazach danych, raportach, rezolucjach... Stosowane są zarówno nazwy potoczne (w różnych językach), jak i nazwy naukowe (zwane często nazwami łacińskimi, gdyż mimo że ich źródło może być bardzo różne, stosuje się do nich zasady pisowni i gramatyki łacińskiej). Stąd ważne jest, by osoby wykorzystujące te przepisy miały choć podstawową orientację w zasadach obowiązujących przy stosowaniu tej nomenklatury. Jest to np. konieczne by skutecznie sprawdzić, czy dany gatunek jest chroniony, a jeśli tak, to w którym jest załączniku czy aneksie.

XIII.1. Współczesna klasyfikacja biologiczna

Nie ma jednego podziału organizmów żywych na różne mniejsze jednostki, który byłby powszechnie przyjęty i akceptowany. Żaden ze stosowanych w przeszłości i współcześnie systemów nie oddaje pełnej złożoności świata przyrody. Wszystkie te podziały mają charakter sztuczny, umowny, mający nam pomóc w zorientowaniu się w świecie organizmów żywych.

jednostki (poziomy):

[pol. (łac. / ang)]

domena (*regio* / domain)

królestwo (*regnum* / kingdom)

typ (*phylum* / phylum)

(*classis* / class)

rząd (*ordo* / order)

rodzina (*familia* / family)

rodzaj (*genus* / genus)

gatunek (*species* / species)

odmiana (*varietas* / variety)

forma (*forma* / form, morph)

Często tworzy się dodatkowe poziomy, dodając przedrostek **pod-** (*sub-*) dla poziomu bezpośrednio niższego, lub **nad-** (*super-*) dla poziomu wyższego [np. podgromada (*subclassis*), nadrząd (*superordo*), podrząd (*subordo*), a zwłaszcza **podgatunek** (*subspecies*)]. Dla niektórych grup organizmów wprowadzono kilka poziomów dodatkowych, które mają osobną nazwę, np. **infrarząd** (poniżej podrzędu), **plemię** (pomiędzy podrodziną a rodzajem), **szczep** (między podgromadą a nadrzędem), **sekcja** (między rodzajem a gatunkiem) czy **rasa** (w ramach gatunków hodowlanych).

Ryc. 7. Podstawowy podział organizmów żywych na jednostki klasyfikacji biologicznej

W wielu krajach Europy wciąż można spotkać nielegalne hodowle wilków *Canis lupus* (polska populacja UE A, CITES II). Zdarza się, że są one zasilane szczeniętami pozyskiwanymi nielegalnie z odłowów z wolności. Zwierzęta te trzymane są w warunkach znacząco odbiegających od ich biologicznych wymagań. W Polsce gatunek ten najczęściej występuje w handlu w postaci futer przemycanych głównie zza wschodniej granicy. © Jacek Więckowski

Prawodawcy nie byłoby w stanie nadążać za zmianami koncepcji naukowych. Trudno by im też było rozstrzygać, która z konkurencyjnych teorii jest słuszniejsza. Dlatego na potrzeby CITES i powiązanego prawodawstwa stosuje się możliwie prosty, konserwatywny system podziału. Wszelkie zmiany, np. podział dotychczasowych gatunków na kilka odrębnych, przyjmuje się bardzo ostrożnie, często z wieloletnim opóźnieniem, gdy są już one powszechnie akceptowane i nie ma bezpośredniego niebezpieczeństwa, że jakaś kolejna specjalistyczna publikacja wywróci wszystko ponownie do góry nogami.

Dzięki takiemu podejściu, na potrzeby przestrzegania przepisów dot. CITES nie trzeba poznawać wielu stosowanych obecnie koncepcji podziału systematycznego, lecz wystarczy zapoznać się z jednym, który jest w tych przepisach wykorzystywany. Przedstawia go rycina

Niestety – zoology i botanicy nie zgodzili się na jednolite nazewnictwo poszczególnych szczebli tego podziału. Nawet metody zapisu (rodzaj stosowanej czcionki) różnią się w odniesieniu do zwierząt i roślin. Na szczęście różnice nie są zbyt istotne. Najważniejsze z nich omawiamy w rozdziale XIII.3.

W uproszczeniu – rośliny, grzyby i zwierzęta to różne królestwa. W ich ramach wyróżnia się typy, które z kolei dzieli się na niższe jednostki (roślin najczęściej na klasy, a zwierząt – na gromady).

Przepisy CITES dotyczą obecnie zwierząt należących do 6 typów. Są to:

- parzydełkowce Cnidaria,
- mięczaki Mollusca,
- pierścienice Annelida,
- stawonogi Arthropoda,
- szkarłupnie Echinodermata,
- strunowce Chordata.

Przykłady gromad zwierząt to: ssaki, ptaki, gady, płazy... W ramach gromad wydziela się z kolei rzędy – u ssaków będą to: parzystokopytne, drapieżne, walenie, naczelne itd.

W przypadku roślin i grzybów podziały na typy, klasy czy rzędy są tak niestabilizowane, że w zestawieniach na potrzeby przepisów praktycznie się ich nie używa.

Kolejnym poziomem systematycznym, który w przepisach stosuje się w odniesieniu do wszystkich królestw, są rodziny, w ramach których wyróżnia się rodzaje i gatunki. Niższe od gatunków jednostki wymienia się w przepisach tylko wyjątkowo. Jest jednak nieco takich przypadków zarówno wśród zwierząt, jak i roślin, że ochroną jest objęty np. tylko dany podgatunek, lub że niektóre podgatunki mają wyższy status ochronny niż pozostałe.

XIII.2. Gatunek – podstawowa jednostka klasyfikacji

Podstawową jednostką jest gatunek. Cóż to takiego? Nie ma uniwersalnej definicji i wraz z rozwojem wiedzy coraz trudniej ją stworzyć. Na potrzeby stosowania przepisów CITES wyróżnia się dwa rodzaje pojmowania tego pojęcia – biologiczne i prawne.

Gatunek w znaczeniu biologicznym, to w dużym uproszczeniu wszystkie osobniki posiadające podobne cechy, które w naturalnych warunkach mogą się ze sobą krzyżować. W codziennej praktyce nie trzeba na szczęście znać i roztrząsać wszystkich wyjątków od tej ogólnej zasady. Warto jedynie zdawać sobie sprawę, że roślinę, grzyb czy zwierzę należy traktować jako należące do chronionego taksonu biologicznego, jeśli naukowcy zaliczyliby je do niego na podstawie wiedzy dostępnej w chwili, gdy takson ten był obejmowany ochroną. Czyli np. jeśli jakiś gatunek „X” został wpisany do załącznika CITES czy aneksu rozp. Rady 338/97 w roku 1997, a w roku 2001 ktoś odkrył, że w rzeczywistości są to 3 różne, bardzo do siebie podobne gatunki: „X1”, „X2” i „X3”, to na potrzeby stosowania przepisów CITES i pokrewnych, wszystkie osobniki tych trzech nowo wydzielonych gatunków są traktowane jako należące do gatunku „X”, zgodnie ze stanem wiedzy z roku 1997. Zasadę tę stosuje się tak długo, aż w przepisach nie zostanie wprowadzona zmiana, która rozstrzygnie, czy wszystkie trzy gatunki są objęte ochroną, czy np. tylko „X1” i „X2”.

Gatunek w znaczeniu prawnym (w rozumieniu przepisów Unii Europejskiej, regulujących handel zagrożonymi gatunkami), to: gatunek

- w znaczeniu biologicznym, a także
- każda niższa od gatunku jednostka systematyczna (a więc np. podgatunek, forma, odmiana),
- populacja (czyli każda odrębna biologicznie lub geograficznie grupa osobników z danego gatunku),
- mieszańce tego gatunku w pierwszym lub drugim pokoleniu¹⁰⁸.

Takie ujęcie wynika z art. 2 lit. l i s rozp. Rady 338/97, a także art. 5 pkt 1 ustawy o ochronie przyrody. W przypadku ograniczeń wynikających jedynie z tego drugiego aktu prawnego (np. w odniesieniu do gatunków zwierząt niebezpiecznych lub obcych gatunków inwazyjnych, nieujętych w aneksach do rozp. Rady 338/97), gatunkiem w rozumieniu przepisów nie są: formy, rasy i odmiany udomowione, hodowlane lub uprawne.

Skąd wzięło się w przepisach to rozszerzenie znaczenia pojęcia gatunek na niższe jednostki? Chodzi o to, że jeśli np. w aneksie do rozp. Rady 338/97 wymieniony jest podgatunek czy np. jedynie populacja z jednego kraju – dotyczą ich wszystkie przepisy, w których mowa o gatunkach z tego aneksu.

Poniżej, na przykładzie powszechnie znanego gatunku: **panda wielka** *Ailuropoda melanoleuca* (David, 1869), omówiono zasady obowiązujące w nazewnictwie gatunków biologicznych.

Nazwa polska:

panda – polska nazwa rodzaju

Pisze się ją od małej litery, z wyjątkiem przypadków, w których i inne zwykle rzeczowniki pisze się wielką literą (np. na początku zdania). Czasami różne rodzaje

¹⁰⁸ Mieszańce (hybrydy) kolejnych pokoleń mogą być jednak nadal traktowane jako okazy CITES – patrz słownik.

Lutung ciemny *Trachypithecus obscurus* (UE B, CITES II) – głównym zagrożeniem dla gatunku jest niszczenie jego naturalnych siedlisk poprzez nasadzenia palmy olejowej. Lutungi zabijane są też dla mięsa. © Borys Kala / salamandra.org.pl

Aktualnie najwięcej rogów nosorożca przemycanych jest do Wietnamu oraz na nieco mniejszą skalę do Chin. Sproszkowany róg wykorzystuje się już nie tylko w przeróżnych kuracjach leczniczych, ale także jako symbol zamożności. Z uwagi na jego bardzo wysoką czarnorynkową cenę, serwowany jest np. w drinkach podczas spotkań biznesowych. © Borys Kala / salamandra.org.pl

biologiczne mogą mieć tę samą nazwę polską (np. słonie afrykańskie i azjatyckie należą z naukowego punktu widzenia do różnych rodzajów: *Loxodonta* i *Elephas*, a foka *Mirounga leonina* nazywana jest powszechnie słoniem morskim południowym¹⁰⁹). Zdarza się też sytuacja odwrotna, że różne gatunki należące do jednego rodzaju biologicznego mają różne polskie nazwy rodzajowe (np. różne gatunki z rodzaju *Equus* mogą mieć polskie nazwy rodzaju: osioł, koń, zebra, kułan, kiang itd.).

wielka – epitet gatunkowy

Pisze się go odmałej litery, chyba że jest to rzeczownikowa forma nazwiska lub innej nazwy własnej (np. koń Przewalskiego). Przymiotnikowe formy nazw geograficznych pisze się także od małej litery (np. słoń afrykański). Polska nazwa gatunku może składać się z jednego wyrazu lub większej ich liczby. Zdarza się też, że jeden gatunek ma kilka powszechnie stosowanych nazw polskich. Np. gatunek *Equus hemionus* to po polsku półosioł, dziki osioł azjatycki lub kułan azjatycki, a *Cercopithecus cephus* jest nazywany koczokodanem białowargim lub koczokodanem niebieskolicym. Nazwa polska nie zawsze jest dosłownym tłumaczeniem nazwy naukowej (często znaczy coś zupełnie innego).

Nazwa naukowa:

Ailuropoda – naukowa (łacińska) nazwa rodzaju

Pisze się ją zawsze od wielkiej litery. Nazwa ta jest zawsze jednowyrazowa. Może ulec zmianie np. na skutek przeniesienia gatunku do innego rodzaju.

melanoleuca – naukowy (łaciński) epitet gatunkowy

Obecnie pisze się go zawsze od małej litery, nawet jeśli pochodzi od nazwiska lub nazwy własnej (np. *Equus przewalskii*). Epitet ten jest zawsze jednowyrazowy. Nawet jeśli składa się z kilku oddzielnych słów, to w nazwie naukowej są one połączone łącznikiem i tworzą jeden wyraz (np. agawa Królowej Wiktorii to *Agave victoriae-reginae*).

Naukowe nazwy gatunkowe (oba jej człony) pisze się czcionką wyróżniającą je z tekstu (np. kursywą w tekście pisanym zwykłą czcionką lub zwykłą czcionką w tekście pisanym kursywą).

Informacje o opisanu gatunku:

David – nazwisko osoby, która jako pierwsza opisała ten gatunek Często (zwłaszcza w przypadku osób, które opisały wiele gatunków) zamiast pełnego nazwiska stosuje się ogólnie przyjęty jego skrót zakończony kropką. Skracanie takie jest dozwolone tylko w nomenklaturze botanicznej, ale czasem błędnie wykorzystuje się je także w odniesieniu do zwierząt. Niekiedy, gdy jakieś nazwisko ma kilka powszechnie używanych pisowni, stosuje się w praktyce różne z nich. Np. w przypadku wilka i ok. 6000 innych gatunków opisanych przez Karola Linneusza (Carl von Linné) można spotkać w nazwie pisownię: Linné, Linne, Linnaeus, a w przypadku roślin samo L.

¹⁰⁹ W opublikowanej niedawno pozycji: Cichocki W., Ważna A., Cichocki J., Rajska-Jurgiel E., Jasiński A., Bogdanowicz W. 2015. Polskie Nazewnictwo ssaków świata. MIZ PAN, Warszawa: 362 ss. autorzy przypisali wielu gatunkom ssaków nowe nazwy rodzajowe, w celu uniknięcia tego powtórzenia. I tak dla słonia morskiego zaproponowali nazwę mirunga. Jednak wszystkie współczesne wielkie trąbowce nazywają nadal słoniami, niezależnie od rodzaju biologicznego.

1869 – rok, w którym po raz pierwszy opisano ten gatunek (opublikowano jego opis). Jeśli nazwisko autora i rok są zapisane w nawiasie, oznacza to, że w owej pierwszej publikacji zaproponowano inną nazwę gatunkową (np. błędnie zakwalifikowano ten gatunek do innego rodzaju). Jeśli nawiasu brakuje, oznacza to, że podana nazwa łacińska jest taka sama, jak w pierwszej publikacji o tym gatunku (np. w 1869 r. francuski misjonarz i przyrodnik Pere Armand David sądził, że panda wielka jest gatunkiem niedźwiedzia i nazwał ją *Ursus melanoleuca*, a rok później Alphonse Milne-Edwards uznał, że jest to odrębny rodzaj i nazwał go *Ailuropoda*). Obecność nawiasu sugeruje więc, że w literaturze można spotkać co najmniej jedną inną, nieaktualną wersję naukowej nazwy tego gatunku.

W nomenklaturze botanicznej za nawiasem podaje się dodatkowo nazwisko (lub nazwiska) i datę wskazujące kto i kiedy zaproponował obecną nazwę. Często podaje się też same nazwiska – bez dat.

Informacje o opisanu gatunku podawane są stosunkowo rzadko – np. w tytule artykułu naukowego traktującego o danym gatunku lub przy pierwszym wymienieniu tego gatunku w tekście, albo na etykietach okazów muzealnych. W powszechnej praktyce – np. w tekstach popularnonaukowych lub w handlu – stosuje się same nazwy krajowe lub naukowe.

XIII.3. Nazwy i pisownia różnych jednostek klasyfikacji biologicznej

Jak zaznaczono wcześniej, polskie nazwy wszystkich jednostek taksonomicznych (klasyfikacji biologicznej) pisze się od małych liter (z wyjątkiem rzeczownikowych epitetów gatunkowych pochodzących od nazwisk i nazw własnych), taką samą czcionką jak cały tekst.

Naukowe (łacińskie) nazwy jednostek taksonomicznych od poziomu rodzaju wwyż pisze się wielką literą, a epitety gatunkowe i epitety niższych od gatunku jednostek – zawsze małą literą (z wyjątkiem nazw hybryd sztucznie utworzonych przez człowieka). Nazwy rodzajów i epitety niższych od rodzaju jednostek pisze się wyróżniającą czcionką (najczęściej kursywą), a wyższe od rodzaju: wg Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Zoologicznej taką samą czcionką jak reszta tekstu, a wg Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Botanicznej – również czcionką wyróżniającą.

Nazwy naukowe można brać w nawias okrągły, np. jeśli poprzedza je nazwa polska, jednak zwłaszcza w przypadku nazw wyróżnionych inną czcionką nawias można pominąć.

Poza typem czcionki, nazwy wyższych od rodzaju jednostek taksonomicznych można często rozpoznać po końcówce wyrazu. Np. naukowe nazwy rodzin roślin i grzybów mają końcówkę – *aceae*, a zwierząt – *idae* (polskie nazwy rodzin z wszystkich królestw mają zazwyczaj końcówkę –ate). W Botanice i mikologii naukowe nazwy rzędów otrzymują końcówkę –*ales*, a nazwy polskie: –owce). W zoologii są to najczęściej odpowiednio: –*formes* i –kształtne, ale nie jest to sztywna zasada.

XIII.4. Najczęściej spotykane skróty

Przy wymienianiu gatunków, jeśli podaje się ich kilka z tego samego rodzaju, w nazwach naukowych kolejnych gatunków z danego rodzaju można zamiast całej nazwy rodzaju podać jedynie pierwszą głoskę i kropkę (wg schematu: *Bradypodion gutturale*, *B. pumilum*, *B. sataroi*, *Calumma natusum*, *C. parsonii*, *Chamaeleo dilepis*, *Ch. gracilis*).

Na listach czy w spisach można często spotkać następujące skróty w nazwach naukowych, pisane zwykłą czcionką: **sp.** (species – jakiś gatunek z jednostki, której nazwa jest przed tym skrótem); **spp.** (wszystkie/różne gatunki z jednostki, której nazwa jest przed tym skrótem); **ssp.** (subspecies – podgatunek, z gatunku, którego nazwa jest przed skrótem, przy czym po skrócie pisze się epitet podgatunkowy); **var.** (varietas – odmiana); **x** (mieszaniec – jeśli litera ta znajduje się między nazwami różnych gatunków, oznacza to, że chodzi o mieszańca tych gatunków, np. *Schlumbergera russelliana* x *Schlumbergera truncata*; jeśli znajduje się w środku nazwy gatunkowej między nazwą rodzaju a epitetem gatunkowym – że takson ten nie jest w rzeczywistości samodzielnym gatunkiem, lecz mieszańcem innych gatunków z tego rodzaju, np. *Schlumbergera* x *buckleyi*; a jeśli znajduje się przed nazwą rodzajową – że stanowi mieszańca gatunków z różnych rodzajów, np. x *Calammophila baltica*).

Przy pisaniu nazw podgatunków można wykorzystać podany wyżej skrót (np. żółw żółtolicy *Trachemys scripta* ssp. *troostii*), ale często, zwłaszcza w zoologii, pomija się go. Wówczas trzeci człon nazwy jest zawsze epitetem podgatunkowym (np. żółw czerwonolicy *Trachemys scripta elegans*). Jak widać na tych 2 przykładach podgatunków żółwia ozdobnego *Trachemys scripta*, często różne podgatunki mają w nazwie polskiej różne epitety gatunkowe. Dlatego lepiej posługiwać się nazwami naukowymi, które jako jedyne precyzyjnie i jedno-znacznie identyfikują daną jednostkę klasyfikacji biologicznej.

Kobra królewska *Ophiophagus hannah* (UE B, CITES II). Wąż ten wpisany jest na listę gatunków niebezpiecznych dla życia i zdrowia człowieka – kategoria I. © Andrzej Kepel / salamandra.org.pl

Dzbanecznik *Nepenthes rafflesiana* – cały rodzaj *Nepenthes* objęty jest ochroną (UE B, CITES II, z wyjątkiem dwóch gatunków wymienionych w UE A i CITES I: *N. khasiana* oraz *N. rajah*). © Andrzej Kepel/salamandra.org.pl

XIV. SŁOWNIK WYBRANYCH POJĘĆ

Niniejszy słownik został oparty przede wszystkim o definicje, omówienia lub szczegółowe przepisy, znajdujące się w tekście Konwencji, rezolucji CITES, notyfikacji Sekretariatu CITES, rozporządzeniach składających się na EU WTR oraz w polskiej ustawie o ochronie przyrody. Przedstawione znaczenie dotyczy tej grupy przepisów. formułując poszczególne definicje staraliśmy się możliwie precyzyjnie oddać ich sens, co czasami pozwalało na zastosowanie pewnych skrótów, a w wielu miejscach oznaczało konieczność skorygowania błędów w przekładzie polskojęzycznych wersji aktów prawa UE lub CITES, albo wybrania spośród nich wersji tłumaczenia najbardziej zgodnego z intencją prawodawcy. W kwadrantowych nawiasach podano najważniejsze przepisy, na których oparto podaną definicję (informacja ta nie musi wyczerpywać listy wszystkich przepisów, które dane pojęcie doprecyzowują).

Cele komercyjne (zarobkowe) – (ang. *commercial purposes*) – działanie uznaje się za mające cel komercyjny, jeżeli w jego wyniku ma zostać uzyskana korzyść ekonomiczna (w gotówce lub w jakiegokolwiek innej formie); może polegać na odsprzedaży, wymianie, świadczeniu usług lub jakiegokolwiek innej formie uzyskiwania korzyści lub wykorzystania gospodarczego. Pojęcie „cele komercyjne” należy interpretować możliwie szeroko, czyli jeśli jakieś działanie (transakcja) nie ma w całości charakteru wyłącznie niekomercyjnego, wówczas należy je traktować jako mające cele komercyjne [Rezolucja 5.10].

Cele głównie komercyjne (cele głównie zarobkowe) – (ang. *primary commercial purposes*) – określenie dotyczy działań, których cele niekomercyjne nie są w sposób oczywisty dominujące (dla takich celów nie można np. wydawać zezwoleń eksportowych i importowych dla okazów z Załącznika I i Aneksu A). Ciężar dowodu, że dana transakcja nie ma charakteru głównie komercyjnego leży po stronie osoby występującej o wydanie zezwolenia [Rezolucji 5.10].

Część – (ang. *part*) – jakakolwiek część zwierzęcia lub rośliny (np. skóra, muszla, korzeń), surowa lub poddana wstępnej obróbce (np. zakonserwowana, wypolerowana). Części roślin i zwierząt są z reguły łatwo identyfikowalne.

Data pozyskania – (ang. *date of acquisition*) – dzień, w którym okaz został schwytany w środowisku naturalnym, przyszedł na świat w niewoli lub został sztucznie rozmnożony, lub – jeżeli dzień ten jest nieznan – pierwszy możliwy do udowodnienia dzień, w którym okaz był przez kogokolwiek posiadany [Rezolucja 13.6; art. 1 pkt 1 rozp. Komisji 865/2006].

Decyzja – (ang. *decision*) – porozumienie pomiędzy stronami CITES przyjmowane w formie głosowania (najczęściej podczas Konferencji Stron), zazwyczaj zawierające instrukcje kierowane do konkretnych komitetów, stron CITES, Sekretariatu lub innych podmiotów. W przeciwieństwie do rezolucji, decyzje mają charakter krótkotrwały – ich ważność kończy się z reguły w momencie, gdy dana instrukcja zostanie wykonana

przez jej adresata. W wielu przypadkach decyzje nakładają obowiązek sprawozdania się z wykonania danego zlecenia Komitetowi Stałemu lub kolejnej Konferencji Stron CITES.

Dobra osobiste i majątek gospodarstwa domowego – (ang. *personal and household effects*) – określenie to występuje w dwóch, nieco odmiennych znaczeniach:

1. Wg EU WRT [art. 2 lit. j rozp. Rady 338/97] – martwe okazy, ich części lub produkty pochodne, które są własnością podmiotu prywatnego, a które stanowią lub mają stanowić część jego zwykłego majątku ruchomego i dóbr. Zgodnie z art. 57 ust. 1 rozp. Komisji 865/2006 mogą one korzystać ze zwolnień przewidzianych dla dóbr osobistych i majątku gospodarstwa domowego (wliczając w to trofea myśliwskie), jeśli nie są (i nie mają być) wykorzystywane w celu osiągnięcia korzyści handlowych, sprzedaży, wystawiania do celów handlowych, posiadania w celu sprzedaży, oferowania na sprzedaż lub transportu w celu sprzedaży, a jednocześnie spełniają jeden z następujących warunków:
 - stanowią część bagażu osobistego podróżnych przybywających z państwa trzeciego;
 - stanowią własność prywatną osoby fizycznej zmieniającej swoje miejsce zamieszkania z państwa trzeciego na Unię Europejską);
 - stanowią trofea myśliwskie pozyskane przez podróżnego i przywożone są w późniejszym terminie.
2. Wg CITES [Rezolucja 13.7] – okazy które:
 - stanowią własność osobistą lub nie są przeznaczone do celów komercyjnych;
 - zostały legalnie uzyskane;
 - w trakcie importu, eksportu lub reeksportu:
 - stanowią część ubrania podróżującej osoby lub były bezpośrednio niesione lub spakowane w bagażu osobistym, bądź
 - stanowiły część przewożonego majątku domowego (przy zmianie miejsca zamieszkania).

Dziczyzna – (ang. *bushmeat*) – mięso pozyskane do celów spożywczych, ze zwierząt występujących w stanie dzikim.

Ekstrakt (wyciąg) – (ang. *extract*) – każda substancja uzyskana bezpośrednio z materiału roślinnego za pomocą środków fizycznych lub chemicznych niezależnie od procesu produkcji. Ekstrakt może mieć konsystencję stałą (np. kryształy, żywica, cząstki różnej gramatury), półstałą (np. żywice, woski) lub płynną (np. roztwory, nalewki, oleje, olejki eteryczne) [ust. 8 wstępu do załączników CITES; ust. 13 Aneksu rozp. Komisji 1320/2014].

Fornir (arkusze fornirowe) – (ang. *veneer sheet*) – cienka warstwa lub arkusz (zazwyczaj o grubości do 6 mm) drewna, zwykle z drewna ciętego lub rozwarstwianego, używana do wyrobu sklejk, mebli fornirowanych, pojemników fornirowych itp. Kod wg. Zharmonizowanego Systemu Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej – 44.08. [Rezolucja 10.13] (patrz też rozdział V.7.2).

Gatunek – (ang. *species*) – w znaczeniu prawnym, na potrzeby rozp. 338/97 i przepisów wykonawczych do niego, oznacza gatunek, podgatunek lub jego populację. Szersze omówienie tego pojęcia przedstawiono w rozdziale XIII.2.

Handel – (ang. *trade*) – określenie to występuje w dwóch, nieco odmiennych znaczeniach:

1. Wg UE WTR [art. 2 lit. u rozp. Rady 338/97] – import do Unii Europejskiej, w tym sprowadzenie z morza, eksport i reeksport z jej obszaru oraz wykorzystanie, przewóz lub przekazanie prawa własności w obrębie Unii, w tym w państwie członkowskim.
2. Wg CITES [art. I lit. c Konwencji] – eksport, reeksport, import i sprowadzenie z morza.

Hybryda (mieszaniec, krzyżówka) – (ang. *hybrid*) – osobnik powstały w wyniku skrzyżowania dwóch organizmów rodzicielskich należących do różnych gatunków (w znaczeniu prawnym). W przypadku zwierząt [Rezolucja 10.17], hybryda uznawana jest jako okaz CITES jeśli w 4 poprzedzających pokoleniach przynajmniej jeden z osobników rodzicielskich należał do taksonu ujętego w Załączniku I lub II, przy czym jeśli przynajmniej jeden z osobników rodzicielskich należał do gatunku z Załącznika I, hybryda jest traktowana jako ujęta w Załączniku I, a jeśli przynajmniej jeden z osobników rodzicielskich należał do gatunku z Załącznika II (i żaden nie był z Załącznika I) – jako ujęta w Załączniku II. W przypadku roślin [Rezolucja 11.11], hybryda objęta jest przepisami CITES, jeśli przynajmniej jeden okaz rodzicielski ujęty jest w załącznikach CITES, chyba że hybrydy danego gatunku są wyłączone z załączników CITES na podstawie przypisów zamieszczonych w Załączniku II lub III. Jednak w odniesieniu do hybryd sztucznie rozmnożonych, tylko w wypadku jeśli jeden organizmów rodzicielskich należy do gatunku z Załącznika I¹¹⁰, przy którym dano odpowiedni przypis, hybrydy te należy traktować jako okazy z Załącznika I. Jeśli takich przypisów brak – sztucznie rozmnożone hybrydy okazów, których choć jeden z osobników rodzicielskich jest ujęty w Załączniku I traktuje się jako ujęte w Załączniku II. Roślinę będącą hybrydą, której choć jeden rodzic należy do taksonu umieszczonego w załącznikach II lub III, traktuje się jako takson z tego załącznika CITES, do którego należał rodzic o wyższym statusie ochrony (niższym numerze załącznika).

Kawior – (ang. *caviar*) – przetworzone, niezapłodnione jaja (ikra) ryb jesiotroształtnych Acipenseriformes [Rezolucja 12.7].

Kawior prasowany – (ang. *pressed caviar*) – kawior składający się z nie zapłodnionych jaj (ikry) jednego lub większej liczby gatunków jesiotrów lub wioślonosów, który pozostał po produkcji kawioru wyższej jakości Rezolucja 12.7].

Kłoda – (ang. *log*) – surowe lub wstępnie obrobione drewno, przygotowane do dalszej obróbki, w szczególności na tarcicę, pulpę drzewną lub arkusze forniru. Kłody mogą być

¹¹⁰ Obecnie przy żadnym gatunku nie ma takiego przypisu.

pozbawione kory lub drewna bielastego (bieli). Kod wg. Zharmonizowanego Systemu Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej – 44.03 [Rezolucja 10.13] (patrz też rozdział V.7.2).

Kody określające cel transakcji – zamieszczane np. na dokumentach eksportowych i importowych:

- B – hodowla w niewoli lub sztuczne rozmnażanie;
- E – cele edukacyjne;
- G – ogrody botaniczne;
- H – trofea myśliwskie;
- L – cele związane z egzekwowaniem prawa/sądownictwem/analizami sądowymi;
- M – cele medyczne (w tym badania biomedyczne);
- N – reintrodukcja lub introdukcja do środowiska naturalnego;
- P – cele osobiste;
- Q – cyrki lub wystawy objazdowe;
- S – cele naukowe;
- T – cele komercyjne¹¹¹;
- Z – ogrody zoologiczne.

Kody określające pochodzenie okazu – zamieszczane np. na dokumentach eksportowych i importowych

- A – rośliny wymienione w Aneksie A, sztucznie rozmnożone do celów niekomercyjnych oraz rośliny wymienione w aneksie B i C, sztucznie rozmnożone zgodnie z rozdziałem XIII rozp. Komisji 865/2006, jak również ich części i pochodne;
- C – zwierzęta wymienione w Aneksie A, hodowane w niewoli do celów niekomercyjnych, oraz zwierzęta wymienione w aneksie B i C, wyhodowane w niewoli zgodnie z rozdziałem XIII rozp. Komisji 865/2006, jak również ich części i pochodne;
- D – zwierzęta wymienione w Aneksie A wyhodowane w niewoli do celów komercyjnych oraz rośliny wymienione w Aneksie A sztucznie rozmnożone do celów komercyjnych zgodnie z rozdziałem XIII rozp. Komisji 865/2006, jak również ich części i pochodne (UWAGA – według przepisów CITES, kod ten stosuje się w odniesieniu do zwierząt pochodzących z hodowli gatunków z Załącznika I, zarejestrowanych w Sekretariacie CITES);
- F – zwierzęta urodzone w niewoli, lecz dla których kryteria rozdziału XIII rozp. Komisji 865/2006 nie są spełnione, jak również ich części i pochodne;

¹¹¹ W polskich tłumaczeniach omawianych wspólnotowych aktów prawnych zamiast wyrazu „komercyjne” (ang.: *commercial*, niem.: *kommerzielle*, franc.: *commerciales*) w wielu miejscach użyto przymiotnika „handlowy”, mimo że wyrażenie handel (ang.: *trade*, niem.: *handel*, franc.: *commerce*) jest odmiennie zdefiniowane. Być może tłumaczenie oparto o tekst francuski, gdzie również występuje podobieństwo tych pojęć, także powodujące kłopoty interpretacyjne. W niniejszym podręczniku staramy się konsekwentnie pisać o celach komercyjnych (czyli zarobkowych) oraz o handlu (w znaczeniu zgodnym z definicją),

- I – skonfiskowane lub zatrzymane okazy;
- O – przedkonwencyjne (kod ten powinien być wykorzystywany wyłącznie z innym kodem towarzyszącym);
- R – okazy pochodzące z rancingu;
- U – źródło nieznane (wymaga uzasadnienia);
- W – okazy schwytane w środowisku naturalnym;
- X – okazy sprowadzone z morza.

Kolekcja próbek – (ang. *sample collection*) – kolekcja legalnie pozyskanych martwych okazów, części lub produktów pochodnych gatunków ujętych w Załączniku II lub III bądź okazów urodzonych i wyhodowanych w niewoli lub sztucznie rozmnożonych w celach komercyjnych z gatunków ujętych w Załączniku I (które traktowane są jak gatunki ujęte w Załączniku II), które nie są przeznaczone na sprzedaż ani do jakiegokolwiek innego przekazania i które przewożone będą przez granice państwowe w celach wyłącznie ekspozycyjnych, po czym powrócą do kraju, który jako pierwszy wydał zezwolenie na ich przewożenie [Rezolucja 12.3].

Kontrolowane środowisko – (ang. *controlled environment*) – środowisko, na które oddziałuje się w celu hodowli zwierząt określonych gatunków, posiadające granice stworzone w celu uniemożliwienia zwierzętom, jajom lub gametom tych gatunków opuszczanie danej strefy lub wchodzenie do niej, oraz mogące obejmować, między innymi, następujące elementy: sztuczne pomieszczenia, usuwanie odchodów, opiekę zdrowotną, ochronę przed drapieżnikami oraz sztuczne karmienie [Rezolucja 10.16; art. 1 pkt 4 rozp. Komisji 865/2006].

Kontrolowane warunki – (ang. *controlled conditions*) – nienaturalne środowisko, poddawane intensywnym zabiegom człowieka, których celem jest rozmnażanie roślin. Może to być np. uprawa ziemi, nawożenie, zwalczanie chwastów [Rezolucja 11.11].

Kość słoniowa – (ang. *elephant/ ivory*) – materiał pochodzący z przekształconych górnych siekaczy słoni, zwanych również ciosami (ang. *elephant tusks*). Wśród słoni afrykańskich ciosy występują zarówno u samców jak i samic, podczas gdy w przypadku słoni azjatyckich ciosy są atrybutem wyłącznie samców. Potocznie nazwą tą określa się także wszelkie produkty wykonane z tego materiału. Angielskie słowo *ivory*, choć jest przede wszystkim kojarzone jest z kością słoniową, stosowane jest również w stosunku do materiału z zębów innych ssaków, na tyle dużych, by nadawały się do rzeźbienia – w szczególności ciosów mamutów oraz zębów morsów, hipopotamów, kaszalotów, orek, narwali oraz niektórych gatunków dzikich świń. Zobacz też: obrobiona kość słoniowa i surowa kość słoniowa.

Kraj pochodzenia – (ang. *country of origin*) – kraj w którym okaz został pozyskany ze środowiska naturalnego, urodzony w hodowli (w przypadku zwierząt) lub sztucznie

rozmnożony (w przypadku roślin) [art. 2 lit. c rozp. Rady 338/97]. Wyjątkowo – w przypadku okazów roślin, które korzystają ze zwolnień (wyjątków) z podlegania przepisom CITES, za kraj pochodzenia w znaczeniu Konwencji uważa się kraj, w którym dane okazy przestały kwalifikować się do zwolnienia i zaczęły podlegać CITES [Rezolucja 11.11].

Krzyżówka – patrz: hybryda.

Kultywar – patrz: odmiana.

Kwota eksportowa – (ang. *export quota*) – liczba lub ilość okazów danego gatunku, która może być wyeksportowana z danego kraju w ciągu jednego roku, bez szkodliwego wpływu na jego populację, w tym na rolę, jaką odgrywa w ekosystemach [Rezolucja 14.7]. Kwoty eksportowe najczęściej ustalane są jednostronnie przez państwa strony CITES, ale mogą być również ustalane przez Konferencję Stron. Każde państwo, które ustali krajowe kwoty eksportowe dla określonych gatunków (lub rodzajów okazów z danych gatunków), zobowiązane jest powiadomić o tym Sekretariat CITES, który z kolei przekazuje taką informację w formie notyfikacji do wszystkich państw stron Konwencji. Najczęściej notyfikacja taka ma charakter zbiorczy i zawiera informacje na temat wszystkich krajowych kwot eksportowych, o których Sekretariat został powiadomiony.

Łatwo rozpoznawalny – (ang. *readily recognizable*) – właściwość okazu wynikająca z załączonego dokumentu, opakowania, oznakowania lub etykiety bądź jakichkolwiek innych okoliczności, która wskazuje że jest on częścią lub pochodną zwierzęcia lub rośliny z gatunku ujętego w załącznikach CITES, chyba że taka część lub pochodna jest wyłączona spod przepisów CITES [Rezolucja 9.6].

Miejsce przeznaczenia – (ang. *place of destination*) – miejsce, w którym zgodnie z zamierzeniem w momencie wprowadzenia do danego państwa (lub Unii Europejskiej) mają w zwykłych okolicznościach znaleźć się okazy w wyniku transakcji; w przypadku żywych okazów jest to pierwsze miejsce, w którym okazy mają być przetrzymywane po wszelkim okresie kwarantanny lub innego przetrzymywania do celów badań i kontroli sanitarnych [art. 2 lit. k rozp. Rady 338/97] (zobacz też: właściwe i zatwierdzone miejsce przeznaczenia).

Mieszaniec – patrz hybryda.

Nomenklatura standardowa – (ang. *standard nomenclature*) – w celu ujednoczenia nazewnictwa taksonomicznego stosowanego na potrzeby wdrażania przepisów Konwencji Waszyngtońskiej stosuje się tzw. nomenklaturę standardową, czyli ujednoczone nazewnictwo naukowe – zgodne z tym, które zostało dla poszczególnych jednostek systematycznych zaproponowane w publikacjach naukowych zestawionych na liście referencyjnej przyjętej i aktualizowanej przez Konferencję Stron. Aktualna lista referencyjna nomenklatury standardowej jest zawarta w aneksie do Rezolucji 12.11.

Notyfikacja – (ang. *notification*) – forma komunikacji pomiędzy Sekretariatem a stronami CITES. Notyfikacje z reguły zawierają informacje na temat różnego rodzaju spotkań, decyzji, kwot eksportowych, rekomendacji stałych komitetów CITES itp. Na stronie Sekretariatu CITES znajduje się lista wszystkich wydanych notyfikacji wraz z zaznaczeniem ich aktualności.

Numer identyfikacyjny partii – (ang. *lot identification number*) – numer identyfikacyjny wykorzystywany w systemie śledzenia kawioru, stosowany w zakładach przetwarzania i pakowania kawioru [Rezolucja 12.7].

Obrobiona kość słoniowa – (ang. *worked/elephant/ivory*) – kość słoniowa która została poddana procesowi rzeźbienia, kształtowania lub obróbki, w całości lub w części. Pojęcie to nie obejmuje jednak całych ciosów w jakiegokolwiek formie, chyba że powierzchnia całego ciosu jest rzeźbiona [Rezolucja 10.10].

Odmiana (kultywar) – (ang. *cultivar*) – zestaw (zbiór) roślin:

- a) który został wybrany z uwagi na szczególną właściwość lub zestaw właściwości;
- b) którego właściwości zachowują odrębny, spójny i stały charakter; oraz
- c) który zachowuje te właściwości, jeśli rozmnażania dokonuje się na odpowiednie sposoby.

Żaden nowy kultywar nie może zostać za taki uznany, dopóki jego nazwa kategorii i opis nie zostaną oficjalnie opublikowane w Międzynarodowym Kodeksie Nomenklatury Roślin Uprawnych [Rezolucja 11.11; uwaga 10 w Aneksie do rozp. Rady 338/97; zgodnie z definicją zawartą w 8. wydaniu Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Roślin Uprawnych].

Oferowanie do sprzedaży – (ang. *offering for sale*) – proponowanie (oferowanie) sprzedaży (w znaczeniu potocznym) lub wszelkie działanie, które można by w rozsądny sposób uznać za ofertę sprzedaży, w tym reklamę sprzedaży (lub spowodowanie jej ogłoszenia), a także zaproszenie do pertraktacji [art. 2 lit. i rozp. Rady 338/97] (patrz też: sprzedaż).

Okaz – (ang. *specimen*) – określenie to występuje w trzech, nieco odmiennych znaczeniach:

1. Wg EU WTR [art. 2 lit. t rozp. Rady 338/97] – zwierzę lub roślina, żywe lub martwe, należące do gatunku wymienionego w aneksach A–D, każda ich część lub produkt pochodny, zawarty w innych towarach lub nie, oraz wszelkie inne towary, które zgodnie z dołączonym dokumentem, opakowaniem, oznakowaniem lub etykietą, lub wszelkimi innymi okolicznościami mają zawierać lub zawierają części lub produkty pochodne zwierząt lub roślin należących do tych gatunków, chyba że na podstawie wyraźnego wyłączenia takie części lub produkty pochodne nie podlegają przepisom rozp. Rady 338/97 lub przepisom odnoszącym się do aneksu, w którym dane gatunki są wymienione, poprzez wskazanie odnośnie do tego w przedmiotowych aneksach.

2. Wg CITES [art. I lit. b Konwencji] –
 - każde zwierzę lub roślina, żywe lub martwe,
 - w odniesieniu do zwierząt – gdy chodzi o gatunki ujęte w załącznikach I i II – każda łatwo rozpoznawalna ich część lub produkt otrzymany ze zwierzęcia, a gdy chodzi o gatunki ujęte w Załączniku III – każda łatwo rozpoznawalna ich część lub produkt otrzymany ze zwierzęcia, jeżeli zostały one objęte tym Załącznikiem, oraz
 - w odniesieniu do roślin – gdy chodzi o gatunki ujęte w Załączniku I – każda łatwo rozpoznawalna ich część lub produkt otrzymany z rośliny, a gdy chodzi o gatunki ujęte a załącznikach II i III – każda łatwo rozpoznawalna ich część lub produkt otrzymany z rośliny, jeżeli są one objęte tymi załącznikami.
3. Wg prawa polskiego [art. 5 lit. 11a ustawy o ochronie przyrody] – okaz gatunku to roślina, zwierzę lub grzyb z danego gatunku, żywe lub martwe, każda ich część, forma rozwojowa, jajo lub wydmuszka, a także produkt pochodny, również zawarty w innych towarach, oraz towary, które zgodnie z dołączonym dokumentem, opakowaniem, oznakowaniem lub etykietą, lub jeżeli wynika to z jakichkolwiek innych okoliczności, mają zawierać lub zawierają części lub produkty pochodne z roślin, zwierząt, lub grzybów z danego gatunku.

Okaz przedkonwencyjny – (ang. *pre-Convention specimen*) – okaz, który został pozyskany (patrz: data pozyskania) zanim gatunek, do którego należy, został wpisany do któregośkolwiek załącznika CITES [Rezolucja 13.6; art. 1 pkt 10 rozp. Komisji 865/2006].

Okaz stanowiący turystyczną pamiątkę – okaz stanowiący dobro osobiste lub majątek gospodarstwa domowego, nabyty poza krajem stałego pobytu właściciela, niebędący okazem żywym [Rezolucja 13.7].

Opakowanie podstawowe (bezpośrednie) – (ang. *primary container*) – nazwa ta używana w odniesieniu do opakowań kawioru i oznacza puszkę, słoik lub inny pojemnik, który ma bezpośredni kontakt z kawiolem [Rezolucji 12.7].

Opakowanie zbiorcze (zewewnętrzne) – (ang. *secondary container*) – pojemnik w którym umieszczone są opakowania podstawowe kawioru [Rezolucji 12.7].

Osoba zwykle zamieszkująca na terytorium Unii Europejskiej (Wspólnoty) – osoba mieszkająca na terytorium Unii Europejskiej (dawniej nazywanej Wspólnotą) przez co najmniej 185 dni w każdym roku kalendarzowym ze względu na powiązania zawodowe lub, w przypadku osób bez powiązań zawodowych, ze względu na powiązania osobiste, które wskazują na silne więzi pomiędzy tą osobą a miejscem jej zamieszkania [art. 1 pkt 5 rozp. Komisji 865/2006].

Pałeczka deszczowa (kij deszczowy) – (ang. *rainstick*) – instrument muzyczny tradycyjnie wykonany z łodygi kaktusa wypełnionej drobnym materiałem, np. ryżem lub kamykami, który przy przechyleniu pałeczki przesypuje się, dając charakterystyczny szeleszczący dźwięk, podobny do odgłosu padającego deszczu (patrz też rozdział V.8.2).

Pamiątka turystyczna – patrz: okaz będący pamiątką turystyczną.

Piasek koralowy – (ang. *coral sand*) – materiał składający się w całości lub części z pokruszonych fragmentów martwych koralowców o średnicy mniejszej niż 2 mm. Piasek koralowy może również zawierać pozostałości otwornic Foraminifera, muszli mięczaków i skorupiaków oraz krasnorostów z rzędu Corallinales. Piasek koralowy jest nierozpoznawalny do poziomu rodzaju i nie podlega ograniczeniom CITES [Rezolucja 11.10].

Pocięte drewno (tarcica) – (ang. *sawn wood*) – asortyment drzewny pocięty (przetarty) wzdłużnie lub wytworzony w procesie łupania. Grubość pociętego drewna zazwyczaj przekracza 6 mm. Kody wg. Zharmonizowanego Systemu Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej 44.06 i 44.07 [Rezolucja 10.13] (patrz też rozdział V.7.2).

Podkładka – (ang. *root stock, grafting stock*) – ukorzeniona roślina, na której szczepi się (wszczepia część rośliny szlachetnej w nieszlachetną) lub okulizuje (przeszczepia pączek liściowy lub pęd z odmiany szlachetnej na nieszlachetną) odmianę szlachetną innej rośliny.

Potomstwo drugiego pokolenia (F2) – okazy uzyskane w kontrolowanym środowisku z rodziców, którzy również zostali uzyskani w kontrolowanym środowisku (kolejne pokolenia uzyskiwane w kontrolowanym środowisku oznaczają się odpowiednio F3, F4 itd.) [Rezolucja 10.16; art. 1 pkt 2 rozp. Komisji 865/2006].

Potomstwo pierwszego pokolenia (F1) – okazy uzyskane w kontrolowanym środowisku, przy czym przynajmniej jedno z rodziców było poczęte, lub pozyskane z warunków naturalnych [Rezolucja 10.16; art. 1 pkt 2 rozp. Komisji 865/2006].

Produkt pochodny – (ang. *derivative*) – każda przetworzona część zwierzęcia lub rośliny (np. produkt medyczny, perfumy, pasek do zegarka). Może to być fragment przetworzonej, łatwo rozpoznawalnej części (np., zęba, skóry), albo mieszanina różnych elementów (np. proszek, ekstrakt, pasztet). Produktem pochodnym są też niebędące częściami wytwory tych organizmów (np. wydzieliny gruczołów), z wyjątkiem moczu, kału oraz ambry szarej uzyskanych bez manipulowania zwierzęciem, które są traktowane jako produkty odpadowe. [ust. 15 Aneksu rozp. Komisji 1320/2014]

Produkt skończony, zapakowany i gotowy do handlu detalicznego – (ang. *finished product packaged and ready for retail trade*) – produkt przesyłany pojedynczo lub zbiorczo, zapakowany i przygotowany do handlu detalicznego, nie wymagający dalszego przetwarzania, gotowy do sprzedaży lub ogólnego (powszechnego) użytku [ust. 8 wstępu do załączników CITES; ust. 13 Aneksu rozp. Komisji 1320/2014]. Określenie wykorzystywane w odniesieniu do okazów roślin.

Proszek – (ang. *powder*) – sucha substancja stała w postaci drobno lub gruboziarnistych cząstek [ust. 8 wstępu do załączników CITES; ust. 13 Aneksu rozp. Komisji 1320/2014]. Nazwa ta stosowana jest w odniesieniu do produktów pochodzenia roślinnego.

Przypis – (ang. *annotation*) – adnotacja przypisana do niektórych gatunków ujętych w załącznikach CITES (lub aneksach rozp. Radu 338/97). Wskazuje między innymi, które populacje danego gatunku bądź jakie części lub produkty pochodne danego gatunku ujęte są w danym załączniku (lub aneksie).

Reeksport – (ang. *reexport*) – eksport jakiegokolwiek okazu, który wcześniej był importowany. Definicja zawarta w art. I CITES.

(Re)eksport – eksport lub reeksport.

Rejestr – (ang. *register*) – wykaz, spis, prowadzony przez upoważniony organ lub podmiot. Sekretariat CITES prowadzi m.in. rejestry:

- hodowli zwierząt z gatunków ujętych w Załączniku I przeznaczonych do celów komercyjnych [Rezolucja 12.10],
- szkółek sztucznie rozmnażających rośliny z gatunków ujętych w Załączniku I, przeznaczonych do celów komercyjnych [Rezolucja 9.19],
- instytucji naukowych zwolnionych z niektórych ograniczeń wynikających z przepi-sów CITES na podstawie art. VII § 6 [Rezolucja 11.15],
- zakładów przetwarzających kawior [Rezolucja 12.7],
- zatwierdzonych producentów tagów dla produktów ze skór krokodyli [Rezolucja 11.12].

Organy zarządzające CITES mają m.in. obowiązek prowadzić rejestry:

- podmiotów, które mogą korzystać z uproszczonych procedur w handlu próbkami biologicznymi [art. 18 ust. 1 lit. a rozp. Komisji 865/2006],
- podmiotów, które mogą korzystać z uproszczonych procedur w handlu martwymi okazami (na podstawie dokumentów wydawanych *in blanco*) [art. 19 ust. 1 lit. b rozp. Komisji 865/2006],
- okazów objętych świadectwami dla wystawy objazdowej [art. 33 ust. 1 lit. a rozp. Komisji 865/2006],
- okazów objętych świadectwami własności prywatnej [art. 40 ust. 1 lit. a rozp. Komisji 865/2006],
- okazów objętych świadectwami dla instrumentu muzycznego [art. 44k lit. a rozp. Komisji 865/2006],
- zakładów przetwarzających kawior [Rezolucja 12.7],
- procentowej ilości okazów gatunków wymienionych w aneksach A i B do rozp. Rady 338/97, które były martwe w momencie wprowadzenia na terytorium Wspólnoty [art. 69 ust. 3 rozp. Komisji 865/2006].

Różne rejestry mogą też być prowadzone przez organy na podstawie przepisów krajowych – np. rejestry żywych zwierząt, prowadzone w Polsce przez starostów [art. 64 ust. 1 i art. 73 ust. 10 ustawy o ochronie przyrody]. Poza tym podmioty uprawnione do różnych czynności czy stosowania uproszczonych procedur także są zobowiązane do prowadzenia różnych rejestrów – np. hodowlanych, dotyczących prowadzonego obrotu czy wydanych dokumentów [np. art. 19 ust. 1 lit. d (iii), art. 63 ust. 1 i 2a, art. 66 ust. 7 rozp. Komisji 865/2006].

Retrospektywne zezwolenie/świadectwo – (ang. *retrospective permit/certificate*) –

zezwoleń lub świadectwo wydane z mocą wsteczną dla okazji CITES po tym, jak został on już wyeksportowany lub reeksportowany [część XIII Rezolucji 12.3; art. 15 rozp. Komisji 865/2006] (zobacz też rozdział V.10).

Rezolucja – (ang. *resolution*) – porozumienie pomiędzy Stronami CITES, przyjmowane, nowelizowane lub anulowane w wyniku głosowań podczas Konferencji Stron, dotyczące interpretacji tekstu Konwencji lub stosowania jej przepisów. Rezolucje z zasady obowiązują przez długi czas (do odwołania).

Skąła koralowa – (ang. *Coral rock*) – twardy, skonsolidowany materiał o średnicy większej niż 3 cm, złożony z fragmentów martwych koralów, mogący również zawierać zespolony piasek, krasnorostów z rzędu Corallinales oraz inne skały osadowe [Rezolucja 11.10].

Sklejka – (ang. *plywood*) – produkt składający się z trzech lub więcej arkuszy sklejonnych i sprasowanych jeden na drugim i zwykle złożonych w taki sposób, by włókna kolejnych warstw były ułożone w stosunku do siebie pod kątem. Kody wg. Zharmonizowanego Systemu Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej: 44.12.13, HS 44.12.14 i HS 44.12.22 [Rezolucja 10.13] (patrz też rozdział V.7.2).

Sprowadzenie z morza – (ang. *introduction from the sea*) – wprowadzenie na teren danego kraju okazów dowolnego gatunku, odłowionych ze środowiska morskiego (w tym z przestrzeni powietrznej nad morzem, dna morskiego i gruntu poniżej morza) znajdującego się poza jurysdykcją jakiegokolwiek państwa [art. I lit. e CITES; art. 2 lit. e rozp. Rady 338/97].

Sprzedaż – (ang. *sale*) – wszelki rodzaj sprzedaży. W znaczeniu rozp. Rady 338/97 najem, handel wymienny (transakcje barterowe) lub wymianę uważa się za sprzedaż. Wyrażenia pokrewne (np. sprzedaż wiązana, zastaw) rozumie się w podobny sposób [art. 2 lit. p rozp. Rady 338/97] (patrz też: oferowania do sprzedaży).

Stado hodowlane – (ang. *breeding stock*) – grupa wszystkich zwierząt wykorzystywana do rozmnażania w środowisku kontrolowanym [Rezolucja 10.16; art. 1 pkt 3 rozp. Komisji 865/2006].

Substrat – (ang. *substrate*) – kawałki skały koralowej zawierające okazy bezkręgowców (nie ujętych w załącznikach CITES) i które w trakcie przewożenia są zanurzone w wodzie jak żywe koralowce. Skała koralowa jest nierozpoznawalna do poziomu rodzaju biologicznego, ale jest rozpoznawalna do poziomu rzędu (*Scleractinia* spp.) [Rezolucja 11.10].

Surowa kość słoniowa – (ang. *raw/elephant/ivory*) – termin ten obejmuje wszystkie całe ciosy słoni, wypolerowane, niepolerowane i w jakiegokolwiek innej formie, a także wszelką kość słoniową pociętą na kawałki w formie wypolerowanej lub nie bądź w jakiegokolwiek inny sposób przetworzoną, poza tą, która spełnia kryteria obrobionej kości słoniowej [Rezolucja 10.10].

Środowisko morskie poza jurysdykcją jakiegokolwiek kraju – (ang. *marine*

environment not under the jurisdiction of any State) – obszary morskie, które leżą poza obszarami podlegającymi suwerenności lub suwerennym prawom jakichkolwiek państw, zgodnie z prawem międzynarodowym regulowanym przez Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza, czyli obszary morskie leżące poza zewnętrzną granicą morza terytorialnego któregoś z państw [Rezolucja 14.6].

Świadcstwo – (ang. *certificate*) – dokument wydawany przez organ zarządzający danego państwa w celu autoryzacji różnych transakcji okazami CITES. Najczęściej spotykane są: świadctwo reeksportu, świadctwo pochodzenia, świadctwo potwierdzające pochodzenie przedkonwencyjne danego okazu, świadctwo sprowadzenia z morza oraz świadctwo potwierdzające urodzenie w hodowli (w przypadku zwierząt) bądź sztuczne rozmnożenie (w przypadku roślin).

Tarcica – patrz: pocięte drewno.

Tło gilozowe – (ang. *guilloche pattern*) – zazwyczaj zawity rysunek ornamentowy wykonany z wielu cienkich linii krzywych, zestawionych w różnorodnych kombinacjach, mających cechy uporządkowania i konsekwencji, oraz zbliżoną gęstość na całej powierzchni, stosowany m.in. na drukach zezwoleń i świadctw CITES jako tło trudne do podrobienia i utrudniające wprowadzanie nieautoryzowanych zmian.

Trofeum myśliwskie – (ang. *hunting trophy*) – całe zwierzę lub łatwo rozpoznawalna jego część lub pochodzący od niego produkt pochodny (także zestaw części z tego samego zwierzęcia, stanowiących komplet i wspólnie przewożonych), wyszczególnione na towarzyszącym mu zezwoleniu lub świadctwie CITES i spełniające następujące warunki:

- znajduje się w stanie surowym, wyprawionym lub obrobionym,
- zostało legalnie upolowane przez myśliwego na jego osobisty użytek,
- jest (było lub będzie) importowane, eksportowane lub reeksportowane przez, lub w imieniu myśliwego, jako część transportu z kraju pochodzenia zwierzęcia do kraju w którym zwykle zamieszkuje myśliwy [art. 1 lit. 4b rozp. Komisji 865/2006].

Uprawowy materiał rozmnożeniowy – (ang. *cultivated parental stock*) – zespół wszystkich roślin uprawianych w kontrolowanych warunkach, które wykorzystywane są do reprodukcji, oraz które spełniają następujące warunki:

- grupa utworzona została w sposób zgodny z przepisami CITES oraz odpowiednimi przepisami krajowymi, a także w sposób niewywierający negatywnego wpływu na przetrwanie gatunku w środowisku naturalnym,
- grupa składa się z odpowiedniej liczby okazów z punktu widzenia reprodukcji, tak aby zminimalizować lub w ogóle wyeliminować konieczność zasilania grupy okazami z wolności. Zasilanie osobnikami z wolności dopuszczalne jest tylko w sytuacjach wyjątkowych i ograniczone do liczby niezbędnej do utrzymania żywotności i odpowiedniej wydajności uprawowego materiału rozmnożeniowego [Rezolucja 11.11; art. 1 lit. 4b rozp. Komisji 865/2006].

Wióry – patrz: zrębki.

Właściwe i zatwierdzone miejsce przeznaczenia – (ang. *appropriate and acceptable destination*) – miejsce przeznaczenia żywego okazu, które zostało zaakceptowane przez organ naukowy kraju importu jako miejsce, w którym odbiorca zwierzęcia dysponuje odpowiednim wyposażeniem, aby ten okaz przetrzymywać i opiekować się nim [Rezolucja 11.20] (patrz też: miejsce przeznaczenia).

Wyciąg – patrz: ekstrakt.

Wyjątek (zwolnienie) – (ang. *exemption*) – wyłączenie spod regulacji Konwencji Waszyngtońskiej. Wyjątki dotyczyć mogą okazów sztucznie rozmnożonych czy rozmnożonych w niewoli, stanowiących własność osobistą lub majątek gospodarstwa domowego, okazów w tranzycie, instytucji naukowych, obwoźnych wystaw itp.

Wystawa objazdowa – (ang. *travelling exhibition*) – oznacza kolekcję próbek, cyrk, menażerię, wystawę roślin, orkiestrę lub wystawę muzealną, które są przeznaczone do wystawiania na widok publiczny w celach zarobkowych [art. VII ust. 7 CITES; art. 1 pkt 6 rozp. Komisji 865/2006].

Zastrzeżenie – (ang. *reservation*) – jednostronne oświadczenie państwa strony CITES, że w odniesieniu do jakiegoś gatunku ujętego w dowolnym załączniku CITES lub typu części albo pochodnej okazów należących do gatunków ujętych w Załączniku III, państwo to jest traktowane tak, jakby nie było stroną Konwencji. Zastrzeżenia mogą być zgłaszane przy podpisywaniu przez państwo Konwencji lub w ciągu 90 dni od daty wprowadzenia zmian w załącznikach I i II, a także w dowolnym momencie w odniesieniu do gatunków ujętych w Załączniku III [art. V ust. 3 CITES].

Zezwolenie – (ang. *permit*) – w odniesieniu do zezwoleń CITES – dokument wydawany przez organ zarządzający danego państwa w celu autoryzacji eksportu okazu gatunku ujętego w załączniku I lub II CITES (lub aneksu A albo B do rozp. Rady 338/97), eksportu okazu gatunku ujętego w Załączniku III (lub Aneksie C) z kraju (strony), który zgłosił dany gatunek do włączenia tego Załącznika, lub importu okazu gatunku ujętego w Załączniku I (a w przypadku Unii Europejskiej – importu okazu z gatunku ujętego w aneksie A lub B oraz sprowadzenia z morza). Zezwolenia na czynności zakazane na podstawie art. 8 ust. 1 rozp. 338/97 są potwierdzane za pomocą świadectw (patrz: świadectwo).

Znaczkii zabezpieczające – numerowane znaczki z wzorem zabezpieczającym, które mogą być wykorzystywane na zezwoleniach importowych i eksportowych oraz świadectwach reeksportowych w celu utrudnienia potencjalnego fałszerstwa dokumentów. Używanie znaczków zabezpieczających jest zalecane, jednak nie obowiązkowe. Organy zarządzające mogą je uzyskać z Sekretariatu CITES.

Zraz – (ang. *graft, scion*) – komponent szczepienia roślin, czyli część rośliny (np. kaktusa), którą naszczepia się na podkładce. Zraz jest komponentem „szlachetnym” szczepu – pochodzi od gatunku, odmiany lub formy, która jest dla hodowcy interesująca.

Zrębki – (ang. *woodchips*) – drewno rozdrobnione na małe części. Kod wg.

Zharmonizowanego Systemu Klasyfikacji (HS) Światowej Organizacji Celnej 44.01. [ust. 8 wstępu do załączników CITES; Notyfikacja 2014/053; rozp. ust. 13 Aneksu rozp. Komisji 1320/2014] (patrz też rozdział V.7.2).

Zwolnienie – patrz: wyjątek.

Żywa skała – (ang. *live rock*) – kawałki skały koralowej zawierającej okazy żywych bezkręgowców oraz krasnorostów z rzędu Corallinales, które nie są ujęte w załącznikach CITES i które przewożone są w stanie wilgotnym (ale niekoniecznie zanurzone w wodzie) w skrzyniach [Rezolucja 11.10].

XV. WAŻNIEJSZE SKRÓTY

AC – (od ang. *Animals Committee*) – Komitet ds. Zwierząt. Jest to grupa ekspertów powołana przez Konferencję Stron CITES, która pełni rolę naukowego oraz technicznego organu doradczego w zakresie gatunków zwierząt, które są objęte lub mogą zostać objęte przepisami CITES.

CITES – (od ang. *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*) – Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem.

COM – (od ang. *The Committee on Trade in Wild Fauna and Flora*) – Komitet ds. Handlu Dziką Fauną i Florą. Działa na podstawie art. 18 ust. 1 rozp. Rady 338/97 przy Komisji Europejskiej i przewodniczy mu jej przedstawiciel. W jego skład wchodzi reprezentanci organów zarządzających CITES państw członkowskich. Jego zadaniem jest opracowywanie i opiniowanie różnego rodzaju aktów wykonawczych oraz aktów wynikających z procedur rozp. Rady 338/97, jak również wypracowywanie projektów wspólnych stanowisk Unii Europejskiej na różnego rodzaju spotkania Stron Konwencji Waszyngtońskiej – np. Konferencję Stron CITES. Komitet spotyka się trzy do czterech razy na rok w Brukseli.

CoP – (od ang. *Conference of the Parties*) – Konferencja Stron. W przypadku CITES i wielu innych Konwencji jest to najwyższy jej organ, mogący podejmować wiążące wszystkie strony Konwencji decyzje i rezolucje. Spotkania CoP CITES odbywa się średnio co 2–3 lata.

EG – (od ang. *Enforcement Group*) – Grupa ds. Egzekwowania. Działa na podstawie art. 14 ust. 3 rozp. Rady 338/97. W jej skład wchodzi przedstawiciele organów państw członkowskich UE odpowiedzialnych za zapewnienie przestrzegania przepisów EU WTR (policja, służby celne i różne agencje ochrony środowiska czy inspekcje weterynaryjne). Przewodniczy jej przedstawiciel Komisji UE. Zajmuje się kwestiami technicznymi związanymi z realizacją tych przepisów i zwalczaniem przestępstw i wykroczeń, formułując opinie. Spotyka się dwa razy do roku w Brukseli

ETIS – (od ang. *Elephant Trade Information System*) – System Informatyczny o Handlu Słońcami. Program pozwalający na śledzenie i analizowanie nielegalnego handlu okazami słońi – w tym przede wszystkim kością słoniową. Działanie ETIS opiera się o bazę danych zawierającą informacje na temat zatrzymanych lub skonfiskowanych okazów słońi od roku 1989. System prowadzony jest na zlecenie stron CITES przez TRAFFIC.

EU WTR – (od ang. *European Union Wildlife Trade Regulations*) – Regulacje Unii Europejskiej dotyczące handlu okazami dzikiej przyrody. Skrót używany w odniesieniu do rozp. Rady 338/97 oraz jego rozporządzeń wykonawczych, wydawanych przez Komisję Europejską.

EUTR – (od ang. *European Union Timber Regulation*) – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 995/2010 ustanawiające obowiązki podmiotów wprowadzających do obrotu drewno i produkty z drewna (patrz też rozdział V.7).

ExGr – (od ang. *Group of Experts of the competent CITES Management Authorities*) – Grupa Ekspertów Kompetentnych Organów Zarządzających CITES. Grupa ta, podobnie jak COM, SRG i EG działa przy Komisji Europejskiej. Przewodniczy jej przedstawiciel Komisji Europejskiej, a w jej skład wchodzi przedstawiciele organów zarządzających CITES poszczególnych państw członkowskich. Grupa doradza i przygotowuje opinie dla Komisji w kwestiach dotyczących obrotu okazami gatunków fauny i flory, które nie podlegają kompetencjom COM EG. Grupa spotyka się trzy do czterech razy na rok w Brukseli, zwykle tego samego dnia co COM, tylko w innych godzinach. W spotkaniach obu tych ciał najczęściej uczestniczą te same osoby, lecz ExGr ma bardziej charakter doradczy

ICCWC – (od ang. *International Consortium on Combating Wildlife Crime*) – Międzynarodowe Konsorcjum ds. Zwalczania Przystępczości Przyrodniczej. Jest to porozumienie, którego celem jest udzielanie skoordynowanego wsparcia organom odpowiedzialnym za kontrolę przestrzegania przepisów chroniących zasoby przyrodnicze na poziomie krajowym, oraz sieciom organów działających na poziomie subregionalnym lub regionalnym, skupiających się na ochronie zasobów naturalnych. ICCWC przewodniczy Sekretariat CITES, a w skład konsorcjum wchodzi cztery organizacje międzyrządowe: międzynarodowa organizacja policji INTERPOL (*The International Criminal Police Organization* – ICPO lub INTERPOL), Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępczości (*United Nations Office on Drugs and Crime* – UNODC), Bank Światowy (*The World Bank*) oraz Światowa Organizacja Celna (*World Customs Organization* – WCO).

IUCN – (od ang. *International Union for Conservation of Nature*) – Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody. Organizacja zajmująca się ochroną i zrównoważonym użytkowaniem różnorodności biologicznej, założona w 1948 roku. Jej członkami są rządy, organizacje państwowe i pozarządowe i inne podmioty nie będące osobami fizycznymi. Siedziba mieści się w Gland w Szwajcarii.

MA – (od ang. *Management Authority*) – organ zarządzający (CITES). Jest to organ odpowiedzialny za wdrażanie Konwencji Waszyngtońskiej (i ew. EU WTR) w danym kraju – wydaje m.in. zezwolenia oraz świadectwa CITES. Strony CITES powoływać mogą po kilka organów zarządzających, przy czym zawsze jeden z nich odpowiedzialny jest za kontakt z innymi stronami oraz Sekretariatem. W Polsce wyznaczony jest tylko jeden organ zarządzający – Minister Środowiska.

MIKE – (od ang. *Monitoring the Illegal Killing of Elephants*) – Monitoring Nielegalnego Zabijania Słoni. Program informatyczny wykorzystywany do kontroli wpływu decyzji

CITES na skalę kłusownictwa dotyczącego słoń. Do systemu wprowadzane są informacje o nielegalnie zabijanych słońcach na określonych powierzchniach próbnych w Azji i Afryce.

NDF – (od ang. *Non-detriment finding*) – Potwierdzenie braku szkodliwości. Analiza dostępnych informacji na temat danego gatunku: stopnia jego zagrożenia, poziomu pozyskiwania ze środowiska naturalnego itp., przeprowadzana przez organ naukowy CITES, która ma wykazać czy np. przewiezienie przez granicę państwową okazu tego gatunku (lub pozyskanie i eksport określonej liczby osobników) nie będzie miało negatywnego wpływu na jego przetrwanie w środowisku naturalnym. Przeprowadzanie NDF jest obligatoryjne w przypadku wydawania zezwolenia na import lub eksport bądź świadectwa sprowadzenia z morza dla okazów należących do gatunków ujętych w Załączniku I CITES oraz w sytuacji wydawania zezwolenia eksportowego lub świadectwa sprowadzenia z morza dla okazów należących do gatunków ujętych w Załączniku II CITES. Powinno być także wykonywane przy ustalaniu kwot eksportowych.

PC – (od ang. *Plants Committee*) – Komitet ds. Roślin. Jest to grupa ekspertów powołana przez Konferencję Stron CITES, która pełni rolę naukowego oraz technicznego organu doradczego w zakresie gatunków roślin, które są objęte lub mogą zostać objęte przepisami CITES.

SA – (od ang. *Scientific Authority*) – organ naukowy (CITES). Spełniają rolę doradczą przy organie zarządzającym – m.in. wydaje NDF, opiniuje warunki w miejscu przeznaczenia żywych okazów, doradza w sprawie przeznaczenia skonfiskowanych okazów czy zgłaszania propozycji zmian w załącznikach CITES i rezolucjach. Każda Strona CITES zobowiązana jest do powołania co najmniej jednego organu naukowego CITES. W Polsce rolę tę pełni Państwowa Rada Ochrony Przyrody.

SC – (od ang. *Standing Committee*) – Komitet Stały. Komitet powołany przez Konferencję Stron, który odpowiedzialny jest za realizację różnych funkcji, w tym zarządczych, pomiędzy Konferencjami Stron. Komitet Stały przygotowuje wytyczne dla Sekretariatu CITES w sprawie wprowadzania Konwencji w życie, a także prowadzi nadzór nad zarządzaniem budżetem Sekretariatu. Koordynuje i w razie potrzeby nadzoruje prace innych komitetów oraz grup roboczych, a także wykonuje zadania powierzone mu przez Konferencję Stron oraz przygotowuje projekty rezolucji do rozpatrzenia przez Konferencję.

SRG – (od ang. *Scientific Review Group*) – Grupa ds. Przeglądu Naukowego. Ciało powołane na podstawie art. 17 rozp. Rady 338/97. W jej skład wchodzi reprezentanci organów naukowych z państw członkowskich Unii Europejskiej. Zadaniem SRG jest analiza kwestii naukowych związanych z wdrażaniem rozp. Rady 338/97 oraz jego rozporządzeń wykonawczych. Konkluzje opinii SRG zamieszczane są w internetowej bazie danych, prowadzonej na zlecenie Komisji Europejskiej przez UNEP-WCMC.

Z reguły opinie te stanowią podstawę stanowisk organów naukowe poszczególnych państw, chyba że w danej sprawie pojawiają się jakieś nowe informacje. Grupa spotyka się trzy lub cztery razy do roku w Brukseli.

TRAFFIC – (od ang. *Trade Records Analysis of Flora and Fauna In Commerce*) – Międzynarodowa organizacja pozarządowa założona 1976 roku przez WWF i IUCN, skupiająca się na monitorowaniu handlu okazami gatunków roślin i zwierząt w kontekście ochrony zróżnicowania biologicznego oraz zrównoważonego rozwoju.

TSUE – (od Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej) – dawniej zwany też Europejskim Trybunał Sprawiedliwości (ETS); ang. *Court of Justice of the European Union*, instytucja sądownicza Unii Europejskiej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej, z siedzibą w Luksemburgu. Obecnie składa się z trzech organów sądowniczych: Trybunału Sprawiedliwości, Sądu i Sądu do spraw Służby Publicznej.

UE – (od Unia Europejska) – występuje również skrót EU od ang. *European Union*. Gospodarczo-polityczny związek 28 państw europejskich. Unia Europejska powstała 1 listopada 1993 na mocy podpisanego 7 lutego 1992 traktatu z Maastricht. Jako organizacja międzynarodowa (w międzynarodowo prawnym tego słowa znaczeniu) funkcjonuje od 1 grudnia 2009 r., po wejściu w życie traktatu lizbońskiego. Zastąpiła ona kilka form współpracy, w tym m.in. Wspólnotę Europejską, czy kilka wcześniejszych Wspólnot Europejskich (Obroną, Gospodarczą, Energii Atomowej, Węgla i Stali). Dlatego w aktach prawnych sprzed 1 grudnia 2009 r., a także w języku potocznym wciąż można się spotkać z określeniami: Wspólnota, Wspólnoty, wspólnotowe – odnoszą się one obecnie do Unii Europejskiej. Aktualnie UE jest stroną CITES (z mocą 28 głosów).

UNEP – (od ang. *United Nations Environment Programme*) – Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych. agenda ONZ powołana w celu prowadzenia działań w zakresie ochrony środowiska i stałego monitorowania jego stanu na świecie.

WCMC – (od ang. *World Conservation Monitoring Center*) – Światowe Centrum Monitoringu Ochrony Przyrody – brytyjska organizacja specjalizująca się w prowadzeniu baz danych dotyczących różnorodności biologicznej oraz ochrony przyrody. Obecnie stanowi agencję UNEP, stąd pełny skrót to UNEP-WCMC. Początkowo Centrum funkcjonowało w ramach sekretariatu IUCN, a później przez pewien czas jako wspólny program IUCN, UNEP i WWF.

WPE – (od ang. *Working Party on Environment*) – Grupa Robocza ds. Środowiska. Jedna z dwóch grup roboczych zajmujących się zagadnieniami ochrony środowiska (patrz też: WPIEI), składających się na zespół organów przygotowawczych Rady UE (ang. *Council preparatory bodies*). Przewodniczy jej przedstawiciel państwa sprawującego aktualnie prezydencję w Unii. Zajmuje się szerokim wachlarzem tematów związanych ze zmianami klimatycznymi oraz politykami i legislacją UE związanymi z ochroną środowiska, np.. unijnymi przepisami związanymi z EU WTR.

WPIEI – (od ang. *Working Party on International Issues*) – Grupa Robocza do spraw Międzynarodowych Aspektów Ochrony Środowiska. Jedna z dwóch grup roboczych zajmujących się zagadnieniami ochrony środowiska (patrz też: WPE), składających się na zespół organów przygotowawczych Rady UE (ang. *Council preparatory bodies*). Przewodniczy jej przedstawiciel państwa sprawującego aktualnie prezydencję w Unii. Przygotowuje stanowiska UE do międzynarodowych negocjacji związanymi z ochroną środowiska i zmianami klimatu, np. stanowiska UE na CITES CoP.

WWF – (od nazwy ang. *World Wildlife Fund*) – Światowy Fundusz na rzecz Przyrody. Obecna pełna nazwa to *World Wide Fund for Nature*, jednak skrót pozostawiono pierwotny. Jedna z największych międzynarodowych organizacji pozarządowych skupiających się na kwestiach związanych z ochroną środowiska naturalnego. Powstała w 1961 r.

XVI. GDZIE UZYSKAĆ POMOC I DODATKOWE INFORMACJE

Bazy danych gatunków objętych ograniczeniami CITES i EUWTR

speciesplus.net

Baza gatunków objętych ograniczeniami na mocy CITES i rozp. Rady 338/97

cites.org/eng/app/appendices.shtml

Tabelaryczne zestawienie gatunków ujętych w trzech załącznikach CITES

checklist.cites.org

Uproszczona lista gatunków objętych CITES, z możliwością wyszukiwania

trade.cites.org

Baza danych dotycząca handlu gatunkami chronionymi przez CITES (podsumowanie krajowych raportów dotyczących importu i eksportu)

Poradniki i inne publikacje dotyczące CITES tematów powiązanych

cites.org/eng/resources/transport/index.php

Poradnik dotyczący zasad transportu żywych zwierząt, przyjęty przez Konferencję Stron CITES

www.ec.gc.ca/nature/default.asp?lang=En&n=132ADBFC-1&parent=7A64E67B-985A-4A90-BBD8-739986DA5DB3

Klucze do oznaczania wybranych ssaków, ptaków, gadów, płazów, ryb, bezkręgowców oraz drewna tropikalnego, opracowane przez Environment Canada i kanadyjski organ zarządzający CITES

www.salamandra.org.pl/do_pobrania/cites/poradnik_rejestracja_tresc.pdf

Rejestracja zwierząt chronionych na podstawie prawa Unii Europejskiej – poradnik dla pracowników starostw powiatowych (stan prawny 2008, ale w znacznej części wciąż aktualny)

www.salamandra.org.pl/do_pobrania/cites/poradnik_handel_tresc.pdf

Handel zwierzętami chronionymi w zgodzie z przepisami prawa Unii Europejskiej – poradnik dla praktyków (stan prawny 2008, ale w znacznej części wciąż aktualny)

www.salamandra.org.pl/attachments/811_hodowla-przepisy.pdf

Hodowla zwierząt chronionych – regulacje prawne. Omówienie przepisów wg stany prawnego z roku 2013 (wciąż w znacznej części aktualne, ale wymaga sprawdzania tekstu obecnych przepisów)

www.salamandra.org.pl/do_pobrania/cites/raport2009_new1.pdf

Raport dotyczący handlu okazami zwierząt zagrożonych wyginięciem na polskojęzycznych stronach internetowych w roku 2009

old.wetgiw.gov.pl/2/files/1943_Materialy%20z%20warsztatow%20nt.%20CITES.pdf

Obowiązki, kompetencje i podstawy prawne działania inspekcji weterynaryjnej w przedmiocie obrotu gatunkami zagrożonymi wyginięciem – materiały warsztatowe

Organy CITES

<https://cites.org/eng/cms/index.php/component/cp>

Dane kontaktowe do organów zarządzających i naukowych CITES we wszystkich państwach stronach Konwencji Waszyngtońskiej

www.mos.gov.pl/srodowisko/przyroda/konwencje-miedzynarodowe/konwencja-waszyngtonska-cites

Ministerstwo Środowiska – polski organ zarządzający CITES; na stronie m.in. formularze wniosków, raporty krajowe, dane kontaktowe

prop.info.pl

Archiwalna strona internetowa Państwowej Rady Ochrony Przyrody – polskiego organu naukowego CITES (z kadencji 24.10.2014-10.05.2016) – podstawowe informacje o tym organie, wybrane opinie

Strony poświęcone przepisom CITES i EU WTR

cites.org

Oficjalna strona Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem

ec.europa.eu/environment/cites

Oficjalna strona Komisji Europejskiej dotycząca CITES i rozporządzeń unijnych implementujących tę Konwencję w państwach Unii Europejskiej

www.mos.gov.pl/srodowisko/przyroda/konwencje-miedzynarodowe/konwencja-waszyngtonska-cites/akty-prawne/

Zestawienie przepisów krajowych oraz polskojęzycznych wersji rozporządzeń UE dotyczących CITES i EU WTR

salamandra.org.pl/przepisy-prawne.html

Zestawienie aktualnych polskich i unijnych aktów prawnych regulujących obrót chronionymi gatunkami zwierząt

Przykładowe organizacje zajmujące się zagadnieniami CITES

salamandra.org.pl

Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra” (biuro@salamandra.org.pl)

www.ifaw.org

Międzynarodowy Fundusz dla Dobrostanu Zwierząt (*International Fund for Animal Welfare* – IFAW)

www.traffic.org

TRAFFIC – międzynarodowa organizacja pozarządowa założona przez WWF i IUCN, skupiająca się na monitorowaniu handlu okazami gatunków roślin i zwierząt

www.ssn.org

Sieć na rzecz Przetrvania Gatunków (*Species Survival Network – SSN*); międzynarodowa koalicja organizacji zajmujących się zagadnieniami CITES

www.eia-international.org

Środowiskowa Agencja Wywiadowcza (*Environmental Investigation Agency – EIA*)

Zasady prawne regulujące w naszym kraju handel i komercyjne wykorzystywanie roślin i zwierząt należących do gatunków zagrożonych wyginięciem są dość złożone. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej na przepisy krajowe oraz zasady wynikające z Konwencji o Międzynarodowym Handlu Dzikimi Zwierzętami i Roślinami Gatunków Zagrożonych Wyginięciem (CITES) nałożyły się jeszcze rozporządzenia Rady i Komisji Europejskiej. Skuteczne przestrzeganie tych przepisów wymaga dobrego przygotowania osób, które się tym zajmują.

Niniejszy podręcznik kierowany jest przede wszystkim do czytelników, którzy z różnych przyczyn mają praktyczny kontakt z tą dziedziną – przedstawiciele organów egzekwujących prawo (cło, policja, prokuratury, sądy), realizujących postanowienia i zalecenia (np. pracowników starostw prowadzących rejestry zwierząt, powiatowych lekarzy weterynarii wydających różnego rodzaju zaświadczenia) czy prowadzących działalność regulowaną przez te przepisy (hodowców zwierząt, prowadzących handel różnego rodzaju okazami gatunków chronionych itp.).

W książce tej autorzy przedstawili regulacje dotyczące zasad przewożenia okazów chronionych gatunków przez granicę, ich przetrzymywania, transportu, rejestracji, a także komercyjnego wykorzystywania na terenie Unii. Omawiając poszczególne zagadnienia zebrali i omówili wspólnie dotyczące ich przepisy, rozrzucone po różnych aktach prawnych. Starali się przy tym stosować wykładnię przyjmowaną do tej pory przez polskie organy CITES oraz interpretacje dominujące w innych krajach Unii Europejskiej.

Jest to drugie, zaktualizowane i znacząco rozbudowane wydanie tego podręcznika. Zawiera informacje o stanie prawnym na połowę roku 2016. W wielu miejscach różni się one znacząco od sytuacji z końca roku 2010, gdy ukazała się pierwsza edycja. Do poprzedniej wersji dodano też omówienia kilku szczegółowych zagadnień, jak przewóz przez granicę instrumentów muzycznych, wymiana okazów między instytucjami naukowymi, obrót drewnem czy handel internetowy.

